DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

PRÁVNY ŠTÁT – MEDZI VEDOU A UMENÍM

RULE OF LAW – BETWEEN SCIENCE AND ART

VÝVOJ, AKTUÁLNE VÝZVY A RULE OF LAW MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

DEVELOPMENT, CURRENT CHALLENGES AND RULE OF LAW OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
2018

Zborník je výstupom z medzinárodnej vedeckej konferencie „*Vývoj a aktuálne výzvy medzinárodného práva životného prostredia*“ zo dňa 20.09.2018 a medzinárodnoprávnej sekcie „*Princíp rule of law v medzinárodnom a európskom práve životného prostredia*“ z 21.09.2018, ako súčastí medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni „*Právny štát – medzi vedou a umením*“ zo dní 20.-21.9.2018.

Vzor citácie: JANKUV, J. (ed.) 2018. *Vývoj, aktuálne výzvy a Rule of Law medzinárodného práva životného prostredia: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Vývoj a aktuálne výzvy medzinárodného práva životného prostredia“ a medzinárodnoprávnej sekcie „Princíp Rule of Law v medzinárodnom a európskom práve životného prostredia“, ako súčastí medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni, 20. – 21. septembra 2018*. Trnava : Právnická fakulta TU v Trnave, 2018. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. 245 s. ISBN 978-80-8168-991-8.

Tento zborník je publikovaný v rámci grantového projektu s názvom „*Environmentalizácia medzinárodného verejného práva*“ schváleného Komisiou VEGA MŠ SR pod č. 1/0193/18. Všetky príspevky v rámci tohto zborníka predstavujú výstupy z daného projektu.

Editor:
© doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Autori príspevkov:
© Mgr. Denis Bede; JUDr. Mgr. Kristián Blaškovič, PhD.; JUDr. Martin Bulla, PhD.; JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.; Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.; Mgr. Michal Kiča; Ing. Jana Koprlová, PhD.; Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.; Doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.; JUDr. Michal Maslen, PhD.; Doc. JUDr. Peter Varga, PhD.

Recenzenti:
Prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.
Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer SR s. r. o., 2018.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8168-991-8 (pdf)

OBSAH

Predhovor 5

Prvá časť
Vývoj a aktuálne výzvy medzinárodného práva životného prostredia

Environmentálna dimenzia medzinárodného riečneho práva
Environmental dimension of international river law 8
Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Právo Európskej únie a trestná zodpovednosť v ochrane životného prostredia
European union law and criminal responsibility in protection of environment 28
Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

Procesné environmentálne práva a záverečná časť jadrovej energetiky
Procedural environmental rights and the field of final part of nuclear energetics 40
JUDr. Michal Maslen, PhD.

Medzinárodnoprávna ochrana voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín v kontexte Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín
International protection of free living animals and free rising vegetable plants in the context of the convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora 55
Ing. Jana Koprlová, PhD.

Ochrana životného prostredia počas ozbrojených konfliktov
The protection of environment during armed conflicts 70
JUDr. Mgr. Kristián Blaškovič, PhD.

Ekocída ako zločin proti životnému prostrediu podľa medzinárodného práva
Ecocide as a crime against the environment under international law 89
Mgr. Denis Bede

Aktuálne výzvy ochrany veľrýb prostriedkami medzinárodného práva
Current challenges of protection of whales by means of international law 106
JUDr. Ľudmila Elbert, PhD., Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Implementácia rámcovej smernice o vode
Implementation of the water framework directive 117
Mgr. Michal Kiča

Medzinárodný súdny dvor a medzinárodné environmentálne právo
International court of justice and the international environmental law 131
Doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.

Druhá časť
Princíp rule of law v medzinárodnom a európskom práve životného prostredia

Princíp rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia
Rule of law principle in international environmental law 146
Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Ochrana ľudských environmentálnych práv ako jeden z prvkov princípu rule of law medzinárodného práva životného prostredia
Protection of human environmental rights as one of the elements of rule of law principle in international environmental law 169
Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Konanie o porušení zmlúv v oblasti ochrany životného prostredia vo vzťahu k Slovenskej republike
Infringement procedure in the area of environmental protection in relation to the Slovak republic 184
Doc. JUDr. Peter Varga, PhD.

Kolízna úprava záväzkov vyplývajúcich z poškodenia životného prostredia
The law applicable to obligations arising out of environmental damage 195
JUDr. Martin Bulla, PhD.

Konfliktný potenciál vody a jej medzinárodnoprávny rámec
The conflict potential of water and its international legal framework 207
JUDr. Mgr. Kristián Blaškovič, PhD.

Medzinárodnoprávna ochrana a zachovanie biologickej rozmanitosti v kontexte dohovoru o biologickej diverzite a jeho vykonávacích protokolov
International protection and conservation of biological diversity in the context of the convention on biological diversity and its implementing protocols 227
Ing. Jana Koprlová, PhD.

PREDHOVOR

Predkladaný zborník bol vytvorený v súvislosti s riešením grantového projektu VEGA č. „1/0193/18“ s názvom „Environmentalizácia medzinárodného verejného práva“ kolektívu Katedry medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

V rámci uvedeného projektu kolektív riešiteľov zorganizoval na Právnickej fakulte v Trnave medzinárodnú vedeckú konferenciu pod názvom „Vývoj a aktuálne výzvy medzinárodného práva životného prostredia“ a medzinárodnoprávnu sekciu „Princíp rule of law v medzinárodnom a európskom práve životného prostredia“, ako súčastí medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni v dňoch 20. – 21. septembra 2018. Zborník z oboch uvedených súčastí Trnavských právnických dní bol, okrem príspevkov jednotlivých účastníkov tak ako boli prezentované v rámci programov oboch vedeckých podujatí, otvorený i pre ďalšie príspevky zo strany odborníkov, ktorí sa daných podujatí nezúčastnili, ale prezentovali záujem obohatiť zborník svojim príspevkom.

Cieľom prvej uvedenej konferencie bolo konfrontovanie názorov právnej vedy z domácich i zahraničných univerzít, predovšetkým z krajín V4 a ústredných orgánov štátnej správy, predovšetkým z Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a Ministerstva životného prostredia SR na problematiku vývoja a aktuálnych výziev medzinárodného práva životného prostredia. Ochrana životného prostredia sa, vzhľadom na existujúce vážne ekologické problémy, postupne stáva jednou z kľúčových tém medzinárodného verejného práva. Téma konferencie je širšie stanovená a v jej rámci môžu byť prezentované príspevky venované vývoju medzinárodného práva životného prostredia, vývoju práva životného prostredia Európskej únie a aktuálnych výziev týchto odvetví práva, najmä v oblastiach ako sú ochrana environmentálnych ľudských práv, ochrana pred zmenami klímy, ochrana biodiverzity, ochrana vodných tokov, bezpečnostné aspekty degradácie životného prostredia (najmä ozbrojené konflikty o nedostatkové suroviny a zdroje a vedenie ekologickej vojny), problematika ekologických migrantov, tematika zodpovednosti a vynútiteľnosti dodržiavania noriem medzinárodného práva životného prostredia a environmentálneho práva Európskej únie. Zároveň bude v rámci konferencie možné skúmať aj interakciu medzinárodného práva životného prostredia a práva životného prostredia EÚ so slovenským právom životného prostredia a prezentovať prípadné návrhy na legislatívne zmeny v relevantných oblastiach slovenskej právnej úpravy.

Cieľom medzinárodnoprávnej sekcie bola analýza princípu rule of law v medzinárodnom práve a práve životného prostredia Európskej únie. Tento princíp by v rámci oboch právnych systémov mal byť založený na kľúčových prvkoch, ktorými sú najmä rozvoj, prijatie a implementácia jasných, prísnych, vynútiteľných a účinných medzinárodnoprávnych noriem v oblasti medzinárodného a európskeho práva životného prostredia, zakotvenie a rešpektovanie ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom a európskom práve životného prostredia (za uvedené ľudské environmentálne práva sú považované právo na životné prostredie, právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, právo na informácie o životnom prostredí, právo na účasť verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia, právo na vodu a právo na bezpečné hygienické podmienky životného prostredia), zakotvenie efektívnych

medzinárodnoprávnych a európskych mechanizmov zodpovednosti za škody na životnom prostredí, zakotvenie efektívnych medzinárodnoprávnych a európskych mechanizmov umožňujúcich včasné, nestranné a nezávislé riešenie sporov v oblasti životného prostredia.

V nadväznosti na uvedené, zborník logicky pozostáva z dvoch častí, pričom prvá je venovaná vývoju a aktuálnym výzvam medzinárodného práva životného prostredia a druhá princípu rule of law v medzinárodnom práve verejnom a v práve Európskej únie. V rámci prvej časti sú zahrnuté príspevky, ktoré identifikujú výzvy a súčasnú podobu medzinárodnoprávnej úpravy v niektorých vybraných, aktuálne sa meniacich, oblastiach medzinárodného práva životného prostredia a práva životného prostredie Európskej únie. Príspevky mapujú postupne environmentálnu dimenziu medzinárodného riečneho práva, trestnú zodpovednosť v ochrane životného prostredia v práve Európskej únie, problematiku úpravy a aplikácie procesných environmentálnych práv v rámci záverečnej časti jadrovej energetiky v duchu medzinárodnoprávnej environmentálnej úpravy, úpravy práva životného prostredia Európskej únie i úpravy slovenského práva životného prostredia, medzinárodnoprávnu ochranu voľne žijúcich živočíchov a voľne žijúcich rastlín v kontexte dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín, medzinárodnoprávnu úpravu ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov, problematiku formovania ekocídy ako zločinu proti životnému prostrediu podľa medzinárodného práva, aktuálne výzvy ochrany veľrýb prostriedkami medzinárodného práva, implementáciu rámcovej smernice o vode Európskej únie v Slovenskej republike a prístup Medzinárodného súdneho dvora k medzinárodnému environmentálnemu právu.

V rámci druhej časti sú analyzované jednotlivé zložky princípu rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia a práva životného prostredia Európskej únie či samotný princíp rule of law v rámci oboch týchto odvetví ako taký. Príspevky postupne mapujú problematiku princípu rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia všeobecne, tematiku ochrany ľudských environmentálnych práv ako jedného z prvkov princípu rule of law medzinárodného práva životného prostredia, aktuálnu tému konania o porušení zmlúv v oblasti ochrany životného prostredia vo vzťahu k Slovenskej republike, v kontexte problematiky riešenia sporov ako prvku rule of law práva Európskej únie, kolíznu úpravu záväzkov vyplývajúcich z poškodenia životného prostredia v kontexte zodpovednosti ako prvku rule of law práva životného prostredia Európskej únie, konfliktný potenciál vody a jej medzinárodnoprávny rámec v kontexte problematiky riešenia sporov ako prvku rule of law medzinárodného práva životného prostredia a medzinárodnoprávnu úpravu ochrany a zachovanie biologickej rozmanitosti v kontexte Dohovoru o biologickej diverzite a jeho vykonávacích protokolov v kontexte existencie jasných pravidiel medzinárodného práva životného prostredia ako prvku rule of law medzinárodného práva životného prostredia.

Trnava, december 2018

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

PRVÁ ČASŤ

VÝVOJ A AKTUÁLNE VÝZVY MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

ENVIRONMENTÁLNA DIMENZIA MEDZINÁRODNÉHO RIEČNEHO PRÁVA

ENVIRONMENTAL DIMENSION OF INTERNATIONAL RIVER LAW

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Cieľom tohto príspevku je identifikovať environmentálnu dimenziu medzinárodného riečneho práva. V kontexte tohto cieľa bude špeciálny priestor venovaný analýze ustanovení Dohovoru o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov (1997) a niektorým ďalším súvisiacim medzinárodným dohovorom. Osobitný priestor bude venovaný i judikatúre medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov v oblasti medzinárodného riečneho práva. Tieto analýzy umožnia identifikovať environmentálnu dimenziu medzinárodného riečneho práva a problémy, ktorým medzinárodné riečne právo v tejto oblasti čelí.

Kľúčové slová: Medzinárodné právo verejné, medzinárodné rieky, ochrana životného prostredia

Abstract: The aim of this contribution is to identify environmental dimension of international river law. In the context of this goal a special attention will be devoted to analyse of the provisions of the Convention on the Rights of the Non-Navigational Use of International Watercourses (1997) and to some other connected international conventions. A particular attention will be devoted to the case law of international judicial and arbitration bodies in the field of international river law. These analyses will enable to identify the environmental dimension of international river law and problems, which is the international environmental law facing in this area.

Keywords: International Public Law, international rivers, protection of the environment

Úvod

Environmentálna dimenzia medzinárodného riečneho práva[1] sa vyvíja v kontexte potreby ochrany medzinárodných vodných tokov, ktorá predstavuje jeden z najvýznamnejších problémov súčasnosti. Nedostatok dostatočného množstva kvalitných vodných zdrojov je skutočnosť,

[1] Tento príspevok je publikovaný v rámci grantového projektu s názvom „*Environmentalizácia medzinárodného verejného práva*" schváleného Komisiou VEGA MŠ SR pod č. 1/0193/18.

ktorá dopadá na stále väčší počet obyvateľov Zeme. Znečisťovanie vodných zdrojov a ich nadmerné využívanie sa stále prehlbuje.[2]

Teória a prax medzinárodného práva vychádza z pravidla, že rieky sú súčasťou štátneho územia pobrežného štátu. Štáty oddávna vykonávali jurisdikciu aj na hraničných riekach a riekach, ktoré pretekali územím viacerých štátov. Existujú i rieky, vo vzťahu ku ktorým štáty dohodli osobitný medzinárodný režim, kvôli zabezpečeniu slobodnej plavby obchodných lodí. Existujú však i normy, ktoré sa týkajú neplavebného využívania medzinárodných riek, ktoré majú silnú environmentálnu dimenziu. V nadväznosti na uvedenú medzinárodnoprávnu prax i existujúcu medzinárodnoprávnu úpravu veda člení rieky na národné, hraničné, mnohonárodné a medzinárodné.[3] Za *národné rieky* je možné považovať tie rieky, ktoré od prameňa do ústia ležia v rámci hraníc jedného štátu. Za *hraničné rieky* sa považujú tie rieky, ktoré spravidla v rámci niektorej svojej časti oddeľujú územie dvoch štátov. Hraničná línia v rámci hraničných riek býva podľa pravidiel medzinárodného práva vedená stredom rieky alebo stredom plavebného toku rieky. Za *mnohonárodné rieky* sú považované tie rieky, ktoré pretekajú územím niekoľkých štátov s tým, že každý poriečny štát vykonáva svoje zvrchované práva na svojej časti. Mnohonárodná rieka môže byť sčasti zároveň i hraničnou riekou. Za *medzinárodné rieky* sú považované najmä mnohonárodné rieky, ktoré pretekajú územím niekoľkých štátov, sú splavné, majú spojenie s morom a medzinárodná zmluva ich vyhlásila za medzinárodné. I medzinárodná rieka môže byť sčasti zároveň hraničnou riekou. Výnimočne môžu byť zmedzinárodnené i niektoré národné rieky (napr. časť toku českej Vltavy).

Medzinárodné právo verejné upravuje viaceré otázky spojené s plavebným i neplavebným využívaním medzinárodných i hraničných riek. Pravidlá medzinárodného práva v tejto oblasti sú obsiahnuté najmä v medzinárodných zmluvách a v malom počte obyčajových noriem. Súhrn týchto noriem je základom osobitného odvetvia medzinárodného verejného práva, ktoré sa nazýva medzinárodné riečne právo. *Medzinárodné riečne právo* je v nadväznosti na uvedené možné definovať, podľa nášho názoru, ako *„súhrn právnych noriem upravujúcich činnosť subjektov medzinárodného práva v oblasti plavebného a neplavebného využívania medzinárodných riek"*. Hraničnú problematiku medzinárodného riečneho práva a medzinárodného práva životného prostredia predstavuje otázka ochrany nadzemných i podzemných vôd využívaných a patriacich dvom či viacerým štátom. V tejto súvislosti sa v rámci medzinárodného práva životného prostredia profiluje pojem *„medzinárodný vodný tok"*, ktorý zahŕňa ako povrchové vody medzinárodnej rieky, tak i podzemné vody zdieľané minimálne dvoma štátmi.[4] V nadväznosti na pravidlá, ktoré sa postupne vyvíjajú v oblasti ochrany medzinárodných vodných tokov

---

[2] SOBOTKA, M. 2008. Ochrana mezinárodních vodních toků. In DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008, s. 24. ISBN 978-80-903409-8-9.

[3] Bližšie pozri napr. OUTRATA,V. a kol. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 132-135. Číslo publikácie: 713-1540 a TÜRK, D. 2010. *Základy mezinárodního práva.* Beroun : Eva Rozkotová, 2010. s. 333, 345. ISBN 978-80-904209-9-1 a KLUČKA, J. 2011. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť).* Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2011. s. 287. ISBN 978-80-8078-414-0.

[4] DAMOHORSKÝ, M. – ŠTURMA, P. – ONDŘEJ, J. – ZÁSTĚROVÁ, J. – SMOLEK, M. – SOBOTKA, M. – STEJSKAL, V. – ŽÁKOVSKÁ, K. Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní). Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008. s. 17. ISBN 978-80-903409-8-9.

vzniklo osobitné pododvetvie medzinárodného práva životného prostredia, ktoré sa zaoberá medzinárodnoprávnou ochranou sladkovodných zdrojov vrátane medzinárodných vodných tokov. Tieto pravidlá vytvárajú priestor pre čiastočnú environmentalizáciu medzinárodného riečneho práva.

Cieľom tohto príspevku je identifikovať environmentálnu dimenziu medzinárodného riečneho práva. V kontexte tohto cieľa bude špeciálny priestor venovaný analýze ustanovení Dohovoru o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov (1997) a ďalším súvisiacim medzinárodným dohovorom. Osobitný priestor bude venovaný i judikatúre medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov v oblasti medzinárodného riečneho práva. Tieto analýzy umožnia identifikovať environmentálnu dimenziu medzinárodného riečneho práva a problémy, ktorým medzinárodné riečne právo v tejto oblasti čelí.

1 Historický vývoj medzinárodného riečneho práva

Sloboda plavby na splavných riekach bola známa i v staroveku. Rimania považovali splavné rieky za veci, ktoré boli všetkým rovnako prístupné. Po rozpade Rímskej ríše sloboda plavby zanikla.[5] Feudalizmus túto zásadu vôbec nepotreboval. V tomto období územná roztrieštenosť a rôznosť právneho systému i nedostatočný styk jedného územia s druhým bránili rozvoju riečnej plavby. Doprava riečnych lodí a zahraničného tovaru na riekach bola podrobovaná rade veľmi závažných obmedzení zo strany pobrežných štátov.[6] Až koncom 18. storočia v dobe Francúzskej revolúcie zásada slobody plavby na riekach znovu „ožíva", a tým postupne vznikajú i prvé normy medzinárodného riečneho práva. Historický vývoj medzinárodného riečneho práva sa dynamizoval najmä v nadväznosti na potrebu a záujem štátov o zmedzinárodnenie niektorých mnohonárodných a národných riek.

Zmedzinárodnenie rieky vo všeobecnosti znamená, že rieka je otvorená *plavbe obchodných lodí všetkých štátov.* Hlavný dôvod, ktorý postupne viedol k uznaniu slobody plavby, spočíval v spoločných záujmoch pobrežných štátov, ako aj v ekonomickej výhodnosti, ktorú pre nich sloboda plavby predstavovala.[7] Cudzie lode sa však musia *podriadiť predpisom plavebného režimu každého štátu a zachovávať ho.* Sloboda plavby sa *nevzťahuje na vojenské lode cudzích štátov*, i keď to nie je výslovne uvedené v zmluve. Každá zmluva, ktorá zmedzinárodňuje rieku, vytvára *medzinárodný riečny orgán* s kompetenciou vymedzenou v medzinárodnej zmluve. Tento orgán sa skladá zo zástupcu poriečnych štátov a jeho úlohou je koordinovať práce a vydávať záväzné predpisy vzťahujúce sa na plavebný režim vrátane vyhlasovania sankčných režimov, ak je to potrebné (v súčasnosti ide napr. o sankcie Rady Bezpečnosti OSN alebo Komisie Európskej únie).

---

[5] OUTRATA, V. a kol. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 135. Číslo publikácie: 713-1540.

[6] Bližšie pozri OUTRATA, V. a kol. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 135. Číslo publikácie: 713-1540.

[7] KLUČKA, J. 2011. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť).* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2011. s. 288. ISBN 978-80-8078-414-0.

Zmedzinárodnenie niektorých významných mnohonárodných a národných riek bolo uskutočňované postupne. Štáty v prvých štádiách svojich snáh najprv uznávali slobodu plavby na riekach iba pre lode plávajúce pod vlajkou pobrežných štátov, neskôr rozširovali túto slobodu plavby i na lode plávajúce pod vlajkou ktoréhokoľvek štátu.[8]

Zásada slobody plavby pre lode pobrežných štátov bola prvýkrát uznaná už v *mierovej zmluve medzi nemeckými štátmi a Švédskom*, uzatvorenej v Osnabrücku v roku 1648, ale bez praktického účinku. Prvou účinnou proklamáciou tohto princípu bolo prehlásenie francúzskeho Konventu z roku 1972, ktoré otvorilo rieky Šelda a Maas plavbe všetkých pobrežných štátov. Na americkej pevnine prvýkrát uplatnila túto zásadu zmluva medzi USA a Anglickom o plavbe na Mississippi z roku 1784.[9]

Zásadu slobodnej plavby i pre lode nepobrežných štátov formuluje ako prvá *Parížska zmluva* z roku 1814, a to iba pre Rýn.[10] Ďalším významným dokumentom v tomto smere bol *Záverečný akt Viedenského kongresu* (1815), kde bola všeobecne akceptovaná sloboda plavby na hraničných riekach a na riekach pretekajúcich viacerými štátmi. Na tomto kongrese tiež boli zmedzinárodnené rieky Rýn, Neckár, Mohan, Mosela a Šelda. V rámci *Parížskej konferencie* (1856) bola prvýkrát formálne zmedzinárodnená rieka Dunaj. K zmenám medzinárodnoprávneho režimu Dunaja došlo na ďalšej Parížskej konferencii v rokoch 1920 a 1921 a v dôsledku *Dohovoru o režime plavby na Dunaji* v roku 1948. Na *Berlínskej konferencii* (1885) boli zmedzinárodnené rieky Kongo, Niger. *Parížske mierové zmluvy* (1919 a 1920) zmedzinárodnili Labe, Vltavu od Prahy, Odru od ústia rieky Opavy, Nemen (Memel) od Grodna a hraničnú časť Moravy a Dyje. Podpora slobody plavby na medzinárodných riekach zo strany štátov začala rezonovať i v rámci judikatúry medzinárodných súdnych orgánov. Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti vo veci *Územnej právomoci Medzinárodnej komisie pre rieku Odru* (1929)[11] konštatoval, že pri priznaní práva na slobodu plavby nešlo o poskytnutie výhod štátom ležiacim na hornom toku rieky, ale o konglomerát (fr. communauté, angl. community) záujmov pobrežných štátov na „otvorení" rieky pre plavbu všetkým štátom.[12] Medzinárodné riečne právo okrem uvedených zmlúv postupne dopĺňali ďalšie zmluvné pravidlá všeobecnejšej povahy v oblasti *plavebného využívania medzinárodných riek*.[13]

V druhej polovici dvadsiateho storočia vznikajú kodifikačné dokumenty Komisie OSN pre medzinárodné právo i nové zmluvné normy v oblasti *neplavebného využívania medzinárodných a hraničných riek s environmentálnym kontextom.* Najvýznamnejšou normou v tomto smere je

---

[8] OUTRATA, V. et al. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 136. Číslo publikácie: 713-1540.

[9] OUTRATA, V. et al. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 136. Číslo publikácie: 713-1540.

[10] OUTRATA, V. et al. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 136. Číslo publikácie: 713-1540.

[11] Dokument *Case Relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder* (1929). P. C. I. J. Series A No 23 -Series C No 17 – 11. Judgment of September 10, 1929.

[12] KLUČKA, J. 2011. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť).* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2011. s. 288-289. ISBN 978-80-8078-414-0.

[13] Bližšie pozri OUTRATA, V. et al. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. s. 136-137. Číslo publikácie: 713-1540.

zrejme *Dohovor o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov* (1997), ktorý má silnú environmentálnu dimenziu.

Rozvíja sa i *judikatúra medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov* v oblasti medzinárodného riečneho práva s environmentálnym rozmerom. Kľúčovými prípadmi v tomto smere sú spomínaný prípad *Územnej právomoci Medzinárodnej komisie pre rieku Odru* (1929), prípad *Jazero Lanoux* (1957), prípad *Priehrada Gut* (1968), prípad *Projekt Gabčíkovo – Nagymaros* (1997) a prípad *Celulózky na rieke Uruguaj* (2010). Postupne vznikajú i niektoré *obyčajové pravidlá medzinárodného práva životného prostredia aplikovateľné v oblasti medzinárodného riečneho práva,* ktorých existencia bola potvrdená niektorými z uvedených judikátov medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov.

2 Environmentálna dimenzia medzinárodného riečneho práva

Environmentálnu dimenziu medzinárodného riečneho práva je možné identifikovať primárne v oblasti *neplavebného využívania medzinárodných a hraničných riek* ako je rybolov, pôdohospodárske a priemyselné využitie vrátane hydroelektrární. V oblasti ekológie a ekosystémov sa do začiatku 20. storočia neustálili žiadne všeobecne platné obyčajové pravidlá. S prvým návrhom právnej normy upravujúcej zdieľanie medzinárodných vodných zdrojov prišiel v roku 1911 súkromný *Inštitút medzinárodného práva*, ktorého členovia Ludwig von Bar a Heinrich Harburger vypracovali dokument s názvom *Medzinárodné predpisy pre využívanie medzinárodných vodných tokov* mimo výkonu práva na plavbu, ktorý bol prijatý v tom istom roku v Madride.[14] Druhou významnou súkromnou kodifikáciou upravujúcou zdieľanie cezhraničných vôd boli *Helsinské pravidlá využívania vôd medzinárodných riek.* Tento dokument prijala mimovládna *Asociácia medzinárodného práva* v auguste 1966 v Helsinkách.[15] Od konca päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia však už prijímajú v tejto oblasti zmluvné normy aj štáty. Ako prvé vznikajú dvojstranné zmluvy, neskôr viacstranné zmluvy týkajúce sa konkrétnych riek a všeobecnejšie mnohostranné medzinárodné zmluvy.

Z dvojstranných zmlúv je možné spomenúť napr. *Dohodu o využívaní vôd Nílu* (1959) medzi vtedajšou Zjednotenou arabskou republikou a Sudánom, *Zmluvu o rozvoji rieky Kolumbia* (1961) medzi USA a Kanadou a pod. I Slovenská republika má uzavreté podobné dvojstranné medzinárodné zmluvy, ako je napr. *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ukrajiny o vodohospodárskych otázkach na hraničných vodách* (1994),[16] ktorej účelom je v duchu preambuly dohody chrániť a využívať hraničné vody v úzkej spolupráci oboch štátov, riešiť otázky vodného hospodárstva na hraničných vodách na základe dobrého susedstva a vzájomných

[14] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy.* 2012, č. 4, s. 185. ISSN 1336-1562.

[15] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy.* 2012. č. 4, s. 185. ISSN 1336-1562.

[16] Oznámenie MZV SR č. 38/1996 Z. z.

výhod, racionálne využívať vodné toky, chrániť vodné zdroje a životné prostredie. Obdobné zmluvy má SR uzavreté i s ďalšími susednými krajinami. Vo vzťahu k Maďarskej republike je to *Dohoda medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Maďarskej ľudovej republiky o vodohospodárskych otázkach na hraničných vodách* (1976). Spolupráca s Poľskou republikou sa vykonáva na základe *Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Poľskej republiky o vodnom hospodárstve na hraničných vodách* (1997). Vo vzťahu k Českej republike sa spolupráca v tejto oblasti vykonáva na základe *Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spolupráci na hraničných vodách* (1999). Spolupráca s Rakúskou republikou je realizovaná na základe *Zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Rakúskou republikou o úprave vodohospodárskych otázok na hraničných vodách* (1967).

Z mnohostranných zmlúv je možné spomenúť *Dohovor o ochrane a využívaní hraničných riek a medzinárodných jazier* (1992),[17] prijatý v rámci *Hospodárskej komisie OSN pre Európu.* Tento dohovor má zmiešaný charakter, keďže patrí ako do medzinárodného riečneho práva, tak i do medzinárodného práva životného prostredia. Samotný dohovor má 28 článkov a štyri prílohy. V článku 1 definuje pojem „hraničné vody" (angl. transboundary waters) ako *„akékoľvek povrchové alebo podzemné vody, ktoré vyznačujú, pretínajú alebo sú umiestnené na hraniciach medzi dvoma alebo viacerými štátmi".* Týka sa teda hraničných vôd povrchových i podzemných. Tento dohovor má významný ekologický rozmer. Dohovor požaduje, aby tieto vody boli spravované a zachované ekologicky a racionálnym spôsobom a používané primeraným a spravodlivým spôsobom. Zmluvné strany sa zaviazali kontrolovať cezhraničné dopady vrátane znečistenia tak, aby zaistili zachovanie a obnovenie ekosystémov. Zaväzujú sa tiež spolupracovať pri ochrane životného prostredia dotknutého hraničnými vodami vrátane morského životného prostredia.[18] V prípade znečistenia sa vychádza zo zásady „znečisťovateľ platí" (angl. pay-polluters principle). V roku 1999 bol k tomuto dohovoru prijatý *Protokol o zdraví a vode,*[19] ktorý vstúpil do platnosti 4. augusta 2005. Jeho účelom je zabezpečiť zásobovanie nezávadnou pitnou vodou, zaistenie systému odstraňovania odpadových vôd, ochranu vôd slúžiacich k zásobovaniu pitnou vodou a ekosystémov, ktorých sú súčasťou a ochranu ľudského zdravia pred chorobami, ktoré majú pôvod vo vodách vrátane opatrení k sledovaniu a prevencii rizikových situácií. V roku 2003 bol k dohovoru prijatý *Protokol o občianskoprávnej zodpovednosti a náhrade za škodu spôsobenú cezhraničnými účinkami priemyselných havárií na cezhraničné vody.*[20] Jeho účelom je vytvoriť základný rámec pre uplatňovanie občianskoprávnej zodpovednosti za škodu spôsobenú

[17] Dokument *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* 1992). Helsinki, 17 March 1992, 31 ILM 1312 (1992). V zbierke zákonov SR vyšlo Oznámenie č. 358/2002 Z. z. o uzavretí tohto dohovoru bez publikácie textu. Do textu dohovoru možno nazrieť na odbore ochrany vôd Ministerstva životného prostredia SR.

[18] Bližšie pozri BIRNIE, P. – BOYLE, A. – REDGWELL, C. 2009. *International Law and the Environment.* Third Edition. New York : Oxford University Press, 2009. p. 538. ISBN 978-0-19-876422-9.

[19] *Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*, London, 17 June 1999, UN Doc. MP.WAT/AC.1/1999/1.

[20] *Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by the Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes and to the 1992 Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents*, Kiev, 21 May 2003, UN Doc. ECE/MP.WAT/11-ECE/CP.TEIA/9.

priemyselnými haváriami, pokiaľ sa týka cezhraničných vôd. Tento protokol doposiaľ nenadobudol medzinárodnoprávnu záväznosť. Podobný charakter ako Dohovor o ochrane a využívaní hraničných riek a medzinárodných jazier má i *Dohovor o spolupráci pre ochranu a udržateľné využívanie Dunaja* (1994)[21] a rovnako koncipované dohovory týkajúce sa riek Maas, Šelda či Rýn.[22]

V oblasti neplavebného využívania medzinárodných riek vyvinula aktivitu *Komisia OSN pre medzinárodné právo,* ktorá v roku 1991 pripravila *Návrh článkov o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov,*[23]ktorý kodifikoval existujúcu obyčajovú úpravu a vytvoril i niektoré doplňujúce pravidlá v duchu pokrokového rozvoja medzinárodného práva.[24] V nadväznosti na uvedený návrh článkov bol Valným zhromaždením OSN prijatý i *Dohovor o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov* (1997).[25] Tento dohovor požadujúci 35 ratifikácii vstúpil do platnosti 17. augusta 2014. Vzhľadom na to, že je to najvšeobecnejšia a najnovšia medzinárodnoprávna úprava v danej oblasti, budeme jej venovať širšiu pozornosť. Dohovor o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov je rámcovým dohovorom, ktorý obsahuje zásady využívania medzinárodných vodných tokov pre iné účely, ako je plavba. Tieto zásady sa majú uplatniť vtedy, ak si zmluvné strany, na ktorých území sa časť medzinárodného vodného toku nachádza, nedohodli zvláštnu dohodu pre využívanie konkrétneho vodného toku vrátane opatrení k ochrane vôd pred znečistením.[26] Dohovor tvorí 37 článkov usporiadaných do 7 častí. Mapuje obyčajové pravidlá medzinárodného práva v oblasti ochrany vôd pred znečistením.[27] Časť I nazvaná „*Úvodné ustanovenia*" (články 1-4) obsahuje typické úvodné ustanovenia, ktoré objasňujú základné pojmy používané v dohovore. V prvom článku je vymedzený obsahový rámec Dohovoru, t. j. využitie medzinárodných vodných tokov na iné ako plavebné účely. Druhý článok definuje základné pojmy, z ktorých najdôležitejšia je definícia vodného toku. Vodný tok sa definuje ako „*systém povrchových a podzemných vôd, ktoré svojou fyzickou súvzťažnosťou vytvárajú jednotný celok a tečú do spoločného ústia*". Význam tejto definície spočíva v tom, že jasne oddeľuje význam pojmu „*vodný tok*" od pojmu „*rieka*", keďže *rieka je len povrchový tok vody*, kým *vodný tok zahŕňa aj podzemné vodné zdroje* (možno teda povedať, že rieka je podmnožinou vodného toku).[28] Tretí článok

---

[21] Dokument *Convention on co-operation for the protection and sustainable use of the Danube* river (1994). CELEX 21997A1212(03) (31997D0825)

[22] Bližšie pozri BIRNIE, P. – BOYLE, A. – REDGWELL, C. 2009. *International Law and the Environment.* 3 rd Edition. New York : Oxford University Press, 2009. p. 538. ISBN 978-0-19-876422-9.

[23] Dokument *Draft Articles on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourse,* UN Doc. A/46/10 (1991)

[24] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 580. ISBN 978-1-68328-096-5.

[25] Dokument *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses* (1997). UN Doc. A/RES/51/229 (1997). Slovenská republika tento dohovor doposiaľ nepodpísala.

[26] ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. s. 226. ISBN 978-80-7179-728-9.

[27] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 581. ISBN 978-1-68328-096-5.

[28] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, č. 4, s. 186. ISSN 1336-1562 a BIRNIE, P. – BOYLE, A. – REDGWELL, C. 2009. *International Law and the Environment. Third Edition.* New York : Oxford University Press, 2009. p. 539. ISBN 978-0-19-876422-9.

pojednáva o dohodách, ktoré medzi sebou poriečne štáty uzatvoria (uzatvorili). Dohody, ktoré boli v platnosti predtým než sa zmluvné strany stali signatármi dohovoru, zostávajú v platnosti naďalej vo svojej pôvodnej podobe, štáty sú však povzbudzované k tomu, aby tieto dohody zosúladili s ustanoveniami dohovoru. Štáty však môžu aj po tom, ako pristúpili k dohovoru, uzatvárať medzi sebou bilaterálne či multilaterálne dohody, v ktorých budú aplikovať, resp. prispôsobovať ustanovenia dohovoru na konkrétne povodie. Z tohto článku vyplýva, že *dohovor má slúžiť ako rámec, resp. vzor pre užšiu zmluvnú spoluprácu v danej oblasti.* Štvrtý článok napokon oprávňuje každý štát, ktorého územie patrí do povodia medzinárodného vodného toku, pristúpiť k dohovoru.[29] Časť II nazvaná *„Všeobecné ustanovenia"* zahŕňa články 5 – 10. V článku 5 dohovor uvádza, že *poriečne štáty musia na svojich územiach využívať medzinárodný vodný tok spravodlivým a racionálnym spôsobom.* Toto pravidlo je aj obyčajovým relatívne dlho a predpokladá perfektnú rovnosť všetkých pobrežných štátov na celom toku rieky pri vylúčení akéhokoľvek preferenčného privilégia niektorého z pobrežných štátov.[30] Pobrežné štáty musia využívať a rozvíjať vodný tok predovšetkým s ohľadom na jeho optimálne a udržateľné využitie a úžitok, berúc do úvahy záujem daného štátu v súlade s adekvátnou ochranou vodného toku.[31] Poriečne štáty sa teda majú spravodlivo a racionálne podieľať na využívaní, rozvoji a ochrane medzinárodného vodného toku, čo zahŕňa jednak právo na využitie rieky, ale aj povinnosť spolupracovať na jej rozvoji a ochrane. Článok 6 potom bližšie vysvetľuje pojem *„spravodlivého a racionálneho využitia"*. Pri takomto využití rieky štáty musia brať do úvahy viacero faktorov. Ide o faktory: a) geografické, hydrografické, hydrologické, klimatické, ekologické a iné faktory prírodného charakteru, b) sociálne a ekonomické potreby poriečnych štátov, c) veľkosť populácie závislej od vodného toku v každom z poriečnych štátov, d) dopady určitého spôsobu využitia vodného toku v jednom z poriečnych štátov na ostatné poriečne štáty, e) jestvujúce a potenciálne spôsoby využitia vodného toku, f) zachovanie, ochrana, rozvoj a hospodárne využitie vodných zdrojov medzinárodného vodného toku a náklady opatrení prijatých s týmto cieľom, g) dostupnosť alternatív porovnateľnej hodnoty ku konkrétnemu plánovanému alebo existujúcemu spôsobu využitia.[32] Článok 7 stanovuje *povinnosť zabrániť spôsobeniu závažnej škody*. Podľa tohto článku musia poriečne štáty pri využívaní medzinárodného vodného toku na svojom území prijať všetky primerané opatrenia na to, aby sa zabránilo spôsobeniu závažnej škody ostatným poriečnym štátom. Ak by takáto škoda bola napriek opatreniam spôsobená, štát, ktorého činnosť na vodnom toku škodu spôsobila, je povinný ju odstrániť. V prípade, že je to relevantné, je povinný rokovať s poškodeným štátom (štátmi) o jej náhrade. V článku 10 dohovor určuje vzťah medzi jednotlivými spôsobmi využitia medzinárodného vodného toku. Stanovuje, že ak neexistuje dohoda alebo zaužívaná obyčaj, ktoré by určovali inak, nijaký spôsob využitia vodného toku nemá prioritné postavenie pred inými. V prípade, že nastane konflikt

[29] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, č. 4, s. 186. ISSN 1336 - 1562.

[30] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 586. ISBN 978-1-68328-096-5.

[31] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 586. ISBN 978-1-68328-096-5.

[32] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, č. 4, s. 187. ISSN 1336-1562.

medzi niekoľkými spôsobmi využitia vodného toku, musí byť vyriešený s ohľadom na dva hlavné princípy stanovené v čl. 5 a 7 Dohovoru, teda podľa princípu spravodlivého a racionálneho využitia vodného toku, a s ohľadom na nespôsobenie závažnej škody.[33]

Časť III nazvaná „*Plánované opatrenia*" (čl. 11 – 19) pojednáva o plánovaných opatreniach na medzinárodnom vodnom toku. Zakotvuje poriečnym štátom *povinnosť informovať ostatné štáty v povodí o plánovaných opatreniach* (nový spôsob využitia vodného toku, výstavba priehrady, hydroelektrárne atď.) *na vodnom toku*. Povinnosťou poriečnych štátov je vymieňať si relevantné informácie a spoločne prejednávať takéto projekty. Štát, ktorý má v úmysle na tom úseku vodného toku, ktorý prechádza jeho územím, prijať opatrenia, ktoré by mohli závažným spôsobom zasiahnuť do vodného toku a mať vplyv na ostatné poriečne štáty, je povinný ich informovať aspoň 6 mesiacov vopred pred plánovaným zahájením projektu. Počas týchto 6 mesiacov majú ostatné poriečne štáty možnosť preskúmať daný zámer a jeho predpokladané dôsledky a svoje zistenia tlmočiť štátu, ktorý je predkladateľom projektového zámeru, pričom oznamujúci štát v danej lehote nesmie implementovať plánované opatrenia bez súhlasu potenciálne dotknutých štátov.[34] Pokiaľ niektorý z poriečnych štátov dospeje k záveru, že zamýšľaný projekt nie je v súlade s ustanoveniami čl. 5 a 7 Dohovoru, musí sa pristúpiť k rokovaniam.[35] V štvrtej časti dohovoru nazvanej „*Ochrana, zachovanie a riadenie*" (čl. 20 – 26) sa stanovujú *pravidlá ochrany a manažmentu medzinárodného vodného toku*. Štáty v povodí sa musia spoločne podieľať na prevencii znečistenia vodného toku a monitorovaní kvality vody a v prípade potreby, na požiadanie ktoréhokoľvek poriečneho štátu, vstúpiť do konzultácií ohľadom manažmentu (správy) medzinárodnej rieky.[36] Štáty sa tiež majú spoločne podieľať na manažmente vodného toku, ktorým sa rozumie „*plánovanie udržateľného rozvoja a umožnenie implementácie schválených opatrení*". V neposlednom rade sa poriečne štáty majú spoločne podieľať na regulácii toku rieky, ako aj na nákladoch, ktoré v súvislosti s ňou vzniknú.

V časti IV „*Škodlivé podmienky a núdzové situácie*" (čl. 27 – 28) je zakotvený *záväzok štátov prijať individuálne i kolektívne opatrenia zabraňujúce rozširovaniu škodlivých javov na vodnom toku,* akými sú napr. povodne, erózia pôdy, sedimentácia, prenikanie slanej vody, dezertifikácia, vodou prenosné choroby atď. Článok 28 stanovuje postup v prípade núdzového stavu na vodnom toku. V časti VI „*Rôzne ustanovenia*" (čl. 29 – 33) sú zakotvené rôzne ustanovenia, týkajúce sa napr. *režimu medzinárodného vodného toku v čase ozbrojeného konfliktu, poskytovania informácií zásadných pre štátnu bezpečnosť, nediskriminácie a urovnávania sporov.* Pokiaľ ide o urovnávanie sporov Dohovor predpokladá v článku 33 nestranné vyšetrovacie konanie, zmierovacie konanie alebo sprostredkovanie.[37] V časti VII nazvanej „*Záverečné ustanovenia*" (čl.

[33] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, č. 4, s. 186-187. ISSN 1336-1562.

[34] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 584. ISBN 978-1-68328-096-5.

[35] Bližšie pozri CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy*, 2012, č. 4, s. 187. ISSN 1336-1562.

[36] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 583. ISBN 978-1-68328-096-5.

[37] GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. p. 584. ISBN 978-1-68328-096-5.

34 – 37) sú obsiahnuté ustanovenia týkajúce sa *podpisu, pristúpenia, ratifikácie dohovoru a jeho vstupu do platnosti a účinnosti.* Dohovor obsahuje aj *prílohu týkajúcu sa urovnávania sporov.*

Okrajovo s problematikou neplavebného využívania medzinárodných riek súvisí výlučne ekologicky zameraný *Dohovor o mokradiach majúcich medzinárodný význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva* (1971),[38] nazývaný aj skrátene Ramsarský dohovor, vzhľadom na jeho prijatie v iránskom meste Ramsar. Ramsarský dohovor je jedným z najvýznamnejších medzinárodných dohovorov v oblasti ochrany prírody. Zároveň je jediným dohovorom chrániacim určitý druh biotopu. Z pôvodného zamerania na ochranu mokradí významných predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva sa po určitej dobe dospelo k súčasnému stavu, keď sa prostredníctvom tohto dohovoru zaisťuje celosvetová ochrana a rozumné využívanie všetkých druhov mokradí. Pod slovom „*mokraď*" rozumieme územie, ktoré je trvalo alebo sezónne zaplavené sladkou alebo slanou vodou (okrem močiarov aj rieky, jazerá, pláže či plytké pobrežia, ale aj jaskyne). Na Slovensku máme niekoľko typov mokradí – rieky, lužné lesy, rašeliniská, rybníky a podzemné vody jaskýň. Sú mimoriadne dôležitým prvkom v krajine. Patria k najproduktívnejším ekosystémom sveta. Môžeme povedať, že mokrade sú pre život človeka nenahraditeľné. Dodávajú nám čistú vodu, sú zdrojom potravy, podporujú biodiverzitu, chránia pred povodňami a uskladňujú oxid uhličitý. Minimálne 1/3 ľudstva je priamo závislá na produkcii potravín z mokradí (rybolov, pestovanie ryže).[39]

Vznik Ramsarského dohovoru zameraného na ochranu mokradí bol iniciovaný alarmujúcim poklesom početnosti populácií mnohých druhov vodných vtákov, zaznamenávaným v súvislosti so zmenami a úbytkom mokradí. Dohovor o mokradiach bol podpísaný 2. februára 1971 v Ramsare (Irán) a do platnosti vstúpil v roku 1975. Slovenská republika pristúpila k Ramsarskému dohovoru 2. júla 1990. Sekretariát Ramsarského dohovoru sídli v Glande (Švajčiarsko). Každá zmluvná strana Ramsarského dohovoru je povinná zaradiť aspoň jednu zo svojich mokradí do „*Zoznamu mokradí medzinárodného významu*" (angl. tzv. List of Wetlands of International Importance), ktorý vedie Sekretariát dohovoru, a zaistiť adekvátnu ochranu a rozumné využívanie mokradí na svojom území. Do zoznamu sú zaraďované mokrade, ktoré spĺňajú medzinárodné kritériá z hľadiska ekológie, botaniky, zoológie, limnológie alebo hydrológie. V súčasnosti podpísalo Ramsarský dohovor 168 zmluvných strán sveta. Zoznam medzinárodne významných mokradí tvorí 2186 mokraďových lokalít vyhlásených na celkovej rozlohe 208,4 milióna hektárov. Slovenská republika má v zozname zapísaných celkovo 14 mokradí, z ktorých jedna je identifikovaná v súvislosti so zmedzinárodnenou riekou Dunaj. Ide o oblasť Dunajské luhy zapísané 26. mája 1993, o rozlohe 14 488,0 ha. V súvislosti s touto mokraďou bola zriadená aj Chránená krajinná oblasť (CHKO) Dunajské luhy vyhláškou MŽP SR č. 81/1998 Z. z. o Chránenej krajinnej oblasti Dunajské luhy z 3. marca 1998 s účinnosťou od 1. mája 1998. CHKO Dunajské luhy sa rozprestiera na Podunajskej nížine v geomorfologickom celku Podunajská rovina, vedľa slovenského a slovensko-maďarského úseku Dunaja od Bratislavy až po Veľkolélsky ostrov v okrese Komárno. V rámci Ramsarského dohovoru je vedený tiež „*Zoznam ohrozených mokradí*" (tzv. Montreux Record). Ide o prehľad mokradí

[38] Dokument *Convention on Wetlands of International Importance, especially as Waterfowl Habitat (1972).* 996 UNTS 245. Tento dohovor bol v slovenskom zneni publikovaný rámci Oznámenia FMZV č. 396/1990 Zb.

[39] Bližšie pozri webstránku Slovenskej agentúry pre životné prostredie – http://poznavamehrou.sazp.sk/node/69

medzinárodného významu, kde došlo, dochádza alebo pravdepodobne dôjde z najrôznejších dôvodov k zmenám ich ekologického charakteru, a tým k ich ohrozeniu, prípadne likvidácii. V Slovenskej republike za implementáciu Ramsarského dohovoru zodpovedá Ministerstvo životného prostredia SR, kontaktným miestom je odbor ochrany prírody a krajiny. Funkciu poradného orgánu vykonáva Slovenský ramsarský výbor, ktorý je zložený zo zástupcov dotknutých rezortov, odborných, vedeckých a výskumných inštitúcií a mimovládnych organizácií, zameraných na výskum, ochranu, správu a múdre využívanie mokradí. Orgánmi Ramsarského dohovoru sú: Zasadnutia Konferencie zmluvných strán, ktoré sa konajú v trojročných cykloch, Stály výbor, Vedecký a odborný hodnotiaci panel (STRP) a Sekretariát.

Medzinárodnoprávnu dimenziu neplavebného využívania medzinárodných riek v Európe obohacujú i normy práva životného prostredia EÚ.[40] Kľúčovou normou v tomto smere je *Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva.*[41] Tento dokument zdôrazňuje ochranu všetkých foriem vody a vyžaduje nielen od Európskej únie, ale aj od jej jednotlivých členských štátov dosahovanie dobrého stavu vody na území Európskej únie v čase ustanovenom touto smernicou. Tento prístup má zároveň zaručiť trvalo udržateľné používanie vody. Európske spoločenstvá dospeli pri tvorbe smernice č. 2000/60/ES k záveru, že ochranu a trvalo udržateľné hospodárenie s vodou (tzv. manažment vôd) je potrebné začleniť aj do ďalších sektorov politiky spoločenstva, ako je energetika, doprava, poľnohospodárstvo, rybné hospodárstvo, regionálna politika a cestovný ruch. Tvorcovia dokumentu preto chceli vybudovať základ pre prepojenie jednotlivých politík spoločenstva, a to najmä preto, že si uvedomovali funkcie, ktoré voda plní v každodennom živote človeka a významnú úlohu, ktorú zohráva pri zachovávaní stability v prírode. Spoločenstvá pri tvorbe smernice č. 2000/60/ES konštatovali fakt, že efektívna a súvislá politika v oblasti vodného hospodárstva má zohľadňovať zraniteľnosť vodných ekosystémov, ktoré sa nachádzajú v blízkosti pobrežia, ústí riek, v zálivoch alebo pomerne uzavretých moriach, pretože ich rovnováha je silne ovplyvňovaná kvalitou vnútrozemských vôd, ktoré sa do nich vlievajú. Ochrana stavu vôd v rámci povodí má mať ekonomický prínos vyjadrený príspevkom k ochrane populácií rýb vrátane pobrežných populácií rýb. Vodná legislatíva na úrovni sekundárneho práva nie je veľmi prehľadná a v minulosti často predpisy Spoločenstiev riešili iba čiastkové otázky. Preto Spoločenstvá pri prijímaní smernice č. 2000/60/ES prezentovali zámer, že vodná politika si vyžaduje transparentný, efektívny a koherentný legislatívny rámec.[42]

Účelom smernice č. 2000/60/ES je podľa čl. 1 ustanoviť rámec ochrany vnútrozemských povrchových vôd, brakických vôd, pobrežných vôd a podzemných vôd. Právny rámec ustanovený smernicou č 2000/60/ES má vytvoriť podmienky na zabránenie ďalšiemu zhoršovaniu, ochranu a zlepšenie stavu vodných ekosystémov, a s ohľadom na ich potrebu vody suchozemských ekosystémov a mokradí, ktoré sú priamo závislé od vodných ekosystémov. Smernica

---

[40] SOBOTKA, M. 2008. Ochrana mezinárodních vodních toků. In DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : IFEC – Iveta Rozkotová, 2008, s. 24. ISBN 978-80-903409-8-9.

[41] *Directive 2000/60/EC of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy,* OJ L 32, 22/12/2000 s. 0001 – 0073.

[42] Bližšie pozri MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike.* Praha : Leges, 2017. s. 63-64. ISBN 978-80-7502-193-9.

má zároveň vytvoriť priestor pre aplikáciu právnych a iných nástrojov, ktoré podporia trvalo udržateľné využívanie vody založené na dlhodobej ochrane dostupných vodných zdrojov. Táto právna úprava má viesť k tomu, aby sa zvýšila ochrana a zlepšil stav vodného prostredia, okrem iného, prostredníctvom špecifických opatrení. Špecifické alebo osobitné opatrenia zahŕňajú postupné znižovanie vypúšťania emisií a únikov prioritných látok a zastavenie alebo postupné ukončenie vypúšťania emisií a únikov prioritných rizikových látok do vôd. Smernica má preto slúžiť na zabezpečenie postupného znižovania znečistenia podzemnej vody a zabrániť jej ďalšiemu znečisťovaniu. Zároveň má vytvoriť priestor pre podporu účinkov, ktoré zmierňujú dopady povodní a sucha.[43]

Uvedená smernica zakotvuje i procesné environmentálne ľudské práva, a to právo na účasť verejnosti na rozhodovaní vo veciach životného prostredia. Účelom tejto smernice je ustanoviť rámec ochrany vnútrozemských povrchových vôd, brakických vôd, pobrežných vôd a podzemných vôd. Vo vzťahu k verejnosti členské štáty zabezpečia, že pre každé správne územie povodia zverejnia a predložia na pripomienkovanie verejnosti vrátane užívateľov dokumenty a správy taxatívne vymenované v článku 14 ods. 1 Smernice.

3 Judikatúra medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov v oblasti medzinárodného riečneho práva s environmentálnou dimenziou a environmentálne obyčajové pravidlá aplikovateľné v oblasti medzinárodného riečneho práva

V oblasti medzinárodného riečneho práva existuje i judikatúra medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov so silnou environmentálnou dimenziou, ktorá zároveň umožnila identifikovať environmentálne orientované obyčajové pravidlá v oblasti medzinárodného riečneho práva.

Zrejme prvým judikátom v tomto smere je už spomínaný rozsudok SDMS vo veci *Územnej právomoci Medzinárodnej komisie pre rieku Odru* (1929). V rozsudku SDMS v spore medzi šiestimi krajinami – Veľkou Britániou, Československom, Dánskom, Francúzskom, Nemeckom, Švédskom a Poľskom ohľadom rozsahu právomoci Medzinárodnej komisie rieky Odra, bola potvrdená zásada spravodlivého využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma a viacerými štátmi. SDMS tu konštatoval, že poriečne štáty majú perfektnú rovnosť pri využívaní celého toku rieky.

V prípade *Jazero Lanoux* (1957)[44] riešil medzinárodný arbitrážny tribunál otázku dodržiavania dvojstrannej francúzsko-španielskej *Zmluvy z Bayonne* (1866). Išlo o otázku legality

[43] Bližšie pozri MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike.* Praha : Leges, 2017. s. 65. ISBN 978-80-7502-193-9.

[44] Dokument *Lake Lanoux Case.* R.I.A.A. (1957), vol. XII, p. 281 a nasl.

využívania vôd jazera Lanoux Francúzskom, ktorého aktivity znížili množstvo vody rieky Carol na španielskom území. V danom prípade bolo konštatované, že Francúzsko je oprávnené vykonávať svoje práva, ale nemôže ignorovať španielske záujmy a musí vopred konzultovať svoje aktivity. V oboch týchto prípadoch bola potvrdená vtedy zmluvná *zásada spravodlivého využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma a viacerými štátmi* (neskôr táto zásada kryštalizovala i do obyčajovej podoby).

Medzinárodného riečneho práva sa dotýkal i arbitrážny prípad *Priehrada Gut* (1968) v spore medzi USA a Kanadou o odškodnenie amerických občanov v dôsledku nepriaznivých dôsledkov výstavby priehrady Gut postavenej na území Kanady, spôsobených zdvihnutím hladiny jazera Ontario a rieky Svätého Vavrinca, ktorý nepriamo potvrdil existenciu objektívnej zodpovednosti štátu za škodu na životnom prostredí.

Medzinárodného riečneho práva sa čiastočne dotýkal rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci slovensko-maďarského sporu vo veci *Projekt Gabčíkovo – Nagymaros* (1997).[45] Zdrojom vzniku tohto sporu bolo vypovedanie *Zmluvy o výstavbe a prevádzke sústavy vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros* [1977, ďalej aj Zmluva (1977)] zo strany Maďarska a skutočnosť, že Maďarsko nepostavilo stavby v zmysle tejto zmluvy. Maďarsko svoje správanie, o. i., vysvetľovalo stavom tzv. ekologickej núdze v dôsledku výstavby vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros, ako aj vznikom nových noriem medzinárodného práva, ktoré ho oprávňovali k zastaveniu prác i vypovedaniu zmluvy. Ekologický rozmer rozsudku MSD vo veci Gabčíkovo – Nagymaros už bol vo vede podrobnejšie rozoberaný. V kontexte tohto sporu teda len stručne uvedieme najvýznamnejšie závery týkajúce sa aplikácie medzinárodného práva životného prostredia. MSD v spore primárne potvrdil existenciu *zásady spravodlivého využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma a viacerými štátmi,* ako aj *povinnosti zabrániť ujme iným susediacim štátom* v obyčajovej podobe. Argument tzv. *ekologickej núdze* maďarskej strany v dôsledku výstavby vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros MSD vylúčil s tým, že ohrozenie životného prostredia v skúmanom spore nie je bezprostredné. Otázku vzťahu Zmluvy (1977) s novými normami medzinárodného práva MSD vyriešil konštatáciou, že tieto nové normy je možné pri aplikácii Zmluvy (1977) rešpektovať a implementovať. V rámci tohto prípadu sa MSD dotkol i povinnosti posudzovať plánované činnosti z hľadiska ich vplyvu na životné prostredie ako súčasti zásady prevencie, kde indikoval možný vývoj tohto pravidla v obyčajovej podobe. MSD sa v rámci tohto prípadu dotkol i zásady predbežnej opatrnosti. Zásada predbežnej opatrnosti je úzko spojená s koncepciou trvalo udržateľného rozvoja a predstavuje jednu z najdôležitejších inovácií, ktoré sa objavili v oblasti medzinárodného práva životného prostredia v priebehu deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Súvisí tiež s už spomenutou zásadou prevencie, ktorá je zakotvená v rámci medzinárodného práva v zmluvnej i obyčajovej podobe. Zásada predbežnej opatrnosti však podľa niektorých názorov vedy nemá z hľadiska svojho normatívneho obsahu zatiaľ také pevné miesto. V najznámejšej podobe bola táto zásada formulovaná v rámci zásady 15 *Deklarácie OSN o životnom prostredí a rozvoji* (1992) z Rio de Janeira takto: „*Štáty musia za účelom ochrany životného prostredia prijímať podľa svojich schopností preventívne prístupy. Tam, kde hrozí vážna alebo nenapraviteľná škoda, nesmie byť nedostatok vedeckej istoty zneužitý pre odklad účinných opatrení, ktoré by mohli zabrániť poškodeniu životného prostredia*". Neskôr sa

[45] Dokument *Gabčíkovo – Nagymaros Project.* Hungary vs. Slovakia, Judgment, I. C. J. Reports 1997, p. 7 a nasl.

objavila i v novších mnohostranných zmluvách. Jej obsah je vykladaný dvoma spôsobmi. Užšie chápanie tejto zásady vychádza z prístupu, že nedostatok vedeckej istoty nesmie viesť k odkladu účinných opatrení na ochranu životného prostredia. Širší radikálnejší výklad vychádza z predpokladu, že štát sa musí vzdať svojej činnosti, ktorá by mohla spôsobiť ujmu životnému prostrediu, dokonca aj v prípade, že existujúce vedecké poznatky neumožňujú dokázať v akej miere by tieto činnosti mohli byť škodlivé. Takéto poňatie má za následok aj presun dôkazného bremena na štát, ktorý je údajným zdrojom poškodenia, že prijal všetky mysliteľné preventívne opatrenia bez ohľadu na ich nevyhnutnosť zdôvodnenou súčasným vedeckým poznaním. MSD v prípade Projekt Gabčíkovo – Nagymaros načrtol príklon k jej užšiemu výkladu, ktorý vychádza z prístupu, že nedostatok vedeckej istoty nesmie viesť k odkladu účinných opatrení na ochranu životného prostredia, ale dôkazné bremeno vzniku škôd na životnom prostredí ponecháva na poškodený štát.

V praxi Medzinárodného súdneho dvora sa vyskytol i prípad sporu Argentíny a Uruguaja ohľadom neplavebného využívania rieky Uruguaj. Išlo o prípad nazvaný *Celulózky na rieke Uruguaj* (2010).[46] Argentína v tomto prípade žalovala Uruguaj, že porušil medzinárodnú dvojstrannú zmluvu *Štatút rieky Uruguaj* (1975)[47] uzavretú medzi oboma štátmi s tým, že povolil výstavbu dvoch celulózok na rieke Uruguaj bez konzultácie s Argentínou a bez odhadnutia možných dopadov na životné prostredie.

Štatút rieky Uruguaj [1975, ďalej aj Štatút (1975)] je dvojstrannou medzinárodnou zmluvu medzi Argentínou a Uruguajom, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1976. Vychádza zo zmluvy uzavretej medzi stranami v roku 1961 v Montevideu, ktorá definovala hranice medzi oboma štátmi. Rieka Uruguaj tvorí v zmysle uvedenej zmluvy prirodzenú hranicu medzi štátmi Uruguaj a Argentína.

K sporu medzi oboma štátmi došlo v súvislosti s výstavbou dvoch tovární na celulózu označovaných skratkami CBM (ENCE) a Botnia (nazývaná aj Orion) vystavaných Uruguajom na svojej strane brehu rieky Uruguaj. Argentína v žalobe tvrdila, že Uruguaj porušil Štatút (1975) s tým, že porušenie zmluvy spôsobila autorizácia, výstavba a budúce uvedenie do prevádzky celulóziek na rieke Uruguaj s odkazom najmä na vplyv týchto aktivít na kvalitu vody rieky Uruguaj a ostatné prostredie ovplyvňované riekou,[48] čím mu vznikla medzinárodnoprávna zodpovednosť. V žalobe Argentína MSD požiadala, aby potvrdil, že autorizáciou výstavby celulózky ENCE a autorizáciou výstavby a uvedenie do prevádzky celulózky Botnia a súvisiacich zariadení Uruguaj porušil záväzky, ktoré jej vyplývajú zo Štatútu (1975). Argentína ďalej požiadala MSD, aby rozhodol a deklaroval, že Uruguaj musí pokračovať v striktnom dodržiavaní Štatútu (1975), ukončiť medzinárodne protiprávne správanie, v dôsledku ktorého mu vznikla zodpovednosť, dať do pôvodného stavu situáciu na mieste v právnom slova zmysle, tak ako existovala pred vykonaním medzinárodne protiprávnych aktov, zaplatiť finančnú kompenzáciu Argentínskej republike za škody spôsobené týmto medzinárodne protiprávnym správaním, ktoré by nemalo byť napravené uvedením situácie do pôvodného stavu, v sume, ktorú stanoví MSD v ďalšej fáze

[46] Dokument *Pulp Mills on the River Uruguay.* Argentina vs. Uruguay, Judgement, I. C. J Reports, 2010. s. 14 a nasl.

[47] Statute of the River Uruguay (1975). UNTS, vol.1295, no.I-21425, p. 340.

[48] *Pulp Mills on the River Uruguay,* Argentina vs. Uruguay, Summary of the Judgment of 20 April 2010. Par. 1

tohto konania a poskytnúť dostatočné záruky, že sa v budúcnosti zdrží porušovania Štatútu (1975), a to najmä procedúry konzultácií podľa kapitoly II tejto zmluvy.[49] Argentína teda tvrdila, že Uruguaj porušil ako hmotnoprávne, tak i procesnoprávne ustanovenia Štatútu (1975).

Štatút (1975) skutočne zakotvuje všeobecné hmotnoprávne pravidlá ochrany rieky a niekoľko procedurálnych požiadaviek týkajúcich sa oznamovania projektov a činností na rieke. Tento dokument zakladá Administratívnu komisiu pre rieku Uruguaj (špan. Comisión Administradora del Rio Uruguay, ďalej CARU alebo Komisia) s cieľom napomáhať bilaterálnej komunikácii a konzultáciám medzi pobrežnými stranami vo veci vplyvu ich užívania na rieku Uruguaj.[50]

V rámci rozsudku ako celku MSD veľmi podrobne rozoberal argumenty strán. V súvislosti s namietanými porušeniami procesných ustanovení štatútu MSD trinástimi hlasmi ku jednému konštatoval, že Uruguaj porušil procedurálne povinnosti podľa článkov 7 až 12 Štatútu (1975) a že konštatovanie porušenia Súdom ustanovuje primeranú satisfakciu. K porušeniu tohto článku podľa MSD došlo tým, že Uruguaj neoznámil Komisii (CARU) plánované práce predtým ako vydal environmentálne povolenia pre každú z celulóziek a pre prístavný terminál priľahlý k celulózke Orion (Botnia), a tým že neoznámil plánované aktivity Argentíne prostredníctvom CARU. Jedným z kľúčových momentov rozsudku v kontexte porušenia článku 7 Štatútu (1975) je formulácia, že posúdenie vplyvu konania štátu na životné prostredie sa stalo povinnosťou, ktorú si vyžaduje všeobecné medzinárodné právo. V tejto súvislosti ďalej rozhodol o povinnosti spolupráce, ktorej obsahom bola notifikácia zámeru postaviť celulózky zo strany štátu Uruguaj Argentíne a následná konzultácia s Argentínou. Táto povinnosť mala predchádzať povoleniu a výstavbe celulózok.[51]

Prípad Celulózky na rieke Uruguaj je v uvedenej súvislosti pre medzinárodné právo životného prostredia dôležitým medzníkom, keďže Medzinárodný súdny dvor uznal existenciu medzinárodnoprávnej povinnosti zhodnotiť vplyv činnosti štátu na životné prostredie ako súčasti všeobecného medzinárodného práva.[52] Medzinárodný súdny dvor teda v tomto prípade konštatoval existenciu rovnomenného pravidla zakotvujúceho povinnosti zhodnotiť vplyv plánovanej činnosti štátu na životné prostredie v obyčajovej podobe. Toto je skutočne prelomový moment. Uvedené pravidlo je totiž považované za jednu z dvoch zložiek širšie chápanej zásady prevencie (druhou zložkou zásady prevencie je trvalý dohľad nad stavom životného prostredia).[53] Táto zásada ako celok však do prijatia rozsudku vo veci Celulózky na rieke Uruguaj nebola s istotou považovaná za obyčajovú, ale skôr za zásadu zovšeobecňujúcu konkrétne povinnosti založené

[49] *Pulp Mills on the River Uruguay,* Argentina vs. Uruguay, Summary of the Judgment, I. C. J. Reports, 2010. s.1

[50] ŠIRICOVÁ, Ľ. (ed.). 2011. *Medzinárodné právo životného prostredia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2011. s. 104. ISBN 978-80-7097-886-3.

[51] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra MSD vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká prax : Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia, Kúpele Nimnica 28. – 29. septembra 2012*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2012, s. 107. ISBN 978-80-89640-00-3.

[52] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra MSD vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká prax : Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia, Kúpele Nimnica 28. – 29. septembra 2012*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2012, s. 108. ISBN 978-80-89640-00-3.

[53] K tejto problematike bližšie pozri ŠTURMA, P. 2004. Druhy pravidel a závazků v mezinárodním právu životního prostředí. In ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 92. ISBN 80-903409-2-X.

zmluvami.[54] Inštitút posudzovania plánovaných činností (z hľadiska ich vplyvu na životné prostredie) bol zakotvený v celom rade medzinárodných dohovorov, ako sú napr. *Dohovor OSN o morskom práve* (1982), *Dohovor o účinkoch priemyselných havárií presahujúcich hranice štátov* (1992), *Dohovor o hodnotení vplyvu na životné prostredie* (1991), *Dohovor o biologickej rozmanitosti* (1992), a iné univerzálne i regionálne dohovory. Vo všeobecnej podobe bol tento inštitút formulovaný i v zásade 17 *Deklarácie OSN o životnom prostredí a rozvoji* (1992) z Rio de Janeira takto: „Hodnotenie vplyvu činností na životné prostredie ako nástroj uplatňovaný na celoštátnej úrovni musí byť aplikovaný na tie navrhované aktivity, ktoré by pravdepodobne mohli mať závažný negatívny dopad na životné prostredie a ktoré sú predmetom rozhodovania príslušných štátnych orgánov". Konkrétnym premietnutím povinnosti posudzovať plánované činnosti je už spomínaný inštitút odhadovania dopadov na životné prostredie (angl. Environmental Impact Assessment – EIA), ktorý predstavuje jeden zo všeobecných nástrojov (a právnych techník) ochrany životného prostredia.[55] Po prijatí rozsudku MSD vo veci Celulózky na rieke Uruguaj je zreteľné, že povinnosť posudzovať plánované činnosti z hľadiska ich vplyvu na životné prostredie existuje i v obyčajovej podobe. Vývoj uvedeného pravidla do určitej miery signalizoval už spomenutý posudok MSD vo veci Legality hrozby a použitia jadrových zbraní, ako aj už spomenutý rozsudok MSD vo veci Projekt Gabčíkovo – Nagymaros.[56]

Čo sa týka spomínaných hmotnoprávnych záväzkov, súd skúmal záväzky týkajúce sa monitorovania a prevencie znečistenia vody. V kontexte namietaných porušení hmotnoprávnych pravidiel Štatútu (1975) MSD jedenástimi hlasmi ku trom hlasom rozhodol, že Uruguaj neporušil hmotnoprávne povinnosti podľa článkov 35 (záväzok zabezpečiť, že nakladanie s pôdou a lesmi nepoškodí režim rieky a kvalitu vôd), 36 (záväzok koordinovať opatrenia zabraňujúce zmenám ekologickej rovnováhy) a 41 (záväzok zabrániť znečisteniu a zachovať vodné životné prostredie) Štatútu (1975).

V súvislosti so skúmaním otázky porušenia uvedených hmotnoprávnych ustanovení však MSD dospel k ďalšiemu významnému záveru. Monitorovanie stavu životného prostredia je druhou zložkou zásady prevencie. I povinnosť štátov monitorovať stav životného prostredia je obsiahnutá v celom rade zmluvných dokumentov, ako sú napr. už spomenutý *Dohovor OSN o morskom práve* (1982), *Dohovor o hodnotení vplyvu na životné prostredie* (1991)[57] či *Dohovor o biologickej rozmanitosti* (1992).[58] Z rozsudku MSD je možné vyvodiť, že aj povinnosť štátov monitorovať

[54] ŠTURMA, P. 2004. Druhy pravidel a závazků v mezinárodním právu životního prostředí. In ŠTURMA, P a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 92, 96. ISBN 80-903409-2-X.

[55] ŠTURMA, P. 2004. Druhy pravidel a závazků v mezinárodním právu životního prostředí. In ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 93. ISBN 80-903409-2-X.

[56] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká prax : Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia, Kúpele Nimnica 28. – 29. septembra 2012.* Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2012. s. 108. ISBN 978-80-89640-00-3.

[57] *Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (1991).* Espoo, 25 February 1991, 30 ILM 802. (1991).

[58] *Convention on Biological Diversity (1992).* Rio de Janeiro, 5 th June 1992, 31 ILM 822 (1992). Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto protokolu. V slovenskej zbierke zákonov vyšiel v rámci Oznámenia MZV SR č. 34/1996 Z. z.

stav životného prostredia rovnako existuje v obyčajovej podobe. Tento záver je možné odvodiť z formulácie MSD v rozsudku, podľa ktorej „zásada prevencie, ako obyčajové pravidlo, má svoj pôvod v náležitej bdelosti, ktorá je požadovaná od štátu na jeho území".[59] Obyčajovú podobu má teda celá zásada prevencie. Tento názor bol prezentovaný i v niektorých dielach vedeckej a odbornej spisby[60] a v zmysle rozsudku MSD vo veci Celulózky na rieke Uruguaj sa ukázal ako správny. Vzhľadom na obyčajový charakter zásady prevencie má logicky obyčajovú povahu jednak jej prvá súčasť – povinnosť posudzovať plánované činnosti z hľadiska ich vplyvu na životné prostredie, ale logicky i jej druhá súčasť – povinnosť štátov monitorovať stav životného prostredia.

MSD sa v rámci uvedeného prípadu dotkol i otázky aplikácie už spomenutej zásady *predbežnej opatrnosti (angl. precautionary principle)*. Argentína totiž v rámci prípadu tvrdila, že Uruguaj má niesť dôkazné bremeno, že celulózky nespôsobili škody na životnom prostredí práve z dôvodu existencie zásady predbežnej opatrnosti. MSD odmietol tento nárok Argentíny s odôvodnením, že princíp predbežnej opatrnosti môže byť relevantný pri výklade a aplikácii ustanovení Štatútu (1975), nestotožnil sa však s názorom, že z neho vyplýva aj prenesenie dôkazného bremena na žalovaný štát. MSD následne konštatoval, že Argentína nesplnila svoje dôkazné bremenu o vzťahu ku všetkým škodám na životnom prostredí, ktoré mohli vzniknúť, tak ako tvrdila.[61]

Medzinárodný súdny dvor teda v kontexte prípadu Celulózky na rieke Uruguaj aplikoval užšie chápanie tejto zásady podobne ako v rámci prípadu Projekt Gabčíkovo – Nagymaros.[62] Je však otázne či tento prístup je ešte stále relevantný. V praxi iných súdnych orgánov je tomu totiž inak. Medzinárodný tribunál pre morské právo totiž v spojených prípadoch *Južný tuniak obyčajný* (1999) nepriamo aplikoval druhé, širšie poňatie zásady predbežnej opatrnosti, v duchu ktorého presunul dôkazné bremeno prijatia všetkých mysliteľných preventívnych opatrení bez ohľadu na ich nevyhnutnosť zdôvodnenou súčasným vedeckým poznaním na žalovaný štát. Rozdielny prístup MTPM a MSD k otázke aplikácie zásady predbežnej opatrnosti znižuje právnu istotu v danej oblasti. Prístup MSD je v uvedenej súvislosti kritizovaný ako neprimerané zúženie zásady predbežnej opatrnosti, ktorá sa týmto stáva vágne definovanou a slabou. Proti tomuto prístupu protestoval napr. sudca Trinidade vo svojom nesúhlasnom stanovisku.[63]

V konečnom dôsledku Medzinárodný súdny dvor v tomto prípade konštatoval hlavne porušenie medzinárodnoprávneho záväzku Uruguaja podľa uvedeného štatútu oznámiť Argentíne

---

[59] *Pulp Mills on the River Uruguay,* Argentina v Uruguay), Summary of the Judgment, I. C. J. Reports, 2010. s. 8.

[60] Bližšie pozri DUPUY, P. M. 1997. Où en est le droit international de l'environnement à la fin du siècle ? In *Revue générale de droit international public*. 1997, no. 4, p. 889. ISSN 0373-6156 a ŠTURMA, P. – DAMOHORSKÝ, M. – ONDŘEJ, J. – ZÁSTĚROVÁ, J. – SMOLEK, M. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 96. ISBN 80-903409-2-X.

[61] KAZHDAN, D. 2011. Precautionary Pulp: Pulp Mills and the Evolving Dispute Between International Tribunals over the Reach of the Precautionary Principle. In *Ecology Law Quarterly.* 2011, vol. 38, p. 544-545. ISSN 0046-1121.

[62] KAZHDAN, D. 2011. Precautionary Pulp: Pulp Mills and the Evolving Dispute Between International Tribunals over the Reach of the Precautionary Principle. In *Ecology Law Quarterly.* 2011, vol. 38, p. 541. ISSN 0046-1121.

[63] KAZHDAN, D. 2011. Precautionary Pulp: Pulp Mills and the Evolving Dispute Between International Tribunals over the Reach of the Precautionary Principle. In *Ecology Law Quarterly.* 2011, vol. 38, p. 550-551. ISSN 0046-1121.

výstavbu celulózok. Konštatoval tiež, že v tejto oblasti existuje *obyčajové pravidlo zakotvujúce povinnosť štátov zhodnotiť možné dopady činnosti štátu na životné prostredie* ako aj *obyčajové pravidlo zakotvujúce povinnosť štátov monitorovať stav životného prostredia.* Obe tieto pravidlá sú aplikovateľné i v oblasti medzinárodného riečneho práva. Toto je zrejme najpodstatnejší prínos tohto rozsudku.

Záver

Environmentálna dimenzia medzinárodného riečneho práva sa vyvíja v kontexte potreby ochrany medzinárodných vodných tokov, ktorá predstavuje jeden z najvýznamnejších problémov súčasnosti. Nedostatok dostatočného množstva kvalitných vodných zdrojov je skutočnosť, ktorá dopadá na stále väčší počet obyvateľov Zeme. Znečisťovanie vodných zdrojov a ich nadmerné využívanie sa stále prehlbuje.

Teória a prax medzinárodného práva vychádza z pravidla, že rieky sú súčasťou štátneho územia pobrežného štátu. Štáty oddávna vykonávali jurisdikciu i na hraničných riekach a riekach, ktoré pretekali územím viacerých štátov. Existujú i rieky, vo vzťahu ku ktorým štáty dohodli osobitný medzinárodný režim kvôli zabezpečeniu slobodnej plavby obchodných lodí. V nadväznosti na uvedenú medzinárodnoprávnu prax i existujúcu medzinárodnoprávnu úpravu veda člení rieky na národné, hraničné, mnohonárodné a medzinárodné. Podľa existujúcich obyčajových a zmluvných noriem medzinárodného verejného práva sa v rámci medzinárodného spoločenstva vyvinula medzinárodnoprávna úprava ako v rovine plavebného, tak i neplavebného využívania medzinárodných riek.

Z hľadiska cieľa príspevku – hľadania environmentálnej dimenzie medzinárodného riečneho práva bol v štúdii venovaný špeciálny priestor analýze ustanovení viacerých dohovorov o neplavebnom využívaní medzinárodných riek so silne ekologickým rozmerom, ktoré boli uzavreté najmä koncom 20. storočia, ale i kľúčovej norme práva EÚ v tejto oblasti. Osobitný priestor bol v príspevku venovaný i judikatúre medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov v oblasti medzinárodného riečneho práva s environmentálnou dimenziou a ich prínosu k ochrane medzinárodných vodných tokov.

I napriek prijatiu viacerých zmluvných noriem i noriem práva EÚ v oblasti ochrany vodných tokov, medzinárodná ochrana ani zďaleka nie je dostačujúca. Najväčšie nedostatky možno vidieť v absencii dostatočne konkrétnych požiadaviek (štandardov) ochrany majúcich všeobecnú platnosť, ktoré by boli sprevádzané stanovením konkrétnych lehôt k ich dosiahnutiu.[64]

Druhým významným problémom je absencia dostatočne účinných nástrojov vynútenia existujúcich záväzkov, čo je problém spätý nielen s ochranou vodných tokov, ale aj s ochranou životného prostredia na medzinárodnej úrovni vôbec.[65] Mnohé zo zmlúv medzinárodného práva

[64] SOBOTKA, M. 2008. Ochrana mezinárodních vodních toků. In DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008, s. 25. ISBN 978-80-903409-8-9.

[65] SOBOTKA, M. 2008. Ochrana mezinárodních vodních toků. In DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008, s. 25. ISBN 978-80-903409-8-9.

životného prostredia vrátane zmlúv týkajúcich sa ochrany medzinárodných vodných tokov totiž majú charakter tzv. *„mäkkého práva"* (angl. soft law), t. j. ustanovujú programové záväzky štátov dosiahnuť ciele obsiahnuté v zmluve. V konečnom dôsledku teda táto normativita sleduje najmä predchádzanie a znižovanie environmentálnych škôd. Všeobecne platný obyčajový inštitút zodpovednosti štátov za protiprávne správanie je preto v tejto oblasti aplikovateľný iba v minimálnej miere. V tejto oblasti sa skôr vytvára priestor pre aplikáciu zodpovednosti štátov za škodlivé následky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané.[66] Vzhľadom na povahu záväzkov medzinárodného práva životného prostredia je takmer neaplikovateľný i inštitút donútenia (sankcií), keďže jeho aplikácia formou napr. suspendácie medzinárodnej zmluvy by znamenala likvidáciu predmetu a účelu zmlúv z oblasti ochrany životného prostredia.

LITERATÚRA

1. BIRNIE, P. – BOYLE, A. – REDGWELL, C. 2009. *International Law and the Environment. Third Edition.* New York : Oxford University Press, 2009. p. 539. ISBN 978-0-19-876422-9.
2. DAMOHORSKÝ, M. a kol. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008. s. 318. ISBN 978-80-903409-8-9.
3. CSÉFALVAYOVÁ, K. 2012. Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. In *Medzinárodné vzťahy*. 2012, č. 4, s. 182-181. ISSN 1336 – 1562.
4. ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9.
5. DUPUY, P. M. 1997. Où en est le droit international de l'environnement à la fin du siècle ? In *Revue générale de droit international public*. 1997, no. 4, p. 889. ISSN 0373-6156.
6. GURUSWAMY, L. D. – ZEBROWSKI LEACH, M. 2017. *International Environmental Law in a Nutshell.* 5th Edition. St. Paul : West Academic Publishing, 2017. 782 p. ISBN 978-1-68328-096-5.
7. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
8. JENNINGS, R. – WATTS, A. 2008. *Oppenheim´s International Law, Ninth Edition, Volume 1 Peace Parts 2 to 4.* Oxford : Oxford University Press, 2008. 1333 p. ISBN 978-0-582-30245-7.
9. KAZHDAN, D. 2011. Precautionary Pulp: Pulp Mills and the Evolving Dispute Between International Tribunals over the Reach of the Precautionary Principle. In *Ecology Law Quarterly.* 2011, vol. 38, p. 541-551. ISSN 0046-1121.
10. KLUČKA, J. 2011. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť).* Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2011. 725 s. ISBN 978-80-8078-414-0.

[66] Bližšie pozri ŠTURMA, P. 2004. Mezinárodní odpovědnost za škody v mezinárodním právu životního prostředí. In ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 116-157. ISBN 80-903409-2-X.

11. MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike.* Praha : Leges, 2017. 112 s. ISBN 978-80-7502-193-9.
12. OUTRATA,V. a kol. 1957. *Mezinárodní veřejné právo.* Třetí, rozšířené a přepracované vydání. Praha : Karlova universita v Praze, 1957. 487 s. Číslo publikácie 713-1540.
13. SOBOTKA, M. 2008. Ochrana mezinárodních vodních toků. In DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008, s. 16-25. ISBN 978-80-903409-8-9.
14. ŠIRICOVÁ, Ľ. (ed.) 2011. *Medzinárodné právo životného prostredia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2011. s. 104. ISBN 978-80-7097-886-3.
15. ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia, Kúpele Nimnica 28. – 29. septembra 2012*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2012. s. 97-109. ISBN 978-80-89640-00-3.
16. ŠTURMA, P. 2004. Druhy pravidel a závazků v mezinárodním právu životního prostředí. In ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 85-107. ISBN 80-903409-2-X.
17. ŠTURMA, P. 2004. Mezinárodní odpovědnost za škody v mezinárodním právu životního prostředí. In ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 116-157. ISBN 80-903409-2-X.
18. ŠTURMA, P. a kol. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004. 318 s. ISBN 80-903409-2-X.
19. TÜRK, D. 2010 *Základy mezinárodního práva.* Beroun : Eva Rozkotová, 2010. 556 s. ISBN 978-80-904209-9-1.

Kontaktné údaje na autora – email:
juraj.jankuv@gmail.com

PRÁVO EURÓPSKEJ ÚNIE A TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ V OCHRANE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

EUROPEAN UNION LAW AND CRIMINAL RESPONSIBILITY IN PROTECTION OF ENVIRONMENT

Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.
Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Autorka analyzuje vplyv transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES ako horizontálneho nástroja Európskej únie v boji proti environmentálnym deliktom. Trestné činy voči životnému prostrediu a ich následky prekračujúce hranice štátov sú problémom, ktorému by mali čeliť spoločne všetky členské štáty. Do akej miery splnila Slovenská republika ciele sledované Európskou úniou?

Kľúčové slová: Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES; trestné činy voči životnému prostrediu; transpozícia

Abstract: The author analyzes the impact of the transposition on Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council as a horizontal instrument in European Union law for combating environmental crime. Environmental crimes and their cross-border consequences are a common problem, that all Member States should face together.
To what extent has the Slovak Republic achieved the objectives pursued by the European Union?

Keywords: Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council; Environmental Crimes; transposition

Úvod

Na globálnej úrovni doposiaľ neexistuje žiadna medzinárodná zmluva, ktorá by ustanovila záväzky pre zmluvné strany zaviesť a garantovať prostredníctvom prostriedkov vnútroštátneho práva postih fyzických a právnických osôb za porušenie pravidiel ochrany životného prostredia v ich jurisdikcii.

Výnimočne sa od zmluvných strán vyžaduje, aby za účelom splnenia záväzkov zaviedli opatrenia postihujúce nelegálne konania na ich území, predovšetkým však vtedy, keď nelegálna aktivita má cezhraničný charakter. Vtedy je existencia medzinárodného záväzku postihu za nelegálne aktivity s medzinárodným prvkom odôvodnená, pretože je potrebná medzinárodná koordinácia postupu, a tiež zabezpečenie účinných opatrení v tomto smere. Uvedenú požiadavku ustanovujú:

– *Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite* (oznámenie MZV SR č. 82/2004 Z. z.) v čl. 25, ktorý vyžaduje, aby zmluvné strany prijali vhodné

domáce opatrenia na postihovanie nelegálnych cezhraničných pohybov živých modifikovaných organizmov uskutočňovaných v rozpore s domácimi opatreniami na implementáciu tohto protokolu,

– *Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín* (oznámenie FMZV č. 572/1992 Zb.) v čl. 8, ktorý vyžaduje, aby opatrenia strán zahŕňali opatrenia na pokutovanie obchodu s takými exemplármi alebo ich držby, prípadne oboch.

Ani v týchto prípadoch však medzinárodná zmluva neobsahuje konkrétne záväzné požiadavky, akým spôsobom by mal suverénny štát upraviť svojimi predpismi postih osôb. Medzinárodné zmluvy ustanovujú len objekt postihu (s prihliadnutím na cieľ zmluvy). Opatrenia nekonkretizujú, vymedzujú iba všeobecné požiadavky na ne kladené. Zvyčajne sa vyžaduje, aby opatrenia boli *vhodné* alebo *primerané*.

Vzhľadom na charakter medzinárodného práva, v ktorom uplatňovanie trestného postihu osôb, ktoré sú pod jurisdikciou suverénneho štátu, sa považuje za jeho vnútornú záležitosť, nemožno očakávať, že by otázka zodpovednosti osôb mohla byť predmetom globálnej zmluvy. Priestor sa otvára skôr na regionálnej úrovni, čoho dôkazom bola aj aktivita Rady Európy, ktorej výsledkom bol *Dohovor o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva* (Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Štrasburg, 4. novembra 1998, ďalej aj ako dohovor).[1]

1 Medzinárodná úprava ochrany životného prostredia prostredníctvom trestného a správneho práva

Napriek tomu, že Slovenská republika nie je zmluvným štátom dohovoru, jeho faktický vplyv na jej vnútroštátnu úpravu ju úplne neobišiel, keďže inšpiráciu v ňom našla Európska únia.

Z preambuly dohovoru, ktorá vysvetľuje príčiny jeho prijatia a jeho ciele, vyplýva, že Rada Európy považuje ukladanie trestnoprávnych a administratívnoprávnych sankcií právnickým osobám za účinný nástroj pri predchádzaní pravidiel v ochrane životného prostredia („imposing criminal or administrative sanctions on legal persons can play an effective role in the prevention of environmental violations").

Na účely tohto dohovoru sa pojmom „protiprávne" rozumie nielen porušenie zákona, ale aj administratívneho opatrenia alebo rozhodnutia príslušného orgánu za účelom ochrany životného prostredia. Porušenie ktoréhokoľvek z týchto verejnomocenských foriem činnosti môže tvoriť objektívnu stránku deliktu postihnuteľného podľa vnútroštátneho právneho poriadku.

[1] STEJSKAL, V. 2006. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2006. s. 84.

Druhá časť textu dohovoru, ktorá má názov „Opatrenia prijaté na národnej úrovni", sa člení na dva články. Oba obsahujú taxatívnym spôsobom uvedený výpočet skutkov proti životnému prostrediu alebo jeho zložkám, ktoré musia byť v rámci vnútroštátneho práva postihnuteľné:
– ako trestné činy (čl. 2) alebo
– ako trestné činy alebo ako správne delikty (čl. 4).

Postih skutkov uvedených v čl. 2 musí byť zabezpečený bez ohľadu na to, či sa v rámci zavinenia vyžaduje úmysel (odsek 1) alebo nedbanlivosť (čl. 3). V oboch prípadoch dohovor vyžaduje, aby zmluvné strany zabezpečili, že bude sankcionovateľné i účastníctvo na trestnom čine („aiding or abetting the commission of any of the offences established").

Skutky taxatívnym spôsobom uvedené v čl. 4 môžu byť prostredníctvom vnútroštátnej úpravy stíhané buď ako trestné činy, alebo ako správne delikty, a to bez ohľadu na to, či boli spáchané úmyselne alebo z nedbanlivosti. Dohovor pritom ponecháva na vôľu zmluvných strán, či predmetné skutky budú stíhané v rámci trestnoprávnej alebo administratívnoprávnej zodpovednosti.

Jurisdikcia štátu (čl. 5) sa v prípade stíhania a odsúdenia riadi *zásadou teritoritoriality*.

Čo treba považovať za jav dovtedy v medzinárodnoprávnej úprave nevídaný je to, že dohovor vypočítava *konkrétne druhy sankcií*, ktoré sa majú ukladať za trestné činy proti životnému prostrediu – trest odňatia slobody a peňažný trest, a to s prihliadnutím na závažnosť skutku. Dohovor nabáda, aby vnútroštátna právna úprava obsahovala aj možnosť uložiť povinnosť uviesť životné prostredie do pôvodného stavu.

Opatrenia zahŕňajú aj možnosť uložiť prepadnutie veci, príjmov z trestnej činnosti alebo majetku získaného trestnou činnosťou uvedenou v čl. 2 a 3 dohovoru (čl. 7).

Každá zmluvná strana je povinná prijať primerané opatrenia umožňujúce uložiť trestnoprávnu alebo administratívnoprávnu sankciu právnickej osobe, v mene ktorej bol skutok uvedený v čl. 2 alebo 3 spáchaný, jej orgánom alebo osobou oprávnenou konať v jej mene (čl. 9). Dohovor pritom zdôrazňuje, že zodpovednosť právnickej osoby nevylučuje právomoc stíhať za delikt fyzickú osobu, ktorá vystupovala v mene tejto právnickej osoby.

Význam tejto medzinárodnej zmluvy spočíva v tom, že v nej boli formulované *zásady právnej úpravy* postihu za delikty v ochrane životného prostredia. Dohovor vypočítava najdôležitejšie skutky, ktoré musia byť predmetom postihu a rozlišuje ich závažnosť. Napriek tomu, že dohovor diferencuje medzi trestnými činmi a správnymi deliktami, pre Slovenskú republiku, ktorá má takúto právnu kategorizáciu deliktov v ochrane životného prostredia zavedenú, sa javil ako problematický záväzok upraviť *zodpovednosť právnických osôb za trestné činy* proti životnému prostrediu. Trestná zodpovednosť právnických osôb u nás nemala tradíciu a znamenala by významný prielom v regulácii trestnoprávnej zodpovednosti.

2 Nástroje práva Európskej únie v ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva

Ešte pred nadobudnutím platnosti *Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva*, bolo potrebné sa vysporiadať s otázkou, či

a do akej miery je oprávnené Spoločenstvo podľa čl. 175 ods. 1 Zmluvy, s prihliadnutím na zásadu subsidiarity uplatňovanú v rámci *spoločnej pôsobnosti,* ukladať členským štátom povinnosť upraviť sankcie za postih porušenia povinností vyplývajúcich z transponovaných právnych aktov Spoločenstva súkromnými osobami podliehajúcimi ich jurisdikcii.

Právne akty prijaté pred 1. decembrom 2009 boli v otázkach úpravy povinností uložených členským štátom zaviesť takéto sankcie vo svojej formulácii pomerne strohé. Obmedzovali sa výlučne:

– na uloženie povinnosti členským štátom a
– na ustanovenie záväzných kritérií pre ich úpravu.

Príkladom je *nariadenie Rady 338/97/ES z 9. decembra 1996 o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu* s nimi, ktoré v čl. 16 ustanovuje:

– odsek 1 – „členské štáty prijmú primerané opatrenia na to, aby zaručili uloženie sankcií minimálne za nasledovné porušenia tohto nariadenia",
– odsek 2 – „opatrenia uvedené v odseku 1 budú zodpovedať charakteru a závažnosti porušenia a budú zahŕňať ustanovenia týkajúce sa zaistenia, prípadne zhabania alebo prepadnutia exemplárov".

Z tohto hľadiska bolo prijatie *rámcového rozhodnutia Rady 2003/80/SVV z 27. januára 2003 o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva* výrazným prielomom, pretože určovalo spôsob, akým majú členské štáty ustanoviť zodpovednosť za trestné činy v rámci svojej vnútroštátnej úpravy.

Obsah rámcového rozhodnutia Rady 2003/80/SVV sa inšpiroval Dohovorom o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva.[2] Jeho účinnosť však bola krátka, keďže 13. septembra 2005 bolo rozsudkom Európskeho súdneho dvora C-176/03 zrušené z dôvodu, že bolo prijaté mimo legislatívneho rámca Spoločenstva.

Naplnením cieľa vyplývajúceho zo Šiesteho akčného programu životného prostredia prijatého na summite Rady Európskej únie v Göteborgu v roku 2001 (nevyhnutnosť prijať spoločnú úpravu ekologicko-právnej zodpovednosti a iniciovať boj s ekologickou kriminalitou)[3] sa stala *smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES z 19. novembra 2008 o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva (Ú. v. EÚ L 328, 6. decembra. 2008)* – ďalej len „smernica".

Právnym základom jej prijatia bol čl. 175 ods. 1 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (spoločný záujem na ochrane životného prostredia). O tom, že sa stala náhradou za zrušené rámcové rozhodnutie Rady 2003/80/SVV, nemôže byť najmenších pochýb.

Smernica ustanovuje *minimálne pravidlá*, ktoré členským štátom nebránia prijať alebo zachovať prísnejšie opatrenia zamerané na účinnú trestnoprávnu ochranu životného prostredia, ktoré musia byť v súlade so Zmluvou.

---

[2] Bližšie k tomu STEJSKAL, V. 2006. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost.* Praha : Linde Praha, 2006. s. 364 a nasl. ISBN 80-7201-609-1.

[3] STEJSKAL, V. 2012. Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. In *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí.* IURIDICA 3/2011. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2012, s. 46. ISBN 978-80-246-2091-6.

Predmetom úpravy smernice sú spoločné pravidlá pre ustanovenie trestnoprávnych opatrení v ochrane životného prostredia. Smernica, na rozdiel od dohovoru, ukladá povinnosť harmonizovať vnútroštátnu úpravu týkajúcu sa *trestných činov* (criminal offenses). Smernica sa teda netýka správnych deliktov. Dôvod je ten, že nie vo všetkých členských štátoch je upravená administratívnoprávna zodpovednosť, resp. je upravená rozdielnym spôsobom (niekde o správnych deliktoch rozhodujú orgány verejnej správy, v iných štátoch môže byť táto právomoc rozčlenená medzi súdy a orgány verejnej správy). Inštitút trestných činov, o ktorých rozhodujú súdy, sa však uplatňuje v každej z nich.

Z tohto hľadiska je nepochybné, že smernica (rovnako ako zrušené rámcové rozhodnutie Rady 2003/80/SVV) sa nevzťahuje na správne delikty (administrative offenses). Jej transpozíciou táto oblasť vnútroštátnej úpravy nemusí byť v konkrétnom členom štáte vôbec dotknutá. Zdôrazňuje to aj preambula smernice, podľa ktorej „smernica sa uplatňuje bez toho, aby boli dotknuté ostatné systémy zodpovednosti za poškodenie životného prostredia podľa práva Spoločenstva alebo vnútroštátneho práva".

Smernica určila záväzným spôsobom *predmet harmonizácie* v rámci vnútroštátnej úpravy členských štátov, a to prostredníctvom čl. 2 písm. a) a prílohy A (obsahuje zoznam právnych predpisov Spoločenstva prijatých podľa zmluvy) a prílohy B (obsahuje zoznam právnych predpisov Spoločenstva prijatých podľa zmluvy o Euratome). Pre členský štát to znamenalo zabezpečiť, aby skutkové podstaty trestných činov umožňovali stíhať fyzické osoby súdmi za *porušenie povinností z týchto predpisov vyplývajúcich* (ďalej len „protiprávnych").

Skutkové podstaty trestných činov fyzických osôb musia podľa čl. 3 smernice zabezpečovať postih skutkov v ňom uvedených, a to:

a) vypúšťanie, emisia alebo zavádzanie množstva látok alebo ionizujúceho žiarenia do ovzdušia, pôdy alebo vody, ktoré spôsobuje alebo môže spôsobiť smrť alebo závažnú ujmu na zdraví, alebo podstatnú škodu na kvalite ovzdušia, na kvalite pôdy, na kvalite vody alebo na živočíchoch alebo rastlinách;
b) zber, preprava, zhodnocovanie alebo zneškodňovanie odpadu vrátane dohľadu nad takýmito operáciami a následnej starostlivosti o zariadenia na odstraňovanie odpadu a vrátane akcie, ktorú uskutočňujú obchodníci alebo sprostredkovatelia (odpadové hospodárstvo), ktoré spôsobujú alebo môžu spôsobiť smrť alebo vážnu ujmu na zdraví, alebo podstatnú škodu na kvalite ovzdušia, na kvalite pôdy, na kvalite vody alebo na živočíchoch alebo rastlinách;
c) preprava odpadu, pokiaľ táto činnosť patrí do rozsahu pôsobnosti článku 2 ods. 35 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) 1013/2006 zo 14. júna 2006 o preprave odpadu a uskutočňuje sa v nezanedbateľnom množstve, či už v rámci jednej prepravy alebo v rámci viacerých zdanlivo prepojených prepráv;
d) prevádzkovanie závodu, v ktorom sa vykonáva nebezpečná činnosť alebo v ktorom sa skladujú alebo používajú nebezpečné látky alebo prípravky a ktoré mimo tohto závodu spôsobujú alebo môžu spôsobiť smrť alebo vážnu ujmu na zdraví, alebo podstatnú škodu na kvalite ovzdušia, na kvalite pôdy, na kvalite vody alebo na živočíchoch alebo rastlinách;
e) výroba, spracovanie, nakladanie, používanie, držba, skladovanie, preprava, dovoz, vývoz alebo odstraňovanie jadrového materiálu alebo iných nebezpečných rádioaktívnych látok, ktoré spôsobujú alebo môžu spôsobiť smrť alebo vážnu ujmu na zdraví alebo podstatnú

škodu na kvalite ovzdušia, na kvalite pôdy, na kvalite vody alebo na živočíchoch alebo rastlinách;

f) usmrtenie, ničenie, držba alebo odchyt exemplárov druhov chránených voľne žijúcich živočíchov alebo rastlín s výnimkou prípadov, keď sa takéto konanie týka zanedbateľného množstva takýchto exemplárov a má zanedbateľný vplyv na stav ochrany druhov;
g) obchodovanie s druhmi chránených voľne žijúcich živočíchov alebo voľne žijúcich rastlín alebo ich časťami a derivátmi s výnimkou prípadov, keď sa takéto konanie týka zanedbateľného množstva takýchto druhov a má zanedbateľný vplyv na stav ich ochrany;
h) akékoľvek konanie, ktoré vedie k závažnému poškodeniu biotopu v chránenej lokalite;
i) výroba, dovoz, vývoz, uvádzanie na trh alebo používanie látok, ktoré poškodzujú ozónovú vrstvu.

Skutkové podstaty trestných činov proti životnému prostrediu musia podľa čl. 3 smernice zabezpečovať postih *protiprávnych* skutkov v ňom uvedených bez ohľadu na to, či boli spáchané úmyselne alebo aspoň z hrubej nedbanlivosti.

Harmonizačná požiadavka vo vzťahu k formám zavinenia *vyžaduje závažnejšie formy zavinenia*, t. j. úmysel (priamy alebo nepriamy) alebo aspoň hrubú nedbanlivosť. Trestnoprávny postih osoby založený na závažnejších formách zavinenia musí byť ustanovený v právnej úprave členského štátu vždy. Samozrejme, predmetná požiadavka nevylučuje, aby na postih páchateľa podľa vnútroštátnej úpravy postačovalo aj spáchanie trestného činu z nedbanlivosti (vedomej alebo nevedomej). Rovnako nie je nevyhnutné, aby na účely transpozície smernice členský štát ustanovil inštitút hrubej nedbanlivosti, pokiaľ je možný postih fyzickej osoby na základe úmyselného konania.

Článok 4 smernice vyžaduje, aby členské štáty zabezpečili, že v rámci ich úpravy bude trestnoprávne postihnuteľné aj „navádzanie, pomoc a podnecovanie na úmyselné konanie". Popri spoločných požiadavkách na harmonizáciu úpravy trestnoprávnej zodpovednosti fyzických osôb za trestné činy proti životnému prostrediu smernica ustanovila povinnosť členských štátov zabezpečiť, aby upravili *zodpovednosť právnických osôb za trestné činy uvedené v článkoch 3 a 4 smernice* (spôsobom vymedzeným v čl. 6).

Na účely smernice sa pritom právnickou osobou rozumie *právnická osoba podľa súkromného práva*. Nepriamo to vyplýva z definície pojmu „právnická osoba" v čl. 2 písm. d), podľa ktorej právnickou osobou je „akýkoľvek subjekt práva, ktorý má takéto postavenie podľa platného vnútroštátneho práva s výnimkou štátov alebo verejných orgánov pri výkone ich štátnej moci a s výnimkou verejnoprávnych medzinárodných organizácií".

Členské štáty musia zabezpečiť, aby právnické osoby mohli byť zodpovedné za trestné činy uvedené v článkoch 3 a 4, pokiaľ boli tieto trestné činy spáchané v ich prospech akoukoľvek osobou, ktorá má v rámci tejto právnickej osoby vedúce postavenie a ktorá konala buď samostatne alebo ako súčasť orgánu právnickej osoby na základe:

a) oprávnenia zastupovať túto právnickú osobu;
b) právomoci prijímať rozhodnutia v mene tejto právnickej osoby alebo
c) právomoci vykonávať kontrolu v rámci tejto právnickej osoby.

Členské štáty mali povinnosť takisto zabezpečiť, aby právnické osoby mohli byť zodpovedné, ak nedostatok dohľadu alebo kontroly zo strany osoby uvedenej v odseku 1 umožnil

spáchanie trestného činu uvedeného v článkoch 3 a 4 v prospech danej právnickej osoby osobou, ktorá podlieha jej právomoci.

Podľa čl. 6 ods. 3 smernice ani zodpovednosť právnickej osoby nevylučuje trestné stíhanie voči fyzickým osobám, ktoré sú páchateľmi, návodcami alebo pomocníkmi trestných činov uvedených v článkoch 3 a 4.

Smernica na rozdiel od dohovoru neupravuje *konkrétne druhy sankcií, ani predbežné alebo ochranné opatrenia*, ktoré by mali byť páchateľom ukladané. Tieto otázky v súlade s čl. 175 ods. 1 Zmluvy ponechala na úvahu členským štátom.

Taká úprava bola v súlade aj s odôvodnením rozsudku Európskeho súdneho dvora C-40/05. V ňom súd pripomenul zásady uvedené v jeho rozsudku vo veci C-176/03: „Vo všeobecnosti ani trestné právo, ani pravidlá trestného konania nepatria do právomoci Spoločenstva. Tým však nie je dotknutá právomoc v rámci zákonodarstva Spoločenstva, aby sa uložila povinnosť členským štátom vyžadovať od nich uplatňovanie účinných, primeraných a odrádzajúcich trestných sankcií príslušnými vnútroštátnymi orgánmi, pokiaľ predstavujú nevyhnutné opatrenia na boj proti závažným environmentálnym trestným činom."

Články 5 a 7 smernice preto vyžadujú iba to, aby členské štáty prijali potrebné opatrenia s cieľom zabezpečiť, že sa za trestné činy proti životnému prostrediu budú ukladať *účinné, primerané a odradzujúce sankcie*.

3 Vplyv transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES na úpravu zodpovednosti za trestné činy v ochrane životného prostredia na Slovensku

Smernica, ktorú bolo potrebné transponovať v lehote do 26. decembra 2010, vyvolala viaceré legislatívne aktivity v členských štátoch. Nevyhlo sa im ani Slovensko.

a) *Právna úprava zodpovednosti fyzických osôb za trestné činy proti životnému prostrediu*. Slovenská republika nemohla mať problémy s transpozíciou čl. 3 až 5 smernice, pretože trestnoprávna úprava zodpovednosti fyzických osôb v ochrane životného prostredia mala u nás svoju dlhoročnú tradíciu.

Z legislatívno-technického hľadiska bolo potrebné:

- overiť, či úprava trestných činov v Trestnom zákone (zákone č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) pokrýva všetky protiprávne skutky vymenované v smernici – pozri čl. 2 písm. a), čl. 3 a v prílohe A a B,
- overiť, či Trestný zákon zabezpečuje trestnosť navádzania, pomoci a podnecovania v zmysle čl. 4 smernice,
- overiť, či Trestný zákon umožňuje postih fyzických osôb za trestné činy proti životnému prostrediu na základe úmyslu alebo aspoň z hrubej nedbanlivosti (čl. 3 smernice),
- overiť, či sankcie ukladané za trestné činy proti životnému prostrediu spĺňajú požiadavku na ich účinnosť, primeranosť a či majú odrádzajúcu povahu (čl. 5 smernice).

b) *Právna úprava zodpovednosti právnických osôb za trestné činy proti životnému prostrediu*. Legislatívne snahy o zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb boli predmetom legislatívnych návrhov už od roku 2004. Nestretali sa však s pochopením, pretože takýto druh zodpovednosti nemal v slovenskej právnej úprave tradíciu. Po niekoľkých pokusoch sa novelou Trestného zákona – zákonom č. 224/2010 Z. z. s účinnosťou od 1. septembra 2010 – zaviedla právomoc uložiť právnickej osobe ochranné opatrenie (zhabanie peňažnej čiastky a zhabanie majetku).

Išlo o úpravu, ktorá sa vzťahovala na všetky trestné činy univerzálne, no v skutočnosti *nešlo o úpravu sankčnej zodpovednosti* právnickej osoby. Sankcionovala sa len fyzická osoba, ktorá spĺňala vlastnosti v zmysle čl. 6 smernice. Takúto úpravu však nebolo možné považovať za reguláciu, ktorá by spĺňala požiadavky smernice. V súčasnosti je zrušená.

S účinnosťou od 1. júla 2016 sa zaviedla úprava, ktorá nahradila dovtedy neefektívnu reguláciu v Trestnom zákone, a to samostatným zákonom – *zákonom č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov.* Táto špeciálna úprava má prednosť pred úpravou Trestného zákona, ktorý sa uplatňuje subsidiárne.
Špeciálnymi ustanoveniami zákona č. 91/2016 Z. z. v znení zákona č. 316/2016 Z. z., ktoré súvisia s transpozíciou smernice, sú:
– § 3, ktorý taxatívnym spôsobom vypočítava trestné činy právnických osôb,
– § 4 o trestnej zodpovednosti právnickej osoby,
– § 5 o vylúčení trestnej zodpovednosti niektorých právnických osôb a
– § 6 o páchateľovi, spolupáchateľovi a účastníkovi.[4]

Vykonaním čl. 6 smernice má byť § 3 zákona č. 91/2016 Z. z., ktorý medzi ttrestné činy, za ktoré zodpovedajú právnické osoby, zaraďuje aj trestné činy proti životnému prostrediu. Treba si však všimnúť, že ich výpočet v zákone č. 91/2016 Z. z. je užší (nezahŕňa § 307 až § 310 Trestného zákona). V dôsledku toho podľa platnej právnej úpravy právnická osoba nie je zodpovedná za:
– trestný čin šírenia nákazlivej choroby zvierat a rastlín,
– trestný čin úniku organizmov,
– trestný čin pytliactva.

Nakoľko ustanovenie § 309 Trestného zákona predstavuje vykonanie *smernice Rady 90/219/EHS z 23. apríla 1990 o obmedzenom použití geneticky modifikovaných organizmov (Mimoriadne vydanie Ú. v. EÚ, kap. 15/zv. 1) v platnom znení,* ako aj *smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/18/ES z 12. marca 2001 o zámernom uvoľnení geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia*, ktoré sú v zozname právnych predpisov v prílohe A smernice, možno konštatovať, že požiadavka vyplývajúca z čl. 6 ods. 1 smernice nie je v súčasnosti naplnená („Členské štáty zabezpečia, aby právnické osoby mohli byť zodpovedné za trestné činy uvedené v článkoch 3 a 4...“). Platná právna úprava v tomto prípade umožňuje postih len fyzických osôb podľa § 309 Trestného zákona.

[4] Bližšie k tomu ZÁHORA, J. 2016. In ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 23-24.

Skutkové podstaty trestných činov proti životnému prostrediu (§ 300 – § 310) sú v Trestnom zákone formulované ako blanketové skutkové podstaty, t. j. z legislatívneho hľadiska sú ustanovené tak, aby bolo možné realizovať požiadavku smernice ohľadom trestného postihu fyzických a právnických osôb v prípadoch, keď konajú v rozpore s povinnosťami vyplývajúcimi z právnych predpisov uvedených v prílohe A alebo B smernice. Je pre ne typická dikcia objektívnej stránky skutkovej podstaty: „...tým, že poruší všeobecne záväzné právne predpisy" (o ochrane prírodných zdrojov, o ochrane životného prostredia, na ochranu vôd a ovzdušia, na ochranu exemplárov reguláciou obchodu, na ochranu prírody atď.).

Podstatné je aj zákonné vymedzenie *protiprávneho a spoločensky škodlivého následku trestného činu proti životnému prostrediu*, ktorý je súčasťou jeho skutkovej podstaty a umožňuje odlíšiť trestný čin od správneho deliktu právnickej osoby.
Tento následok protiprávneho konania je signifikantný pri vymedzení trestných činov v čl. 3 smernice a musí byť premietnutý vo vnútroštátnej právnej úprave. Protiprávne správanie podľa čl. 3 smernice môže spočívať:

– v ohrození alebo porušení zákonom chráneného záujmu – písm. a), b, d) a e), pričom následkom môže byť smrť alebo závažná ujma na zdraví alebo podstatná škoda na kvalite zložky životného prostredia,
– v závažnom poškodení biotopu v chránenej lokalite – písm. h).

Nie vždy je však tento protiprávny následok, vyžadovaný smernicou, transponovaný v úprave skutkovej podstaty trestného činu proti životnému prostrediu. Napríklad smernica v čl. 3 písm. a) vyžaduje zabezpečiť trestnosť vypúšťania emisie alebo odvádzania množstva látok do ovzdušia, pôdy alebo vody, ktoré spôsobuje alebo môže spôsobiť smrť alebo závažnú ujmu na zdraví alebo podstatnú škodu na kvalite ovzdušia, na kvalite pôdy, na kvalite vody. Protiprávnym a spoločensky škodlivým následkom trestného činu podľa § 303 Trestného zákona je však „len" škoda v značnom rozsahu (odsek 1) alebo škoda veľkého rozsahu (odsek 2), pričom zákonný pojem škoda podľa § 124 ods. 3 nezahŕňa smrť fyzickej osoby ani ujmu na zdraví (§ 123). Vzhľadom na to, že v tomto prípade je potrebné transponovať do vnútroštátnej úpravy všetky následky uvedené v čl. 3 smernice, konštatujeme v prípade Slovenska, že sa tak udialo len čiastočne.
Požiadavku čl. 3 a čl. 6 ods. 1 smernice, aby bol postih právnických a fyzických osôb za trestné činy proti životnému prostrediu možný na základe zavinenia vo forme úmyslu alebo aspoň hrubej nedbanlivosti („serious negligence", synonym. „gross negligence" ako opozitum vo vzťahu k pojmu „ordinary negligence"), je v slovenskej úprave naplnená, a to na základe:

– § 15 – § 17 Trestného zákona,
– § 1 ods. 2 zákona č. 91/2016 Z. z.

Uplatňuje sa totiž pravidlo, že na trestnosť činu treba *úmyselné zavinenie*, ak zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti. Skutkové podstaty všetkých trestných činov proti životnému prostrediu sú založené na úmyselnom aj na nedbanlivostnom konaní páchateľa.[5]

[5] Podľa § 16 ods. 2 českého Trestného zákonníka „trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem". Ide o špeciálnu kategóriu nedbanlivosti, ktorú vniesla nová úprava – zákon č. 40/2009 Zb. Podľa právnej teórie sa hrubou nedbanlivosťou rozumie vyšší stupeň intenzity nedbanlivosti, a to vedomej či nevedomej.

Vzhľadom na to, že právny inštitút hrubej nedbanlivosti na Slovensku nemá tradíciu a jeho vnímanie sa v európskej právnej úprave plne neprekrýva s inštitútom vedomej a nevedomej nedbanlivosti, slovenský zákonodarca ho (na rozdiel od českého zákonodarcu) v Trestnom zákone (zákone č. 300/2005 Z. z.) neupravil. Uvedená skutočnosť však nie je v rozpore so smernicou, keďže na naplnenie jej požiadavky postačuje, aby bola dodržaná aspoň jedna z foriem zavinenia v nej uvedená.

Pokiaľ slovenská právna úprava ustanovuje aj skutkové podstaty trestných činov proti životnému prostrediu založené na nedbanlivostnom konaní páchateľa, treba to považovať za vykonanie jej práva ako členského štátu prijať prísnejšie opatrenia zamerané na účinnú trestnoprávnu ochranu životného prostredia, ktoré sú v súlade so Zmluvou.

Smernica v čl. 4 a v čl. 6 ods. 1 vyžaduje, aby členský štát prostredníctvom svojej právnej úpravy umožňoval stíhať fyzické osoby za navádzanie, pomoc a podnecovanie („inciting, aiding and abetting"). Trestný zákon to umožňuje v rámci úpravy účastníctva na dokonanom trestnom čine alebo na jeho pokuse (§ 21). Uplatňuje sa zásada, že „na trestnú zodpovednosť účastníka sa použijú ustanovenia o trestnej zodpovednosti páchateľa, ak tento zákon neustanovuje inak". Trestnoprávne postihnuteľný je návodca, pomocník a podľa § 337 je ako osobitná forma trestnej súčinnosti trestné aj podnecovanie.

Článok 2 písm. d) smernice je v súčasnosti úplne transponovaný ustanovením § 5 zákona č. 91/2016 Z. z. rovnako ako čl. 6 ods. 1 a 2 smernice ustanovením § 4 zákona č. 91/2016 Z. z.

Požiadavka smernice na účinné, primerané a odradzujúce sankcie (čl. 5 a 7) je premietnutá v úprave trestov fyzických osôb (§ 32 Trestného zákona) a trestov právnických osôb (§ 10 zákona č. 91/2016 Z. z.). Právna požiadavka, aby bola garantovaná ich primeranosť, je obsiahnutá v zásadách ukladania trestov (§ 34 Trestného konania a § 11 zákona č. 91/2016 Z. z.). Tieto druhy trestov ako aj ich výmera vyjadrujú vo všeobecnosti *vyšší stupeň spoločenskej škodlivosti* trestných činov v porovnaní so správnymi deliktami, ktoré prejednávajú orgány verejnej správy.

4 Ustanovenie § 21 ods. 2 zákona č. 91/2016 Z. z. ako prekážka úspešnej transpozície čl. 6 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES?

Slovensko patrí medzi členské štáty Európskej únie, ktorých právna úprava rozlišuje medzi trestnými činmi a správnymi deliktami z dôvodu, že sa *de lege lata* vyznačujú *rôznym stupňom závažnosti*. Najvyšší stupeň závažnosti vykazujú trestné činy, nižší stupeň správne delikty, ešte nižší než správne delikty môžu mať disciplinárne delikty.

Zákonnou výnimkou z pravidla, že trestný čin má vyšší stupeň závažnosti než správny delikt, je ustanovenie § 21 ods. 2 zákona č. 91/2016 Z. z., podľa ktorého: „Trestné stíhanie proti právnickej osobe nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak skoršie konanie pre ten istý skutok proti tej istej právnickej osobe skončilo právoplatným rozhodnutím o správnom delikte a toto rozhodnutie nebolo zrušené."

Z citovaného ustanovenia vyplýva, že správne delikty právnických osôb, ktoré môžu byť spáchané v súbehu *s trestnými činmi právnických osôb podľa § 3 zákona č. 91/2016 Z. z.*, majú *ex lege* rovnakú závažnosť ako trestné činy právnických osôb. Zákonodarca im tak priznal povahu deliktov, ktoré majú podľa čl. 6 *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* charakter *trestného obvinenia* a podľa čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd povahu *trestného činu*. V dôsledku toho sa v prípade *súbehu* správneho deliktu právnickej osoby a trestného činu spáchaného právnickou osobou aplikuje princíp *ne bis in idem*[6].

Touto špeciálnou úpravou nie je dotknutý vzťah trestného činu fyzickej osoby a správneho deliktu podnikajúcej fyzickej osoby v rámci ich súbehu. Právoplatné rozhodnutie orgánu verejnej správy o skutku *fyzickej osoby – podnikateľa* tak naďalej *ex lege* netvorí prekážku trestného stíhania v zmysle § 9 Trestného poriadku.[7] Princíp subsidiarity trestného postihu sa v tomto prípade uplatní.

Predmetná úprava, ktorú obsahoval aj český *zákon č. 418/2011 Zb. o trestní odpovědnosti právnických osôb a řízení proti nim* v § 28 ods. 2 (kým nebola zrušená), sa odôvodňovala autonómnou interpretáciou Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd Európskym súdom pre ľudské práva, na základe ktorej dopadá princíp *ne bis in idem* aj na niektoré delikty, ktoré sú z hľadiska vnútroštátneho práva zmluvných štátov kvalifikované ako správne delikty.[8] Táto právna úprava, ktorá sa na Slovensku naďalej uplatňuje, však už čelila odbornej kritike.[9]

Kým pre kvalifikáciu *veci ako trestnej podľa čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* postačuje, že subjekt deliktu je všeobecný, záujem chránený skutkovou podstatou je všeobecný, sankcia má represívny a odstrašujúci účel, pre kvalifikáciu skutku ako *trestného činu na účely čl. 4 Protokolu č. 7* Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd je *rozhodujúca závažnosť sankcie, ktorú možno za delikt osobe podľa platnej právnej úpravy uložiť.* Pokiaľ za delikt možno uložiť *trest odňatia slobody* (nie celkom zanedbateľnej dĺžky), spravidla pôjde o trestnú vec v zmysle tejto medzinárodnej zmluvy. Uvedená skutočnosť bola rozhodujúca v prípade *Zolotukhin proti Rusku* (rozsudok Veľkej komory Súdu z 10. februára 2009 vo veci sťažnosti č. 14939/03).

Vzhľadom na *druh sankcií*, ktoré možno na Slovensku podľa platnej právnej úpravy uložiť, je vylúčené, aby v prípade súbehu každé právoplatné rozhodnutie o správnom delikte právnickej osoby predstavovalo prekážku pre prejednanie a postih toho istého skutku ako trestného činu právnickej osoby. Už len z tohto dôvodu treba považovať úpravu v § 21 ods. 2 zákona č. 91/2016 Z. z. za neprimeranú.

---

[6] ŠIMOVČEK, I. 2016. In ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 287. ISBN 978-80-8168-413-5.

[7] ČENTÉŠ, J. 2015. In ČENTÉŠ, J. et al. *Trestný poriadok. Veľký komentár.* 2. aktualizované vydanie. Žilina : Eurokódex, 2015, s. 455. ISBN 978-80-8155-053-9.

[8] HERCZEG, J. 2013. In JELÍNEK, J. – HERCZEG, J.: *Zákon o trestní odpovědosti právnických osob. Komentár s judikaturou.* 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha : Nakladatelství Leges, 2013, s. 181. 978-80 87576-43-4.

[9] KOŠIČIAROVÁ, S. 2017. *Princípy správneho trestania.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2017. s. 170-171. ISBN 978-80-7380-696-5.

Záver

Vo vzťahu k požiadavke na transpozíciu smernice ustanovenie § 21 ods. 2 zákona č. 91/2016 Z. z. spôsobuje, že Slovenská republika s účinnosťou od 1. júla 2016 nemôže preukázať, že jej vnútroštátna úprava umožňuje stíhať trestné činy právnických osôb proti životnému prostrediu podľa čl. 3 smernice v tých prípadoch, ak sa o tom istom skutku proti tej istej právnickej osobe právoplatne rozhodlo ako o správnom delikte, a toto rozhodnutie nebolo zrušené. *De lege ferenda* by preto bolo vhodné umožniť v prípade súbehu trestného činu právnickej osoby a správneho deliktu právnickej osoby uplatnenie princípu subsidiarity trestania.

LITERATÚRA

1. ČENTÉŠ, J. et al. 2015. *Trestný poriadok. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie*. Žilina : Eurokódex, 2015, 956 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
2. JELÍNEK, J. – HERCZEG, J. 2013. *Zákon o trestní odpovědosti právnických osob. Komentár s judikaturou.* 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha : Nakladatelství Leges, 2013. 256 s. ISBN 978-80-87576-43-4.
3. KOŠIČIAROVÁ, S. 2017. *Princípy správneho trestania.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2017. 357 s. ISBN 978-80-7380-696-5.
4. STEJSKAL, V. 2006. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2006. 242 s. ISBN 80-903409-5-4.
5. STEJSKAL, V. 2012. Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. In *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí*. IURIDICA 3/2011. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2012, s. 45-56, 232 s. ISBN 978-80-246-2091-6.
6. STEJSKAL, V. 2006. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost.* Praha : Linde Praha, 2006. 590 s. ISBN 80-7201-609-1.
7. ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I. 2016. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 342 s. ISBN 978-80-8168-413-5.

Kontaktné údaje na autora – email:
sona.kosiciarova@truni.sk

PROCESNÉ ENVIRONMENTÁLNE PRÁVA A ZÁVEREČNÁ ČASŤ JADROVEJ ENERGETIKY

PROCEDURAL ENVIRONMENTAL RIGHTS AND THE FIELD OF FINAL PART OF NUCLEAR ENERGETICS

JUDr. Michal Maslen, PhD.
Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Príspevok analyzuje prienik oblasti procesných environmentálnych práv a oblasti právnej úpravy záverečnej časti jadrovej energetiky. Súčasné systémy mierového využívania jadrovej energetiky sa zaoberajú nielen využívaním jadrových materiálov, ale aj ich definitívnym ukladaním po ich spracovaní a využití. Práve procesy ukladania týchto materiálov zahŕňajú realizáciu stavebných diel, ktoré zasahujú aj do oblasti procesných environmentálnych práv. Príspevok analyzuje rozvoj procesných environmentálnych práv v oblasti medzinárodného práva verejného a súčasne možnosti environmentalizácie oblasti záverečnej časti jadrovej energetiky.

Kľúčové slová: Záverečná časť jadrovej energetiky, procesné environmentálne práva, účasť verejnosti, záujmová spolupráca

Abstract: The paper analyzes the penetration of the area of procedural environmental rights into the field of the final part of the nuclear energy legislation. Current systems of the peaceful use of nuclear energy deal not only with the use of nuclear materials but also with their final disposal after their processing and use. The processes of storing these materials include the construction of building objects, which also affect the area of procedural environmental rights. The contribution analyzes the development of procedural environmental rights in the field of international public law and, at the same time, the possibility of environmentalization of the area of the final part of nuclear energy.

Keywords: Final part of nuclear energetics, procedural environmental rights, public participation, interest cooperation.

Úvod

Právna úprava procesných environmentálnych práv[1] nachádza jedno zo svojich prvotných vyjadrení v úlohe verejnosti pri environmentálnej ochrane zakotvenej v princípe č. 10

[1] Tento príspevok bol vyhotovený v rámci projektu VEGA č. „1/0193/18“ s názvom „Environmentalizácia medzinárodného verejného práva“.

Deklarácie o trvalo udržateľnom rozvoji z roku 1992 prijatej na konferencii v Rio de Janeiro. Podľa uvedeného princípu sa environmentálne otázky najlepšie riešia za účasti všetkých dotknutých občanov a na relevantnej úrovni. Uvedená deklarácia preto zakotvila nasledovné procesné environmentálne práva:

- procesné právo na informácie o životnom prostredí (prístup k informáciám o stave životného prostredia, ktorými disponujú orgány verejnej moci vrátane informácií o nebezpečných materiáloch a činnostiach vo svojich komunitách);
- právo účasti na rozhodovacom procese (široká dostupnosť informácií);
- prístup k spravodlivosti v environmentálnych záležitostiach (efektívny prístup k správnym konaniam a právo na náhradu škody a účinnú nápravu).

Uvedené zakotvenie sa prenieslo aj do úpravy Aarhuského dohovoru. K prijatiu uvedeného dohovoru pristúpila Európska hospodárska komisia OSN 25. júna 1998 v dánskom meste Aarhus. Cieľom uvedenej aktivity bolo zmluvné zakotvenie práv týkajúcich sa prístupu k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupu k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia. Predmetná úprava bola výstupom zo štvrtej ministerskej konferencie, objektom záujmu ktorej bol proces *„Životné prostredie pre Európu"*. Dohovor nadobudol platnosť 30. októbra 2001. Aarhuský dohovor ustanovuje niekoľko práv verejnosti, jednotlivcov a ich združení, pokiaľ ide o ochranu a starostlivosť o životné prostredie.[2] Zmluvné strany sa uvedeným dohovorom zaviazali prijať potrebné ustanovenia, aby verejné orgány (na národnej, regionálnej alebo miestnej úrovni) prispeli k tomu, aby tieto práva nadobudli účinnosť. Dohovor ustanovuje jednak právo každého získavať informácie o životnom prostredí, ktoré majú verejné orgány. V tomto zmysle mali tvorcovia dohovoru na mysli tzv. *„prístup k informáciám o životnom prostredí"*. Predmetom právneho rámca prístupu k informáciám o životnom prostredí sú informácie o stave životného prostredia, ale aj o prijatých politikách alebo opatreniach verejnej správy a iných štátnych orgánov v uvedenej oblasti.[3] Uvedený právny rámec môže takisto zahŕňať informácie o stave ľudského zdravia, verejného zdravia a bezpečnosti, pokiaľ môžu byť ovplyvnené stavom životného prostredia. Žiadatelia o informácie majú nárok získať údaje a poznatky, ktoré sú predmetom uvedených informácii, do jedného mesiaca od podania žiadosti a bez toho, aby museli svoje žiadosti nejakým spôsobom preukazovať, vysvetľovať alebo odôvodňovať. Predmetom úpravy uvedeného dohovoru nie je len zakotvenie právneho nároku na informácie pre žiadateľov, ale aj záväzok zmluvných štátov dohovoru prijať právnu úpravu povinného zverejňovania informácii. Z uvedeného dôvodu sú verejné orgány povinné aktívne šíriť informácie o životnom prostredí, ktoré majú k dispozícii.[4]

Aarhuský dohovor ďalej zakotvuje *„právo zúčastňovať sa na rozhodovaní o životnom prostredí"*. Vyjadruje požiadavku zavedenia opatrení verejných orgánov, ktorých cieľom je umožniť

---

[2] K tomu bližšie pozri: JANKUV, J. 2011. Ochrana ľudského práva na životné prostredie prostredníctvom Aarhuského dohovoru. In *Právo v európskej perspektíve.* Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 181-200. ISBN 978-80-8082-460-0.

[3] Porovnaj: JANKUV, J. 1991 Tvorba a ochrana životného prostredia v podmienkach miestnej štátnej správy a samosprávy na Slovensku. In *Správní právo.* 1991, roč. 24, č. 8, s. 494-498. ISSN 0139-6005.

[4] K tomu bližšie pozri: The Aarhus Convention (dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/aarhus/index.htm; 3. 11. 2018, 9:35 hod.).

dotknutým subjektom, verejnosti a mimovládnym organizáciám pôsobiacim v oblasti ochrany životného prostredia, aby sa vyjadrovali k návrhom projektov a plánov ovplyvňujúcich životné prostredie alebo k plánom a programom týkajúcim sa životného prostredia, pričom tieto pripomienky sa majú náležite zohľadniť pri rozhodovaní.[5] Uvedené právo zaručuje subjektom participujúcim na rozhodovacom procese prístup k informáciám o konečných rozhodnutiach a o dôvodoch, na ktorých sú právne konštruované. Posledným pilierom právnej úpravy uvedeného dohovoru je tzv. *„prístup k spravodlivosti"*, ktorý v sebe zahŕňa právo na súdne preskúmanie predchádzajúcich postupov. Podstatou prístupu k spravodlivosti je tak prístup k nezávislému, nestrannému a zákonom zriadenému súdu, ako aj právna možnosť pre verejnosť a iné dotknuté subjekty napadnúť verejné rozhodnutia, ktoré boli prijaté bez rešpektovania oboch vyššie uvedených práv alebo environmentálneho práva vo všeobecnosti.[6]

Na Aarhuský dohovor nadväzujú tzv. *Maastrichtské odporúčania* na podporu efektívnej účasti verejnosti na rozhodovaní v záležitostiach životného prostredia. Uvedené odporúčania pripravila pracovná skupina pre účasť verejnosti na rozhodovaní. Uvedené odporúčania boli vypracované v reakcii na žiadosť zasadnutia zmluvných strán dohovoru. Úradné osoby a zástupcovia verejnosti z jednotlivých zmluvných štátov dohovoru požadovali praktickejšie usmernenie o tom, ako zlepšiť implementáciu ustanovení dohovoru. Maastrichtské odporúčania boli vypracované na otvorenom a participatívnom princípe. Sú založené na existujúcich osvedčených postupoch a sú určené ako praktický nástroj na zlepšenie implementácie ustanovení dohovoru, ktoré sa majú použiť dvomi kľúčovými spôsobmi:

1. Pomáhať zmluvným stranám pri navrhovaní ich právneho rámca o účasti verejnosti na rozhodovaní o životnom prostredí v rámci dohovoru.
2. Pomáhať každodenne verejným činiteľom pri navrhovaní a uskutočňovaní postupov účasti verejnosti na rozhodovaní o životnom prostredí v rámci dohovoru.

Uvedené odporúčania poskytujú návod, ako vytvoriť a udržiavať jasný, transparentný a konzistentný rámec na vykonávanie ustanovení dohovoru. Právny postup, ktorého sa zúčastňuje verejnosť by mal byť navrhnutý tak, aby verejné orgány aj verejnosť presne vedeli, aké rozhodnutia sa majú prijať, v akom štádiu, aké sú ich právne účinky a kto je zodpovedný za ich prijatie. Právne postupy týkajúce sa životného prostredia by vo všeobecnosti mali byť dostatočne otvorené verejnosti a poskytovať informácie o rozsahu možností, v ktorom sa bude v rámci postupu diskutovať a rozhodovať. Taktiež by takýto postup mal poskytovať aj priestor na to, aby bolo možné zvážiť nové možnosti identifikované v dôsledku účasti verejnosti. Rozčlenenie postupov v environmentálnych záležitostiach na jednotlivé fázy by sa malo premietnuť aj do možnosti verejnosti zúčastňovať sa na rozhodovaní v každej fáze. Právna úprava zmluvného štátu by takisto mala zakotvovať pravidlá pre určenie časových rámcov pre každú fázu postupu, a to do takej miery, v akej ich možno vopred predpovedať. Rovnako by právna úprava mala zakotvovať spôsob, akým je verejnosť informovaná o akýchkoľvek budúcich krokoch v postupe, ktoré ešte

[5] Pozri aj: JANKUV, J. 2013. Medzinárodnoprávna zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané. In *Societas et iurisprudentia*. 2013, roč. 1, č. 1, s. 85-132. ISSN 1339-5467.

[6] K tomu bližšie pozri: The Aarhus Convention (dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/aarhus/index.htm; 3. 11. 2018, 9:35 hod.).

nie sú vypracované. Súčasťou otvorených procesov je podľa Maastrichtských odporúčaní tiež požiadavka na jasné, zrozumiteľné a prehľadné úlohy rôznych orgánov zapojených do rozhodovania vrátane toho, kto je zodpovedný za rôzne úlohy a etapy postupu účasti verejnosti, a ich kontaktné údaje. S otvorenosťou procesov rozhodovania o životnom prostredí sa spájajú aj informácie o nákladoch, ak nejaké existujú, aby sa verejnosť mohla zúčastniť alebo získať prístup k informáciám.[7] Aby sa zabezpečila účinná účasť verejnosti, mal by existovať *„voľný prístup"* k účasti. Poplatky spojené s účasťou alebo poplatky pre verejnosť, ktorá sa chce zúčastniť, nad rámec rozumných nákladov na získanie požadovaných informácií, vytvárajú podľa uvedených odporúčaní prekážku transparentnosti. Ak existujú nejaké náklady, harmonogram týchto nákladov by mal byť sprístupnený na začiatku postupu spojeného s účasťou verejnosti. Právna úprava zmluvného štátu by mala zakotvovať podmienky použitia opravných prostriedkov alebo prostriedkov právnej obrany, ktoré môže verejnosť využívať voči finálnym aktom postupu.[8]

1 Právna úprava práva na informácie v Slovenskej republike

Právo na informácie je nástrojom demokratizácie subjektov štátnej správy a samosprávy a napomáha uplatňovaniu princípov otvorenosti a priehľadnosti. Toto vyjadrenie má zároveň pomáhať realizácii dôvery občanov v činnosti verejnej správy. V inom poňatí reprezentuje právo na informácie jeden z prostriedkov účasti verejnosti na kontrole verejnej správy a veľmi úzko súvisí s právom občanov podieľať sa na správe vecí verejných.[9] Právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie nie je vo vzťahu k jeho adresátom obmedzené. Patrí každému, teda akejkoľvek fyzickej alebo právnickej osobe. *Osobný rozsah základného práva na informácie* je preto podľa súdnej judikatúry daný slovom *každý*. Právo vyhľadávať a prijímať informácie treba pritom chápať ako konanie smerujúce k získaniu, prijímaniu a spracovaniu informácie.[10] Realizácia tohto práva súvisí s uplatnením všeobecnej povinnosti orgánov verejnej moci *poskytovať informácie o svojej činnosti, postupoch, konaniach, rozhodovacích procesoch a rozhodnutiach jednotlivým fyzickým osobám alebo hromadným informačným prostriedkom*.[11] Z čl. 26 ods. 5

[7] Porovnaj: JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae*. Praha : Univerzita Karlova, Karolinum, roč. 2006, č. 4 (2008). s. 63-83. ISSN 0323-0619.

[8] K tomu bližšie pozri: Maastricht recommendations on Promoting Effective Public Participation in Decision-making in Environmental Matters prepared under the Aarhus Convention. Geneva : UNITED NATIONS PUBLICATION, 2015. p. 7. ISBN 978-92-1-117089-4.

[9] K tomu bližšie pozri: BARTOŇ, M. – DIENSTBIER, F. – HORÁKOVÁ, M. – PETERKOVÁ, M. – POUPEROVÁ, O. – SLÁDEČEK, V. 2009. *Kontrolní mechanismy fungování veřejné správy.* Olomouc : Právnická fakulta Univerzity Palackého v Oloumouci a vydavateľstvo Periplum, 2009. s. 318-319.

[10] K tomu bližšie pozri: DOBROVODSKÝ, R. 2014. Vybrané otázky aplikácie zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám. In *Verejná správa, právny štát a ochrana základných ľudských práv a slobôd.* Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku - Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s. 37-54. ISBN 978-83-7490-783-5.

[11] Tento názor vyjadril Ústavný súd SR napr. vo svojom náleze sp. zn. IV. ÚS 256/07 z 31. januára 2008.

Ústavy Slovenskej republiky[12] vyplýva ústavná povinnosť poskytovať informácie každému nositeľovi verejnej moci. Táto povinnosť je však z hľadiska subjektu obmedzená, pretože zaväzuje iba *orgány verejnej moci* v súvislosti s ich činnosťou. Iné subjekty preto ústavne zakotvenú povinnosť poskytovať informácie každému nemajú. Uvedená povinnosť im však môže byť uložená napr. zákonom alebo na základe zákona podľa čl. 13 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.[13] Za orgány verejnej moci považuje slovenská právna úprava tak orgány štátnej moci, ako aj orgány verejnej správy. *Obmedzenia práva šíriť a poskytovať informácie* vidí súdna judikatúra cez opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti. Použitie uvedených opatrení reguluje predovšetkým princípy proporcionality. Účelom práva na prístup k informáciám je zverejňovanie informácií, ale vždy s rešpektom k osobám vo verejných funkciách.[14] Pri obmedzovaní práva na informácie treba preto prihliadať na jeho podstatu a zmysel, pričom obmedzenie sa môže použiť len na ustanovený cieľ.[15]

Charakteristickou je pre orgány verejnej moci najmä realizácia a náplň ich činností, t. j. uskutočňovanie oprávnení a povinností verejnej moci a verejnej správy. Uvedené znaky sú kľúčové preto, že určujú okruh nositeľov verejnej moci a verejnej správy, ktorým prislúcha povinnosť zverejňovať informácie podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (ďalej ako „Zákon č. 211/2000 Z. z.“) alebo podľa osobitného zákona, ktorým je napr. zákon č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Uvedené zákony rozširujú informačnú povinnosť aj o iné subjekty,[16] t. j. napr. o subjekty, ktoré zriadili orgány verejnej moci alebo o subjekty, ktoré vykonávajú kvalifikovanú alebo inú verejnosprávnu činnosť.[17]

---

[12] Podľa čl. 26 Ústavy SR *„(1) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené. ... (2) Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povoľovaciemu konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon. ... (3) Cenzúra sa zakazuje. ... (4) Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti. ... (5) Orgány verejnej moci majú povinnosť primeraným spôsobom poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku. Podmienky a spôsob vykonania ustanoví zákon.“*

[13] Podľa čl. 13 ods. 1 Ústavy SR *„Povinnosti možno ukladať ... a) zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd, ... b) ... medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 4, ktorá priamo zakladá práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, alebo ... c) nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2.“*

[14] Legitímnym záujmom môže byť napr. ochrana osobnosti. Túto skutočnosť judikoval Ústavný súd SR v náleze sp. zn. PL. ÚS 22/06, z 1. Októbra 2008, keď posudzoval stret uvedeného záujmu s právom na prístup k informáciám.

[15] Uvedený záver deklaruje aj judikatúra Ústavného súdu SR. Realizáciu a ochranu práva na informácie vidí prostredníctvom práva na súdnu a inú právnu ochranu. (K tomu bližšie pozri rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 59/04 z 24. júna 2004).

[16] Porovnaj: DOBROVODSKÝ, R. 2015. Ekonomické právo na informácie v slovenskom práve a v práve Európskej únie: 3. kapitola. In *Právo na informácie*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 59-111. ISBN 978-83-7490-915-0.

[17] Porovnaj: DOBROVODSKÝ, R. 2015. K aktuálnym úlohám samosprávy pri aplikácii zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) a k novým povinnostiam miest a obcí s účinnosťou od 1. decembra 2015. In *Spoločne riešme aktuálne problémy samosprávy*. [S.l.] : Asociácia prednostov úradov miestnej samosprávy SR, 2015, s. 1-22.

Moderný štát je veľmi komplexným telesom a subjekty moci a administratívy sa prejavujú rôznym spôsobom. Z tohto hľadiska je často náročné posúdiť rozmanité situácie pri žiadostiach o poskytnutie informácií, pretože zákon o slobode informácií je z tohto hľadiska relatívne lakonický. To však nič nemení na citlivosti k prípadnej netransparentnosti moci.[18] Zákon je konkretizáciou čl. 26 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, a je preto zákonodarcovým vyvážením medzi právom na informácie na jednej strane a funkčnosťou mechanizmu štátu, ktorá jednoducho vyžaduje diskrétnosť niektorých informácií. Žiadosť o poskytnutie informácie v danej veci patrí pod ochranu čl. 26 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky.[19] Osobe, ktorá nedostala požadovanú informáciu a vníma štátnu moc v jej jednote, sa môže zdať, že došlo k zásahu do jeho základného práva. Odlišná je však otázka, či došlo k zásahu zo strany povinnej osoby, teda zo strany orgánu verejnej moci, ktorá bola o informáciu požiadaná. Štát je v istej perspektíve jedno mocenské teleso, ale z veľmi rozumných dôvodov vykonáva moc prostredníctvom množstva orgánov štátu, vykonávateľov moci, ktorí majú presne vymedzené právomoci. Zákon č. 211/2000 Z. z. podľa súdnej judikatúry zložitým spôsobom rozlišuje informácie, ktoré nemôžu byť poskytnuté.[20] Uvedené posúdenie je oprávnený vykonať len ten štátny orgán, v ktorého „pôsobnosti" sú dané informácie. Ak má orgán kontroly vypožičanú informáciu pri výkone kontroly alebo správneho dozoru, nemôže takúto informáciu sprístupniť na žiadosť, pretože uvedená situácia podlieha zákonnému obmedzeniu práva na prístup k informáciám podľa § 11 ods. 1 písm. g) zákona č. 211/2000 Z. z. a orgán vykonávajúci kontrolu nie je originárnym nositeľom požadovanej informácie. Takýto orgán totiž podľa súdnej judikatúry nemá právny titul na to, aby informáciu sprístupnil.[21]

2 Právo účasti na správe vecí verejných v environmentálnych záležitostiach

Predpokladom práva na účasť na správe vecí verejných je prístup verejnosti k informáciám. Prístup verejnosti k environmentálnym informáciám je vyjadrením práva na informácie o stave

[18] Účel sledujúci realizáciu základného práva na informácie je s ohľadom na svoju ústavnú relevanciu spôsobilý odôvodniť zásah do základných práv podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 Ústavy SR aj v prípade, ak ústavodarca neustanovil osobitné dôvody obmedzenia týchto základných práv. Obmedzenie základných práv podľa čl. 19 ods. 3 a čl. 22 ods. 1 Ústavy SR však predpokladá, že v zmysle čl. 13 ods. 2 Ústavy SR musí k takémuto obmedzeniu dôjsť za podmienok ustanovených v Ústave SR len zákonom. Musí ísť o taký dôvod obmedzenia základného práva, ktorému vzhľadom na ústavný poriadok možno priznať obdobnú právnu relevanciu, akú má obmedzované základné právo. V zásade ním bude iné základné právo alebo iný ústavou ustanovený verejný záujem (K tomu bližšie pozri: Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 1/09 z 19. januára 2011).

[19] K tomu bližšie pozri: DOBROVODSKÝ, R. 2017. Princíp otvoreného vládnutia a pripravované novela zákona o slobodnom prístupe k informáciám v podmienkach samosprávy. In *Spoločne riešme aktuálne problémy samosprávy*. [S.l.]: Asociácia prednostov úradov miestnej samosprávy SR, 2017, s. 45-50.

[20] Porovnaj: DOBROVODSKÝ, R. 2014. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám dnes a zajtra: vybrané otázky aplikácie zákona. In *Zosúladenie rodinného a pracovného života*. [S.l.]: Asociácia prednostov úradov miestnej samosprávy SR, 2014, s. 3-28.

[21] K tomu bližšie pozri: Uznesenie Ústavného súdu SR II. ÚS 482/2013-13 3. októbra 2013.

životného prostredia. Toto právo zakotvuje čl. 45 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý vytvára akoby určité *„environmentálne premostenie"* k čl. 30 ods. 1 prvej vete Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého *„Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov."* Na zákonnej úrovni transponuje uvedené požiadavky predovšetkým zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej ako „zákon č. 24/2006 Z. z.").

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 330/2014 zo dňa 2. júla 2014 schválila návrh zákona, ktorým sa neskôr zmenil uvedený zákon, a to v reakcii na nedostatky vytýkané Slovenskej republike Európskou komisiou v rámci procesu tzv. „infringementu" podľa čl. 258 o porušení Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Európska komisia adresovala Slovenskej republike formálne oznámenie z 21. marca 2013 – list č. C(2013) 1558, podľa ktorého Slovenská republika nedostatočným spôsobom prepojila proces posudzovania vplyvov navrhovaných činností s následnými povoľovacími postupmi. Uvedený stav nemohol podľa Európskej komisie zaručovať plné zabezpečenie práv dotknutej verejnosti. Námietky Európskej komisie preto otvorili problematiku implementácie v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky časti tých požiadaviek Aarhuského dohovoru, ktoré smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2011/92/ES z 13. decembra 2011 o posudzovaní vplyvov určitých verejných a súkromných projektov na životné prostredie (ďalej ako „smernica EIA") implementuje.[22] Európska komisia vytýkala Slovenskej republike nedostatočnú implementáciu čl. 6, 7 a 9 smernice EIA. Predovšetkým čl. 6 smernice EIA zároveň ustanovil povinnosť informovať verejnosť v ranom štádiu procesu rozhodovania týkajúceho sa životného prostredia o záležitostiach rozhodovania, vymedzených týmto ustanovením smernice. Zároveň toto ustanovenie zakotvuje povinnosť členských štátov, aby v primeranom čase zabezpečili prístup dotknutej verejnosti k ustanovenému okruhu informácii. Čl. 7 smernice EIA upravuje prípady, v ktorých má posudzovaný projekt pravdepodobne významný vplyv na životné prostredie iného členského štátu. Čl. 9 smernice EIA upravuje podmienky a rozsah informovania verejnosti o udelení alebo zamietnutí povolenia. Uvedená smernica je dôležitým nástrojom, ktorý umožňuje presadiť požiadavky na ochranu životného prostredia do koncepcie stavebných projektov. Posudzovanie vplyvov na životné prostredie je podľa Európskej komisie postupom, ktorým sa zabezpečuje, aby sa dôsledky stavebných projektov na životné prostredie, napr. aj v oblasti energetiky, posúdili a zohľadnili pred tým, ako príslušný orgán členského štátu vydá rozhodnutie o schválení projektu. Cieľ uvedenej smernice preto zahŕňa snahu zaručiť, aby projekty, ktoré majú značný vplyv na životné prostredie, boli pred schválením primerane posúdené. Po posúdení je preto možné navrhované projekty upraviť tak, aby sa minimalizovali nepriaznivé vplyvy projektov na životné prostredie skôr než sa skutočne vyskytnú. Do projektu je preto v súlade so smernicou možné začleniť opatrenia na zmiernenie nepriaznivých vplyvov na životné prostredie. Smernica EIA zabezpečuje včasnú účasť verejnosti na procesoch rozhodovania o životnom prostredí. Aj preto počas obdobia posudzovania projektu musí dotknutá verejnosť dostávať informácie a musí mať možnosť vyjadriť sa k projektom

[22] Porovnaj: VARGA, P. 2009. Vplyv medzinárodnej zmluvy v práve Európske únie. In *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni.* Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009, s. 161-171. ISBN 978-80-8082-306-1.

navrhovateľov, vďaka čomu môžu príslušné orgány a navrhovatelia prijímať rozhodnutia v súlade s dobrou informovanosťou.

Ustanovenie § 6a zákona č. 24/2006 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2015 zaviedlo inštitút účasti dotknutej verejnosti pri posudzovaní vplyvov strategických dokumentov. Podľa uvedeného ustanovenia *„Dotknutá verejnosť pri posudzovaní vplyvov strategických dokumentov je verejnosť, ktorá má záujem alebo môže mať záujem o prípravu strategických dokumentov pred ich schválením."* V následnom ustanovení vymedzil zákonodarca subjekty, ktoré patria do skupiny dotknutej verejnosti pri posudzovaní vplyvov strategických dokumentov. Podľa § 6a ods. 2 zákona č. 24/2006 Z. z. účinného od 1. januára 2015 preto *„medzi dotknutú verejnosť pri posudzovaní vplyvov strategických dokumentov patrí ... a) fyzická osoba staršia ako 18 rokov ... b) právnická osoba, ... c) občianska iniciatíva"* podľa odseku 3. Podľa § 6a ods. 3 uvedeného zákona *„Občianska iniciatíva sú fyzické osoby staršie ako 18 rokov, ktoré podpíšu spoločné stanovisko k návrhu strategického dokumentu. Občianska iniciatíva sa preukazuje podpisovou listinou, v ktorej je uvedené meno, priezvisko, trvalý pobyt, rok narodenia a podpis osôb, ktoré spoločné stanovisko podporujú."* V mene občianskej iniciatívy koná splnomocnenec. Práva dotknutej verejnosti upravil zákonodarca v § 6a ods. 5 zákona, podľa ktorého *„Dotknutá verejnosť pri posudzovaní vplyvov strategických dokumentov má právo zúčastniť sa prípravy a posudzovania vplyvov strategického dokumentu, a to až do schválenia strategického dokumentu vrátane práva podať písomné stanovisko podľa § 6 ods. 6, § 8 ods. 8, § 12 ods. 2, účasti na konzultáciách a verejnom prerokovaní strategického dokumentu."*

Účasť verejnosti a dotknutej verejnosti v konaní upravil zákonodarca v § 24 a 25 zákona č. 24/2006 Z. z. V odseku 1 § 24 tohto zákona vymedzil povinnosť príslušného orgánu informovať verejnosť. Podľa tohto ustanovenia príslušný orgán informuje bezodkladne verejnosť na svojom webovom sídle, prípadne aj na svojej úradnej tabuli o zákonom ustanovenom okruhu informácii. Následne v odseku 2 § 24 zákona upravil zákonodarca účastníctvo dotknutej verejnosti v konaniach uvedených v tretej časti zákona č. 24/2006 Z. z. a následne postavenie účastníka v povoľovacom konaní k navrhovanej činnosti alebo jej zmene, ak uplatní postup podľa odseku 3 alebo odseku 4, ak jej účasť v konaní už nevyplýva z osobitného predpisu. Podľa uvedeného ustanovenia preto právo dotknutej verejnosti na priaznivé životné prostredie, ktorá prejavila záujem na navrhovanej činnosti alebo jej zmene postupom podľa odseku 3 alebo odseku 4, môže byť povolením navrhovanej činnosti alebo jej zmeny alebo následnou realizáciou navrhovanej činnosti alebo jej zmeny priamo dotknuté. Verejnosť môže prejaviť záujem na navrhovanej činnosti postupom podľa § 24 ods. 3 zákona. Ak toto svoje právo využije, získava zároveň postavenie účastníka konania. Ustanovenie § 24 ods. 3 uvedeného zákona zakotvuje spôsoby participácie verejnosti, a to vo forme odôvodneného stanoviska alebo pripomienok. Z účastníctva vyplývajú verejnosti viaceré práva podľa § 24 ods. 4 predmetného zákona, predovšetkým právo podať odvolanie proti rozhodnutiu o tom, či sa navrhovaná činnosť alebo jej zmena má posudzovať podľa tohto zákona, alebo proti záverečnému stanovisku aj vtedy, ak nebola účastníkom zisťovacieho konania alebo konania o vydaní záverečného stanoviska alebo jeho zmeny. Za deň doručenia rozhodnutia sa pri podaní takého odvolania považuje pätnásty deň zverejnenia rozhodnutia vydaného v zisťovacom konaní alebo záverečného stanoviska príslušným orgánom. Verejnosť podaním odvolania zároveň prejaví záujem na navrhovanej činnosti a na konaní o jej povolení. Čo možno považovať za nezrozumiteľnosť alebo netransparentnosť

zavedenej právnej úpravy je opätovné vymedzovanie občianskej iniciatívy v § 24 ods. 6 zákona č. 24/2006 Z. z., podľa ktorého „*Občianska iniciatíva sú najmenej tri fyzické osoby staršie ako 18 rokov, ktoré podpíšu spoločné stanovisko k navrhovanej činnosti alebo jej zmene, ktorá je predmetom posudzovania vplyvov alebo zisťovacieho konania podľa tohto zákona.*" Uvedené ustanovenie sa javí ako nadbytočné, pretože zákonodarca mohol podmienky počtu troch osôb zahrnúť už do obsahu § 6a ods. 2 písm. c) zákona č. 24/2006 Z. z. V tomto ustanovení však vymedzuje občiansku iniciatívu iba vo vzťahu k dotknutej verejnosti. V § 24 ods. 6 uvedeného zákona zákonodarca vymedzuje občiansku iniciatívu vo vzťahu k verejnosti a k dotknutej verejnosti. Toto zaradenie preto pôsobí neprehľadne a možno by bolo vhodné zaradenie komplexnej definície občianskej iniciatívy priamo do pojmového vymedzenia v § 3 zákona č. 24/2006 Z. z.

Na uvedenú problematiku možno nadviazať otázkou, kto je potom nositeľom práva na priaznivé životné prostredie v otázkach upravených Aarhuským dohovorom.[23] Ústavný súd Slovenskej republiky posudzoval viacero sťažností v oblasti právneho postavenia nositeľov práva na priaznivé životné prostredie. Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky striktne odmietala skutočnosť, že by subjektom práva na priaznivé životné prostredie mohla byť aj právnická osoba. V judikatúre pretrvával názor, že subjektom práva na priaznivé životné prostredie je vždy iba fyzická osoba. Uvedená doktrína súvisela s výkladom čl. 44 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý garantuje priaznivé životné prostredie. Ústavný súd Slovenskej republiky považuje toto právo za subjektívne právo verejnej povahy. Každá fyzická osoba má z tohto dôvodu nárok domáhať sa práva na priaznivé životné prostredie voči štátu. Uvedené právo je nerozlučne späté s požiadavkami na vedecko-technický rozvoj a s požiadavkami človeka na dôstojný život. Ústavný súd Slovenskej republiky preto vytvoril doktrínu, podľa ktorej sú právne normy tvorené ľudom. Vzhľadom na to, že ľud vytvára právne normy, subjektom práva na priaznivé životné prostredie je preto vždy len fyzická osoba, a to aj preto, že stav a úroveň životného prostredia určuje kvalitu ľudského života. Ale aj samotná Ústava Slovenskej republiky tak trochu „navádza" k tomuto názoru, pretože podľa čl. 2 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky „*Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.*" Na druhej strane táto doktrína nezohľadňuje § 18 ods. 2 písm. a) zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, podľa ktorého „*Právnickými osobami sú: ... a) združenia fyzických alebo právnických osôb, ...*" , a to v kontexte čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. V právnom štáte si zákony neodporujú a právny poriadok je celistvý a kompaktný.

Pokiaľ sú však právnické osoby tvorené fyzickými osobami alebo združujú fyzické osoby, uvedená doktrína odvodená od čl. 2 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky nie je ucelená, a to minimálne v kontexte nálezu Ústavného súdu Českej republiky č. j. I. ÚS 59/14 zo dňa 30. mája 2014, ktorý v určitej obmedzenej miere priznal občianskym združeniam a obciam ako právnickým osobám spôsobilosť byť nositeľom práva na priaznivé životné prostredie, ak vykonávajú uvedené právo na území pobytu fyzických osôb, ktoré združujú. Pri občianskych združeniach vyslovil Ústavný súd Českej republiky ešte podmienku, že uvedené občianske združenia musia mať vyjadrenú ochranu životného prostredia ako účel svojej právnej existencie vo svojom

[23] K tomu bližšie pozri: JANKUV, J. 2013. Aarhuský dohovor (1998) – regionálny mechanizmus ochrany ľudského práva na životné prostredie. In *Regionalizmus: stav, východiská, perspektívy.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2013, s. 69-87. ISBN 978-80-8152-070-9.

zakladajúcom dokumente, napr. v stanovách. Od uvedenej línie neustúpil Ústavný súd Slovenskej republiky ani v prípade sťažností obcí. V roku 2011 obec V. namietala porušenie práva na priaznivé životné prostredie pri vydaní integrovaného povolenia na výkon činnosti skládky nie nebezpečného odpadu. Ústavný súd Slovenskej republiky v tomto prípade rozhodol, že obec ako právnická osoba nie je oprávnenou osobou na podanie sťažnosti vo veci porušenia čl. 44 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Napriek tomu je tento argument minimálne v kontexte českej súdnej judikatúry sporný, a to aj preto, že podľa čl. 64a Ústavy Slovenskej republiky „*Obec a vyšší územný celok sú samostatné územné samosprávne a správne celky Slovenskej republiky združujúce osoby, ktoré majú na ich území trvalý pobyt. Podrobnosti ustanoví zákon.*" Toto vyjadrenie sa premietlo aj do obsahu § 1 ods. 1 zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Obdobne potom rozhodol Ústavný súd Slovenskej republiky aj roku 2012, a to uznesením sp. zn. III. ÚS 288/2012-17, zo dňa 26. júna 2012. V tomto prípade podala obec sťažnosť na porušenie práva na súkromie a práva na priaznivé životné prostredie pre rozhodnutie o ťažbe štrkopiesku. Ústavný súd Slovenskej republiky však opätovne vyslovil záver, že obec je neoprávnená osoba na podanie sťažnosti pre porušenie čl. 44 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

3 Právo participácie a záverečná časť jadrovej energetiky

Záverečná časť jadrovej energetiky v podstate predstavuje tú časť mierového využívania jadrovej energie, v ktorej už nedochádza k energetickej produkcii a k palivovému cyklu.[24] Vyhorené jadrové palivo a rádioaktívny odpad sa v tejto časti jadrovej energetiky najskôr skladuje v špeciálne uspôsobených skladoch a následne po uplynutí doby 50 rokov sa má natrvalo uložiť do zemskej kôry a zabezpečiť pred rádioaktívnym žiarením do prostredia zemskej kôry. Na uvedený účel má slúžiť práve hlbinné úložisko, ktoré veda jadrovej fyziky a právna úprava považuje za jadrové zariadenie pre ukladanie vyhoretého jadrového paliva a rádioaktívnych odpadov, ktoré je umiestnené pod zemou – obvykle viac ako niekoľko sto metrov pod povrchom – v stabilnej geologickej formácii, ktorá zabezpečuje dlhodobú izoláciu rádionuklidov od biosféry. Tento typ úložiska slúži na trvalé uloženie vysokoaktívnych a stredneaktívnych odpadov s dlhým polčasom rozpadu alebo priamo vyhoretého jadrového paliva v špeciálne vybraných geologických útvaroch. Vývoj hlbinného úložiska je dlhodobý proces, ktorý začal už pred niekoľkými desiatkami rokov výskumnými činnosťami. V určitom štádiu, podľa všeobecného konsenzu a skúseností zo zahraničia, no čo najskôr je potrebné začať zapájať verejnosť do projektu, predovšetkým pri rozhodovaní o výbere finálnej lokality pre umiestnenie hlbinného úložiska. V podmienkach Slovenskej republiky by zapájanie verejnosti počas vývoja hlbinného úložiska do výberu lokality malo nadviazať na predchádzajúce výskumné činnosti, na stanovenie kritérií pre výber lokality podľa medzinárodných odporúčaní a predovšetkým na geologický prieskum. Vývoj hlbinného úložiska má v každej krajine svoje špecifiká a nadväzuje

[24] K tomu bližšie pozri: NOVOTNÁ, M. – VARGA, P. 2017. International and supranational aspects of nuclear liability. In *Law Review*. 2017, No. 1,Vol. 15. p. 38-60. ISSN 2029-4239.

na domáce technologické či výskumno-vývojové prostredie, energetickú politiku a inventár, geologické podmienky, spoločenské prostredie a politickú situáciu. Treba však povedať, že na základe kritérií ustanovených medzinárodným právom verejným nie je možné jednoznačne klasifikovať fázu vývoja hlbinného úložiska na Slovensku, pretože niektoré činnosti boli rozvinuté do väčších podrobností a zodpovedajú pokročilejším fázam (napr. geologický prieskum) a niektoré sú aj vďaka dlhému prerušeniu činností stále v procese plánovania (predovšetkým informovanie a zapojenie verejnosti). Kľúčová a strategická v tomto smere je predovšetkým komunikácia s verejnosťou.

Problematika spolupráce s verejnosťou je upravená v primárnom práve Európskej únie, konkrétne v čl. 37 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu únie[25] v platnom znení, podľa ktorého *„Každý členský štát bude predkladať Komisii také všeobecné údaje týkajúce sa plánov ukladania rádioaktívnych odpadov v akejkoľvek forme, aby bolo možné určiť, či plnenie týchto plánov môže spôsobiť rádioaktívnu kontamináciu vody, pôdy alebo ovzdušia iného členského štátu. Komisia predloží svoje stanovisko do šiestich mesiacov po porade so skupinou expertov podľa článku 31."*

Uvedenú oblasť spoločenských vzťahov upravuje aj sekundárne právo,[26] predovšetkým:

- Smernica Rady č. 2011/70/EURATOM z 19. júla 2011, ktorou sa zriaďuje rámec Spoločenstva pre zodpovedné a bezpečné nakladanie s vyhoretým palivom a rádioaktívnym odpadom;
- Smernica č. 2003/35/ES Európskeho parlamentu a Rady z 26. mája 2003, ktorou sa ustanovuje účasť verejnosti pri navrhovaní určitých plánov a programov týkajúcich sa životného prostredia;
- Smernica Rady č. 2003/122/Euroatom z 22. decembra 2003 o kontrole zapečatených zdrojov vysoko rádioaktívneho žiarenia a zdrojov zvyškového žiarenia;
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/21/ES z 15. marca 2006 o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu;
- Smernica Rady 2006/117/Euroatom z 20. novembra 2006 o dozore a kontrole pri preprave rádioaktívneho odpadu a vyhoretého jadrového paliva;
- Smernica Rady č. 2009/71/Euroatom z 25. júna 2009, ktorou sa zriaďuje rámec Spoločenstva pre jadrovú bezpečnosť jadrových zariadení.

Smernica Rady č. 2011/70/EURATOM zakotvuje základný právny rámec pre požiadavky transparentnosti v čl. 11, podľa ktorého *„1. Členské štáty zabezpečujú, aby mali pracovníci a široká verejnosť k dispozícii potrebné informácie o nakladaní s vyhoretým palivom a rádioaktívnym odpadom. V rámci tejto povinnosti zabezpečujú, aby príslušný regulačný orgán v rámci svojich právomocí informoval verejnosť. Informácie sa verejnosti sprístupňujú v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi a medzinárodnými záväzkami, pokiaľ sa tým neohrozujú iné záujmy*

[25] K tomu bližšie pozri: VARGA, P. 2015. System of European Union law and the EURATOM Treaty. In *Konvergencia a divergencia zodpovednostných vzťahov jadrového a civilného práva.* Praha : Leges, 2015. s. 55-71. ISBN 978- 80-7502-102-1.

[26] K tomu bližšie pozri: NOVOTNÁ, M. – VARGA, P. 2014. The relation of the EU law and the nuclear liability legislation: Possibilities, limits and mutual interaction. In *Societas et iurisprudentia.* [online]; 2014, roč. 2, č. 3, s. 96-123. ISSN 1339-5467.

uznané vo vnútroštátnych právnych predpisoch alebo medzinárodných záväzkoch, ako je okrem iného napríklad bezpečnosť. ... 2. Členské štáty v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi a medzinárodnými záväzkami zabezpečia, aby verejnosť mala potrebné príležitosti na to, aby sa efektívne zúčastňovala na rozhodovacom procese o nakladaní s vyhoretým palivom a rádioaktívnym odpadom."

Uvedené akty nehovoria o participácii obcí alebo iných samosprávnych územných jednotiek na týchto procesoch. Práve obce však môžu efektívne zastupovať záujmy verejnosti, pretože disponujú územím dotknutým vo vzťahu k zámeru hlbinného úložiska a majú takisto potenciál v oblasti komunikácie s dotknutými vlastníkmi a verejnosťou. V tomto smere sa preto javí ako efektívna možnosť participácie verejnosti v oblasti realizácie projektu hlbinného úložiska práve spolupráca s obcami vo forme združenia obcí. Právna úprava v Slovenskej republike umožňuje združovať obce v zásade v dvoch typoch združení osôb. Prvým typom je združenie obcí podľa *zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení*. Druhým typom je Občianske združenie podľa *zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov*. *Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník* ustanovuje, že spôsobilosť mať práva a povinnosti majú aj právnické osoby, medzi ktoré v § 18 ods. 2 zaraďuje aj jednotky územnej samosprávy. Platí zásada § 19 Občianskeho zákonníka, že na zriadenie právnickej osoby je potrebná písomná zmluva alebo zakladacia listina, ak osobitný zákon neustanovuje inak. Toto ustanovenie zároveň zakotvuje pravidlo, že právnické osoby vznikajú dňom, ku ktorému sú zapísané do obchodného alebo do iného zákonom určeného registra, ak osobitný zákon neustanovuje ich vznik inak. Na uvedené ustanovenie nadväzuje § 19a Občianskeho zákonníka, podľa ktorého spôsobilosť právnickej osoby nadobúdať práva a povinnosti môže byť obmedzená len zákonom. Aj preto môžu právnické osoby, ktoré sa zapisujú do obchodného alebo do iného zákonom určeného registra, nadobúdať práva a povinnosti odo dňa účinnosti zápisu do tohto registra, ak osobitný zákon neustanovuje inak. Právna úprava združenia obcí podľa *zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení* je upravená v *zákone č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník*. Záujmové združenia právnických osôb môžu zakladať právnické osoby na ochranu svojich záujmov alebo na dosiahnutie iného účelu. Obce môžu zriaďovať združenia obcí. Združenie obcí je právnická osoba a vzniká dňom registrácie v registri združení obcí vedenom okresným úradom v sídle kraja. Na založenie združenia sa vyžaduje písomná zakladateľská zmluva uzavretá zakladateľmi alebo schválenie založenia združenia na ustanovujúcej členskej schôdzi. O založení združenia na tejto schôdzi sa spíše zápisnica obsahujúca zoznam zakladajúcich členov združenia s uvedením ich mena (názvu) a bydliska (sídla) a podpisy členov. K zmluve alebo zápisnici o ustanovujúcej členskej schôdzi musia byť priložené stanovy a určenie osôb oprávnených konať v mene združenia, ktoré schvália zakladatelia alebo ustanovujúca schôdza. Predmetom činnosti združenia obcí je najmä oblasť sociálnych vecí, starostlivosti o životné prostredie (predovšetkým zhromažďovanie, odvoz a spracúvanie komunálneho odpadu, odvádzanie a čistenie odpadových vôd), miestna doprava, oblasť školstva, kultúry a miestny cestovný ruch. Svojou činnosťou združenie obcí napomáha vytvárať podmienky na plnenie úloh obcí, ako aj úloh vyššieho územného celku. Združenie je právnickou osobou, ktorá zodpovedá svojím majetkom za nesplnenie svojich povinností. Združenie nadobúda právnu spôsobilosť zápisom do registra združení vedeného na okresnom úrade v sídle kraja, príslušnom podľa sídla združenia.

Do registra sa zapisuje názov a sídlo združenia, predmet jeho činnosti, orgány, prostredníctvom ktorých združenie koná a mená osôb vykonávajúcich ich pôsobnosť, ako aj údaje o nezahladených trestoch uložených združeniu v trestnom konaní a nevykonaných trestoch postihujúcich právnych nástupcov združenia. Na platnosť zmluvy o zriadení združenia obcí je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov každej obce, ktorá je účastníkom zmluvy. Súčasťou zmluvy o zriadení združenia obcí sú jeho stanovy. Návrh na registráciu združenia obcí sa podáva okresnému úradu v sídle kraja, v ktorého územnom obvode sa nachádza sídlo združenia. Okresný úrad v sídle kraja registráciu odmietne, ak z predloženej zmluvy alebo zo stanov vyplýva, že činnosť združenia obcí nie je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, so zákonmi a s medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná, alebo s verejným záujmom. Rovnako okresný úrad v sídle kraja registráciu odmietne, ak združenie nie je založené na účel vymedzený zákonom SNR č. 369/1990 Zb. (rozvoj obcí). V opačnom prípade vykoná registráciu do 30 dní od začatia konania a v tejto lehote zašle splnomocnencovi združenia obcí jedno vyhotovenie stanov s vyznačením dňa registrácie. O registrácii sa nevydáva rozhodnutie. Vznik združenia obcí ako právnickej osoby, jeho názov a sídlo oznámi okresný úrad v sídle kraja do 7 dní od registrácie Štatistickému úradu Slovenskej republiky.

Občianske združenie podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov je druhým subjektom, ktorý vytvára možnosti pre participáciu obcí v procesoch záverečnej časti jadrovej energetiky. Podmienky vzniku a právneho postavenia občianskych združení upravuje zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov. Občania môžu zakladať spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia, ako aj odborové organizácie a združovať sa v nich. Členmi združenia môžu byť aj právnické osoby. Združenie preto môžu založiť aj právnické osoby. Združenia sú právnickými osobami. Vznikajú registráciou. Registrovým orgánom je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Návrh na registráciu môžu podávať najmenej traja občania, z ktorých aspoň jeden musí byť starší ako 18 rokov (prípravný výbor). Návrh podpíšu členovia prípravného výboru a uvedú svoje mená a priezviská, rodné čísla a adresy bydliska. Ďalej uvedú, kto z členov starších ako 18 rokov je splnomocnencom oprávneným konať v ich mene. K návrhu pripoja stanovy (v dvoch exemplároch), v ktorých musia byť uvedené zákonom ustanovené náležitosti.

Napriek všetkým doteraz uvedeným skutočnostiam, však obce, ako subjekty verejnosti, čiže subjekty pôsobiace v oblasti, v ktorej nerealizujú verejno-mocenské oprávnenia, ale iba verejno-správne činnosti, ostávajú na okraji skupiny subjektov, ktoré uplatňujú participačné práva zakotvené Aarhuským dohovorom.

Záver

Článok analyzoval dosah procesných environmentálnych práv v oblasti záverečnej časti mierového využívania jadrovej energie. Výskumy a prax preukázali doterajšiu užitočnosť a výkonnosť jadrovej energetiky. No ruka v ruke s uvedenou prospešnosťou kráča aj aspekt zodpovednosti a bezpečnosti využívania jadrovej energie a následného ukladania vyhoreného

jadrového paliva a rádioaktívnych odpadov. ´Doterajší vedecko-technický pokrok nie je na takom stupni poznania, ktorý by umožňoval jadrové palivo recyklovať ekonomicky dostupným spôsobom. Recyklácia je teoreticky a technicky možná, ale bola by finančne veľmi nákladná. Spoločenskou a právnou cestou v tomto smere je preto budovanie hlbinného úložiska pre vyhorené jadrové palivo a rádioaktívny odpad. Kľúčovou otázkou je preto práve práca s verejnosťou a s dotknutými obcami, ktoré môžu v určitých ohľadoch efektívne zastupovať záujmy miestnej verejnosti. Problémom je však voľba vhodnej stratégie, ktorá by efektívne zapojila do procesu budovania hlbinného úložiska práve obce.

LITERATÚRA

1. BARTOŇ, M. – DIENSTBIER, F. – HORÁKOVÁ, M. – PETERKOVÁ, M. – POUPEROVÁ, O. – SLÁDEČEK, V. 2009. *Kontrolní mechanismy fungování veřejné správy*. Olomouc : Právnická fakulta Univerzity Palackého v Oloumouci a vydavateľstvo Periplum, 2009. s. 318-319.
2. DOBROVODSKÝ, R. 2014. Vybrané otázky aplikácie zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám. In *Verejná správa, právny štát a ochrana základných ľudských práv a slobôd.* Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s. 37-54. ISBN 978-83-7490-783-5.
3. DOBROVODSKÝ, R. 2015. Ekonomické právo na informácie v slovenskom práve a v práve Európskej únie: 3. kapitola. In *Právo na informácie.* Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 59-111. ISBN 978-83-7490-915-0.
4. DOBROVODSKÝ, R. 2015. K aktuálnym úlohám samosprávy pri aplikácii zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) a k novým povinnostiam miest a obcí s účinnosťou od 1. decembra 2015. In *Spoločne riešme aktuálne problémy samosprávy.* [S.l.] : Asociácia prednostov úradov miestnej samosprávy SR, 2015, s. 1-22.
5. DOBROVODSKÝ, R. 2017. Princíp otvoreného vládnutia a pripravované novela zákona o slobodnom prístupe k informáciám v podmienkach samosprávy. In *Spoločne riešme aktuálne problémy samosprávy*. [S.l.]: Asociácia prednostov úradov miestnej samosprávy SR, 2017, s. 45-50.
6. DOBROVODSKÝ, R. 2014. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám dnes a zajtra: vybrané otázky aplikácie zákona. In *Zosúladenie rodinného a pracovného života.* [S.l.]: Asociácia prednostov úradov miestnej samosprávy SR, 2014, s. 3-28.
7. JANKUV, J. 2013. Aarhuský dohovor (1998) – regionálny mechanizmus ochrany ľudského práva na životné prostredie. In *Regionalizmus: stav, východiská, perspektívy.* – Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2013, s. 69-87. ISBN 978-80-8152-070-9.
8. JANKUV, J. 2011. Ochrana ľudského práva na životné prostredie prostredníctvom Aarhuského dohovoru. In *Právo v európskej perspektíve.* Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 181-200. ISBN 978-80-8082-460-0.

9. JANKUV, J. 1991. Tvorba a ochrana životného prostredia v podmienkach miestnej štátnej správy a samosprávy na Slovensku. In *Správní právo.* 1991, roč. 24, č. 8, s. 494-498. ISSN 0139-6005.
10. JANKUV, J. 2013. Medzinárodnoprávna zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané. In *Societas et iurisprudentia*. 2013, roč. 1, č. 1, s. 85-132. ISSN 1339-5467.
11. JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae*. Praha : Univerzita Karlova, Karolinum, 2008, roč. 2006, č. 4, s. 63-83. ISSN 0323-0619.
12. NOVOTNÁ, M. – VARGA, P. 2014. The relation of the EU law and the nuclear liability legislation: Possibilities, limits and mutual interaction. In *Societas et iurisprudentia.* [online]; 2014, roč. 2, č. 3, s. 96-123. ISSN 1339-5467.
13. NOVOTNÁ, M. – VARGA, P. 2017. International and supranational aspects of nuclear liability. In: *Law Review*. 2017, No. 1, Vol. 15, p. 38-60. ISSN 2029-4239.
14. VARGA, P. System of European Union law and the EURATOM Treaty. In *Konvergencia a divergencia zodpovednostných vzťahov jadrového a civilného práva.* Praha : Leges, 2015, s. 55-71. ISBN 978-80-7502-102-1.
15. VARGA, P. 2009. Vplyv medzinárodnej zmluvy v práve Európske únie. In *Teória aplikácie medzinárodnej zmluvy ako nástroja právnej regulácie na národnej, medzinárodnej a komunitárnej úrovni*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009, s. 161-171. ISBN 978-80-8082-306-1.
16. VOJTĚCHOVÁ, H. – MRŠKOVÁ, A. A.4.1 Stratégia práce s verejnosťou pre oblasť vývoja HÚ v SR a analýza možností ekonomických a neekonomických nástrojov pre podporu realizácie HÚ, Revízia 1, ÚJP Praha, 2015.
17. VOJTĚCHOVÁ, H. – MRŠKOVÁ, A. A.4.2 Informačné a propagačné materiály o vývoji HÚ v SR, Revízia 0, ÚJP Praha, 2014.
18. VOJTĚCHOVÁ, H. – MRŠKOVÁ, A. A.4.3 Organizovanie stretnutí s dotknutými obcami, Revízia 1, ÚJP Praha, 2016.
19. VOJTĚCHOVÁ, H. – MRŠKOVÁ, A. A.5.2 Návrh legislatívy pre stimulovanie dotknutých obcí počas realizácie prieskumných prác a po umiestnení HÚ, Revízia 1, ÚJP Praha, 2016.

Kontaktné údaje na autora – email:
michalmaslen@yahoo.com, *michal.maslen@truni.sk*

MEDZINÁRODNOPRÁVNA OCHRANA VOĽNE ŽIJÚCICH ŽIVOČÍCHOV A VOĽNE RASTÚCICH RASTLÍN V KONTEXTE DOHOVORU O MEDZINÁRODNOM OBCHODE S OHROZENÝMI DRUHMI VOĽNE ŽIJÚCICH ŽIVOČÍCHOV A RASTLÍN

INTERNATIONAL PROTECTION OF FREE LIVING ANIMALS AND FREE RISING VEGETABLE PLANTS IN THE CONTEXT OF THE CONVENTION ON INTERNATIONAL TRADE IN ENDANGERED SPECIES OF WILD FAUNA AND FLORA

Ing. Jana Koprlová, PhD.
Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Cieľom predloženého príspevku je predstaviť a objasniť problematiku medzinárodnoprávnej ochrany voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín v kontexte jedného z kľúčových, prelomových a súčasne globálne pôsobiacich medzinárodnoprávnych dohovorov, ktorým je Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín. Príspevok postupne vymedzuje pozadie jeho prijatia, základné charakteristiky, podstatu jeho fungovania, systém ochrany v ňom zakotvený, diapazón dosahu vo vzťahu k faune i flóre, ako aj strategické vízie a aktivity smerujúce k napĺňaniu jeho základných cieľov v rámci ochrany medzinárodného životného prostredia, uskutočňovaných v dimenzii medzinárodného obchodu.

Kľúčové slová: Medzinárodné verejné právo; medzinárodný obchod; ochrana ohrozených druhov; Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín; fauna; flóra; medzinárodné spoločenstvo.

Abstract: The aim of this paper is to introduce and to clarify the issue of international protection of wild fauna and flora in the context of one of the key, breakthrough and, at the same time, globally active international conventions, such is the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora. The paper sequentially presents the background of its adoption, the basic characteristics, the essence of its functioning, the protection system embedded in it, the range of its impacts on fauna and flora as well as the strategic visions and activities aimed at fulfilling its fundamental objectives in the protection of the international environment carried out in the dimension of international trade.

Keywords: International Public Law; International Trade; Protection of Endangered Species; Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora; Fauna; Flora; International Community.

Úvod

Z hľadiska problematiky zahraničného obchodu a medzinárodného podnikania až po globálne ekonomické aktivity na najvyšších stupňoch medzinárodných ekonomických vzťahov vytvára medzinárodný obchod s ohrozenými druhmi fauny a flóry zároveň jeden z najvýnosnejších zdrojov globálnej čiernej ekonomiky, ako aj jeden z najakútnejších globálnych ekologických problémov vyžadujúcich si mimoriadnu pozornosť i vysokoúčinnú ochranu medzinárodným spoločenstvom. A keďže práve v kontexte nevyhnutnej potreby skutočne účinnej, geograficky globálne pôsobiacej ochrany ohrozených druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín presahuje medzinárodné verejné právo do dimenzie ovládanej ekonomickými vzťahmi a zákonitosťami, ponúkajú sa možnosti implementácie rýdzo právnych nástrojov ochrany do podoby klasických ekonomických nástrojov integrovaných do medzištátnych bilaterálnych či multilaterálnych dohôd alebo dokonca medzinárodných dohovorov, spomedzi ktorých získal vďaka svojmu širokospektrálnemu a súčasne flexibilnému charakteru vymedzenia predmetu ochrany kľúčové postavenie práve Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (angl. „Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora", CITES).[1]

1 Prijatie a základné charakteristiky Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín

Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (ďalej len „Dohovor") predstavuje medzinárodnú dohodu medzi vládami, ktorej cieľom je zabezpečiť, aby medzinárodný obchod s exemplármi voľne žijúcich zvierat a voľne rastúcich rastlín neohrozil ich prežitie a ktorou sa štáty, prípadne organizácie regionálnej

[1] Pozn.: Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín pozostáva z 25 článkov: článok I Definície, článok II Základné ustanovenia, článok III Úprava obchodu s exemplármi druhov zaradených do Prílohy I, článok IV Úprava obchodu s exemplármi druhov zaradených do Prílohy II, článok V Úprava obchodu s exemplármi druhov zaradených do prílohy III, článok VI Povolenie a potvrdenie, článok VII Výnimky a iné špeciálne ustanovenia týkajúce sa obchodu, článok VIII Opatrenia, ktoré urobia strany, článok IX Výkonné a vedecké orgány, článok X Obchod so štátmi, ktoré nie sú stranami tohto Dohovoru, článok XI Konferencia strán, článok XII Sekretariát, článok XIII Medzinárodné opatrenia, článok XIV Dopad na vnútroštátne predpisy a medzinárodné dohovory, článok XV Pozmeňovacie návrhy k Prílohám I a II, článok XVI Príloha III a pozmeňovacie návrhy k nej, článok XVII Pozmeňovacie návrhy k Dohovoru, článok XVIII Riešenie sporov, článok XIX Podpis, článok XX Ratifikácia, prijatie a schválenie, článok XXI Prístup, článok XXII Nadobudnutie platnosti, článok XXIII Výhrady, článok XXIV Výpoveď a článok XXV Depozitor. Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, respektíve *Oznámenie FMZV č. 572/1992 Zb.*

hospodárskej integrácie, dobrovoľne riadia a dobrovoľne ju dodržiavajú. Štáty, ktoré súhlasili, že budú viazané Dohovorom pristúpením k nemu, tvoria jeho zmluvné strany. Hoci je Dohovor pre ne právne záväzný, t. j. zmluvné strany musia jeho ustanovenia implementovať, sám osebe však nenahrádza v predmetných oblastiach národné právne úpravy zmluvných štátov. Poskytuje len rámec, ktorý musí každá zmluvná strana rešpektovať pri prijímaní vlastných vnútroštátnych právnych predpisov s cieľom zabezpečiť implementáciu a vykonávanie ustanovení Dohovoru na vnútroštátnej úrovni.[2, 3]

Dohovor bol vypracovaný na podklade uznesenia prijatého v roku 1963 na stretnutí členov Medzinárodnej únie pre ochranu prírody (angl. International Union for Conservation of Nature, IUCN) a jeho znenie bolo vo finálnej podobe schválené na stretnutí predstaviteľov

[2] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a What is CITES? In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/what.php.

[3] Pozn.: Dohovor je aktuálne ku dnešnému dňu v rámci legislatívy EÚ upravený viacerými právnymi predpismi, osobitne však nariadeniami, ktoré sú záväzné pre všetky členské štáty EÚ; menovite ide o Nariadenie Komisie EÚ č. 1320/2014 zo dňa 1. decembra 2014 (Zmeny Nariadenia Rady ES č. 338/97), Nariadenie Rady ES č. 398/2009 Európskeho parlamentu a Rady zo dňa 23. apríla 2009 (Zmeny Nariadenia Rady ES č. 338/97), Nariadenie Rady ES č. 338/97 zo dňa 9. decembra 1996 (Nariadenie sa vzťahuje na ustanovenie platnosti Dohovoru v EÚ), Vykonávacie nariadenie Komisie EÚ č. 2015/57 zo dňa 15. januára 2015 (Nariadenie ustanovuje podrobné pravidlá pre navrhovanie povolení, osvedčení a iných dokladov uvedených v Nariadení Rady ES č. 338/97), Nariadenie Komisie EÚ č. 2015/56 zo dňa 15. januára 2015 (Nariadenie ustanovuje podrobné pravidlá o tom, ako má byť Nariadenie Rady ES č. 338/97 realizované v rámci EÚ), Nariadenie Komisie ES č. 865/2006 zo dňa 4. mája 2006 (Nariadenie ustanovuje podrobné pravidlá o tom, ako má byť Nariadenie Rady ES č. 338/97 realizované v rámci EÚ), Nariadenie Komisie EÚ č. 791/2012 zo dňa 23. augusta 2012 (Zmeny Nariadenia Komisie ES č. 865/2006), Nariadenie Komisie EÚ č. 792/2012 zo dňa 23. augusta 2012 (Nariadenie ustanovuje podrobné pravidlá pre navrhovanie povolení, osvedčení a iných dokladov uvedených v Nariadení Rady ES č. 338/97), Nariadenie Komisie ES č. 100/2008 zo dňa 4. februára 2008 (Zmeny Nariadenia Komisie ES č. 865/2006), Vykonávacie nariadenie Komisie EÚ č. 2017/1915 zo dňa 19. októbra 2017 (Vykonávacím nariadením sa zakazuje dovoz exemplárov určitých druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín do EÚ); bližšie pozri Legislatíva EÚ. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cites/?page_ id=382. V rámci národnej legislatívy SR je Dohovor ku dnešnému dňu upravený zákonom č. 15/2005 Z. z. o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (zákon upravuje podmienky ochrany exemplárov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín; práva a povinnosti fyzických osôb, ako aj právnických osôb pri ochrane exemplárov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín; ďalej pôsobnosť orgánov štátnej správy; zodpovednosť za porušenie povinností ustanovených týmto zákonom; pravidlá obchodu s výrobkami z tuleňov), vyhláškou 110/2005 Z. z. Ministerstva životného prostredia SR, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a taktiež zákonom č. 447/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 15/2005 Z. z. o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, čo de facto znamená, že i slovenská národná legislatíva upravuje podmienky na dovoz, vývoz, opätovný vývoz, tranzit a komerčné využívanie exemplárov druhov živočíchov a rastlín zaradených v prílohách Dohovoru a uskutočňuje tiež ďalšie opatrenia na zabezpečenie ich ochrany a evidencie na území SR; bližšie pozri Legislatíva SR. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cites/?page_id=374.

80 krajín vo Washingtone, D.C., v Spojených štátoch amerických dňa 3. marca 1973. Dňa 1. júla 1975 vstúpil Dohovor na základe svojho článku XXII ods. 1 do platnosti a jeho originál bol uschovaný do depozitu u Depozitnej vlády, ktorou je vláda Švajčiarskej konfederácie, a to v čínskom, anglickom, francúzskom, ruskom a španielskom jazyku, pričom každá z jeho uvedených jazykových verzií je rovnako autentická. V našom právnom poriadku bol publikovaný v rámci Oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 572/1992 Zb., keďže Listina o prístupe Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky k Dohovoru bola uložená u Depozitnej vlády dňa 28. februára 1992. V súlade so svojím článkom XXII ods. 2 Dohovor pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť ku dňu 28. máj 1992.[4] Konferencia zmluvných strán Dohovoru, ktorá je takisto jeho najvyšším rozhodovacím orgánom a zahŕňa všetky jeho strany, prijala k pôvodnému textu Dohovoru ešte dva dodatky, v súlade s jeho článkom XVII. Prvý dodatok (k článku XI) bol prijatý v nemeckom Bonne dňa 22. júna 1979 a platnosť nadobudol dňa 13. apríla 1987; druhý dodatok (k článku XXI) bol prijatý v botswanskom Gaborone dňa 30. apríla 1983 a platnosť nadobudol dňa 29. novembra 2013. K prvému dodatku pristúpilo do dnešného dňa celkovo 149 krajín; ku druhému dodatku 102 krajín.[5]

Hoci sa základné poslanie Dohovoru zdá byť v dnešnej dobe samozrejmé, v počiatkoch jeho formovania bola oblasť medzinárodnoprávnej úpravy ochrany voľne žijúcej fauny či voľne rastúcej flóry ešte len v ranom štádiu svojho rozvoja. Medzinárodný obchod s ohrozenými druhmi živočíšnej i rastlinnej ríše dosahuje v rámci čiernej ekonomiky už desaťročia takmer až na jej vrchol, pričom sa v jeho negatívnych dopadoch odzrkadľuje nielen samotný obchod so živými, voľne žijúcimi zvieratami a voľne rastúcimi rastlinami predstavujúci širokú škálu produktov z nich získavaných vrátane potravinárskych výrobkov alebo exotických kožených výrobkov, drevených hudobných nástrojov, vzácneho dreva i vzácnych liečiv, ale sekundárne aj extrémne rozsiahle dopady na svetové životné prostredie, najmä v podobe straty dotknutých jestvujúcich funkčných biotopov alebo nezadržateľne sa rozmáhajúceho zániku stále väčšieho počtu pôvodných druhov voľne žijúcich zvierat a voľne rastúcich rastlín. Aj keď mnohé druhy voľne žijúcich predstaviteľov fauny i flóry nie sú síce obchodovaním s nimi priamo ohrozené, existencia globálnej dohody s cieľom zabezpečiť trvalú udržateľnosť obchodovania s nimi sa javí byť mimoriadne dôležitá pre zabezpečenie všetkých životodarných zdrojov do budúcnosti. A keďže obchod s voľne žijúcimi živočíchmi a voľne rastúcimi rastlinami prekračuje hranice medzi krajinami, úsilie o jeho reguláciu si vyžaduje vysokoúčinnú medzinárodnú spoluprácu pri ochrane určitých druhov pred ich nadmerným využívaním. V súčasnosti je tak, a to najmä vďaka Dohovoru, medzinárodným právom v rozličnej miere chránených už viac ako 35 tisíc druhov živočíchov a rastlín. Samotný Dohovor má ku dnešnému dňu celkom 183 zmluvných strán.[6]

---

[4] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a List of Parties to the Convention. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/ disc/parties/index.php, ako aj *Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 572/1992 Zb*.

[5] Bližšie pozri List of Parties to the Convention. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/parties/index.php.

[6] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a What is CITES?. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/what.php.

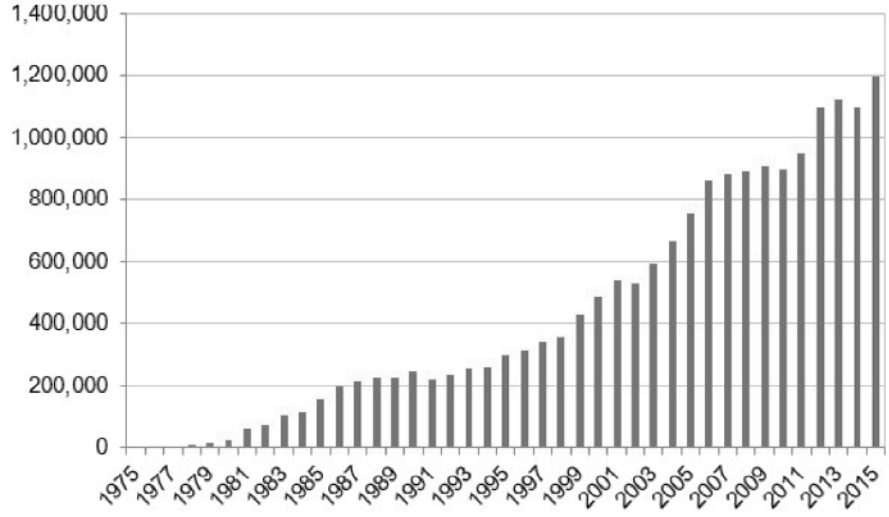

Obrázok 1: Počet zaznamenaných transakcií od začiatku platnosti Dohovoru
Zdroj: What is CITES?. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/what.php.

2 Podstata fungovania Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín

Ak sa vláda štátu alebo organizácia regionálnej hospodárskej integrácie rozhodne, že sa bude viazať ustanoveniami Dohovoru, môže sa k nemu pripojiť tak, že takéto svoje formálne písomné vyhlásenie dá do úschovy u Depozitnej vlády. Po doručení dokumentu obsahujúceho vyhlásenie depozitárovi diplomatickou cestou nadobudne Dohovor platnosť pre príslušný štát, v súlade s jeho článkom XXII, uplynutím 90 dní od okamihu doručenia písomného vyhlásenia.

Štát či organizácia regionálnej hospodárskej integrácie, ktorá je zmluvnou stranou Dohovoru, môže na základe jeho článku XXIV kedykoľvek od Dohovoru odstúpiť, a to procesom jeho vypovedania.[7] Proces vyhlásenia byť viazaným ustanoveniami Dohovoru sa môže nazývať ratifikácia, prijatie, schválenie alebo pristúpenie. Ratifikácia, prijatie či schválenie znamenajú

[7] Pozn.: Proces odstúpenia nastal v histórii existencie Dohovoru zatiaľ len raz, a to keď Spojené arabské emiráty, po tom, čo k Dohovoru pristúpili dňa 21. novembra 1974, od neho zase odstúpili dňa 27. januára 1988, pričom sa však opätovne stali jeho zmluvnou stranou dňa 9. mája 1990. Bližšie pozri List of Parties to the Convention. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/parties/index.php.

právne rovnocenné úkony, ktoré sú však uplatniteľné iba vo vzťahu ku štátom, ktoré podpísali Dohovor po jeho otvorení na podpis, a to konkrétne medzi 3. marcom 1973 a 31. decembrom 1974. Všetky štáty, ktoré Dohovor podpísali, ho buď ratifikovali, prijali alebo schválili, podľa príslušnej národnej legislatívy. Pojem pristúpenie sa používa len vo vzťahu ku štátom alebo organizáciám regionálnej hospodárskej integrácie, ktoré Dohovor nepodpísali, čo je konkrétne špecifikované v jeho článkoch XIX, XX a XXI. Je zrejmé, že počet strán Dohovoru sa môže meniť najmä z dôvodu geopolitických zmien, akými býva buď zjednotenie dvoch štátov, napríklad zjednotenie Spolkovej republiky Nemecko a Nemeckej demokratickej republiky 3. októbra 1990, alebo rozdelenie štátu na dva alebo viaceré samostatné štáty, akým bolo napríklad rozdelenie Československa dňa 1. januára 1993 na Českú republiku a Slovenskú republiku.[8, 9]

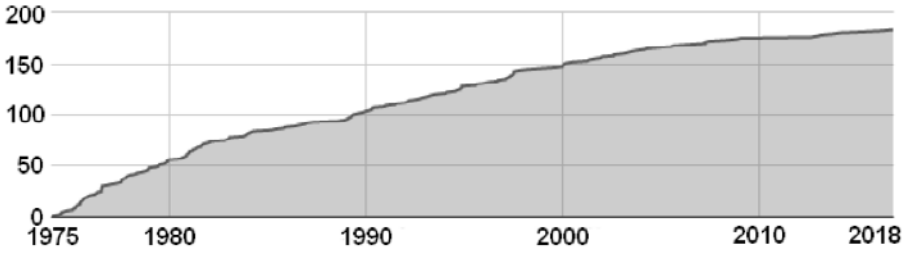

Obrázok 2: Nárast počtu zmluvných strán Dohovoru od prijatia Dohovoru
Zdroj: List of Parties to the Convention. In: *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/parties/index.php.

Sekretariát ako určujúci organizačný prvok Dohovoru sídli vo švajčiarskej Ženeve a spravuje ho Program Spojených národov pre životné prostredie (angl. United Nations Environment Programme, UNEP). V procesoch napĺňania úloh i cieľov Dohovoru zohráva základnú a súčasne kľúčovú úlohu. Jeho funkcie vymedzuje Dohovor vo svojom článku XII takto:

- zohráva koordinačnú, poradenskú a servisnú úlohu pri vykonávaní ustanovení Dohovoru;
- napomáha pri komunikácii a monitorovaní implementácie ustanovení Dohovoru tak, aby sa zabezpečilo ich dodržiavanie;
- organizuje zasadnutia Konferencie strán a stálych výborov v pravidelných intervaloch a tieto stretnutia tiež obslužne zabezpečuje;
- poskytuje pomoc v oblastiach právnych predpisov, ich vykonávania, vedy, ako aj odbornej prípravy;

[8] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a List of Parties to the Convention. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/ disc/parties/index.php.

[9] Pozn.: Z aktuálneho počtu 183 zmluvných strán Dohovoru celkovo 51 zmluvných strán Dohovor ratifikovalo, dve zmluvné strany Dohovor prijali, jedna zmluvná strana Dohovor schválila, štyri zmluvné strany Dohovor sukcesovali, dve zmluvné strany pokračujú v predchádzajúcom právnom stave po zmene štátneho útvaru a 123 zmluvných strán k Dohovoru pristúpilo. Bližšie pozri List of Contracting Parties. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php.

- zabezpečuje v rámci dohodnutých programov príležitostné vedecké alebo technické štúdie o otázkach, ktoré majú vplyv na implementáciu Dohovoru;
- vydáva odporúčania týkajúce sa implementácie Dohovoru;
- pôsobí ako repozitár správ, povolení na vzorky a iných informácií predložených zmluvnými stranami;
- distribuuje informácie týkajúce sa viacerých či všetkých strán, ako sú napr. návrhy na zmenu a doplnenie dodatkov, povolenia na vzorky, informácie o problémoch s uplatňovaním príslušných ustanovení, vnútroštátne právne predpisy, referenčný materiál či správy o novej strane Dohovoru;
- vydáva nové vydania príloh I, II a III vždy, keď dôjde ku zmene, ako aj rezolúcie alebo rozhodnutia prijaté Konferenciou strán počas jej zasadnutí a informácie určené na pomoc pri identifikácii druhov uvedených v prílohách a
- pripravuje pre strany výročné správy o svojej vlastnej práci a implementácii Dohovoru.

Sekretariát distribuuje stranám informácie najmä prostredníctvom pracovných dokumentov a oznámení. Až na malé výnimky bývajú všetky dokumenty k dispozícii v troch pracovných jazykoch Dohovoru (angličtina, francúzština a španielčina) a uverejňujú sa na jeho webovej stránke.[10] Styčné body pri vzájomnej spolupráci a účinnej komunikácii medzi Sekretariátom Dohovoru a Konferenciou strán tvoria tri výbory – Výbor pre živočíchy a Výbor pre rastliny ako vedecké výbory a Stály výbor, ktorý pôsobí medzi jednotlivými zasadaniami Konferencie strán.[11]

3 Systém ochrany zakotvený v Dohovore o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín[12]

Základ fungovania Dohovoru spočíva v podrobení medzinárodného obchodu s exemplármi vybraných druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín stanoveným

[10] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a The CITES Secretariat. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/sec/ index.php.

[11] Bližšie pozri The Structure of CITES. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/org.php; a DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní.)*. Beroun : IFEC, 2008. s. 133. ISBN 978-80-903409-8-9.

[12] Pre viac informácií o problematike pozri tiež LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*. New York : Cambridge University Press, 2006. p. 314-316, ISBN 978-0-521-68759-1, McINTYRE, O. – MOSEDALE, Th. 1997. The Precautionary Principle as a Norm of Customary International Law. In *Journal of Environmental Law.* 1997, vol. 9, no. 2, p. 227, ISSN 0952-8873 a SANDS, P. – PEEL, J. et al. 2012. *Principles of International Environmental Law.* New York : Cambridge University Press, 2012. p. 452, 472-479. ISBN 978-0-521-14093-5.

kontrolám. Všetky dovozy, vývozy či spätné vývozy všetkých ohrozených druhov fauny a flóry, a takisto výlovy morských druhov,[13] na ktoré sa vzťahuje Dohovor, musia byť povolené na základe tzv. licenčného systému. Každá zmluvná strana Dohovoru musí určiť jeden či viacero výkonných orgánov poverených správou systému udeľovania licencií a jeden alebo viacero vedeckých orgánov, aby ju informovali o vplyvoch a dôsledkoch obchodovania na vývoj stavu druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín chránených Dohovorom. Druhy, na ktoré sa vzťahuje Dohovor, sú špecifikované v troch samostatných prílohách, podľa stupňa ochrany, ktorú vyžadujú.[14]

Príloha I Dohovoru vymedzuje druhy ohrozené zánikom. Obchod s exemplármi druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín v nej uvedených je povolený len za výnimočných okolností. Príloha II zahŕňa druhy, ktoré síce nie sú bezprostredne ohrozené zánikom, ale pri ktorých musí byť obchodovanie s nimi pod kontrolou práve z dôvodov, aby sa zabránilo ich využitiu, ktoré by bolo nezlučiteľné s ich prežitím. Konferencia strán z pozície najvyššieho rozhodovacieho orgánu Dohovoru odsúhlasila v Rezolúcii Konferencie 9.24 (Rev. CoP17) tzv. súbor biologických a obchodných kritérií, ktoré napomôžu určiť, či by mal byť ten-ktorý druh voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín zaradený v prílohe I alebo prílohe II. Pri každom pravidelnom zasadnutí Konferencie strán predkladajú strany na základe tohto súboru kritérií návrhy na zmenu a doplnenie oboch uvedených príloh. Návrhy na zmenu a doplnenie sa najskôr prerokúvajú, a následne sa predkladajú na hlasovanie. Dohovor umožňuje aj zmeny a doplnenia dotknutých druhov na základe ich doručenia poštou v období medzi zasadnutiami Konferencie strán, v súlade s článkom XV ods. 2 Dohovoru, no uvedený postup sa využíva len výnimočne. Príloha III obsahuje druhy voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín chránených aspoň v jednej krajine, ktorá požiadala iné strany Dohovoru o pomoc pri kontrole obchodovania s nimi. Na rozdiel od zmien v prílohe I či prílohe II, zmeny v prílohe III sa riadia odlišným procesným postupom, pretože každá zmluvná strana je oprávnená prílohu III jednostranne meniť alebo dopĺňať.[15]

Vzorky druhov uvedených v prílohách Dohovoru sa môžu dovážať či vyvážať alebo opätovne vyvážať zo štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, len ak bol získaný a predložený na prepustenie v mieste/prístave vstupu či výstupu príslušný dokument. Isteže, od krajiny ku krajine jestvujú pri stanovených požiadavkách určité odchýlky, preto je vždy nutné overiť si vnútroštátne zákony, ktoré môžu byť prísnejšie než sú základné podmienky, ktoré platia pre prílohu I alebo prílohu II. Pri vzorkách vzťahujúcich sa na prílohu I sa a) vyžaduje udelenie

[13] Pozn.: V zmysle vymedzenia základných pojmov v úvodných častiach Dohovoru sa má pri výlove morských druhov na mysli introdukcia z mora, t. j. dovoz exemplárov akéhokoľvek druhu, ktoré boli ulovené v morských vodách, ktoré nie sú pod právnou zvrchovanosťou žiadneho štátu. Bližšie pozri znenie článku I *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*.

[14] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a How CITES Works. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/how. php; ako aj Ako CITES funguje. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cites/?page_id=740.

[15] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a How CITES Works. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/how.php.

povolenia na dovoz výkonným orgánom štátu dovozu. Povolenie na dovoz sa môže vydať iba vtedy, ak sa exemplár nepoužije na primárne komerčné účely a ak sa dovoz uskutoční len na účely, ktoré nepoškodia prežitie dotknutého druhu. V prípade živého živočícha alebo rastliny musí byť vedecký orgán presvedčený, že navrhovaný príjemca je zodpovedajúco vybavený na jeho/jej umiestnenie a starostlivosť oň/o ňu; b) vyžaduje sa tiež vydanie vývozného povolenia či potvrdenia o spätnom vývoze výkonným orgánom štátu vývozu alebo opätovného vývozu. Povolenie na vývoz sa môže vydať iba vtedy, ak bol exemplár získaný legálne, obchodovanie nebude mať škodlivý vplyv na prežitie daného druhu a povolenie na dovoz už bolo vydané. Osvedčenie o spätnom vývoze sa môže vydať iba vtedy, ak bol príslušný exemplár dovezený v súlade s ustanoveniami Dohovoru, a v prípade živého živočícha či rastliny, ak bolo vydané povolenie na jeho/jej dovoz. Živý živočích alebo rastlina sa musí pripraviť a odoslať takým spôsobom, aby sa minimalizovalo riziko úrazu, poškodenia zdravia, znehodnotenia či krutého zaobchádzania. V prípade vzoriek vzťahujúcich sa na prílohu II sa vždy a) vyžaduje vydanie vývozného povolenia alebo potvrdenia o spätnom vývoze výkonným orgánom štátu vývozu či spätného vývozu. Povolenie na vývoz sa môže vydať iba vtedy, ak sa exemplár získal legálne a ak vývoz nepoškodí prežitie daného druhu.

Osvedčenie o spätnom vývoze je možné vydať iba vtedy, ak bol exemplár dovezený v súlade s Dohovorom; b) v prípade živého živočícha či rastliny musí byť preprava pripravená na odoslanie zabezpečené spôsobom minimalizujúcim riziko úrazu, poškodenia zdravia, znehodnotenia alebo krutého zaobchádzania; c) nepožaduje sa žiadne povolenie na dovoz, pokiaľ to nevyžaduje vnútroštátne právo príslušnej zmluvnej strany. V prípade exemplárov získaných introdukciou z mora je povinný výkonný orgán štátu, do ktorého sa exemplár premiestňujú, vystaviť osvedčenie pre druhy uvedené v prílohe I či prílohe II. Pri vzorkách vzťahujúcich sa na prílohu III sa a) v prípade obchodu zo štátu, ktorý zaradil príslušné druhy voľne žijúcich živočíchov alebo voľne rastúcich rastlín do prílohy III, vyžaduje povolenie na vývoz vydané výkonným orgánom daného štátu; b) v prípade vývozu z akéhokoľvek iného štátu sa vyžaduje osvedčenie o pôvode vyvážaných exemplárov vydané jeho výkonným orgánom; c) v prípade opätovného vývozu sa vyžaduje potvrdenie o spätnom vývoze vydané štátom spätného vývozu.[16]

Vo svojom článku VII Dohovor umožňuje zmluvným stranám alebo od nich priamo vyžaduje, aby prijali určité výnimky z vyššie uvedených všeobecných zásad, a to najmä v nasledujúcich prípadoch:

- pre exemplár v režime tranzitu alebo prekládky;[17]
- pre exemplár získané pred uplatnením ustanovení Dohovoru, ktoré sa na ne vzťahujú;[18]
- pre exemplár, na ktoré sa vzťahujú osobné alebo domáce účinky;[19]
- pre živočíchy, ktoré boli chované v zajatí;[20]

[16] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a How CITES Works. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/how.php.

[17] Bližšie pozri Rezolúciu Konferencie strán Resolution Conf. 9.7 (Rev. CoP15).

[18] Bližšie pozri Rezolúciu Konferencie strán Resolution Conf. 13.6 (Rev. CoP16).

[19] Bližšie pozri Rezolúciu Konferencie strán Resolution Conf. 13.7 (Rev. CoP16).

[20] Bližšie pozri tiež Rezolúciu Konferencie strán Resolution Conf. 10.16 (Rev.).

– pre rastliny, ktoré boli vypestované umelo;[21]
– pre exempláre určené na vedecký výskum;
– pre živočíchy alebo rastliny, ktoré sú súčasťou cestovnej zbierky či výstavy, ako je napr. cirkus.[22]

V uvedených prípadoch platia osobitné pravidlá a vo všeobecnosti sa vyžaduje povolenie či certifikát. Každý subjekt, ktorý plánuje dovážať alebo vyvážať/opätovne vyviezť exempláre druhov voľne žijúcich živočíchov či voľne rastúcich rastlín požívajúcich ochranu Dohovorom, by mal kontaktovať národné výkonné orgány Dohovoru krajín dovozu a vývozu/opätovného vývozu, aby ho informovali o pravidlách, ktoré sa v predmetných obchodných transakciách uplatňujú. Ak sa exemplár druhu požívajúceho ochranu zo strany Dohovoru prevádza medzi krajinou, ktorá je zmluvnou stranou Dohovoru, a krajinou, ktorá nie je jeho zmluvnou stranou, môže krajina, ktorá je jeho zmluvnou stranou, akceptovať dokumentáciu rovnocennú vyššie uvedeným povoleniam a osvedčeniam.[23]

4 Diapazón dosahu Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín

V súčasnosti[24] je pred nadmerným využívaním ohrozených druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín prostredníctvom medzinárodného obchodovania s nimi chránených Dohovorom okolo 5 800 druhov voľne žijúcich živočíchov a 30 000 druhov voľne rastúcich rastlín. Ich aktuálne zoznamy sprehľadňujú podrobným opisným spôsobom i graficky prílohy I, II a III Dohovoru, v ktorých sú zoskupené na základe intenzity ohrozenia medzinárodným obchodovaním s nimi. Jednotlivé prílohy obsahujú jednak celé skupiny ako primáty, morské cicavce (veľryby, delfíny a sviňuchy), morské korytnačky, papagáje, koraly, kaktusy alebo orchidey, v individuálnych prípadoch sa však jedná tiež o poddruhy či geograficky oddelené populácie totožného druhu. Každý druh voľne žijúceho živočícha alebo voľne rastúcej rastliny môže byť zaradený do zoznamu druhov chránených Dohovorom,[25] pričom sa rozsah druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín zahrnutých v prílohách I až III pohybuje fakticky od pijavíc až po levy a od borovíc po džbány. Najpočetnejšie zastúpenými skupinami sú práve menej zviditeľňované rastliny a živočíchy, ako sú aloe, koraly, mušle a žaby.[26]

[21] Bližšie pozri Rezolúciu Konferencie strán Resolution Conf. 11.11 (Rev. CoP15).
[22] Bližšie pozri Rezolúciu Konferencie strán Resolution Conf. 12.3 (Rev. CoP17).
[23] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a How CITES Works. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/how.php.
[24] Pozn.: Najnovší evidovaný stav zverejnený na webovej stránke Dohovoru je platný ku dňu 2. január 2017.
[25] Pozn.: V zmysle súladu s Rezolúciou Konferencie strán Resolution Conf. 9.24 (Rev. CoP17).
[26] Bližšie pozri *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*; a The CITES Species. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/species. php.

Tabuľka 1: Počet druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín zaradených v prílohe I, prílohe II a prílohe III Dohovoru; aktuálny stav v roku 2018 a stav v roku [2013]

	príloha I	príloha II	príloha III
FAUNA			
Cicavce	318 [300] druhov (vrátane 13 [11] populácií) + 20 [23] poddruhov (vrátane 4 [3] populácií)	513 [501] druhov (vrátane 17 [16] populácií) + 7 [7] poddruhov (vrátane 2 [2] populácií)	52 [45] druhov + 11 [10] poddruhov
Vtáky	155 [154] druhov (vrátane 2 [2] populácií) + 8 [10] poddruhov	1 278 [1 278] druhov (vrátane 1 [1] populácie) + 4 [3] poddruhy	27 [25] druhov
Plazy	87 [80] druhov (vrátane 7 [8] populácií) + 5 [5] poddruhov	749 [673] druhov (vrátane 6 [6] populácií)	61 [40] druhov
Obojživelníky	24 [17] druhov	134 [126] druhov	4 [3] druhov
Ryby	16 [16] druhov	107 [87] druhov	24 [-] druhov (vrátane 15 [-] populácií)
Bezstavovce	69 [63] druhov + 5 [5] poddruhov	2 171 [2 162] druhov + 1 [1] poddruh	22 [22] druhov + 3 [3] poddruhy
FAUNA celkom	**669** [630] druhov + **38** [43] poddruhov	**4 952** [4 827] druhov + **12** [11] poddruhov	**190** [135] druhov + **14** [13] poddruhov
FLÓRA	**334** [301] druhov + **4** [4] poddruhy	**29 644** [29 592] druhov (vrátane **93** [162] populácií)	**12** [12] druhov (vrátane **1** [2] populácie) + **1** [1] odroda
FAUNA a FLÓRA celkom	**1 003** [931] druhov + **42** [47] poddruhov	**34 596** [34 419] druhov + **12** [11] poddruhov	**202** [147] druhov + **14** [13] poddruhov + **1** [1] odroda

Zdroj: The CITES Species. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/species.php; a Van UHM, D. P.: *The Illegal Wildlife Trade: Inside World of Poachers, Smugglers and Traders*, Switzerland: Springer International Publishing, 2016, s. 37, Studies of Organized Crime 15, ISBN 978-3-319-42128-5.
Pozn.: Údaje uvedené v hranatých zátvorkách zodpovedajú stavu v roku 2013.

5 Strategické vízie a aktivity Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín

Strategická vízia Dohovoru na roky 2008 až 2020 načrtáva jeho smerovanie v novom tisícročí. V rámci svojho mandátu zohľadňuje Dohovor predovšetkým otázky:

– svojho príspevku k Miléniovým rozvojovým cieľom OSN, a to v oblastiach svojej pôsobnosti;

- svojho príspevku ku Strategickému plánu pre biodiverzitu na roky 2011 až 2020, a takisto implementácii Cieľov ochrany biodiverzity z Aichi prijatých stranami Dohovoru o biologickej diverzite v rozsahu, v akom sú relevantné pre Dohovor;
- svojho príspevku k implementácii určujúcich výstupov Konferencie OSN o trvalo udržateľnom rozvoji z roku 2012;
- svojho príspevku k zachovaniu a ochrane voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín ako integrálnej súčasti globálneho ekosystému, od ktorého závisí celý život;
- kultúrnych, sociálnych či ekonomických faktorov zohrávajúcich kľúčové úlohy v krajinách výrobcov i spotrebiteľov;
- podpory transparentnosti a širšieho zapájania sa občianskej spoločnosti do rozvoja politík či postupov ochrany v relevantných oblastiach a
- zabezpečenia prijatia koherentného a medzinárodne dohodnutého prístupu zakladajúceho sa na vedeckých dôkazoch, s cieľom riešenia všetkých druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín, ktoré podliehajú neudržateľnému medzinárodnému obchodu.

Jedným z ťažiskových cieľov (cieľ č. 3) Strategickej vízie Dohovoru na roky 2008 až 2020 je prispieť k výraznému zníženiu miery úbytku biodiverzity tým, že sa zabezpečí, aby Dohovor a iné multilaterálne nástroje a procesy boli koherentné a vzájomne sa podporovali. Súdržnosť a vzájomná podpora sú potrebné rovnako na vnútroštátnej, ako aj medzinárodnej úrovni. Pre úspešnú implementáciu cieľov je nevyhnutné zabezpečiť účinné prepojenie spolupráce medzi Dohovorom a:
- dohovormi týkajúcimi sa biodiverzity a ďalšími súvisiacimi dohovormi;
- medzinárodnými environmentálnymi organizáciami;
- medzinárodnými organizáciami a dohodami týkajúcimi sa prírodných zdrojov;
- medzinárodnými obchodnými a rozvojovými organizáciami;
- medzinárodnými organizáciami zaoberajúcimi sa presadzovaním práva a
- medzinárodnými finančnými mechanizmami a súvisiacimi ekonomickými inštitúciami.

Konkrétne úsilie zahŕňa najmä prijatie príslušných rezolúcií či rozhodnutí Konferenciou strán Dohovoru, vypracovanie memoránd o porozumení s príslušnými organizáciami a dohodami či účasť v zodpovedajúcich pracovných skupinách.[27]

Záver

Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín predstavuje mimoriadne zásadnú a z hľadiska environmentalizácie medzinárodného verejného práva v prostredí medzinárodného obchodu aj podnikania prelomovú globálnu mnohostrannú medzinárodnú dohodu na ochranu pred obchodovaním s ohrozenými druhmi

[27] Bližšie pozri podrobnejšie prehľady Cooperation and Partnerships. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/coop.php; ako i Rezolúciu konferencie strán Resolution Conf. 16.3 (Rev. CoP17). In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/res/16/16- 03. php.

živočíchov a rastlín. Jeho hlavným cieľom je chrániť ohrozené druhy voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín obmedzením a reguláciou medzinárodného obchodovania s nimi na základe systémov vývozných povolení. V prípade druhov ohrozených vyhynutím, ktoré sú či prípadne môžu byť ohrozené obchodom (sú uvedené v prílohe I k Dohovoru), sa môžu vývozné povolenia udeliť len za výnimočných okolností a pri splnení stanovených prísnych požiadaviek, pričom dovoz týchto druhov tiež vyžaduje povolenie, zatiaľ čo obchodovanie s nimi pre primárne komerčné účely povolené nie je. V prípade druhov, ktoré môžu byť ohrozené za situácie, ak by nebolo obchodovanie s nimi prísne regulované (sú uvedené v prílohe II k Dohovoru), sa vývozné povolenia vrátane povolení pre obchodovanie za komerčným účelom, môžu udeliť len vtedy, ak vývoz nepoškodí prežitie tohto druhu a ak sú splnené iné stanovené požiadavky. V prípade druhov podliehajúcich vnútroštátnej právnej úprave, vyžadujúcich medzinárodnú spoluprácu v oblasti kontroly obchodovania s nimi (sú uvedené v prílohe III k Dohovoru), povolenia na vývoz môžu byť udelené len pre exemplár, ktoré neboli získané nelegálne. Zaradenie alebo vypustenie už zaradených druhov z prílohy I a prílohy II k Dohovoru je oprávnená vykonávať len Konferencia strán ako najvyšší rozhodovací orgán Dohovoru podľa presne stanovených kritérií, ktoré Konferencia strán podstatným spôsobom zmenila v roku 1994 prijatím nových kritérií, pri súčasnom zrušení dovtedy platných určujúcich kritérií pre zaradenie či vypustenie jednotlivých druhov. Nové kritériá zahrnuli tiež niektoré všeobecné zásady, ako je napr. zásada predbežnej opatrnosti, ako aj podrobné biologické a iné požiadavky. Dohovor tiež požaduje, aby zmluvné strany prijali právne predpisy, ktoré budú sankcionovať obchodovanie a vlastníctvo druhov pod jeho ochranou, a zabezpečili ich konfiškáciu alebo vrátenie do štátu ilegálneho vývozu.

Nadväzne na zavedenie nových pravidiel v roku 1994 prijala Konferencia strán niekoľko rezolúcií týkajúcich sa presadzovania, ako aj dodržiavania legislatívy plynúcej z Dohovoru, napr. Rezolúciu Konferencie strán 9.9 (1994), ktorou odporúča konfiškáciu nezákonne vyvezených exemplárov, následne Rezolúciu Konferencie strán 9.10 (Rev.) (1994) o zneškodnení zhabaných exemplárov alebo ich častí alebo derivátov a Rezolúciu 11.3 (2000), odporúčajúcu väčšiu koordináciu medzi príslušnými orgánmi a navrhujúcu súčasne opatrenia na podporu presadzovania Dohovoru, ako je vytváranie vhodných stimulov pre miestne alebo vidiecke spoločenstvá. Konferencia strán prijala aj rezolúcie týkajúce sa obchodu s určenými druhmi a farmárčenia a chovu chránených druhov.[28] V danej súvislosti môžeme pripomenúť, že v prípade, ak si niektorá zo zmluvných strán Dohovoru neplní riadne svoje záväzky, ktoré jej z neho vyplývajú, môžu byť voči nej na základe príslušných ustanovení Dohovoru uvalené sankcie; najčastejšie ide o obmedzenie finančnej podpory, obmedzenie prístupu na trh alebo bojkot predmetného vývozu. Uvedené sa rovnako týka riadneho plnenia si svojich záväzkov, ktoré majú zmluvné strany vo vzťahu k obchodu so živými exemplármi, t. j. živými jedincami ohrozených druhov voľne žijúcich živočíchov či voľne rastúcich rastlín získaných z voľnej prírody, ako aj vo vzťahu k obchodu s mŕtvymi exemplármi druhov zaradených do príloh I až III Dohovoru, ich orgánmi, časťami alebo výrobkami z nich.[29]

---

[28] Bližšie pozri II. Wildlife Law: International and National Dimensions. In *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.fao.org/docrep/005/Y3844E/y3844e04.htm.

[29] Bližšie pozri DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní).* Beroun : IFEC, 2008. s. 132-133. ISBN 978-80-903409-8-9.

Na záver treba zdôrazniť, že primárnym cieľom Dohovoru je dosiahnuť spoločnú kontrolu medzinárodného obchodu s ohrozenými druhmi fauny a flóry zo strany všetkých štátov sveta, tak, aby sa dosiahla ich ochrana pred úplným vyhynutím spôsobeným nekontrolovaným obchodovaním s nimi či iným súvisiacim využívaním alebo spracovaním na komerčné účely. Uplatňovanie právneho režimu Dohovoru sa už od samého začiatku jeho vstupu do platnosti významne premietlo a naďalej premieta do očakávaných kľúčových prínosov tejto globálnej medzinárodnoprávnej úpravy osobitnej časti svetového obchodu,[30] hoci sa nejedná o dohovor obchodného charakteru, ale práve o dohovor environmentálnej povahy, čo je možné vnímať v regulácii znižovania biologickej diverzity, efektívnom presadzovaní ochrany ohrozených druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín v jednotlivých zmluvných stranách Dohovoru, výmene informácií či získavaní štatistických údajov ako podkladov pre zavádzanie ochranárskych opatrení.[31]

LITERATÚRA

1. Ako CITES funguje. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cites/?page_id=740.
2. *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*.
3. Cooperation and Partnerships. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/coop.php.
4. DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní)*. Beroun : IFEC, 2008. 318 s. ISBN 978-80-903409-8-9.
5. How CITES Works. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https:// www.cites.org/eng/disc/how.php.
6. II. Wildlife Law: International and National Dimensions. In *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.fao.org/docrep/005/Y3844E/y3844e04.htm.
7. Legislatíva EÚ. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cites/?page_id=382.
8. Legislatíva SR. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/cites/?page_id=374.
9. List of Contracting Parties. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https:// www.cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php.
10. List of Parties to the Convention. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/parties/index.php.

[30] Pozn.: Podľa štatistík Programu Spojených národov pre životné prostredie aj Medzinárodnej únie pre ochranu prírody je využívanie divokej prírody na účely medzinárodného obchodu druhou najzávažnejšou príčinou úbytku druhov na našej planéte, hneď za ničením ich prírodných stanovíšť. Bližšie pozri DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní).* Beroun : IFEC, 2008. s. 131. ISBN 978-80- 903409-8-9.

[31] Bližšie pozri DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní).* Beroun : IFEC, 2008. s. 132-133. ISBN 978-80-903409-8-9.

11. LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*, New York : Cambridge University Press, 2006. 518 p. ISBN 978-0-521-68759-1.
12. McINTYRE, O. – MOSEDALE, Th. 1997. The Precautionary Principle as a Norm of Customary International Law. In *Journal of Environmental Law*. 1997, vol. 9, no. 2. p. 221-241. ISSN 0952-8873.
13. *Oznámenie FMZV č. 572/1992 Zb*.
14. Resolution Conf. 16.3 (Rev. CoP17). In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/res/16/16-03.php.
15. SANDS, P. – PEEL, J. et al. 2012. *Principles of International Environmental Law*, New York : Cambridge University Press, 2012. 926 p. ISBN 978-0-521-14093-5.
16. The CITES Secretariat. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/sec/index.php.
17. The CITES Species. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/species.php.
18. The Structure of CITES. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/org.php.
19. Van UHM, D. P. 2016. *The Illegal Wildlife Trade: Inside World of Poachers, Smugglers and Traders.* Switzerland : Springer International Publishing, 2016. 328 p., Studies of Organized Crime 15. ISBN 978-3-319-42128-5.
20. What is CITES?. In *CITES* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na: https://www.cites.org/eng/disc/what.php.

Kontaktné údaje na autora – email:
jana.koprlova@truni.sk

OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA POČAS OZBROJENÝCH KONFLIKTOV

THE PROTECTION OF ENVIRONMENT DURING ARMED CONFLICTS

JUDr. Mgr. Kristián Blaškovič, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva,
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Ochrana životného prostredia sa nachádza v stredobode záujmu medzinárodného spoločenstva. To platí tak v čase mieru, ako aj vojny. Nanešťastie existuje pomerne málo priamo aplikovateľných noriem týkajúcich sa ochrany životného prostredia v čase ozbrojených konfliktov, a tak je potrebné tieto právne medzery zaplniť uplatnením základných zásad medzinárodného humanitárneho práva (alebo práva ozbrojených konfliktov) a noriem ochrany ľudských práv, odzbrojenia, ochrany životného prostredia a medzinárodného trestného práva. Komisia OSN pre medzinárodné právo takisto venuje veľkú pozornosť tejto otázke a pripravilo niekoľko dokumentov o tejto problematike, najnovšie Návrh zásad týkajúcich sa ochrany prostredia počas ozbrojených konfliktov. Hoci vynútiteľnosť týchto noriem je kľúčová, rozhodovacia činnosť medzinárodných súdov je nedostatočná.

Kľúčové slová: Ochrana životného prostredia, medzinárodné právo, medzinárodné humanitárne právo, právo ozbrojených konfliktov, Komisia OSN pre medzinárodné právo

Abstract: The protection of the environment is attracting huge attention of the international community. This is true not just in peacetime, but also during armed conflicts. Unfortunately, there is a lack of dirrectly applicable international norms concerning the protection of environment in armed conflicts, therefore these gaps must be filled by application of basic principles of international humanitarian law (or law of armed conflicts) and norms of human rights, disarmament, environmental protection and international criminal law. The International Law Commission is also paying much attention to this question and it has prepad several documents concerning this topic, most recently the Draft principles concerning the protection of environment in Armed Conflicts. Although the enforcement of these norms is crucial, the international jurisprudence is insuficient.

Keywords: Protection of the environment, international law, international humanitarian law, law of armed conflict, International Law Commission

Úvod

Životné prostredie a ozbrojené konflikty boli od nepamäti úzko prepojené a vzájomne sa ovplyvňovali. Vedenie ozbrojených konfliktov v rôznej miere (negatívne) vplývalo na stav

životného prostredia. V súčasnosti sa stávame svedkami toho, že existuje aj opačný vzťah, teda keď degradácia životného prostredia môže viesť k vypuknutiu ozbrojených konfliktov, napr. ak jednou z jej príčin je prístup k vode.[1] Príspevok sa zameriava len na prvý spomenutý prípad, teda keď príčinou degradácie životného prostredia sa stalo vedenie ozbrojených konfliktov.

Keďže ozbrojené konflikty vždy prebiehali v rámci určitého priestoru, nutne museli vplývať aj na životné prostredie. V dobách primitívneho vedenia vojny, či aj v neskoršom období vedením limitovaných vojen, bol však tento dopad, až na malé výnimky, zanedbateľný. Prelom nastal predovšetkým v 19. a najmä 20. storočí, keď postupujúca technická revolúcia vo vojenstve spôsobila nielen zvyšujúcu sa mieru ničenia a dramatický nárast obetí, ale aj vážne poškodzovanie životného prostredia. Napriek tomu sa environmentálne aspekty vedenia ozbrojených konfliktov dostali do povedomia laickej i odbornej verejnosti iba nedávno. Tým sa ale otvorila priepasť medzi požiadavkou vojenskej účelnosti (resp. nevyhnutnosťou) a ochranou životného prostredia. Dôležitosť takejto ochrany rozhodne nie je samoúčelná. Je potrebná nielen z dôvodu toho, aby nedošlo k ďalšiemu zbytočnému znečisťovaniu, poškodzovaniu či nezvratným následkom, ale zohráva aj kľúčovú úlohu z pohľadu postkonfliktnej obnovy. Do vojnou zničeného a zamoreného prostredia totiž nie je možné repatriovať utečencov a uvedené územie nie je možné počas kratšej alebo dlhšej doby ekonomicky užívať.

Práve z vyššie uvedených dôvodov je nevyhnutné venovať sa otázkam ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov, pretože jeho poškodzovanie či zničenie môže mať ďalekosiahle a dlhotrvajúce následky. Ako však ďalšie časti tohto príspevku ukážu, priamych noriem týkajúcich sa ochrany životného prostredia v ozbrojených konfliktoch je relatívne málo. Uvedené konštatovanie nie je veľmi prekvapivé, najmä ak si uvedomíme, že štyri Ženevské dohovory pochádzajúce z povojnového obdobia (1949), takmer bezvýhradne venujú pozornosť iba ochrane ranených, chorých, stroskotancov, zajatcov a civilistov. Napriek tomu sa niekoľko priamych noriem dá nájsť, a to najmä v I. dodatkovom protokole (1977), ale aj táto úprava je pre súčasné pomery nepostačujúca. Z uvedených dôvodov sa ochrana životného prostredia počas ozbrojených konfliktov dostala do agendy Komisie OSN pre medzinárodné právo (ďalej len „ILC"), a môžeme ju tak označiť za zatiaľ nedovŕšený prvý pokus o pokrokový rozvoj v tejto oblasti.

Cieľom predkladaného príspevku je predstavenie právnej úpravy podľa medzinárodného práva (tak *de lege lata*, ako aj *de lege ferenda*), spolu s identifikovaním právnych medzier, ktoré v tejto oblasti existujú. Zároveň sa príspevok snaží aspoň o skromné zaplnenie prázdneho priestoru, ktorý v tejto téme existuje v domácej odbornej literatúre.[2] Uvedený cieľ je možné dosiahnuť (ak vôbec), iba v limitovanej miere, keďže by si rozsah tejto témy zaslúžil spracovanie aj v podobe samostatnej monografie. Preto je jeho účelom iba načrtnúť základné kontúry

[1] Tento prípad nebude v predkladanom príspevku skúmaný, pretože sa mu autor venoval v štúdii s názvom *Konfliktný potenciál vody a jej medzinárodnoprávny rámec*, prezentovanej v rámci Medzinárodnoprávnej sekcie kongresu Trnavské právnické dni 2018.

[2] Čo sa týka slovenskej odbornej literatúry na tému medzinárodného humanitárneho práva, je potrebné konštatovať, že je absolútne nedostatočná. O marginalizácii témy ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov dokonca aj v českej literatúre svedčí, že jej doteraz posledná (a veľmi užitočná) publikácia sa o tejto otázke prakticky tiež nezmieňuje. Bližšie pozri: ONDŘEJ, J. – ŠTURMA, P. – BÍLKOVÁ, V. – JÍLEK, D. 2010. *Mezinárodní humanitární právo.* Praha : C. H. Beck, 2010. 536 s. ISBN 978-80-7400-185-7.

problematiky v záujme aspoň povrchného orientovania sa. Keďže domáca literatúra na túto tému neexistuje, príspevok sa opiera o zahraničnú odbornú literatúru a oficiálne dokumenty medzinárodných orgánov a organizácií. Výskumná otázka je jednoduchá: aký je existujúci právny stav týkajúci sa ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov?

1 Životné prostredie v dejinách vojenstva

Vedenie ozbrojených konfliktov a istá miera využívania, resp. aj poškodzovania životného prostredia vždy spolu súviseli. Už praveký človek dokázal šikovne využívať vlastnosti rastlín a živočíchov na výrobu jedov či zlepšovanie bojových nástrojov (napr. pomocou lepenia) alebo si vypaľovaním porastu uľahčoval lov.[3] Neskôr si prostredie dokázal ešte lepšie prispôsobiť tak, aby sa v ňom cítil bezpečne. Rímske vojská postupujúce neznámym územím klčovali lesy, aby si z dreva budovali opevnené tábory (tzv. Vallum), trávili studne a ničili obrobené polia, aby nepriateľovi zabránili v ich využívaní a z času načas vypálili vzbúrené osady či mestá, ako to dobre dokumentuje osud mesta Kartága.[4] V priebehu stredoveku sa spôsob vedenia vojny zmenil iba málo (drevené Vallum nahradili kamenné hrady a katapulty sa využívali aj na vymršťovanie tiel mŕtvych zvierat do opevnených hradov, aby sa medzi obrancami začali šíriť choroby) a až do obdobia novoveku môžeme konštatovať, že škody na životnom prostredí spôsobené vedením vojny boli viac menej iba vedľajšou škodou (*collateral damage*), ktorá ale nemala (až na výnimky) väčší dopad na životné prostredie.

V 18. a 19. storočí sa prispôsobovanie životného prostredia stalo obranou taktikou, a napr. počas francúzsko-holandskej vojny Holanďania ničili hrádze a priehrady, aby zaplavením územia spomalili francúzsky postup.[5] Priemyselná revolúcia zasiahla aj do oblasti vedenia vojen, a to mnohokrát drastickým spôsobom. Zábery zo zákopov 1. svetovej vojny nám už ponúkajú dramatickejší obraz – kýpte stromov trčiacich z delostreľbou rozoranej mesačnej krajiny či použitie bojových plynov. Škody na životnom prostredí už síce boli väčšie, stále však nepresiahli „prípustnú" úroveň. Druhá svetová vojna s jej totálnym vedením sa z tohto hľadiska stala ešte brutálnejšou, a to najmä v jej druhej polovici sprevádzanej vedením taktiky spálenej zeme a kulminujúcej v zhodení dvoch atómových bômb, ktoré zničili a zamorili rádioaktivitou dve japonské mestá a ich okolie. Z obdobia Studenej vojny je nevyhnutné spomenúť vietnamskú vojnu a používanie defoliantov – chemických látok, ktorých aplikovanie spôsobilo opadnutie lístia hustej vietnamskej vegetácie, na základe čoho sa stali dobre viditeľnými cesty Vietkongu, zároveň však spôsobili dlhodobé a vážne zdravotné následky miestnym obyvateľom.[6]

---

[3] PITSCHMANN, V. 2010. *Šamani, alchymisté, chemici a válečníci.* Praha : Naše vojsko, 2010. s. 13-30. ISBN 978-80-206-1110-9.

[4] Battle of Carthage. Dostupné na: https://www.britannica.com/event/Battle-of-Carthage-146-BCE [cit. 2018-08-15]

[5] CHANDRA, R. 2017. Environmental protection during armed conflict. In *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*. June 2017, vol. 4, issue 6, p. 369.

[6] *Agent Orange.* Dostupné na https://www.history.com/topics/vietnam-war/agent-orange [cit. 2018-08-20]

Z relatívne nedávnej histórie je potrebné spomenúť zapálenie kuvajtských ropných polí (1991) ustupujúcou irackou armádou, ktorej účelom bolo tak odopretie výhod ich využívania inými (teda obyvateľmi Kuvajtu), ako aj pomsta za prehranú vojnu.[7] Popri uvedených príkladoch nesmieme zabudnúť na poškodzovanie životného prostredia, ktoré nie je priamo spôsobené s bojovými operáciami, predsa však s vedením vojny súvisí, menovite plienenie nerastného a prírodného bohatstva, ktorého predaj na čiernych trhoch je súčasťou tzv. vojnovej ekonomiky.[8]

2 Aktuálny právny rámec

Priama právna úprava týkajúca sa ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov je pomerne chudobná, čo ani neprekvapuje vzhľadom na fakt, že Ženevské dohovory pochádzajú z povojnového obdobia a odráža sa v nich duch nedávno skončeného ozbrojeného konfliktu, ktorý dovtedy nevídaným spôsobom zasiahol nielen kombatantov, ale aj civilistov. Medzinárodnoprávna úprava, ktorá aspoň nepriamo adresuje potrebu ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov, je o niečo širšia a zahŕňa normy medzinárodného humanitárneho práva (ktoré sú všeobecné alebo sa dotýkajú inej oblasti ako ochrany životného prostredia, predsa sú však aplikovateľné aj na ňu), medzinárodného trestného práva, práva odzbrojenia, ochrany ľudských práv a samozrejme aj medzinárodného práva životného prostredia. Rovnako v tejto oblasti nájdeme normy, ktoré upravujú aktuálny spôsob konania, ako aj normy zamerané *pro futuro.*

2.1 Ochrana životného prostredia normami medzinárodného humanitárneho práva

Ochranu životného prostredia normami medzinárodného humanitárneho práva môžeme rozdeliť do dvoch kategórií: priamu a nepriamu ochranu. Čo sa **priamej ochrany** týka, je potrebné konštatovať, že je pomerne chudobná a nejednoznačná: obmedzuje sa na dva články obsiahnuté v I. dodatkovom protokole (1977). Podľa čl. 35 ods. 3 sa zakazuje „používať spôsoby alebo prostriedky vedenia vojny, ktorých cieľom je spôsobiť, alebo pri ktorých sa dá očakávať, že môžu spôsobiť rozsiahle, dlhodobé a vážne škody na životnom prostredí." Na uvedené ustanovenie nadväzuje čl. 55, ktorý pri vedení ozbrojených akcií prikazuje „dbať na ochranu životného prostredia pred rozsiahlymi, dlhodobými a vážnymi škodami". Predmetný článok zakazuje používanie takých spôsobov a prostriedkov vedenia boja, ktoré:

a) spôsobujú takéto škody
b) dá sa očakávať spôsobenie takýchto škôd, a tým sa ohrozí zdravie alebo prežitie obyvateľstva.

---

[7] Bližšie pozri napr. ZEDALIS, R. *Burning of the Kuwaiti Oilfields and the Laws of War.* Dostupné na: https://digitalcommons.law.utulsa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1097&context=fac_pub [cit. 2018-08-20]

[8] Príkladmi takýchto konfliktov, v ktorých hrali nerasty a suroviny podstatnú úlohu boli občianske vojny v Sierra Leone, Konžskej demokratickej republike a Angole (diamanty). Bližšie pozri: LE BILLON, P. *The Geopolitical economy of „resource wars".* Dostupné na: https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=35298&kod=JMMZ108 [cit. 2018-08-21]

Zároveň ten istý článok v ods. 2 zakazuje útoky proti životnému prostrediu formou represálií.

V súvislosti s uvedeným protokolom a jeho ustanoveniami sa oplatí upriamiť pozornosť na niekoľko faktov. Ochrana životného prostredia sa do nich dostala na základe predchádzajúcich skúseností s americkým použitím defoliantu *Agent Orange* vo Vietname.[9] Zároveň sa oplatí všimnúť si, že protokol zakazuje takéto útoky a zároveň aj útoky, pri ktorých sa dá očakávať, že takýto následok vznikne. Zakotvuje teda povinnosť opatrnosti pri vedení útoku (alebo pri zvažovaní jeho vykonania). Čo sa však na prvý pohľad môže javiť ako úspech, je v skutočnosti sklamaním, pretože bližší pohľad na znenie týchto článkov odhaľuje, že sú konštruované nie ako alternatívne, ale ako kumulatívne. Nezakazujú útoky, ktoré môžu viesť k rozsiahlym, dlhodobým alebo vážnym škodám, ale útoky, ktoré musia mať rozsiahly, dlhodobý a vážny následok. Popri tom je potrebné dodať, že neexistuje zhoda v tom, čo sa vlastne pod uvedenými pojmami myslí, a tak je v praxi presiahnutie stanovej hranice takmer nemožné alebo len veľmi ťažko dosiahnuteľné.

Tým sa ale obsah noriem medzinárodného práva v tejto oblasti nevyčerpáva, a preto je potrebné pozornosť obrátiť na *nepriamu ochranu* životného prostredia, ktorú je možné odvodiť z viacerých ustanovení. Predovšetkým je potrebné poukázať na ochranu objektov civilného charakteru, na ktoré sa nesmie útočiť.[10] Čo môžeme zaradiť do tejto kategórie, je možné odvodiť od definície vojenského objektu, za ktorý sa považujú objekty, ktoré svojou povahou, umiestnením a účelom alebo použitím predstavujú účinný príspevok k vojenským akciám a ktorých celkové alebo čiastočné zničenie, obsadenie alebo neutralizácia poskytujú za daných okolností zjavnú vojenskú výhodu.[11] Z uvedeného vyplýva, že za civilné objekty môžeme považovať všetky tie, na ktoré sa daná definícia nevzťahuje. Toto tvrdenie podporuje aj fakt, že už vyššie spomenutý čl. 55 o ochrane životného prostredia sa nachádza v kapitole III Dodatkového protokolu č. I s názvom „Objekty civilného rázu", z čoho môžeme usudzovať, že zámerom tvorcov tohto protokolu bolo považovať životné prostredie za civilný objekt. Uvedené konštatovanie je možné považovať za základ pre ďalšiu analýzu. Okrem vyššie uvedených nájdeme v I. dodatkovom protokole aj ustanovenie, ktoré zakazuje hladovanie civilného obyvateľstva a útoky a ničenie, odstraňovanie alebo znehodnocovanie objektov nevyhnutných na prežitie civilného obyvateľstva, pričom sú tu okrem iného spomenuté oblasti slúžiace na produkciu potravín.[12] Zároveň je potrebné spomenúť aj ochranu stavieb a zariadení obsahujúcich nebezpečné sily (ako priehrady, hrádze, atómové elektrárne), ktoré nesmú byť predmetom útoku, aj keď sú objektmi vojenského charakteru, ak by útok mohol viesť k uvoľneniu týchto nebezpečných síl a vážnym stratám na civilnom obyvateľstve.[13]

Pokiaľ by sme pristúpili k ešte všeobecnejším normám medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sa dajú použiť pri ochrane životného prostredia počas ozbrojeného konfliktu, je potrebné spomenúť, že zmluvná strana je povinná určiť, či použitie nového druhu zbrane nie

[9] Na margo toho je potrebné poznamenať, že USA stále nie sú zmluvnou stranou I. dodatkového protokolu.

[10] Čl. 52, ods. 1 I. dodatkového protokolu (1977).

[11] Čl. 52, ods. 2 I. dodatkového protokolu (1977).

[12] Čl. 55, ods. 1 a 2 I. dodatkového protokolu (1977).

[13] Čl. 56, ods. 1 I. dodatkového protokolu (1977).

je za niektorých alebo všetkých okolností zakázané I. dodatkovým protokolom alebo inou normou upravujúcou vedenie ozbrojených konfliktov.[14] Záverom tejto časti je potrebné spomenúť všeobecné zásady, na ktorých stojí moderné medzinárodné humanitárne právo a ktoré zahŕňajú zásadu rozlišovania medzi civilnými a vojenskými objektmi[15], zásadu proporcionality a nevyhnutnosti, ustanovenie, že bojujúce strany nemajú neobmedzené právo voľby spôsobov a prostriedkov vedenia vojny,[16] a nakoniec tzv. Martensova klauzula, podľa ktorej v prípadoch, ktoré neupravuje protokol ani iné medzinárodné dohody, zostávajú civilné osoby a kombatanti pod ochranou a v rámci pôsobnosti zásad medzinárodného práva vyplývajúcich z ustálených obyčají, zásad ľudskosti a z požiadaviek spoločenského svedomia.[17]

Práve tieto najvšeobecnejšie zásady medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sú počas ozbrojených konfliktov univerzálne aplikovateľné, sa javia ako najdôležitejšie pri potrebe zapĺňania existujúcich právnych medzier pri ochrane životného prostredia. Príkladom takejto situácie je zvažovanie útoku na les, v ktorom sa skrývajú vojenské jednotky protivníka. Les by za obvyklých okolností bol považovaný za objekt civilného charakteru, ale vzhľadom na prítomnosť cudzích kombatantov svoju imunitu pred útokom stráca. Situácia sa komplikuje, ak je uvedený les biotopom určitého ohrozeného živočícha alebo rastliny. Na tomto mieste sa stretávajú dve požiadavky – dosiahnutie vojenského cieľa a ochrany životného prostredia (resp. konkrétnej rastliny, živočícha), ktoré pre veliteľa môže predstavovať dilemu. Ako už bolo vyššie uvedené, čl. 35 obsahuje takmer nedosiahnuteľnú hranicu a prípadný útok na les by určite neprekročil hranicu rozsiahlej, dlhodobej a závažnej škody. To ale neznamená, že veliteľ môže útočiť podľa ľubovôle, musí totiž zvažovať požiadavku ostatných zásad humanitárneho práva. Tak napr. pri útoku nemôže použiť zápalné zbrane, pretože tie by mohli spôsobiť nadmerné zranenia a zbytočné útrapy (a zároveň by mohli úplne zničiť daný biotop), čím by sa porušila zásada humanity. Zároveň pokiaľ má možnosť leteckým prieskumom zistiť, kde presne sa nepriateľ nachádza, zásada proporcionality mu prikazuje, aby použil riadenú muníciu (pokiaľ ju má k dispozícii), ktorá spôsobí menšie škody ako delostrelecké či letecké bombardovanie spomenutého lesa. Na záver je potrebné spomenúť zásadu nevyhnutnosti, podľa ktorej, ak má veliteľ na výber medzi viacerými cieľmi, musí zvoliť ten, pri ktorom sa dá očakávať, že spôsobí najmenšiu škodu na objektoch civilného charakteru.[18]

Všetky doteraz uvedené normy sa týkali ochrany životného prostredia v medzinárodných ozbrojených konfliktoch. Na mieste je otázka, či je možná právna ochrana životného prostredia aj počas vnútroštátnych ozbrojených konfliktov, ktoré sú v posledných desaťročiach prevažujúcou formou ozbrojených konfliktov. Pri bližšom pohľade na ustanovenia relatívne krátkeho II. dodatkového protokolu zistíme, že sa v nej nenachádza žiadne ustanovenie podobné čl. 35 alebo 55 I. dodatkového protokolu. Majú ale bojujúce strany neobmedzené možnosti vedenia boja? Nie. Predovšetkým je totiž potrebné spomenúť, že II. dodatkový protokol obsahuje ustanovenie o ochrane civilného obyvateľstva, ochrane predmetov nevyhnutných pre jeho prežitie

[14] Čl. 36 I. dodatkového protokolu (1977).
[15] Čl. 48 I. dodatkového protokolu (1977).
[16] Čl. 35, ods. 1 I dodatkového protokolu (1977).
[17] Čl. 1, ods. 2 I. dodatkového protokolu (1977).
[18] Čl. 57, ods. 3 I. dodatkového protokolu (1977)

a zákaz útoku na stavby a zariadenia obsahujúce nebezpečné sily.[19] Zároveň je potrebné konštatovať, že zásady medzinárodného humanitárneho práva aplikovateľné počas medzinárodných ozbrojených konfliktov (humanita, nevyhnutnosť, proporcionalita) sú rovnako aplikovateľné aj počas ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter.[20]

2.2 Ochrana životného prostredia normami medzinárodného práva odzbrojenia

Pokiaľ hovoríme o ochrane životného prostredia počas ozbrojených konfliktov, je viac ako prirodzené, že prvou skupinou noriem, na ktoré sa zameria pozornosť, je medzinárodné humanitárne právo, resp. právo ozbrojených konfliktov. Popri nich však existujú aj iné skupiny noriem, ktoré sa tejto otázky dotýkajú a jednou z nich je aj medzinárodné právo odzbrojenia. Jeho význam vo vzťahu ku skúmanej problematike spočíva v tom, že štátom zakazuje alebo ich limituje vo vývoji, výrobe, hromadení alebo inom nakladaní s určitými kategóriami zbraní, ktoré môžu mať nepriaznivý dopad, okrem iného, aj na životné prostredie, a tak ho vlastne nepriamym spôsobom chráni. V súvislosti s touto skupinou právnych noriem vlastne môžeme hovoriť o dvoch kategóriách: tie, ktoré zakazujú vývoj určitých zbraní a sú orientované *pro futuro*, a tie, ktoré sa vzťahujú na zbrane už existujúce a zakazujú ich ďalšiu výrobu, resp. vyžadujú ich zničenie.

Do prvej skupiny je možné zaradiť Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie (ďalej len „ENMOD"). Podobne ako I. dodatkový protokol, aj tento dohovor vznikol v reakcii na nasadenie defoliantov zo strany USA počas vietnamskej vojny. Keďže je spomenutý dohovor orientovaný do budúcnosti, neobsahuje ustanovenie o aktívnom odzbrojení, ale záväzok nevyvíjať zbrane, ktoré menia životné prostredie, resp. záväzok nezapájať sa do vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie, ktoré majú rozsiahle, dlhodobé alebo vážne dopady a sú prostriedkami pre ničenie, poškodenie alebo spôsobenie ujmy inej zmluvnej strane. Zároveň štátom zakazuje spolupracovať , podporovať alebo podnecovať iný štát, skupinu štátov alebo medzinárodnú organizáciu v zapájaní sa do aktivít, ktoré sa môžu priečiť tomuto dohovoru. Pokiaľ sa bližšie pozrieme na uvedené ustanovenia, môžeme zistiť, že ENMOD má podobné znenie ako I. dodatkový protokol s tým rozdielom, že kým protokol zakazuje vedenie boja, ktoré môže mať rozsiahle, dlhodobé a vážne následky pre životné prostredie, ENMOD hovorí o rozsiahlych, dlhodobých alebo vážnych dopadoch. Kým teda protokol vyžaduje kumulatívne splnenie všetkých troch podmienok, ENMOD hovorí o alternatíve, a teda pre štáty nastavuje striktnejšie limity pre ich konanie – zákaz sa vzťahuje na konanie, pre ktoré stačí, ak napĺňa aspoň jeden z uvedených znakov. Ďalej je možné si všimnúť nedostatky, resp. právne medzery ENMOD-u. Zakazuje totiž použite takýchto techník voči inému zmluvného štátu tohto dohovoru, čiže strany, ktoré nie sú signatármi ENMOD-u ponecháva bez ochrany. A na záver sa oplatí všimnúť si, že štátom zakazuje, aby spolupracovali, podporovali alebo podnecovali iné štáty,

[19] Čl. 13 – 15 II. dodatkového protokolu (1977)

[20] *Lesson 10. The Law of Armed Conflict. Non-international armed conflict.* s. 4 Dostupné na: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/law10_final.pdf [cit. 2018-08-20]

skupiny štátov alebo medzinárodné organizácie pri aktivitách odporujúcich ustanoveniam tohto dohovoru. Nič však nehovorí o podpore neštátnych aktérov (napr. teroristických skupín), ktorá je v súčasnosti taká aktuálna a pomerne jednoducho umožňuje obísť jeho ustanovenia. Ako už bolo vyššie uvedené, ENMOD je orientovaný do budúcnosti, a to aj napriek tomu, že obsahuje pojem „použiť" (angl. *use*), ale nikde v ňom nenájdeme pojem vyvinúť (angl. *develop*). Ako však k tomu Yoram Dinstein poznamenáva, čl. 2 dohovoru vymenováva niektoré spôsoby zmien životného prostredia, ktoré sa nedajú dosiahnuť konvenčnými zbraňami[21]. Preto tieto prostriedky nereflektujú súčasné technické možnosti, ktoré majú štáty k dispozícií.[22]

Do tzv. druhej skupiny noriem medzinárodného odzbrojenia, ktoré sa dotýkajú ochrany životného prostredia pred škodlivými účinkami niektorých zbraní, je možné zaradiť v zásade všetky medzinárodné zmluvy týkajúce sa odzbrojenia v oblasti zbraní hromadného ničenia (teda jadrových, chemických a biologických zbraní), ako aj niektoré zmluvy týkajúce sa odzbrojenia konvenčných zbraní. Keďže by si bližšia analýza uvedených zmlúv vyžadovala enormný rozsah príspevku, budú predstavené iba v ich najdôležitejších súvislostiach.

O vážnych ekologických dopadoch jadrových zbraní asi nie je potrebné sa bližšie zmieňovať. Pomerne jednoznačne to vystihol Medzinárodný súdny dvor (ďalej len „MSD"): „Ničivú silu jadrových zbraní nie je možné zadržať ani na mieste, ani v čase. Majú potenciál zničiť všetky civilizácie a celý ekosystém planéty. Radiácia uvoľnená pri jadrovom výbuchu môže zasiahnuť zdravie, poľnohospodárstvo, prírodné zdroje a demografiu vo veľmi rozľahlých oblastiach. Ďalej predstavuje použitie jadrových zbraní vážne nebezpečenstvo pre budúce generácie. Ionizujúce žiarenie má potenciál zničiť budúce životné prostredie, potravu a morský ekosystém a spôsobiť genetické defekty a choroby budúcich generácií."[23] Z toho vyplýva, prečo je dôležité jadrové odzbrojenie. Medzinárodných zmlúv z tejto oblasti je pomerne veľa, na tomto mieste je však dôležité spomenúť Zmluvu o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, kozmickom priestore a pod vodou[24], ktorou sa zmluvné strany zaviazali nevykonávať pokusné výbuchy v uvedených medzinárodných priestoroch ani priestoroch pod svojou jurisdikciou. Zmluva ale nezakazuje podzemné jadrové výbuchy ani vývoj jadrových zbraní. Na druhom mieste je potrebné spomenúť Zmluvu o všeobecnom zákaze jadrových skúšok[25], ktorá išla o krok ďalej a zakázala vykonávať akékoľvek jadrové výbuchy na ľubovoľnom mieste pod jurisdikciou alebo kontrolou štátov. Prínos uvedených zmlúv pre ochranu životného prostredia je zjavný – zákazom jadrových skúšok nedochádza k úniku radiácie. Hoci je z pohľadu nešírenia jadrových zbraní najdôležitejším medzinárodným dohovorom Zmluva o nešírení jadrových zbraní[26], má

[21] Bližšie ich špecifikuje tzv. understandings pripojený k Dohovoru, ktorý spomína napr. vyvolanie zemetrasenia, tsunami, zmeny ekologickej rovnováhy regiónu, zmeny v zrážkach ,... . bližšie pozri aj: Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, 10 December 1976. Understandings. Dostupné na: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=A951B510E9491F56C12563CD0051FC40 [cit. 2018-08-20]

[22] DINSTEIN, Y. 2001 Protection of the Environment. in International Armed Conflict. In *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 2001, vol. 5, p. 530. Dostupné na: http://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_dinstein_5.pdf [cit. 2018-08-20]

[23] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996.* ods. 35.

[24] Angl. *Partial Test Ban Treaty (1966).*

[25] Angl. *Comprehensive Test Ban Treaty (1996).*

[26] Angl. *Non – proliferation Treaty (1968).*

z hľadiska tohto príspevku iba limitovanú dôležitosť, pretože sa týka zákazu výroby a získavania jadrových zbraní a kontroly nad nimi, nie ich testovania či použitia. Samotné disponovanie jadrovými zbraňami ale nie je pre životné prostredie škodlivé, pokiaľ je ich skladovanie bezpečné.

Uvedenú právnu medzeru sa snaží zaplniť úplne nový medzinárodný dohovor s názvom Zmluva o zákaze jadrových zbraní[27], podľa ktorej sa zmluvné strany zaväzujú za žiadnych okolností nevyvíjať, neskúšať, nevyrábať ani iným spôsobom získavať jadrové zbrane alebo iné jadrové výbušné zariadenia. Uvedený dohovor je nový v tom, že zmluvným stranám zakazuje použitie a hrozbu použitia týchto zbraní a zároveň obsahuje aj záväzok, že štáty nebudú pomáhať iným (*anyone*) pri ich získavaní. Okrem toho zmluva obsahuje aj ustanovenie, podľa ktorej sa každá zmluvná strana, na ktorej území boli tieto zbrane testované alebo použité, zaväzuje vykonať všetky nevyhnutné a primerané kroky na nápravu životného prostredia v kontaminovaných oblastiach. Už na prvý pohľad je o uvedenej zmluve možné konštatovať, že je vo svojich ustanoveniach pomerne „odvážna" a skutočne pokrýva oblasti, ktoré doteraz boli v medzinárodných vzťahoch tabu, to sa ale zároveň stáva aj faktorom podkopávajúcim jej efektivitu. Keďže zakazuje hrozbu a použitie jadrových zbraní, tým jadrové mocnosti strácajú odstrašujúci potenciál týchto zbraní, a tak je krajne nepravdepodobná ich ratifikácia zo strany týchto štátov.[28] Z uvedeného vyplýva, že ňou budú viazané iba štáty, ktoré jadrové zbrane nevlastnia, a aj sa k tomu zaviazali v zmluve NPT, čiže sa tento ich záväzok iba duplikuje. Pozitívom zmluvy je, že zmluvným stranám zakazuje pomáhať komukoľvek pri získavaní týchto zbraní, čo je možné interpretovať ako záväzok nepomáhať neštátnym aktérom (najmä teroristickým organizáciám). Uvedený záväzok však už v medzinárodnom práve existuje (dokonca je ešte širší, lebo sa týka všetkých zbraní hromadného ničenia) a vyplýva z rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN S/RES/1540(2004). Zmluva zatiaľ nenadobudla platnosť, na ktorú sa vyžaduje 50 ratifikácií.[29]

Popri jadrových zbraniach je nevyhnutné venovať pozornosť aj zbraniam chemickým a biologickým, ktoré tiež môžu mať vážny dopad na životné prostredie, aj keď sú iba ťažko porovnateľné s účinkami jadrových zbraní. Na ilustráciu je opäť možné pripomenúť použitie defoliantu *Agent Orange* a *Agent Blue* vo vietnamskej vojne (ako chemickej zbrane) či šírenie sneti slezinnej pomocou Antraxu, ktorá môže byť nebezpečná tak pre ľudí, ako aj zvieratá. Preto je namieste hovoriť pri ochrane životného prostredia aj o chemických a biologických zbraniach. Ich právna regulácia je, v porovnaní s jadrovými zbraňami, pomerne chudobná. Na použitie chemických zbraní počas I. svetovej vojny reagovali štáty podpisom tzv. Ženevského protokolu (1925)[30], ktorý použitie chemických a bakteriologických zbraní zakázal. Na detailnejšiu právnu

[27] Angl. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (2017)*. Voľne dostupné na: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2017/07/20170707%2003-42%20PM/Ch_XXVI_9.pdf [cit. 2018-08-22]

[28] Možnosťou na obídenie tohto ustanovenia, ktoré podkopáva efektivitu celej zmluvy, by bolo podanie výhrad zo strany jadrových mocností, že sa uvedeným ustanovením nebudú cítiť viazané v prípade, ak dôjde k ich napadnutiu a jadrové zbrane použijú len v sebaobrane, len proti inej jadrovej mocnosti (agresorovi) a len pri zohľadnení zásad nevyhnutnosti a primeranosti. Otázne ale zostáva, či by takáto výhrada bola možná a zlučiteľná s predmetom zmluvy, pretože tá obsahuje záväzok nikdy a za žiadnych okolností k takémuto kroku nepristúpiť.

[29] V čase písania tohto príspevku ich bolo 14.

[30] *Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare (1925).*

úpravu v tejto oblasti sa muselo čakať pomerne dlho, a to aj napriek tomu, že k použitiu otravných plynov došlo počas II. svetovej vojny (neslávne známy Zyklon B) a k nasadeniu chemických zbraní počas vietnamskej vojny.[31] Kľúčovým sa v tejto súvislosti stal Dohovor o zákaze vývoja, výroby a hromadenia zásob bakteriologických (biologických) a toxínových zbraní a o ich zničení (1972)[32], ktorý zakazuje vývoj, výrobu, hromadenie alebo iné získavanie týchto zbraní a na zničení ktorých sa zmluvné strany zaviazali. Z pohľadu chemických zbraní je potrebné zmieniť Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení (1992)[33], ktorý zakazuje ich vývoj, výrobu, nakladanie a použitie.[34]

Na záver tejto state je potrebné spomenúť aj niektoré dohovory týkajúce sa zákazu osobitných kategórii konvenčných zbraní, ktorých použitie môže mať tiež negatívne dopady na životné prostredie, hoci ich prvoradým záujmom je ochrana civilného obyvateľstva. Sú to Dohovor o kazetovej munícii (2008)[35], ktorý, okrem iného, zakazuje vývoj, výrobu, hromadenie a použitie tejto munície. Nebezpečenstvo ich použitia spočíva nielen v tom, že majú nerozlišujúce účinky, a tak sa priečia ustanoveniam medzinárodného humanitárneho práva, ale navyše ich nevybuchnuté zvyšky zostávajú v oblasti ich použitia, ktorá je tak veľmi nebezpečná napr. pre poľnohospodárske využitie alebo dokonca každodenný život. To isté platí aj o Dohovore o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín, a o ich zničení (1997).[36] Nakoniec je potrebné spomenúť Dohovor o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmieru zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky (1980)[37], a osobitne jeho III. protokol, podľa ktorého lesy a iné typy porastov nesmú byť objektom útoku zápalnými zbraňami s výnimkou prípadu, ak sú takéto prírodné prvky použité na zakrytie, ukrytie alebo zamaskovanie bojovníkov či iných vojenských cieľov, alebo ak sú samy osebe vojenskými cieľmi.[38]

2.3 Ochrana životného prostredia normami medzinárodného environmentálneho práva

Medzinárodné environmentálne právo je pomerne dynamicky sa rozvíjajúca právna oblasť, ktorá reflektuje zvýšený záujem štátov o ochranu životného prostredia. Právnu reguláciu

[31] Hoci tie neboli nasadené proti civilnému obyvateľstvu, ale proti vegetácii, predsa však ich následky najviac dopadli na civilistov.

[32] *Convention on the Prohibition of the Development, Production, and Stockpiling and Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction.*

[33] *Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction.*

[34] K obidvom dohovorom bližšie pozri: ONDŘEJ, J. 2008. *Odzbrojení: prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti.* 2. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. s. 259-265. ISBN 978-80-7380-129-8.

[35] *Convention on Cluster Munitions (2008).*

[36] *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction (1997).*

[37] *Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects (1980).*

[38] Čl. 2 ods. 4 III. Protokolu.

nájdeme predovšetkým v medzinárodných zmluvách, ktoré pokrývajú široké oblasti, od ochrany klímy až po ochranu jednotlivých druhov rastlín a živočíchov. Je nepochybné, že uvedené zmluvy boli navrhnuté pre aplikáciu predovšetkým v čase mieru, nejasnosti však panujú o ich aplikovaní v čase ozbrojených konfliktov. Existuje totiž iba pomerne málo medzinárodných zmlúv, ktoré ustanovujú, že sú aplikovateľné aj v čase ozbrojených konfliktov.[39] Väčšina z nich sa k tejto otázke nevyjadruje.

Na tomto mieste nie je priestor pre detailnú analýzu všetkých medzinárodných zmlúv týkajúcich sa ochrany životného prostredia, namiesto toho sa javí ako dôležitejšie zodpovedať otázku, či sú tieto zmluvy, ak neobsahujú ustanovenie o ich aplikovateľnosti aj počas ozbrojených konfliktov, použiteľné aj v čase vedenia bojových operácií. Hovoríme teda o platnosti medzinárodných zmlúv počas ozbrojených konfliktov, nanešťastie však túto otázku Viedenský dohovor o zmluvnom práve vylučuje z rozsahu svojej regulácie.[40] Podľa Anthony Austa neexistuje žiadny predpoklad, podľa ktorého by vznik nepriateľstva – akokoľvek intenzívneho alebo dlhotrvajúceho, mal za následok ukončenie alebo prerušenie vykonávania medzinárodnej zmluvy medzi stranami konfliktu.[41] Keďže prax nedáva na túto otázku jednoznačnú odpoveď, vzniknutú medzeru sa snaží zaplniť právna doktrína, a to predstavením niekoľkých teórií, ktoré kladú dôraz na zlučiteľnosť environmentálnych noriem s vedením ozbrojeného konfliktu, na zámer tvorcov medzinárodnej zmluvy, na celkovú povahu zmluvy a kontext jej vzniku či na nájdenie rovnováhy medzi ochranou životného prostredia a vojenskou nevyhnutnosťou.[42]

Ako mimoriadne užitočná sa v tomto smere javí právotvorná aktivita Komisie OSN pre medzinárodné právo (ďalej len „ILC"), ktorá sa tejto otázke venovala v Návrhu článkov o dopade ozbrojených konfliktov na zmluvy (2011).[43] Spomenutý dokument má zatiaľ iba povahu *soft law*, napriek tomu sú jej ustanovenia natoľko významné, že sa oplatí venovať im pozornosť. Návrh článkov vychádza z premisy, že existencia ozbrojeného konfliktu sama o sebe nespôsobuje ukončenie zmluvy alebo prerušenie jej vykonávania. Odmieta teda akúkoľvek myšlienku determinizmu, podľa ktorého by vypuknutie ozbrojeného konfliktu automaticky rušilo medzinárodné zmluvy a zároveň dopĺňa aj ustanovenie Viedenského dohovoru o zmluvnom práve v tom, že existenciu ozbrojeného konfliktu nie je možné považovať za podstatnú zmenu okolností (klauzula *rebus sic stantibus*[44]), ktorá by automaticky spôsobovala zánik alebo prerušenie vykonávania medzinárodnej zmluvy. Práve naopak, ustanovuje, že pri posudzovaní tejto otázky je potrebné brať do úvahy rôzne faktory, ako je napr. povaha zmluvy, oblasť jej regulácie, jej cieľ a účel, obsah a počet zmluvných strán, ako aj charakter ozbrojeného konfliktu (čl. 6). V súvislosti s oblasťou regulácie Návrh článkov ustanovuje, že existujú zmluvy, ktoré zostávajú celkovo

[39] Pozri napr. Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (1972), čl. 11 ods. 4.

[40] Bližšie pozri čl. 73 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969).

[41] AUST, A. 2000. *Modern Treaty Law and Practice.* Cambridge : Cambridge University Press, 2000. p. 243.

[42] Bližšie pozri BOTHE, M. – BRUCH, C. – DIAMOND, J. – JENSEN, D. 2010. International Law protecting the environment during armed conflict: gaps and opportunities. In *International Review of the Red Cross*. September 2010, vol. 92, no. 879, p. 587-588.

[43] *Draft articles on effects of armed conflicts on treaties, with commentaries (2011).* Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf [cit. 2018-08-29]

[44] Čl. 62 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969).

alebo sčasti platné aj napriek pretrvávajúcemu ozbrojeného konfliktu (čl.7), pričom v prílohe vymenováva niektoré z nich:

a) zmluvy regulujúce právo ozbrojených konfliktov a medzinárodné humanitárne právo
b) zmluvy deklarujúce, vytvárajúce alebo regulujúce stály režim alebo status alebo s tým súvisiace trvalé práva vrátane zmlúv ustanovujúcich alebo upravujúcich suchozemské alebo morské hranice. Medzi uvedené zmluvy ILC, okrem iného, zaradila zmluvy týkajúce sa medzinárodnej ochrany životného prostredia, zmluvy týkajúce sa medzinárodných vodných tokov a súvisiacich zariadení a budov, a zmluvy týkajúce sa podzemných vodných zdrojov a súvisiacich zariadení a budov.

Okrem uvedeného Návrh článkov ustanovuje, že ak by aj štáty v dôsledku ozbrojeného konfliktu ukončili vykonávanie zmluvy alebo by od nej odstúpili, nemá to vplyv na plnenie povinností, ktoré popri zmluvnom majú aj obyčajový charakter (čl.10). Ako je dobre známe, mnohé ustanovenia medzinárodných zmlúv týkajúcich sa ochrany životného prostredia majú charakter aj obyčajových noriem.[45] Z ostatných dôležitých aspektov Návrhu článkov je potrebné spomenúť ustanovenie o deliteľnosti ustanovení zmluvy, resp. o ich výkone, pokiaľ to okolnosti pripúšťajú (čl.11).

Na tomto mieste je potrebné vrátiť sa k ustanoveniu čl. 7, podľa ktorého niektoré zmluvy zostávajú v platnosti aj napriek existencii ozbrojeného konfliktu, pričom sú v prílohe spomenuté zmluvy o ochrane životného prostredia a medzinárodných a podzemných vodných zdrojov. Uvedené konštatovanie je vhodné vnímať ako vyvrcholenie postupného procesu, v ktorom sa vybrané normy ochrany životného prostredia postupne etablovali ako právne záväzné aj počas ozbrojených konfliktov. Na tomto mieste je ale potrebné byť obozretný. Normy životného prostredia totiž nenahrádzajú relevantné normy medzinárodného humanitárneho práva, ale ich dopĺňajú. Tieto dva právne korpusy teda v čase ozbrojeného konfliktu koexistujú. Prvú takúto zmienku nájdeme v čl. 29 Návrhu článkov o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov. Podľa komentára zostávajú jej články účinné aj v čase ozbrojených konfliktov a povinnosť poriečnych štátov ochraňovať a využívať medzinárodné vodné zdroje v súlade s uvedenými článkami zostáva zachovaná aj v čase vojny. Vedenie vojny však môže mať istý dopad na ich ochranu a využívanie, a v takomto prípade čl. 29 ozrejmuje, „že sa aplikujú pravidlá a zásady týkajúce sa ozbrojených konfliktov".[46] Takmer totožnú formuláciu nájdeme aj v čl. 18 a k nemu patriacemu komentáru Návrhu článkov o práve cezhraničných zdrojov podzemnej vody.[47] Z uvedených ustanovení je možné sa nazdávať, že hoci tieto dva korpusy vzájomne koexistujú, v prípade ich stretu majú normy medzinárodného humanitárneho práva prednosť. To sa bude predovšetkým týkať situácie, ak je určitá oblasť chránená normami medzinárodného environmentálneho práva, ale vzhľadom na prítomnosť nepriateľských jednotiek

[45] ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. s. 304-313. ISBN 978-80-7179-728-9.

[46] *Draft articles on the law of non-navigational uses of international watercourses and commentaries thereto and resolution on transboundary confined groundwater, 1994.* Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf [cit. 2018-08-29]. s. 131

[47] *Draft Articles on the Law of Transboundary Aquifers, with commentaries. 2008.* Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_5_2008.pdf [cit. 2018-09-28] s. 42-43.

je zároveň vojenským cieľom. Útok naň je potrebné zvažovať na základe relevantných noriem medzinárodného humanitárneho práva.[48]

3 Zodpovednosť štátov a jednotlivcov za ochranu životného prostredia a jej vynútiteľnosť

Otázka vynútiteľnosti je jednou z najproblematickejších oblastí ochrany životného prostredia počas ozbrojených konfliktov, ktorá relativizuje efektivitu jej ochrany. Vyvodzovanie zodpovednosti je možné v závislosti od jeho subjektu rozdeliť do dvoch skupín: zodpovednosť štátov a zodpovednosť jednotlivcov, pričom obe majú svoje výrazné nedostatky.

Na margo zodpovednosti štátov za ochranu životného prostredia počas ozbrojených konfliktov je potrebné podotknúť, že prax subjektov medzinárodného práva je pomerne slabá. Jediným prípadom, kedy na medzinárodných fórach boli reálne prijaté opatrenia v súvislosti s poškodzovaním životného prostredia počas ozbrojeného konfliktu, bol prípad Iraku, ktorý počas ústupu z Kuvajtu (1991) zapálil jeho ropné polia a spôsobil tak vážne ekologické problémy v tomto regióne. Bezpečnostná rada OSN (ďalej len „Bezpečnostná rada") sa venovala tomuto problému, a to ako súčasť komplexnej rezolúcie, ktorá ustanovila podmienky prímeria. Okrem iného sa v nej uvádza, že Irak je podľa medzinárodného práva priamo zodpovedný za všetku stratu alebo škodu – vrátane tej, ktorá vznikla na životnom prostredí a za vyčerpanie prírodných zdrojov. Spolu s tým ustanovila kompenzačný fond, z ktorého sa mala uhrádzať táto škoda.[49] Je to prvý a zároveň doteraz aj jediný prípad, keď Bezpečnostná rada sankcionovala určitý štát za praktizovanie taktiky spálenej zeme.[50] Výrazným nedostatkom takéhoto riešenia však je – podobne, ako pri iných bezpečnostných problémoch, ktoré Bezpečnostná rada rieši – že je závislé od vôle všetkých stálych členov. Navyše je potrebné, aby ku škode na životnom prostredí došlo počas ozbrojeného konfliktu alebo v súvislosti s ním, pretože Bezpečnostná rada môže konať v rámci svojej právomoci iba v prípade, ak ide o otázku zachovania medzinárodného mieru a bezpečnosti.[51] Sama teda nie je orgánom, ktorý by priamo dozeral na ochranu životného prostredia, a táto otázka tak na jej agende môže figurovať len ak je „vedľajším efektom" situácie, ktorá ohrozuje zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. To platí tak o reálne prebiehajúcich ozbrojených konfliktoch, počas ktorých sa poškodzuje životné prostredie, ako aj o situáciách, ktoré sa priečia ustanoveniam dohovoru ENMOD, teda keď sú zmeny životného prostredia vyvolané zámerne a majú za cieľ ohroziť bezpečnosť štátu. Podozrenie na takéto porušenie medzinárodného práva je možné hlásiť Bezpečnostnej rade, ktorá následne môže v danej veci konať.[52]

---

[48] K tomu bližšie pozri v časti Ochrana životného prostredia normami medzinárodného humanitárneho práva.

[49] S/RES/687(1991)

[50] K otázke irackých náhrad za spôsobené škody bližšie pozri: MENHINICK, L. *What the environemntal legacy of the Gulf war should teach us.* Dostupné na: https://ceobs.org/what-the-environmental-legacy-of-the-gulf-war-should-teach-us/ [cit. 2018-11-03]

[51] Čl. 24 ods. 1 Charty

[52] ENMOD, čl. 5 ods. 3-5.

Druhý prípad – vyvodzovanie medzinárodnej trestnoprávnej zodpovednosti jednotlivca – je praxou medzinárodných súdnych orgánov rovnako slabo rozvinutý. Doteraz bola takáto otázka riešená iba v judikatúre Norimberského trestného tribunálu, ale aj to iba ako marginálna otázka vo veci generála Alfreda Jodla.[53]

Obdobie po skončení studenej vojny sa stalo svedkom pokrokového rozvoja medzinárodného práva aj v tejto oblasti. Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu obsahuje katalóg vojnových zločinov, medzi ktorými sa spomína aj vykonanie útoku, ktorý spôsobí rozsiahlu, dlhodobú a vážnu škodu životnému prostrediu, ktoré je zjavne neprimerané dosiahnutej vojenskej výhode. Na jej spáchanie sa vyžaduje úmysel.[54] Predmetné ustanovenie sa snaží nájsť rovnovážny stav medzi ochranou životného prostredia a vojenskou výhodou, a preto ako hodnotiace kritérium ustanovuje zásadu proporcionality (vznik trestnoprávnej zodpovednosti v prípade zjavnej neprimeranosti). Nevýhodou uvedeného článku však zostáva, že ustanovuje kumulatívnu požiadavku rozsiahlych, dlhodobých a vážnych škôd na životnom prostredí, čo sa v praxi ukazuje ako takmer nedosiahnuteľné. Preto ani neprekvapuje, že doteraz Medzinárodný trestný súd nesúdil ani jediného vojnového zločinca, ktorý by sa takého konania dopustil. Navyše je potrebné konštatovať, že jurisdikcia tohto súdu nevzniká automaticky, čo je tiež jeden z faktorov umožňujúcich páchateľom uniknúť vyvodeniu trestnej zodpovednosti.[55]

4 Právotvorné aktivity Komisie OSN pre medzinárodné právo

Komisia OSN pre medzinárodné právo sa v roku 2013 rozhodla zahrnúť do svojej agendy bod s názvom „Ochrana prostredia vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom“[56], pričom kodifikačné aktivity v tomto smere ešte nie sú ukončené. Boli však predstavené prvé návrhy zásad[57], z ktorých je zrejmé, že Komisia pristúpila nielen ku kodifikácii existujúcich pravidiel, ale v niektorých prípadoch aj k ich pokrokovému rozvoju.

Návrh zásad je vo vzťahu k *ratione temporis* pomerne široký, pretože sa aplikuje na ochranu prostredia pred, počas alebo aj po ozbrojenom konflikte (zásada č. 1). To súvisí s tým, že návrh

[53] JANKUV, J. 2014. Trestnoprávny rozmer medzinárodného práva životného prostredia. In JANKUV J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. a kol. *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky.* Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 150-151. ISBN 978-83-7490-804-7.

[54] Čl. 8 ods.2, pís. b), iv. Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 333/2002 Z. z.

[55] Preskúmanie otázky vzniku jurisdikcie súdu presahuje rozsah tejto štúdie, a preto jej nebude venovaná detailnejšia pozornosť. Bližšie pozri čl. 12-15 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 333/2002 Z. z.

[56] V čase písania tohto príspevku ešte nebolo rozhodnuté, či má tento dokument obsahovať zmienku len na „prostredie“ alebo na „životné prostredie“. Samotný návrh zásad vo svojom texte striedavo používa pojmy prostredie (*environment*), životné prostredie (*natural environment*) a oblasť väčšej kultúrnej dôležitosti (*area of major cultural importance*).

[57] Oplatí sa všimnúť si, že ILC hovorí nie o Návrhu článkov, ako v doterajších prípadoch, ale o Návrhu zásad.

počíta tak s preventívnymi aktivitami, samotnou ochranou počas ozbrojených konfliktov, ako aj opatreniami po ich skončení, ktoré sa, okrem iného, dotýkajú aj vojnovej okupácie. Uvedené delenie sa jasne odzrkadľuje v systematike návrhu (ktorý je aplikovateľný tak počas medzinárodných, ako aj vnútroštátnych ozbrojených konfliktov). V prvej časti – preventívnych opatrení (resp. opatrení pred vypuknutím ozbrojeného konfliktu) zakotvuje povinnosť štátov prijať všetky vnútroštátne opatrenia zamerané na posilnenie ochrany prostredia počas ozbrojených konfliktov (zásada 4). Medzi nimi sa spomína vytvorenie chránených oblastí (*protected zones*), ktoré majú značný environmentálny alebo kultúrny význam, pričom ich ustanovenie je možné tak dohodou, ako aj „inak", čím sa myslí jednostranné vyhlásenie (zásada 5). To síce v sebe skrýva riziko, že bojujúce štáty môžu celé svoje územie vyhlásiť za chránenú zónu a *de lege* tak zabrániť vedeniu akýchkoľvek bojových operácií zo strany nepriateľa, túto možnosť však eliminujú niektoré zásady práva ozbrojených konfliktov, na ktoré sa návrh odvoláva a ktoré budú predstavené neskôr. Z preventívnych opatrení je ako „novinku" podľa medzinárodného práva potrebné spomenúť ochranu prostredia domorodých obyvateľov, v záujme ktorej sú štáty povinné prijať primerané opatrenia a po skončení ozbrojeného konfliktu sú povinné vykonať opatrenia na nápravu ich poškodeného prostredia, a to po konzultáciách s ich predstaviteľmi (zásada 5). Návrh sa okrajovo zaoberá aj environmentálnymi otázkami vo vzťahu k umiestneniu cudzích ozbrojených síl na území štátu (zakomponovanie týchto otázok do tzv. *status of forces agreements*) a mierových misií (zásady 7-8).

Druhá časť sa týka samotného vedenia ozbrojených konfliktov a ochrany životného prostredia počas nich. Predovšetkým je na tomto mieste potrebné spomenúť, že podľa návrhu je potrebné životné prostredie rešpektovať a chrániť podľa aplikovateľného medzinárodného práva, najmä (*in particular*) práva ozbrojených konfliktov (zásada 9). Pozornosť je potrebné venovať faktu, že ILC použila vo vzťahu k aplikovaniu práva ozbrojených konfliktov pojem najmä, nie výlučne. To môžeme pomerne jednoznačne interpretovať spôsobom, že medzinárodnoprávna ochrana životného prostredia je aplikovateľná nielen v čase mieru, ale aj v čase vojny a prípadné právne medzery, na ktoré by právo ozbrojených konfliktov nepamätalo, sa dajú riešiť analogickým uplatnením medzinárodného práva životného prostredia, resp. medzinárodného práva všeobecne. V ostatných častiach nájdeme zjavné odvolania sa na už známe zásady a normy medzinárodného humanitárneho práva, resp. práva ozbrojených konfliktov, ktoré už boli v texte predstavené. Návrh hovorí o ochrane životného prostredia pred rozsiahlymi, dlhodobými a významnými škodami[58] a ustanovuje jeho ochranu ako civilného objektu, t. j. zakazuje útok dovtedy, kým sa nestane vojenským objektom (zásada 9 a 13). Tým vlastne návrh stanovil určité právne limity pre všetky bojujúce strany – tá, ktorá chce svoje životné prostredie (alebo jeho konkrétnu časť) uchrániť tým, že ju jednostranne vyhlási za chránenú oblasť, ju nemôže využívať na vojenské účely a tá, ktorá útočí, musí rešpektovať zásadu rozlišovania a primeranosti a nemôže na ňu útočiť formou represálií. Popri nich sa spomínajú aj ostatné všeobecné zásady práva ozbrojených konfliktov – vojenskej nevyhnutnosti a opatrnosti (*precaution*). Zásada 11 sa jasne odvoláva na posudok MSD vo veci Legality jadrových zbraní[59], a pri uplatnení zásad primeranosti a nevyhnutnosti vyžaduje zvažovanie aj environmentálnych dopadov vojenských akcií.

[58] Pri stanovení rozsahu „prijateľnej" škody teda návrh zásad nešiel nad rámec aplikovateľný podľa I. dodatkového protokolu.

[59] Odcitovaný vyššie.

Posledná časť sa venuje opatreniam na ochranu životného prostredia po skončení ozbrojených konfliktov. Medzi nimi nájdeme ustanovenie, podľa ktorého by bojujúce strany mali zahrnúť do mierových zmlúv aj opatrenia na obnovenie a ochranu životného prostredia zničeného počas ozbrojeného konfliktu a medzinárodné organizácie by im v tom mali pomáhať (zásada 14). Uvedená zásada nepochybne zohráva kľúčovú úlohu v procese post-konfliktnej obnovy, pretože jej vyriešenie môže výrazne prispieť k obnoveniu mierového súžitia a rýchlejšiemu návratu utečencov a vnútorne presídlených osôb. K tomu, aby sa určité komunity mohli vrátiť, je potrebné, aby polia boli obrábateľné, zbavené aktívnej munície či jej zvyškov (to predpokladá aj zásada 17 a 18 vo vzťahu k moru), a teda aby dané prostredie bolo bezpečné, obývateľné a aby v ňom bolo možné viesť normálny život. V uvedenom procese zohrávajú medzinárodné organizácie kľúčovú úlohu, pretože môžu poskytnúť nielen potrebnú expertízu, ale aj finančnú pomoc na obnovu. Vojnou zničená a vyčerpaná krajina totiž sotva bude mať prostriedky na nápravu životného prostredia, osobitne v situácii, ak sa musí postarať o obyvateľstvo v stave núdze alebo humanitárnej katastrofy. Návrh sa správne vyjadruje na adresu potreby medzinárodnej kooperácie, jej podstatnou nevýhodou však je, že nerieši problém, ak je životné prostredie určitého štátu zničené počas internacionalizovaného vnútroštátneho konfliktu, do ktorého iné krajiny iba tajne zasahovali a nehlásia sa tak ku svojej zodpovednosti. Uvedená črta praktickej nevymožiteľnosti je však viac prejavom systémového nedostatku medzinárodného práva, ako reálnym zlyhaním návrhu.[60]

Doteraz posledná správa k uvedenému návrhu, publikovaná z dielne ILC, rozširuje zmienené zásady o ďalšie ustanovenia, ktoré sa týkajú vojnovej okupácie. Podľa tejto tzv. 4. časti návrhu zásad je okupujúca mocnosť povinná rešpektovať a chrániť životné prostredie na okupovanom území a brať zreteľ na environmentálne záležitosti pri celkovej správe tohto územia (zásada 19). Filozofia v pozadí tohto ustanovenia je jasná – keďže okupujúcej mocnosti právne nepatrí obsadené územie, nemôže na ňom nakladať podľa ľubovôle, a preto ani nemôže drancovať jej prírodné bohatstvo.[61] Rovnako tak je povinná vykonať všetky primerané opatrenia, ktorých účelom je zabrániť vzniku značnej škody na okupovanom území, ktoré by mohlo ovplyvniť život a zdravie miestneho obyvateľstva. Toto ustanovenie má popri ochrane životného prostredia v sebe aj silný ľudskoprávny rozmer, pretože bráni okupujúcej mocnosti v tom, aby ničením životného prostredia spôsobil vyhubenie miestneho obyvateľstva, donútil ho k trvalému opusteniu tohto územia alebo pod zámienkou ochrany ich zdravia ich zo zámerne zamoreného územia vysťahoval. Pomerne jasne tu rezonujú niektoré kľúčové ustanovenia IV. Ženevského dohovoru[62] či dokonca zákazu genocídy[63]. Rovnako tak nájdeme v Návrhu aj zásadu, podľa ktorej je okupujúca mocnosť povinná rešpektovať pôvodné právo a inštitúcie vzťahujúce sa na ochranu prostredia. Toto ustanovenie je analogickým aplikovaním čl. 64 IV. Ženevského dohovoru. Okupujúca mocnosť môže spravovať a využívať prírodné bohatstvo okupovaného

---

[60] Takmer úplný Návrh zásad spolu s predbežným komentárom niektorých jeho ustanovení bol publikovaný v: *Chapter X. Protection of the environment in relation to armed conflict.* A/71/10

[61] K tejto otázke bližšie pozri PERTILE, M. 2015. The changing environment and emerging resource conflicts. In: WELLER, M. (ed.). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law.* Oxford : Oxford University Press, 2015, p. 1077-1094. ISBN 978-0-19-967304–9.

[62] Čl. 49 a 53 IV. Ženevského dohovoru.

[63] Čl. 2, pís. c) označuje za genocídu úmyselné uvedenie akejkoľvek skupiny do takých životných podmienok, ktoré majú privodiť jej úplné alebo čiastočné fyzické zničenie. Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídia. Vyhláška ministra zahraničných vecí Československa č. 32/1955 Zb.

územia, pokiaľ je to v prospech miestneho obyvateľstva a pre oprávnené účely, musí však dbať na ich trvalú udržateľnosť a minimálne škody. Rovnako má záväzok bdelosti a nesmie na okupovanom území vykonávať aktivity, ktoré by mohli na životnom prostredí za hranicami okupovaného územia spôsobiť značnú škodu (zásady 20 a 21).[64]

Záver

Ochrana životného prostredia počas ozbrojených konfliktov je jednou z relatívne nových oblastí v rámci medzinárodného práva verejného. Kým v minulosti tejto otázke nebola prikladaná veľká dôležitosť, v súčasnosti začína ochrane životného prostredia prikladať medzinárodné spoločenstvo čím ďalej tým väčšiu váhu, a to nielen v čase mieru, ale aj počas ozbrojených konfliktov. Potreba rozšírenia tejto ochrany aj na obdobie ozbrojených konfliktov (a dokonca aj po nich) pramení z viacerých okolností. Predovšetkým je to schopnosť človeka neobmedzene ničiť, ku ktorej sa pridružuje aj poznanie krehkosti životného prostredia a jeho bezprostredného dosahu na život ľudstva. Z toho vychádza potreba jej ochrany v každom čase. Nakoniec je ako poslednú dôležitú okolnosť potrebné uviesť, že zachovanie prírodných zdrojov a obývateľného životného prostredia aj po ozbrojenom konflikte je mimoriadne dôležitá z pohľadu post-konfliktnej obnovy vojnou zničenej spoločnosti a repatriácie utečencov.

Aj napriek uvedeným skutočnostiam sa právna regulácia ochrany životného prostredia nerodila ľahko. Prvé explicitné právne normy týkajúce sa tejto otázky nájdeme až v I. dodatkovom protokole k Ženevským dohovorom (1977), ktorý však mieru zakázaného ničenia životného prostredia stanovil pomerne vysoko. Tento prameň práva však nie je jediným druhom právnej regulácie, ale ochranu životného prostredia počas ozbrojených konfliktov dokážeme nepriamo alebo analogicky odvodiť aj z iných prameňov práva, ktoré patria tak do oblasti odzbrojenia, ako aj ochrany ľudských práv. Ako najproblematickejšia sa v tejto súvislosti javila potreba vyvažovania medzi požiadavkou ochrany životného prostredia (resp. zabráneniu jej nadmerného ničenia) a vojenskej účelnosti nevyhnutnej na dosiahnutie legitímnych vojnových cieľov. Uvedenú medzeru sa podarilo zaplniť aplikovaním základných zásad práva ozbrojených konfliktov – nevyhnutnosti a primeranosti, pri ktorých zvažovaní sa musí brať zreteľ aj na dopady na životné prostredie. Pomerne veľa nejasností vyvolávala otázka, či sú počas ozbrojených konfliktov aplikovateľné aj normy medzinárodnej ochrany životného prostredia. Tieto debaty sa už v súčasnosti zdajú byť vyriešené a je všeobecne prijímané, že tieto normy vo väčšine prípadov platia aj počas ozbrojených konfliktov. Tomuto ponímaniu výrazne napomohla aj činnosť ILC, ktorá sa k tejto otázke vyjadrila v niekoľkých svojich právotvorných alebo kodifikačných dokumentoch. Doteraz poslednou a stále nedovŕšenou aktivitou je Návrh zásad týkajúcich sa ochrany prostredia vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom. Aj napriek uvedenému pozitívnemu vývoju sa však ukazuje, že podobne, ako aj v iných otázkach medzinárodného práva, pravdepodobne aj v tomto prípade bude najväčší problém predstavovať vynútiteľnosť plnenia týchto noriem. Neprimerané ničenie životného prostredia počas ozbrojených konfliktov sa v súčasnosti síce považuje za vojnový

[64] *Protection of the environment in relation to armed conflicts. Title of Part Four and texts and titles of the draft principles 19, 20 and 21 provisionally adopted by the Drafting Committee at the seventieth session.* A/CN.4/L.911.

zločin, v činnosti Medzinárodného trestného súdu však doteraz ešte nikto nebol za tento zločin súdený. Takmer to isté platí aj vo vzťahu k zodpovednosti štátov. V moderných dejinách došlo k vyvodeniu takejto zodpovednosti iba v prípade Iraku po vojne v Perzskom zálive (1991), ktorý bol povinný vzniknuté škody na životnom prostredí Kuvajtu kompenzovať.

LITERATÚRA

1. *Agent Orange.* Dostupné na https://www.history.com/topics/vietnam-war/agent-orange
2. AUST, A. 2000. *Modern Treaty Law and Practice.* Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 443 p. ISBN 0-521-59846-X.
3. Battle of Carthage. Dostupné na: https://www.britannica.com/event/Battle-of-Carthage-146-BCE
4. BOTHE, M. – BRUCH, C. – DIAMOND, J. – JENSEN, D. 2010. International Law protecting the environment during armed conflict: gaps and opportunities. In *International Review of the Red Cross*. September 2010, vol. 92, no. 879, p. 569-592. ISSN 1816 – 3831.
5. *Comprehensive Test Ban Treaty (1996)*
6. *Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects (1980)*
7. *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction (1997)*
8. *Convention on the Prohibition of the Development, Production, and Stockpiling and Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction*
9. *Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chcemical Weapons and on Their Destruction.*
10. *Convention on Cluster Munitions (2008)*
11. *Convention on the Prohibition of Military or any Hostile Use of Environmental Modification Techniques*, 10 December 1976. Understandings. Dostupné na: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=A951B510E9491F56C12563CD0051FC40
12. ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. 881 s. ISBN 978-80-7179-728-9.
13. DINSTEIN, Y. 2001. Protection of the Environment in International Armed Conflict. In *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2001, vol.5, p. 523-549. Dostupné na: http://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_dinstein_5.pdf
14. Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (I. dodatkový protokol z roku 1977)
15. Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (II. dodatkový protokol z roku 1977)
16. Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (1972)
17. Dohovor o práve neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov (1997)
18. *Draft articles on the law of non-navigational uses of international watercourses and commentaries thereto and resolution on transboundary confined groundwater, 1994.* Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf

19. *Draft Articles on the Law of Transboundary Aquifers, with commentaries. 2008.* Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_5_2008.pdf
20. *Draft articles on effects of armed conflicts on treaties, with commentaries (2011).* Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf
21. CHANDRA, R. 2017. Environmental protection during armed conflict. In *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*. June 2017, vol. 4, issue 6, p. 369-381. ISSN 2349-4182. *Chapter X. Protection of the environment in relation to armed conflict.* A/71/10
22. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. a kol. 2014. *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky.* Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2014. 448 s. ISBN 978-83-7490-804-7.
23. LE BILLON, P. *The Geopolitical economy of „resource wars"*. Dostupné na: https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=35298&kod=JMMZ108 *Lesson 10. The Law of Armed Conflict. Non-international armed conflict.* 10 s. Dostupné na: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/law10_final.pdf
24. MENHINICK, L. *What the environemntal legacy of the Gulf war should teach us.* Dostupné na: https://ceobs.org/what-the-environmental-legacy-of-the-gulf-war-should-teach-us/
25. ONDŘEJ, J. 2008. *Odzbrojení: prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti.* 2. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7380-129-8.
26. ONDŘEJ, J. – ŠTURMA, P. – BÍLKOVÁ, V. – JÍLEK, D. 2010. *Mezinárodní humanitární právo.* Praha : C.H.Beck, 2010. 536 s. ISBN 978 -80-7400-185-7
27. *Partial Test Ban Treaty (1966)*
28. Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 333/2002 Z. z.
29. PITSCHMANN, V. 2010. *Šamani, alchymisté, chemici a válečníci.* Praha : Naše vojsko, 2010. 482 s. ISBN 978-80-206-1110-9.
30. *Protection of the environment in relation to armed conflicts. Title of Part Four and texts and titles of the draft principles 19, 20 and 21 provisionally adopted by the Drafting Committee at the seventieth session.* A/CN.4/L.911
31. *Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare (1925)*
32. S/RES/687 (1991)
33. S/RES/1540 (2004)
34. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (2017)*
35. Viedenský dohovor o zmluvnom práve (1969)
36. WELLER, M. (ed.). 2015. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law.* Oxford : Oxford University Press, 2015. 1280 p. ISBN 978-0-19-967304-9.
37. ZEDALIS, Rex. *Burning of the Kuwaiti Oilfields and the Laws of War.* Dostupné na: https://digitalcommons.law.utulsa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1097&context=fac_pub

Kontaktné údaje na autora – email:
blaskovic.k@gmail.com

EKOCÍDA AKO ZLOČIN PROTI ŽIVOTNÉMU PROSTREDIU PODĽA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

ECOCIDE AS A CRIME AGAINST THE ENVIRONMENT UNDER INTERNATIONAL LAW

Mgr. Denis Bede
Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Rozsiahle ničenie a strata prirodzených ekosystémov zapríčinená neregulovanou, prevažne ekonomicky motivovanou ľudskou činnosťou je neustále narastajúcim problémom, vrhajúcim tieň na budúcnosť ľudstva. Hoci definovaná už pred takmer pol storočím, ekocída ani po desaťročiach diskusií a vyjednávaní nie je uznaným zločinom podľa medzinárodného práva, a to aj napriek tomu, že predstavuje ďaleko väčšie riziko pre prežitie ľudstva ako ostatné zločiny podľa medzinárodného práva, ukotvené v Rímskom štatúte Medzinárodného trestného súdu. Cieľom príspevku je predstavením najzávažnejších prípadov rozsiahlej deštrukcie životného prostredia a ich dôsledkov poukázať na dôležitosť trestania ničenia životného prostredia ako zločinu podľa medzinárodného práva. Autor približuje vznik tejto myšlienky a formovanie práva ekocídy v uplynulých desaťročiach a pokúša sa obhájiť význam kriminalizácie ekocídy ako zločinu proti životnému prostrediu podľa medzinárodného práva.

Kľúčové slová: ekocída, právo životného prostredia, zločin proti životnému prostrediu, Rímsky štatút

Abstract: Massive destruction and loss of natural ecosystems caused by unregulated, mostly economically motivated human activity is a continually growing problem, casting a shadow on future of humanity. While defined almost half a century ago, ecocide, even after decades of discussions and negotiations, is not recognized as a crime under international law, even though it represents undeniably bigger threat for the survival of human population as other international crimes embodied in Rome Statute of the International Criminal Court. The aim of this contribution is to point out, by presenting the most significant cases of extensive destruction of natural environment and their consequences, the importance to punish the destruction of environment as an international crime. The author describes the emergence of this concept and formation of ecocide law over the past decades and attempts to defend the importance of criminalization of ecocide as an international crime against the environment.

Keywords: Ecocide, Environmental law, crime against the environment, Rome Statute

Úvod

Rozsiahle ničenie prirodzených ekosystémov, od masívnej deforestácie v Amazónii, v Indonézii alebo v Karpatoch, cez úniky ropy po haváriách ropných plošín ako Deepwater Horizon až po mesačnú krajinu plnú toxických splodín po povrchovej ťažbe bitúmenových pieskov v kanadskej Alberte, už viac nemožno vnímať ako výsledok pretvárania životného prostredia v súvislosti s nárastom ľudskej populácie a rozvojom hospodárstva. Čoraz častejšie je dôsledkom nekontrolovaného, neregulovaného a beztrestného ekonomicky motivovaného počínania vlád a nadnárodných korporácií, ktoré bezohľadne sledujú profit bez ohľadu na ekologický a sociálny dopad svojich aktivít. Už takmer pol storočia sa opakovane objavujú snahy kvalifikovať takéto počínanie s cieľom vyvodzovania zodpovednosti ako chýbajúci piaty zločin podľa medzinárodného práva. Tak by ekocída, zaradená popri genocíde, zločinoch agresie, zločinoch proti ľudskosti a vojnových zločinoch do Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu, mohla byť stíhaná ako zločin podľa medzinárodného práva. Napriek dlhotrvajúcej snahe a početným iniciatívam sa dodnes tento koncept nepodarilo presadiť.

1 Najzávažnejšie príklady ekocídy vo svete

Pojem „ekocída", zložený z gréckeho slova *oikos* (domov) a latinského *caedere* (ničiť alebo zabiť), je používaný na označenie rozsiahleho ničenia životného prostredia, či už ako prostriedku vedenia vojny alebo ako vedľajšieho produktu ekonomicky motivovanej ľudskej činnosti so závažnými a dlhodobými následkami.

Jedným z prvých a najzávažnejších príkladov ekocídy je použitie herbicídu Agent Orange vo Vietnamskej vojne. Kvôli pôvodným obavám z vystavenia Spojených štátov obvineniam z vedenia chemickej vojny nakoniec prezident Kennedy schválil v novembri 1961 použitie herbicídu iba v obmedzenej experimentálnej miere, podmienenej spoluprácou vietnamskej strany a schválením na báze „case-to-case". Napriek tomu došlo v rámci priebehu operácie Ranch Hand, ktorá začala v januári 1962 k postupnému upusteniu od počiatočných obmedzení a k rozprašovaniu herbicídu na stále väčších plochách. V priebehu nasledujúcich deviatich rokov bolo podľa dostupných zdrojov použitých 18 miliónov galónov herbicídu. Zasiahnutých bolo približne 20 % rozlohy džunglí Južného Vietnamu vrátane 36 % ich mangrovových porastov[1]. Celkovo bolo použitím herbicídov zasiahnutých viac ako 5 miliónov akrov, čo predstavuje viac ako 10 % celkovej rozlohy Južného Vietnamu. Westing odhaduje, že do decembra 1970 bolo postriekaných 35 % hustých pralesných porastov, z toho 25 % raz a 10 % viac ako

[1] Pozri napr. BUCKINGHAM, JR. W. A. 1982. *Operation Ranch Hand. The Air Force and Herbicides in Southeast Asia 1961-1971*. Washington D. C.: Office of Air Force History, United States Air Force, 1982. 253 p.; YOUNG, A. L. 2009. *The History, Use, Disposition and Environmental Fate of Agent Orange*, New York : Springer-Verlag, 2009. 339 p. ISBN 978-0-387-87485-2.

jedenkrát[2]. Cieľom operácie bolo zbaviť jednotky Viet Congu úkrytov a ochrany, ktoré im poskytovala džungľová vegetácia v danej oblasti. Priamou kontamináciou bolo postihnutých viac ako 293 000 osôb.

Ťažba dechtových pieskov býva označovaná za najväčší a najničivejší priemyselný projekt v ľudskej histórii a Kanada je v ich ťažbe na prvej priečke. Na rozdiel od konvenčných ropných ložísk, ropné piesky obsahujú bitúmen, ťažkú, viskóznu naftovú zložku, kvôli čomu nemôžu byť čerpané potrubím priamo z ložiska na povrch, ale musia byť najprv zahriate horúcou vodou alebo parou na zníženie ich viskozity. Až potom ich možno zo zeme čerpať. Napriek tomu, že takýto spôsob získavania ropy je technicky náročnejší ako konvenčná hĺbková ťažba, vzhľadom na vysoké ceny ropy a hlavne veľkosť ložísk ropných pieskov (167 miliárd barelov zostávajúcich rezerv v roku 2013, v porovnaní s 1,8 miliardou barelov konvenčnej ropy), stali sa najväčším zdrojom ropy v Kanade[3]. Takmer 60 % rozlohy provincie Alberta tvoria boreálne lesy. 37 % týchto lesov ukrýva pod sebou tri ložiská ropných pieskov, z ktorých najväčšie je známe ako *Athabasca deposit*. Ku 31. decembru 2012 bolo v Alberte využitím povrchovej ťažobnej metódy zdevastovaných 0,2 % rozlohy boreálnych lesov (767 km^2). Podľa štúdie z roku 2016 bolo od roku 2000 odlesnených 1476 km^2 lesov, čo predstavuje 15 % lesov pokrývajúcich ložiská ropných pieskov využívaných k ťažbe v roku 2000.[4] Vzhľadom na množstvo zásob a neustále rastúce množstvo denne vyťažených barelov ropy, však môže v konečnom dôsledku dôjsť k devastácii až tretiny rozlohy týchto lesov, pričom ťažko obnoviteľné narušenie pôvodných habitatov hrozí kvôli povrchovej metóde ťažby až 20 % z toho.

Podobným projektom na území Európy je napríklad povrchový lom Talvivaara vo Fínsku. Spoločnosť Talvivaara Mining Company Plc. tu s ťažbou kovov začala v roku 2008. K prvému úniku znečisťujúcich látok do prostredia došlo už v roku 2010, ďalšie úniky nastali v novembri 2012 a v apríli 2013. Vo všetkých prípadoch došlo k úniku niklu, uránia a iných toxických kovov a priemyselných odpadových látok do okolitého prostredia a vôd. Kontroverznou bola najmä prítomnosť uránia v uniknutých odpadových látkach, keďže spoločnosť Talvivaara Mining Plc. v pôvodnom zámere zamýšľanej činnosti, predloženom do procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie (EIA), neuvádzala ťažbu uránia. Prítomnosť uránia v oblasti však bola známa už od 80. rokov minulého storočia. Množstvo uránia prítomného v prípade tretieho úniku toxických látok v roku 2013 dosahovalo podľa meraní fínskeho úradu pre jadrovú bezpečnosť až 600 mikrogramov na liter, teda 6-násobok hornej hranice únosnosti pre pitnú vodu.[5] Už v priebehu prvých dvoch rokov ťažby pritom došlo k prekročeniu povolenej hladiny odpadových látok, čo viedlo k znečisteniu štyroch jazier a vodných tokov v 100 kilometrovom rádiuse. Napriek environmentálnym dopadom, protestom zo strany miestnych obyvateľov a žiadosti o okamžité ukončenie ťažby zo strany Fínskej asociácie pre ochranu prírody (FANC) vláda udelila spoločnosti v roku 2014 nové povolenie na ťažbu. Kvôli stratám nakoniec ťažobná spoločnosť Talvivaara Mining Plc. koncom roka 2014 skrachovala. V súčasnosti je proti bývalým

---

2 FALK, R. A. 1973. Environmental Warfare and Ecocide - Facts, Appraisal, and Proposals. In *Security Dialogue*. Princeton University , 1973, vol. 4, issue 1, p. 80-96. ISSN 1460-3640.

3 *Oil Sands Environmental Impact*. Calgary : Canadian Energy Research Institute, 2014.

4 ROSA, L. et al. 2017. Environmental consequences of oil production from oil sands. In *Earth's Future: An Open Access AGU Journal*. 2017, vol. 5, issue 2, p. 158-170.

5 Pozri napr.: EJOLT Fact sheet 037. *Talvivaara Mine Environmental Disaster,* EJOLT Project, 2015.

riaditeľom spoločnosti vedených niekoľko súdnych konaní o náhradu spôsobenej environmentálnej škody. V priebehu tohto konfliktu bolo konanie ťažobnej spoločnosti niekoľkokrát nazvané „závažným environmentálnym zločinom".

Jednou z menej preskúmaných a medializovaných environmentálnych katastrof je systematické vyčerpávanie a deštrukcia horského pásma Apalačských vrchov v Spojených štátoch od 70. rokov prostredníctvom metódy označovanej ako „mountaintop removal". Ide o metódu rapídnej povrchovej ťažby uhlia, ktorá zahŕňa odstraňovanie vrcholov a hrebeňov hôr prostredníctvom výbušnín. Tento postup je podstatne lacnejší a rýchlejší ako konvenčné hĺbkové ťažobné metódy, čo znamená, že jeho ekonomické výhody pre ťažobné spoločnosti často prevažujú nad environmentálnymi a sociálnymi dopadmi na životné prostredie a okolité obyvateľstvo. Podľa analýzy[6] rekultivácie ťažobných lokalít z roku 2009 už bolo takýmto spôsobom odstránených vyše 500 horských vrcholov. Prieskum pritom ukázal, že zo 410 lokalít, ktoré boli predmetom prieskumu, 366 nepodstúpilo žiadnu inú overiteľnú formu ekonomickej asanácie okrem zalesnenia alebo zatrávnenia. Z 26 lokalít, ekonomicky asanovaných po povrchovej ťažbe, je pritom poľnohospodársky opätovne využívaných len 9. Podľa nedávno zverejnenej štúdie[7] dopad takéhoto typu ťažby pretrváva v dlhšom časovom horizonte, ako tradičné dvoj-dimenzionálne hodnotenia vplyvov využívania krajiny naznačujú. Dopad tohto typu ťažby na životné prostredie je skôr ako s odlesňovaním preto porovnateľný s dôsledkami vulkanickej erupcie, ktorá narúša geologickú skladbu podpovrchových vrstiev, ktoré sa formovali milióny rokov. Na rozdiel od odlesňovania, ktorého následky môžu byť zvrátené v priebehu niekoľkých dekád, krajina zdevastovaná týmto typom povrchovej ťažby je v prevažnej miere neobnoviteľná.

Závažným prípadom ekocídy v Afrike je napríklad dlhoročná ťažba ropy v oblasti delty Nigeru v Nigérii, ktorá vyústila nielen do ďalekosiahlej devastácie životného prostredia, ale zapríčinila aj sociálny a bezpečnostný rozvrat v regióne, ktorý vláda nedokáže adekvátne vyriešiť. Konštantná environmentálna záťaž a disartikulácia, spôsobené geologickým prieskumom a ťažbou ropy a zemného plynu a očividná ľahostajnosť vlády a ropných spoločností k sužovaniu domorodých obyvateľov žijúcich v ropnej enkláve, sú hlavným kameňom úrazu a príčinou konfliktu. Hoci ropa sa od roku 1958 stala základom nigérijského hospodárstva a predstavuje približne 98 % jej ročných príjmov, nezanecháva žiadne pozitívne stopy na rozvoji regiónu, ktorý stagnuje na úrovni z obdobia pred začiatkom ťažby.[8] Oblasť delty Nigeru je svojou rozlohou najväčšou mokraďou v Afrike a treťou najväčšou na svete. Vzácne mangrovové porasty tvoria približne 10 % rozlohy delty a sú tak najväčším mangrovovým porastom na africkom kontinente. Podľa výskumu z roku 2006[9] došlo v oblasti k 33 % úbytku mangrovových porastov a 30 %

[6] GEREDIEN, R. 2009. *Post-Mountaintop Removal Reclamation of Mountain Summits for Economic Development in Appalachia,* Natural Resources Defense Council, 2009.

[7] ROSS, M. – MCGLYNN, B. – BERNHARDT, E. 2016. Deep Impact: Effects of Mountaintop Mining on Surface Topography, Bedrock Structure, and Downstream Waters. In *Environmental Science and Technology*. 2016, vol. 50, issue 4, p. 2064-2074. ISSN 1520-5851.

[8] Pozri napr.: AKINBI, J. O. 2012. The Niger Delta Environmental Crisis in Nigeria: A Perspective Analysis. In: *African Research Review*. 2012, vol. 6, issue 3, serial no. 26, p. 150-164. ISSN 2070 – 0083.

[9] TWUMASI, Y. – MEREM, E. 2006. GIS and Remote Sensing Applications in the Assessment of Change within a Coastal Environment in the Niger Delta Region of Nigeria. In *International Journal of Environmental Research & Public Health*. 2006, vol. 3, issue 1, p. 98-106. ISSN 1660-4601.

úbytku pralesov. Najväčšími environmentálnymi záťažami sú úniky ropy z poškodeného potrubia a vylievanie ropy do pobrežných vôd a vôd Nigeru, a spaľovanie plynov ako prostriedok „bezpečného" zneškodňovania odpadových plynov. Štúdie ukázali, že množstvo uniknutej ropy v priebehu uplynulého pol storočia od začiatku ťažby je na úrovni 9 až 13 miliónov barelov, teda približne 50-násobok množstva uniknutého pri havárii tankera Exxon Valdez. Len v rozmedzí rokov 1976 až 1996 došlo k 4 647 prípadom, pri ktorých uniklo do prostredia takmer 2,4 milióna barelov ropy, z ktorých len 23 % bolo opätovne nadobudnutých. Do roku 2001 počet prípadov úniku ropy do prostredia podľa reportu UNDP z roku 2006 narástol na 6 817 a celkové množstvo uniknutej ropy sa zvýšilo na 3 milióny barelov.[10] V oblasti delty Nigeru sa navyše nachádza 123 spaľovní plynu, ktoré do atmosféry uvoľňujú približne 46 miliárd kilowattov tepla denne, čo vedie k takému nárastu teploty, že okolité oblasti sa stávajú neobývateľnými.

Závažným prípadom devastácie a degradácie životného prostredia z Južnej Ameriky je znečistenie ekvádorských pralesov toxickým odpadom, z ktorého je obviňovaná ropná spoločnosť Chevron (pôvodne Texaco). Spoločnosť Texaco Petroleum Company začala v roku 1964 v Ekvádore s geologickým prieskumom, v roku 1967 narazili na ropné ložisko a začali ťažbu, ktorá v provincii Sucimbios prebiehala do roku 1992 pod vedením Texaco a dodnes pokračuje pod vedením spoločnosti Petroecuador. V rozmedzí rokov 1972 až 1992 bolo vyťažených viac ako 1,7 miliardy barelov ropy. Po odchode spoločnosti Texaco však v oblasti ťažby zostala spúšť, ktorá je označovaná za najväčšiu ropnú katastrofu v histórii ľudstva. Podľa dostupných zdrojov[11] tento environmentálny odkaz predstavuje 16 miliónov galónov ropy vyliatej do okolia, stovky odpadových jám obsahujúcich toxické vedľajšie produkty ťažby a podľa predpokladov až 18 miliárd galónov znehodnotenej odpadovej vody, ktorá v priebehu dvoch dekád zamorovala všetky dostupné nadzemné či podzemné zdroje vody, a dnes u miestnych obyvateľov spôsobuje zvýšený výskyt rakovinových ochorení. Rovnako ako ťažba v delte Nigeru v Nigérii aj ťažba v Ekvádore má okrem devastácie životného prostredia aj ďalekosiahle dopady na miestne domorodé obyvateľstvo, ktoré prišlo nielen o majetky pod nátlakom odkúpené ropnou spoločnosťou za minimálne náhrady, ale hlavne o vhodné prostredie pre zabezpečovanie potravy a pokojný život.

Ďalším z prípadov masívnej deštrukcie životného prostredia je únik ropy po havárii plošiny Deepwater Horizon v apríli 2010 v Mexickom zálive. Pretlak zemného plynu prerazil cez novonainštalované betónové jadro, ktoré malo utesniť vrt pre neskoršie použitie. Uvoľnený plyn vyrazil cez vrtnú sústavu až na povrch plošiny, kde sa vznietil, 11 mužov usmrtil a 17 zranil. Celá vrtná plošina sa v priebehu nasledujúcich desiatok hodín prevrátila a potopila. Pretrhla pritom stúpačku, cez ktorú bolo dnu vtláčané bahno z vrtu s cieľom potlačiť tlak vyrážajúcej ropy a zemného plynu. Bez dodávky akejkoľvek protichodnej sily začala vyrážajúca ropa z vrtu unikať do vôd zálivu. Objem unikajúcej ropy, spoločnosťou BP pôvodne odhadovaný na tisíc barelov za deň, podľa odborníkov americkej vlády vyvrcholil na úrovni viac ako 60 000 barelov

[10] KADAFA, A. A. 2012. Environmental Impacts of Oil Exploration and Exploitation in the Niger Delta of Nigeria. In *Global Journal of Science Frontier Research*. USA: Global Journals Inc, 2012, vol. 12, issue 3, p. 19-27, ISSN 2249-4626.

[11] Pozri napr.: FEIGE, D. 2008. *Pursuing the polluters. An environmental lawsuit may open the door for small countries to take on the multinationals.* 2008; Environmental Impacts. ChevronToxico.

ropy denne. Unikajúca ropa pokryla tisíce štvorcových kilometrov hladiny Mexického zálivu a do júna 2010 zamorila 1 770 kilometrov pobrežia štátov Mississippi, Alabama a Florida.[12] Správa zverejnená v septembri 2010 Spoločným vyšetrovacím tímom Úradu pre riadenie, reguláciu a vymáhanie morských energetických zdrojov (BOEMRE) a Pobrežnej stráže Spojených štátov, zdôraznila definitívnu zodpovednosť spoločnosti BP. V správe sa konštatovalo, že napriek skutočnosti, že chybný betónový uzáver inštalovala iná spoločnosť, príčinou zlyhania bolo rozhodnutie o postupe inštalácie, prijaté spoločnosťou BP. Vyšetrovanie ďalej odhalilo, že zamestnanci spoločností BP a Transocean na plošine, napriek tomu že boli prítomní pri inštalácii, ignorovali včasné náznaky problémov, a tak premrhali príležitosť zabrániť neskoršej katastrofe.[13]

Trend masívnej deforestácie už dávno neohrozuje len Amazonský prales. Ostrov Borneo je ďalším príkladom degradácie prirodzených biotopov v prospech ľudských aktivít bez ohľadu na ich dôsledky v budúcnosti. Historické pokrytie tretieho najväčšieho ostrova pralesmi na prelome 19. a 20. storočia bolo na úrovni 96 %. Do roku 2005 bola táto plocha zmenšená na 71 % a posledné prieskumy ukazujú, že v priebehu následných desiatich rokov došlo k dodatočnému zníženiu na približne 55 %, so súčasným tempom deforestácie na úrovni 1,3 milióna hektárov ročne. Podľa štúdie WWF[14] pri zachovaní tohto trendu hrozí, že v období medzi rokmi 2007 a 2020 dôjde k strate 21,5 milióna hektárov pralesov, čo by znamenalo výsledné pokrytie plochy ostrova pralesmi na úrovni 24 %. Okrem rozsiahlej ťažby dreva Borneo sužujú časté lesné požiare. V roku 2015 pritom väčšina epicentier vypuknutých požiarov ležala na hraniciach alebo v bezprostrednej blízkosti existujúcich palmových plantáží.[15] Vyhorené oblasti sú potom ľahšie premeniteľné na plantáže. Zakladanie lesných požiarov je preto rozšírenou formou získavania nových plôch pre hospodárske a poľnohospodárske účely.

2 Vznik a formovanie práva ekocídy

Počas obdobia nasledujúceho po implementácii Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídia z roku 1948 sa stretávame s obavami jednotlivých vlád o jeho efektívnosť. Bolo tomu tak čiastočne kvôli úzkej interpretácii toho, čo predstavovalo genocídu a do veľkej miery aj opomínaním prevažnej časti kultúrneho prvku upraveného v dohovore. Tieto obavy o nedostatočnú účinnosť vyvolali snahu o revíziu, pri ktorej sa po prvýkrát stretávame so snahou kriminalizovať aj ničenie životného prostredia v medzinárodnom práve. Prvé diskusie o ekocíde vyvolali závažné environmentálne škody spôsobené vo Vietname, Kambodži a Laose vedením chemickej vojny ako súčasti vojnovej kampane Spojených štátov v juhovýchodnej Ázii.

[12] PALLARDY, R. 2018. *Deepwater Horizon oil spill of 2010*, Encyclopaedia Britannica, inc., 2018.

[13] Tamže.

[14] WULFFRAAT, F. – GREENWOOD, CH. et. al. 2017 *The environemental status of Borneo 2016 Report,* Jakarta : Heart of Borneo Programme, 2017, 16 p. ISBN 978-602-19901-0-0.

[15] WULFFRAAT, F. – GREENWOOD, CH. et. al. 2017. *The environemental status of Borneo 2016 Report,* Jakarta : Heart of Borneo Programme, 2017, 16 p. ISBN 978-602-19901-0-0.

Vzhľadom k týmto okolnostiam a z dôvodov naliehavosti situácie a závažnosti spôsobeného poškodenia, prvé definície ekocídy mali tendenciu byť obmedzené na vojnové situácie, počas ktorých úmysel spôsobiť alebo sa dopustiť environmentálnej deštrukcie musel byť prítomný a ústredný.[16]

Dokumenty Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN") prezrádzajú, že členovia a delegáti viacerých inštitúcií OSN vrátane Sub-komisie pre predchádzanie diskriminácie a ochranu menšín, Právneho výboru Valného zhromaždenia a Komisie OSN pre medzinárodné právo v priebehu štyridsaťročného obdobia diskutovali ako zadefinovať zločin proti životnému prostrediu, na účely jeho ochrany. Tieto inštitúcie pravidelne zasadali, aby diskutovali o otázkach a problémoch týkajúcich sa sformulovania takejto definície, tak aby zahŕňala aj mieru zavinenia nevyhnutnú na kvalifikovanie zločinu ekocídy.

2.1 Prvé použitie pojmu ekocída

Samotný termín ekocída sa na medzinárodnej pôde po prvýkrát objavuje na Konferencii o vojne a národnej zodpovednosti vo Washingtone D. C. v roku 1970, kde americký biológ Arthur W. Galston navrhol vytvoriť medzinárodnú dohodu o zákaze ekocídy. Prof. Galston v 50. rokoch 20. storočia pôsobil v laboratóriu, ktoré pracovalo na vývoji chemickej zložky defoliantu Agent Orange, neslávne známeho vďaka jeho použitiu vo Vietnamskej vojne na odstránenie vegetácie a otrávenie miestnych komunít v rozsiahlej miere. Vydesený použitím jeho výtvoru ako prostriedku na vedenie vojny sa Galston stal protivojnovým aktivistom a prvou osobou, ktorá pomenovala masívne ničenie ekosystémov ako ekocídu. Argumentoval tým, že „*ak sa genocídy možno dopustiť voči ľudstvu, tak pokus o zničenie prirodzeného prostredia by mal byť kvalifikovaný ako rovnako znepokojujúci. Takáto krutosť vyžaduje rovnaký koncept – ekocídu alebo pokus o vyhľadenie špecifického prostredia.*"[17] V rámci snáh o prepojenie genocídy a ekocídy Galston uviedol, že ničenie životného prostredia môže mať genocídne účinky a tiež, že životné prostredie možno považovať za obeť ekocídy v rovnakom zmysle ako je možné sociálne skupiny ľudí považovať za obete genocídy.

Na Štokholmskej konferencii OSN o životnom prostredí v roku 1972 použil pojem ekocída vo svojom otváracom prejave pán Olof Palme, v tom čase švédsky premiér, keď explicitne prehlásil Vietnamskú vojnu za ekocídu. Uviedol, že „*nesmierna deštrukcia zapríčinená neselektívnym bombardovaním, pomocou rozsiahleho používania buldozérov a pesticídov je násilným činom niekedy označovaným ako ekocída, ktorý vyžaduje urgentnú pozornosť medzinárodného spoločenstva.*" Téma ekocídy vo Vietname pretrvávala ako kontroverzná počas celého priebehu konferencie. Nielen Olof Palme, ale aj ďalší, napr. Indira Gandhi z Indie, líder čínskej delegácie Tang Ke, delegáti Islandu, Tanzánie, Rumunska, Alžírska a Líbye odsúdili vojnu (war on human and environmental terms). Napriek tomu, že v oficiálnom výstupnom dokumente zo Štokholmskej konferencie nebola nakoniec žiadna zmienka o medzinárodnom zločine ekocídy,

[16] ZIMMERER, J. 2014. Climate change, environmental violence and genocide. In *The International Journal of Human Rights*. Routledge , 2014, vol. 18, issue 3, p. 265-280. ISSN 1744-053X.

[17] ZIMMERER, J. 2014. Climate change, environmental violence and genocide. In *The International Journal of Human Rights*. Routledge , 2014, vol. 18, issue 3, p. 265-280. ISSN 1744-053X.

možnosť kriminalizovania ekocídy bola široko diskutovaná v rámci paralelných neoficiálnych stretnutí, ktoré prebiehali počas celého konania konferencie. Mimovládne organizácie, ktoré sa ich zúčastnili, v spoločnom vyhlásení vyzývali k „*ukončeniu úmyselného ničenia životného prostredia vedením vojny*“[18]. Najvýraznejším bolo stretnutie k Dohovoru o ekocídnej vojne, na ktorom sa stretli odborníci ako profesor Richard A. Falk, popredný odborník na medzinárodné právo vojnových zločinov alebo biológ doktor Arthur H. Westing. Bola vytvorená pracovná skupina pre ekocídnu vojnu, ktorá sa mala okrem iného snažiť zadefinovať a odsúdiť ekocídu ako medzinárodný vojnový zločin.

Ako výsledok uvedených stretnutí bol vytvorený návrh Medzinárodného dohovoru o zločine ekocídy, ktorý bol predložený na zváženie OSN, a v rámci ktorého bola vyhodnotená nedostatočnosť Dohovoru o genocíde a potreba ďalšieho rozšírenia medzinárodného práva o oblasť, ktorá by sa venovala riešeniu ekologických zločinov. Tento návrh pritom definoval ekocídu ako vojnový zločin, ktorého sa možno dopustiť v časoch vojny alebo mieru za predpokladu, že bol prítomný úmysel. Podľa článku 2 návrhu, „*ekocída znamená ktorékoľvek z nasledujúcich konaní, spáchaných s úmyslom úplne alebo čiastočne narušiť alebo zničiť ľudský ekosystém:*

a) *použitie zbraní masového ničenia, či už jadrových, bakteriologických, chemických alebo iných;*
b) *použitie chemických herbicídov na defoliáciu a odlesňovanie prirodzených lesov na vojenské účely;*
c) *používanie bômb a delostrelectva v takom množstve, hustote alebo rozsahu, ktoré naruší kvalitu pôdy alebo zvýši rozšírenie ochorení nebezpečných pre ľudské bytosti, zvieratá alebo rastliny;*
d) *použitie buldozérov na ničenie veľkých plôch lesov alebo osevných plôch na vojenské účely;*
e) *použitie techník vyvinutých na zvýšenie alebo zníženie zrážok alebo inú zmenu počasia ako prostriedok pre vedenie vojny;*
f) *násilné odstránenie ľudí alebo zvierat z ich obvyklého miesta výskytu s cieľom urýchleného dosiahnutia vojenských alebo priemyselných cieľov.*“[19]

Podľa definície Johna H. E. Frieda mala ekocída označovať „*rôzne opatrenia na deštrukciu a devastáciu, ktoré majú spoločné to, že sa zameriavajú na poškodzovanie alebo ničenie ekológie určitej oblasti na úkor ľudských životov, zvierat a rastlín*“[20]. Napriek pôvodnej teórii, ktorá zahŕňala zámer, mnohí iní, medzi ktorými bol aj Falk tvrdili, že ekocída niekedy nastáva jednoducho ako následok ľudskej, ekonomicky motivovanej činnosti skôr ako výsledok dopredu plánovaného úmyselného útoku na životné prostredie. Napriek tomu, že návrh Dohovoru o ekocíde pracoval s definíciou vystavanou primárne na vojenskom zločine, už od začiatku uznával, že človek vedome aj nevedome spôsobuje nenapraviteľné škody na životnom prostredí. Podľa Westinga však úmysel nielenže nemožno preukázať bez priznania, ale je zároveň nepodstatný.

[18] BJÖRK, T. 1996. *The emergence of popular participation in world politics - United Nations Conference on Human Environment 1972.* Stockholm, 1996.

[19] FALK, A. R. 1973. Environmental warefare and ecocide – facts, appraisals and proposals. In *Bulletin of Peace Proposals*. Sage Publications, Ltd. 1973, vol. 4, issue I, p. 80-96.

[20] FRIED, H. E. J. 1973. War by ecocide. In THEE, M. (ed.). *Bulletin of Peace Proposals.* Oslo : Universitetsforlaget, 1973, vol. 1., p. 80-96.

2.2 Sub-komisia pre predchádzanie diskriminácii a ochranu menšín

Napokon, návrh Dohovoru, ktorý vypracoval Falk nebol nikdy prijatý. Sub-komisia pre predchádzanie diskriminácii a ochranu menšín (ďalej len „sub-komisia") sa ním však zaoberala pri vypracovaní štúdie o účinnosti Dohovoru o genocíde, v rámci ktorej boli skúmané možnosti inkorporovania ekocídy a znovuzavedenia kultúrnej genocídy. V roku 1978 bol zverejnený konečný návrh. V tom čase viacero členov sub-komisie návrh podporovalo. V prospech kriminalizácie ekocídy sa vyslovil aj Abdelwahab Bouhdiba, podľa ktorého *„akékoľvek zasahovanie do prírody alebo životného prostredia, v ktorom žijú etnické skupiny, bolo v skutočnosti spôsobom etnickej genocídy, pretože také zasahovanie mohlo zabrániť osobám, ktorých sa to týka v realizovaní ich vlastného tradičného spôsobu života.*"[21]

Štúdia, ktorú vypracoval špeciálny spravodajca sub-komisie Nicodème Ruhashyankiko skúma možnosť postavenia ekocídy ako samostatného zločinu podobného genocíde. Poukazuje na definíciu ekocídy od Johna H. E. Frieda a pripomína tiež návrh Medzinárodného dohovoru o zločine ekocídy vypracovaný Richardom A. Falkom ako hlavné argumenty pre túto možnosť. Ako argumenty pre inkorporovanie ekocídy ako jednej z metód genocídy uvádza vyjadrenie rumunskej vlády, podľa ktorej súčasné ustanovenia Dohovoru o genocíde nepokrývajú také akty genocídy, ktoré by mohli byť spáchané v súčasnosti. Uvádza, že vypracovanie dôkladnejšej štúdie a analýzy týchto metód (kultúrnej genocídy, kultúrnej etnocídy a ekocídy), by mohlo viesť k záveru, že je buď nevyhnutné prijatie dodatočných dohovorov, alebo že by Dohovor o genocíde z roku 1948 mal byť revidovaný.[22] Svoj záporný postoj k tejto otázke zaujala vláda Spojeného kráľovstva, podľa ktorého neexistovala presná definícia pojmu ekocída a tento pojem ani nebol schopný niesť akýkoľvek presný význam. Vzhľadom na to, že jeho používanie sa obmedzovalo na určité diskusie s cieľom politickej propagandy, považovali za nevhodné revidovať ustanovenia Dohovoru o genocíde na účely riešenia záležitostí tohto typu.[23] Štúdia sa ďalej zaoberá aj možnosťou definovania ekocídy ako jedného z vojnových zločinov. Uvádza niekoľko medzinárodných zmlúv alebo protokolov, ktorých návrhy alebo prijaté znenia zahŕňajú definovanie devastácie životného prostredia ako vojnového zločinu. Príkladom je Dodatkový protokol I. ku Ženevským dohovorom z augusta 1949, ktorého súčasťou je ustanovenie článku 55 – Ochrana prírodného prostredia, podľa ktorého v čase vojny má byť venovaná pozornosť ochrane prírodného prostredia pred rozsiahlymi, dlhodobými a závažnými škodami. Táto ochrana zahŕňa zákaz používania metód alebo prostriedkov vedenia vojny, ktoré sú určené alebo od ktorých možno očakávať, že spôsobia takéto škody na prírodnom prostredí, a tým zároveň poškodia zdravie alebo prežitie obyvateľstva. Útoky proti prírodnému prostrediu ako forma represálií sú zakázané.[24]

Na základe zistení predmetnej štúdie špeciálny spravodajca nadobudol presvedčenie, že *„prílišné rozšírenie koncepcie genocídy aj na prípady ekocídy, ktoré majú len veľmi vzdialený súvis s touto koncepciou, by mohlo ohroziť účinnosť Dohovoru o genocíde*".[25]

---

[21] ZIMMERER, J. 2015. *Climate Change and Genocide: Environmental Violence in the 21st Century.* Abingdon : Routledge, 2015.144 p. ISBN 978-1138886424.

[22] E/CN.4/Sub.2/1978/416 (Ruhashyankiko Report), p. 130.

[23] E/CN.4/Sub.2/1978/416 (Ruhashyankiko Report), p. 130.

[24] Protocol Additional to the Geneva Conventions od 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I.), 1977, Part IV, Article 55, p. 40.

[25] E/CN.4/Sub.2/1978/416 (Ruhashyankiko Report), p. 185.

V roku 1985 sub-komisia opätovne otvorila tému rozšírenia Dohovoru o genocíde. V tom období bol špeciálnym spravodajcom sub-komisie Benjamin Whitaker, ktorý bol naklonený tomu, aby sa tejto otázke venovalo viac pozornosti. V následnej diskusii sa členovia sub-komisie opäť vyslovili v prospech kriminalizácie ekocídy v rámci Dohovoru o genocíde. Navrhovali, aby bola definícia genocídy rozšírená tak, aby obsiahla aj kultúrnu genocídu – tzv. etnocídu, a tiež ekocídu ako „*nepriaznivé zásahy, často nenapraviteľné, do životného prostredia – napríklad prostredníctvom jadrových explózií, chemických zbraní, vážneho znečistenia ovzdušia a kyslých dažďov alebo ničenia dažďových pralesov – ktoré ohrozujú existenciu neraz celých populácií obyvateľstva, či už sú spáchané úmyselne alebo z nedbanlivosti*".[26] Skupiny domorodých obyvateľov sú často tichými obeťami práve takýchto konaní, čo potvrdila aj štúdia domorodých populácií, ktorá zdôraznila potrebu venovať osobitnú a naliehavú pozornosť tejto problematike. Iní členovia sub-komisie v opozícii zdôrazňovali, že etnocída a ekocída sú skôr zločinmi proti ľudskosti ako genocídou.

Návrh uznesenia predloženého Komisii OSN pre ľudské práva odporúčal, aby Whitaker rozšíril a prehĺbil štúdiu o pojmoch „kultúrna genocída", „etnocída" a „ekocída" a aby ďalej preskúmal možnosti zahrnutia kultúrnych a ekocídnych spôsobov genocídy, a aby výsledky predložil na 40. zasadnutí sub-komisie, čo sa nestalo a nie je ani známe prečo snahy o rozšírenie Dohovoru o genocíde utíchli.

2.3 Komisia OSN pre medzinárodné právo (ILC)

V roku 1978 Komisia OSN pre medzinárodné právo[27] (ďalej len „Komisia") pristúpila k riešeniu zodpovednosti štátov za medzinárodne protiprávne správanie vypracovaním Návrhu článkov o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie[28] (ďalej len „Návrh článkov"). Jej členmi sú osobnosti s uznávanou kvalifikáciou v oblasti medzinárodného práva, vystupujúce nezávisle, nie ako zástupcovia krajín, z ktorých pochádzajú. Komisia zasadá každoročne od mája do júla.

Podľa navrhovaného čl. 19 ods. 3 písm. d) v nadväznosti na ods. 2 „*medzinárodný zločin môže byť, inter alia, dôsledkom závažného porušenia medzinárodných záväzkov dôležitých pre ochranu ľudského životného prostredia, ako sú tie, ktoré zakazujú masívne znečisťovanie atmosféry alebo morí.*"[29]

V priebehu 80. rokov diskusia o zahrnutí zločinu rozsiahleho poškodzovania životného prostredia, teda ekocídy, do Kódexu zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva (ďalej len „Kódex") v Komisii nabrala na intenzite. Za myšlienkou zaradiť zločin ekodícy do návrhu Kódexu stál špeciálny spravodajca komisie Doudou Thiam, a to na základe jej prednosti v medzinárodnom práve a v súvislosti s čl. 19 prvej časti Návrhu článkov, na ktorých Komisia pracovala súčasne s návrhom Kódexu. Návrh čl. 26 Kódexu mal stanovovať, že každý, kto úmyselne spôsobí alebo nariadi spôsobenie rozsiahleho, dlhodobého a závažného poškodenia prírodného prostredia, bude v prípade dokázania odsúdený. Korešpondoval by tak so znením čl. 19 prvej časti Návrhu článkov: úmyselné a vážne poškodenie životného prostredia.

[26] E/CN.4/Sub.2/1985/6 (Whitaker Report), p. 7.

[27] United Nation's International Law Commission.

[28] Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts.

[29] *Yearbook of the International Law Commission*, 1980, vol. II, Part 2, p. 32.

Diskusia v období rokov 1984 až 1986 viedla niektorých členov komisie k otvoreniu otázky, či ekocída je zločinom založeným na úmysle. Kritika smerovala proti zahrnutiu úmyslu, a tiež voči skutočnosti, že finálny návrh čl. 26 neoznačoval environmentálny zločin jednotným pojmom – neobsahoval žiadnu zmienku o ekocíde. Následne bol návrh čl. 26 zúžený na „úmyselné a vážne poškodenie životného prostredia". Zmenu zahrnutím úmyslu kritizovala napríklad Austrália, Belgicko alebo Rakúsko, pretože ekocída počas obdobia mieru je často neúmyselným zločinom, keďže nastáva ako vedľajší produkt priemyselných a iných ekonomicky motivovaných aktivít človeka. Belgicko uviedlo, že „*čl. 26 by mal byť zmenený a doplnený tak, aby zodpovedal konceptu poškodenia životného prostredia použitému v čl. 22, nakoľko koncept úmyselného poškodenia je príliš reštriktívny*"[30]. Austrália sa rovnako domáhala toho, aby požadovaná miera úmyslu v čl. 26 bola znížená tak, aby bola konzistentná s čl. 22. Rakúsko uviedlo, že vzhľadom na to, že páchatelia tohto typu zločinov zvyčajne konajú s motívom zisku, úmysel by nemal byť podmienkou vzniku zodpovednosti. Člen Komisie, Stanislav M. Pawlak, vo svojom vystúpení zdôraznil, že „*návrh Kódexu zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva by nemal odzrkadľovať len súčasný stav, ale mal by nastavovať aj cestu rozvoja medzinárodného práva. Zločiny proti mieru a bezpečnosti ľudstva by preto mali byť charakterizované ako akty, ktoré závažne ohrozujú najdôležitejšie záujmy ľudstva, porušujú základné princípy ius cogens a ohrozujú jednotlivé národy, etnické skupiny, civilizáciu a právo na život.*"[31] Zároveň pritom navrhol špeciálnemu spravodajcovi Komisie, aby zvážil vzťah medzi ustanoveniami návrhu Kódexu a čl. 19 Návrhu článkov a možnosť zahrnutia ekocídy ako odzrkadlenie potreby chrániť a zachovávať životné prostredie, rovnako ako aj prvé použitie nukleárnych zbraní, kolonializmus, apartheid, ekonomickú agresiu a žoldnierstvo. Komisia však miesto odstránenia podmienky úmyslu z čl. 26 nakoniec rozhodla o odstránení čl. 26 ako celku.

a) **Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu**

V roku 1995 bola po neoficiálnych diskusiách zriadená pracovná skupina, ktorá sa mala zísť na začiatku 48. zasadnutia Komisie v roku 1996, aby opätovne preskúmala možnosť zahrnutia problematiky úmyselného a závažného poškodzovania životného prostredia do návrhu Kódexu. Výsledkom stretnutia pracovnej skupiny bol report s názvom „Dokument o zločinoch proti životnému prostrediu", v ktorom Christian Tomuschat odporúčal buď ponechať zločiny proti životnému prostrediu ako odlišné a samostatné ustanovenie, alebo zahrnúť zločiny proti životnému prostrediu ako konanie v rámci zločinov proti ľudskosti alebo v rámci vojnových zločinov. Napriek týmto odporúčaniam, na zasadnutí Komisie v roku 1996 vtedajší predseda Komisie Ahmed Mahiou jednostranne bez toho, aby o veci dal hlasovať, rozhodol o úplnom vyňatí zločinu ekocídy ako samostatného ustanovenia. Otázka bola nakoniec predsa len predložená na hlasovanie, ale v zúženom rozsahu. Odhlasované bolo zahrnutie environmentálnych škôd len v kontexte dopustenia sa vojnových zločinov.

Článok 26 bol nakoniec z Kódexu úplne vypustený. Vo finálnej verzii prijatej Komisiou 5. júla 1996 článok 8 o vojnových zločinoch zahŕňal úpravu úmyselného spôsobenia rozsiahleho, dlhodobého a závažného zničenia prírodného prostredia v kontexte vojny. Rovnaká bola

[30] *Yearbook of the International Law Commission*, 1993, vol. II, Part 1, p. 72.

[31] *Yearbook of the International Law Commission*, 1987, vol. I, p. 56.

právna definícia zločinu proti životnému prostrediu, ktorá sa dostala do finálnej podoby Kódexu, ktorý bol v roku 1998 premenovaný na Rímsky štatút.

Jedinou zmenou, ku ktorej pritom došlo, bola zmena znenia definície. Zatiaľ čo podľa Dohovoru o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie (angl. skr. ENMOD, 1977) bolo kritériom pre deštrukciu životného prostredia v čase vojny to, aby bolo „rozsiahle alebo dlhodobé alebo závažné", tak článok 8 ods. 2 písm. b) bod iv) Rímskeho štatútu menil toto kritérium zmenou jedného slova na „rozsiahle, dlhodobé alebo závažné". Na základe uvedeného ustanovenia Rímskeho štatútu tak škody na životnom prostredí boli zločinom iba za obmedzených okolností, keď došlo k „*úmyselnému spusteniu útoku s vedomím, že takýto útok spôsobí sprievodnú stratu na životoch civilistov alebo ich zranenie, alebo škody civilným objektom, alebo rozsiahlu, dlhodobú a závažnú škodu prírodnému prostrediu, ktorá je zjavne neprimeraná vzhľadom na konkrétnu a priamu celkovú vojenskú predpokladanú výhodu*"[32].

Tomuschat, ktorý bol zástancom inkorporovania zločinu ekocídy do Kódexu sa v článku publikovanom roku 1996 vyslovil, že sa „*nemožno vyhnúť dojmu, že jadrové zbrane zohrali kľúčovú úlohu v mysliach tých, ktorí hlasovali za finálny text, ktorý bol oklieštený do takej miery, že podmienky pre jeho aplikovanie nebudú takmer nikdy naplnené, aj keď by ľudstvo prekonalo tie najohavnejšie katastrofy ako dôsledok vedomého konania osôb, ktoré si boli plne vedomé fatálnych následkov, ktoré ich rozhodnutia zapríčinili*"[33].

Článok 8 Rímskeho štatútu je tak jediným ustanovením v medzinárodnom práve, na základe ktorého je páchateľ zodpovedný za škody spáchané na životnom prostredí. Pôsobnosť článku 8 sa pritom obmedzuje na obdobie vojny a spôsobenie škôd na životnom prostredí musí byť úmyselné.

3 Ekocída ako zločin podľa medzinárodného práva

V prípade kriminalizácie ekocídy je nevyhnutné nielen stanoviť to, čo treba kriminalizovať, teda aké konkrétne prejavy ľudského správania je možné považovať za ekocídu, ale aj to, či ich treba kriminalizovať medzinárodne, a teda či je nevyhnutné trestať ekocídu ako zločin podľa medzinárodného práva namiesto jeho trestania v rámci národného trestného práva.

Z obsahu predchádzajúcej časti vyplýva, že ku zločinu proti životnému prostrediu, teda ekocíde, bolo od počiatku pristupované formou viacerých konceptov. Na jednej strane sa uvažovalo nad zadefinovaním ekocídy ako samostatného zločinu podľa medzinárodného práva po boku ostatných závažných zločinov, na strane druhej o inkorporovaní ekocídy ako jednej z metód genocídy popri kultúrnej genocíde alebo etnocíde. Okrem toho sa dlho viedli diskusie o tom, či je nevyhnutným atribútom úmyselné zavinenie a či sa možno dopustiť ekocídy len v čase vojny alebo aj v období mieru. V nasledujúcom texte sa budeme bližšie venovať týmto alternatívam.

Hoci niektoré štáty prevzali zločin ekocídy do svojich národných právnych poriadkov, stále existuje viacero argumentov v prospech internacionalizácie zločinu ekocídy ako spoločného záujmu medzinárodného spoločenstva, aj keď môže za určitých okolností viesť ku zbytočne

[32] Článok 8 ods. 2 písm. b) bod iv) Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.

[33] TOMUSCHAT, CH. 1996. Crimes Against the Environment. In *Environmental Policy and Law.* 1996, vol. 26, issue 6, p. 243. ISSN 1878-5395.

zdvojenému vyvodzovaniu zodpovednosti. Argumentom v prospech aj v neprospech internacionalizácie ekocídy sa budeme taktiež venovať v nasledujúcom texte.

3.1 Ekocída ako samostatný zločin alebo ako súčasť zločinu genocídy?

Ku kriminalizácii ekocídy ako samostatného zločinu podľa medzinárodného práva sa prikláňal najmä Richard A. Falk, ktorý na tento účel vypracoval aj návrh Medzinárodného dohovoru o zločine ekocídy. Koncepcia ekocídy ako samostatného zločinu má svoje opodstatnenie, vyžaduje však prijatie samostatného medzinárodného dokumentu, čo môže byť, tak ako sa v minulosti ukázalo, neprimerane obtiažne. Ani jeden z obdobných návrhov nebol v minulosti prijatý a nestal sa záväzným.

Ďalšou možnosťou presadenia ekocídy ako samostatného zločinu podľa medzinárodného práva je rozšírenie čl. 5 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu (ďalej len „súd"). Tejto možnosti je v súčasnosti venovaná najväčšia pozornosť. Podľa čl. 121 Rímskeho štatútu, ktorýkoľvek štát, zmluvná strana, môže po uplynutí siedmych rokov od nadobudnutia jeho platnosti prísť s návrhom dodatku. Ten musí byť predložený generálnemu tajomníkovi OSN, ktorý zabezpečí jeho distribúciu jednotlivým štátom, zmluvným stranám. Zhromaždenie štátov, zmluvných strán, následne musí väčšinou prítomných a hlasujúcich rozhodnúť o tom, či sa bude zaoberať predloženým návrhom. Návrhom sa môže následne zaoberať priamo alebo na tento účel zvolať Hodnotiacu konferenciu. Ak sa na zasadnutí Zhromaždenia štátov, zmluvných strán alebo na Hodnotiacej konferencii zmenu nepodarí prijať na základe konsenzu, jej prijatie si vyžaduje dvojtretinovú väčšinu štátov, zmluvných strán.[34] Na základe čl. 121 ods. 5 akýkoľvek dodatok k čl. 5 až 8 Rímskeho štatútu nadobúda účinnosť len pre tie štáty, zmluvné strany, ktoré ho prijali, a to jeden rok po uložení ich ratifikačnej listiny alebo listiny o prijatí. Pokiaľ ide o štáty, zmluvné strany, ktoré dodatok neprijali, súd nebude uplatňovať svoju jurisdikciu vo vzťahu ku zločinu zahrnutému v dodatku, ak sa ho dopustil štátny príslušník tohto štátu alebo bol spáchaný na jeho území. Toto ustanovenie do istej miery posilňuje možnosť neskorších zmien a doplnení zločinov vymedzených v Štatúte v porovnaní s bežným režimom nadobudnutia platnosti podľa čl. 121 ods. 4, na základe ktorého dodatok nadobudne platnosť pre všetky štáty, zmluvné strany, jeden rok po tom ako 7/8 týchto štátov uloží ratifikačnú listinu alebo listinu o prijatí u generálneho tajomníka OSN.

Širokú podporu si v rôznych časových intervaloch získavala aj idea inkorporovania ekocídy ako jednej z metód genocídy. Korene tejto idey siahajú do obdobia pred ukončením druhej svetovej vojny. K jej pôvodu sa možno dohľadať v diele Dr. Raphaela Lemkina *Axis Rule in Occupied Europe,* v ktorom Lemkin skombinovaním svojich skorších formulácií, barbarstva a vandalizmu, dospel k zadefinovaniu novej, komplexnejšej koncepcie – koncepcie genocídy, kombináciou gréckeho slova *genos* (kmeň, rasa) a latinského slova *cide* (zabíjanie). Formou tejto koncepcie Lemkin predstavil svoju víziu práva zaoberajúceho sa úmyselnou deštrukciou národa alebo etnickej skupiny jedným z nasledujúcich dvoch spôsobov:

- fyzickou genocídou – zabíjaním jej jednotlivých členov, odvodenou od pojmu barbarstvo;
- kultúrnou genocídou – podrývaním spôsobu ich života, odvodenou od pojmu vandalizmus.[35]

[34] Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, čl. 121 ods. 3.

[35] LEMKIN, R. et al. 2008. *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for redress.* 2. edition. New Jersey : The Lawbook Exchange Ltd., 2008. 712 p. ISBN 978-1584779018.

Lemkinova definícia kultúrnej genocídy rozhodujúcim spôsobom zadefinovala záhubu ľudí spôsobmi, ktoré môžu zahŕňať napríklad aj ničenie životného prostredia, teda spôsobmi odlišnými od priameho fyzického vyhladzovania. Ekocída je priamym fyzickým ničením územia ako životného prostredia ľudí, ktoré môže mať a často aj má za následok ich smrť. Ak priame fyzické devastovanie územia ako prostredia pre život ľudí vedie ku škodám na ich kultúre, tak takýto prejav ekocídy môže viesť ku kultúrnej genocíde. Napríklad zdevastovanie životného prostredia domorodého obyvateľstva môže kritickým spôsobom narušiť ich kultúru, identitu a spôsob života.[36]

Pri pohľade na najzávažnejšie prípady ekocídy, či už uvádzané v prvej časti tohto textu alebo iné, však dospejeme k záveru, že len v niektorých z nich následky masívneho ničenia životného prostredia viedli ku strate prirodzeného prostredia pre život a narušeniu kultúry domorodých a pôvodných obyvateľov. Nemusí pritom dôjsť ku skutočnej smrti jednotlivých členov kultúry, na základe Lemkinovej teórie postačuje ak dôjde k narušeniu ich pôvodného spôsobu života. Takéto okolnosti nastali v prípadoch skládkovania nebezpečných odpadov po ťažbe ropy v Ekvádore alebo v delte Nigeru, alebo v prípadoch deforestácie v Brazílii. V súčasnosti najzávažnejšie prípady ekocídy, ku ktorým patrí povrchová ťažba ropy v Kanade, Spojených štátoch alebo vo Fínsku však nemá genocídny dopad na populácie. Kriminalizáciu ekocídy ako jednej z foriem genocídy preto nemožno označiť za dostatočne komplexnú alternatívu.

3.2 Ekocída ako vojnový zločin alebo ako zločin v čase mieru?

Kriminalizácia ekocídy v rámci vojnových zločinov sa s odkazom na jej prvé známe prípady javí ako opodstatnená, no v súčasnej dobe už môže pôsobiť neadekvátne a neefektívne. Časy, kedy jedine vedenie vojny mohlo viesť ku nenávratnej degradácii životného prostredia sú dávno prekonané a do veľkej miery nahradené ekonomicky podmienenou devastáciou prostredia a prírodných zdrojov. Všetky najzávažnejšie prípady ekocídy súčasnosti, ako sú prípady rozsiahlej povrchovej ťažby ropy, masívna deforestácia alebo znečisťovanie oceánov a morí pri únikoch ropy alebo haváriách tankerov sú príkladmi ekocídy spáchanej v čase mieru.

Druhou významnou skutočnosťou je prítomnosť úmyslu. Na rozdiel od prípadov vedenia ekocídnej vojny, teda vedenia vojny využitím techník a postupov, ktoré s cieľom deprivácie prírodného prostredia o jeho strategické funkcie zabezpečia výhodu nad nepriateľom, ekonomicky motivovaná ľudská aktivita nemusí nevyhnutne obsahovať znak úmyselného konania. Poukazovali na to aj členovia Komisie OSN pre medzinárodné právo v 80. rokoch, keď sa otázke zahrnutia úmyslu do definície zločinu proti životnému prostrediu venovala bližšia pozornosť. Prípady únikov ropy pri haváriách tankerov alebo pri poškodení vrtných plošín, nedostatočne zabezpečeného skládkovania toxických odpadov a ďalšie vedú k rozsiahlemu, často dlhodobému a závažnému znečisteniu životného prostredia bez toho, aby boli úmyselným konaním. Zahrnutím požiadavky úmyselného zavinenia do definície ekocídy by došlo k vylúčeniu možnosti potrestať takéto konanie, ak by bolo spáchané z nedbanlivosti ako zločinu proti životnému prostrediu.

[36] The Ecocide Projekt ‚Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace'. London : Human Rights Consortium, 2012, 12 p. ISBN 978-0-9575210-5-6.

3.3 Ekocída ako zločin podľa medzinárodného práva alebo ako trestný čin?

Zločin proti životnému prostrediu podľa medzinárodného práva ako prejav kriminalizácie poškodzovania životného prostredia a zároveň internacionalizácie tejto problematiky odzrkadľuje globálny vzostup záujmu o ochranu životného prostredia. A to napriek tomu, že mnoho štátov v súčasnosti kriminalizuje ničenie životného prostredia aj na národnej úrovni. Ide o dôsledok úzkeho prepojenia ochrany životného prostredia s niekoľkými ďalšími základnými hodnotami medzinárodného spoločenstva. Bolo napríklad uznané, že útoky vedené proti životnému prostrediu môžu mať negatívne následky na udržiavaní medzinárodného mieru a bezpečnosti, že existuje úzke prepojenie medzi kvalitou životného prostredia a kvalitou ľudského života a niektorých ďalších základných ľudských hodnôt, a že ochrana životného prostredia je kľúčom ku rozvoju a naopak, že poškodené životné prostredie je úzko späté s chudobou vo svete.[37] Ďalším dobrým ukazovateľom toho, že medzinárodná kriminalizácia poškodzovania životného prostredia nie je krokom vedľa, je narastajúca *erga omnes* povaha environmentálnych záväzkov, podporená množstvom medzinárodných dokumentov, ktoré upriamujú pozornosť na zásadne zdieľanú povahu životného prostredia. Dôkazom je napríklad to, že globálna zmena klímy, vo význame snahy jej zamedziť, bola uznaná za „spoločný záujem ľudstva", keďže klíma je nevyhnutnou podmienkou zotrvania života na Zemi.[38] Alebo skutočnosť, že Návrh článkov o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie považoval za zločin podľa medzinárodného práva aj závažné porušenie medzinárodných záväzkov dôležitých pre ochranu ľudského životného prostredia, ako sú tie, ktoré zakazujú masívne znečisťovanie atmosféry alebo morí.

Záver

To, že ekocída je v súčasnosti neustále pálčivejším problémom a že sa približuje aj k nám, potvrdzuje aj skutočnosť, že tento pojem už začínajú používať aj slovenskí vedci vo vzťahu k rozsiahlemu ekonomicky podmienenému ničeniu prirodzených biotopov na území Slovenska.

Napriek kriminalizácii poškodzovania životného prostredia na vnútroštátnej úrovni alebo snahám nadnárodných zoskupení o ochranu životného prostredia, prostriedkami trestného práva, považujeme za nevyhnutnú internacionalizáciu ochrany životného prostredia, ideálne formou kriminalizácie ekocídy jej zahrnutím medzi zločiny podľa medzinárodného práva, upravené v Rímskom štatúte. Každý štát, zmluvná strana, by tak ratifikáciou takého dodatku uznal jurisdikciu Medzinárodného trestného súdu, ktorý by mohol pristúpiť ku stíhaniu ekocídy na základe čl. 12 ods. 2 písm. a) a b) vo vzťahu k územiu a občanom štátu, zmluvnej strany alebo v súlade s čl. 12 ods. 3 aj vo vzťahu k územiu a občanom štátu, ktorý nie je zmluvnou stranou Rímskeho štatútu, ak by tento štát akceptoval jurisdikciu Medzinárodného trestného

[37] MÉGRET, F. 2010. *The Case for a General International Crime against the Environment.* McGill University 2010, p. 12.

[38] UN GA A/RES/43/53. 1988.

súdu osobitnou deklaráciou. Definícia ekocídy by pritom mala byť formulovaná tak, aby sa vzťahovala na všetky prípady spôsobovania rozsiahlych škôd na životnom prostredí, ničenia alebo strát prirodzených ekosystémov daného územia, či už ľudskou činnosťou alebo iným pôsobením, do takej miery, že by pokojné užívanie tohto územia jeho obyvateľmi bolo alebo mohlo byť výrazne obmedzené. Takáto definícia by mala zahrnúť prípady ekocídy nielen v čase vojny, ale aj v období mieru a bez ohľadu na úmyselné zavinenie, a zároveň by tak mohla byť krokom k uznaniu ľudského práva na priaznivé životné prostredie.

LITERATÚRA

1. AKINBI, J. O. 2012. The Niger Delta Environmental Crisis in Nigeria: A Perspective Analysis. In *African Research Review*. 2012, vol. 6, issue 3, serial no. 26, p. 150-164. ISSN 2070–0083. dostupné online < https://www.ajol.info/index.php/afrrev/article/viewFile/80241/70501>
2. BJÖRK, T. 1996. *The emergence of popular participation in world politics – United Nations Conference on Human Environment 1972.* Stockholm : 1996. dostupné online: < http://www.folkrorelser.org/johannesburg/stockholm72.pdf>
3. Environmental Impacts. ChevronToxico. dostupné online: <https://chevrontoxico.com/about/environmental-impacts/>
4. FALK, R. A. 1973. Environmental Warfare and Ecocide – Facts, Appraisal, and Proposals. In *Security Dialogue*. 1973, vol. 4, issue 1, p. 80-96. Princeton University. ISSN 1460-3640.
5. FEIGE, D. 2008. *Pursuing the polluters. An environmental lawsuit may open the door for small countries to take on the multinationals*. 2008. dostupné online: < http://articles.latimes.com/2008/apr/20/opinion/op-feige20>
6. GEREDIEN, R. 2009. *Post-Mountaintop Removal Reclamation of Mountain Summits for Economic Development in Appalachia.* Natural Resources Defense Council. 2009. dostupné online: <http://www.ilovemountains.org/reclamation-fail/miningreclamation2010/MTR_Economic_ eclamation_Report_for_NRDC_V7.pdf>
7. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
8. KADAFA, A. A. 2012. Environmental Impacts of Oil Exploration and Exploitation in the Niger Delta of Nigeria. In *Global Journal of Science Frontier Research*. 2012, vol. 12, issue 3, p. 19-27. USA : Global Journals Inc. ISSN 2249-4626. dostupné online: <https://globaljournals.org/GJSFR_Volume12/2-Environmental-Impacts-of-Oil-Exploration.pdf>
9. LEMKIN, R. et al. 2008. *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for redress.* 2. edition. New Jersey : The Lawbook Exchange Ltd., 2008. 712 p. ISBN 978-1584779018.
10. MÉGRET, F. 2010. *The Case for a General International Crime against the Environment.* McGill University 2010, p. 12. <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1583968>*Oil Sands Environmental Impact.* Calgary : Canadian Energy Research Institute. 2014. ISBN 1-927037-27-0. dostupné online <http://ceri.ca/assets/files/Study_143_Full_Report.pd

11. PALLARDY, R. 2018. *Deepwater Horizon oil spill of 2010*, Encyclopaedia Britannica, inc., 2018. Dostupné online: <https://www.britannica.com/event/Deepwater-Horizon-oil-spill-of-2010#ref326310>
12. ROSS, M. – MCGLYNN, B. – BERNHARDT, E. 2016. Deep Impact: Effects of Mountaintop Mining on Surface Topography, Bedrock Structure, and Downstream Waters. In *Environmental Science and Technology.* 2016, vol. 50, issue 4, p. 2064-2074. ISSN 1520-5851.dostupné online: <http://www.mcglynnlab.com/uploads/1/0/6/4/10645747/ross_et_al_deep_impact_es_t_2016.pdf>
13. ROSA, L. et al. 2017. Environmental consequences of oil production from oil sands. In *Earth's Future: An Open Access. AGU Journal*. 2017, vol. 5, issue 2, p. 158-170. dostupné online:< https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/2016EF000484>
14. The Ecocide Project ‚Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace'. London : Human Rights Consortium, 2012, 12 p. ISBN 978-0-9575210-5-6.
15. TWUMASI, Y. – MEREM, E. 2006. GIS and Remote Sensing Applications in the Assessment of Change within a Coastal Environment in the Niger Delta Region of Nigeria. In *International Journal of Environmental Research & Public Health,* 2006, vol. 3, issue 1, p. 98-106. ISSN 1660-4601. dostupné online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3785684/>
16. TOMUSCHAT, CH. 1996. Crimes Against the Environment. In *Environmental Policy and Law*, vol. 26, issue 6, s. 243. ISSN 1878-5395.
17. WULFFRAAT, F. – GREENWOOD, CH. et. al. 2017. *The environemental status of Borneo 2016 Report.* Jakarta : Heart of Borneo Programme, 2017. 16 p. ISBN 978-602-19901-0-0. dostupné online:<http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/isi_full_report_hob_2016 _rev__12_higres_compressed.pdf>
18. ZIMMERER, J. 2014. Climate change, environmental violence and genocide. In *The International Journal of Human Rights*. 2014, vol. 18, issue 3, p. 265-280. ISSN 1744-053X.
19. ZIMMERER, J. 2015. *Climate Change and Genocide: Environmental Violence in the 21st Century.* Abingdon : Routledge, 2015. 144 p. ISBN 978-1138886424.
20. *Yearbook of the International Law Commission*, 1978, vol. II, part 2. dostupné online: <http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1978_v2_p2.pdf&lang=EFS>
21. *Yearbook of the International Law Commission*, 1987, vol. I. dostupné online: <http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1987_v1.pdf>

Kontaktné údaje na autora – e-mail:
denis.bede@tvu.sk
bede.denis@gmail.com

AKTUÁLNE VÝZVY OCHRANY VEĽRÝB PROSTRIEDKAMI MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

CURRENT CHALLENGES OF PROTECTION OF WHALES BY MEANS OF INTERNATIONAL LAW

JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.
Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Ochrana rôznych druhov živočíchov závisí od ochoty štátov im takúto ochranu na medzinárodnej úrovni poskytnúť. Táto ochota je však priamoúmerná ekonomickému prospechu v prípade jej neposkytnutia. Ochrana veľrýb prostriedkami medzinárodného práva je podobne závislá od neochoty štátov, napríklad Japonska, upustiť od lovu veľrýb. Úlohou príspevku nie je predložiť vyčerpávajúcu štúdiu ochrany veľrýb prostriedkami medzinárodného práva, ale v stručnosti poukázať na systém ich ochrany a rozdielne názory štátov na otázky ochrany rôznych druhov veľrýb, ktoré zohrávajú nezastupiteľnú úlohu v kolobehu životného prostredia.

Kľúčové slová: Veľryby, medzinárodné právo, Medzinárodná veľrybárska komisia, komerčný lov veľrýb

Abstract: The protection of various species of animals relies upon states' willingness to provide them this kind of protection at international level. But the economic benefit in case of not providing such protection may affect this willingness. Protection of whales by the tools of the International law is also influenced by the unwillingness of states, for example Japan, to stop the whaling. The aim of the contribution is not to submit complex study of the protection of whales by measures of International law, but briefly highlight the system of their protection and different opinions of states on questions of protection of various types of whales, which play indispensable role within the environment.

Keywords: Whales, International Law, International Whaling Commission, Commercial Whaling

1 Súčasná medzinárodnoprávna úprava ochrany rôznych druhov veľrýb

Jedným zo základných univerzálnych medzinárodnoprávnych dokumentov chrániacich veľryby je *Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb* (ďalej len „Dohovor").[1] K jeho prijatiu došlo už v roku 1946 vo Washingtone, pričom do platnosti vstúpil v roku 1948. Tomuto dohovoru predchádzali staršie dohovory *Dohovor o regulácii lovu veľrýb* (1931),[2] *Medzinárodná dohoda o regulácii lovu veľrýb* (1937),[3] ktoré boli nahradené Dohovorom.

Cieľom tohto dohovoru je regulovať rozvoj veľrybárskeho priemyslu, ale aj zachovanie veľrýb. Ako je výslovne uvedené v preambule, účelom dohovoru je „*umožniť primeraný rozvoj veľrybárskeho priemyslu*" prostredníctvom „*primeraného zachovania zásob veľrýb*".[4]

Okrem výkladu základných pojmov, s ktorými dohovor pracuje, obsahuje záväzok zmluvných vlád vytvoriť Medzinárodnú veľrybársku komisiu (ďalej len „Komisia") tvorenú jedným zástupcom každej zmluvnej strany (čl. III ods. 1).[5] Úlohou Komisie je podpora štúdií alebo výskumov v súvislosti s veľrybami a ich lovom, zhromažďovanie a analýza štatistických informácií týkajúcich sa tejto oblasti, skúmanie a šírenie informácií o metódach zachovania a zvýšenia populácie veľrýb, pričom zabezpečuje vydávanie správ o svojej činnosti. Článok V dohovoru umožňuje príležitostnú zmenu Plánu aktivít prostredníctvom prijatia predpisov upravujúcich ochranu a využívanie zdrojov veľrýb. Komisia má široké právomoci. V súlade s Dohovorom môže stanoviť chránené druhy, otvárať a ukončovať lovecké sezóny a určiť vody, v ktorých je lov veľrýb povolený, stanoviť veľkostné limity pre jednotlivé druhy, metódy, dobu a intenzitu lovu veľrýb, určiť špecifikáciu vybavenia pri love veľrýb, regulovať evidenciu odchytu a ostatné štatistické a biologické záznamy a metódy inšpekcie.[6] V krátkosti je možné uviesť, že akákoľvek zmena Plánu aktivít nadobudne platnosť pre zmluvné vlády 90 dní od jej oznámenia Komisiou každej zo zmluvných vlád, a to vo vzťahu ku každej zmluvnej vláde, ktorá nevzniesla námietku. Ak námietku vzniesla, zmena aktivít nenadobudne voči tejto zmluvnej vláde platnosť, ak námietku neodvolá. Významný je však najmä čl. VIII Dohovoru, ktorý pojednáva o možnosti každej zmluvnej vlády udeliť svojmu občanovi špeciálne povolenie zabíjať, odchytávať a spracúvať veľryby na účely vedeckého výskumu. O udelení tohto špeciálneho povolenia je zmluvná vláda

---

1 International Convention for the Regulation of Whaling (1946). Washington, 2 December 1946, 161 UNTS 72. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V Zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci Oznámenia MZV SR č. 263/2005 Z. z. Hoci slovenské znenie dohovoru zverejnené v Zbierke zákonov pracuje nejednotne s prekladom angl. pojmu „whale", pre účely tohto článku prekladáme pojem v zmysle „veľryba".

2 Convention for the Regulation of Whaling (1931). Geneva, 24 September 1931, 155 LNTS 349 24, 425.

3 International Agreement for the Regulation of Whaling (1937). London, 8 June 1937, 190 LNTS 79.

4 Bližšie pozri LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order.* Cambridge : Cambridge University Press, 2006. p. 337. ISBN 978-0-511-24967-9.

5 Pre Slovenskú republiku ako zmluvný štát nadobudol tento dohovor platnosť v roku 2005 na základe čl. X ods. 4 dohovoru. Zástupcom Slovenskej republiky v rámci Medzinárodnej veľrybárskej komisie je Mgr. Branislav Hrabkovský, PhD.

6 Bližšie pozri LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order.* Cambridge : Cambridge University Press, 2006. p. 337. ISBN 978-0-511-24967-9.

povinná informovať okamžite Komisiu. Podobne ustanovuje povinnosť každej zmluvnej vlády, minimálne raz ročne, predložiť na to určenému orgánu Komisie vedecké informácie, ktoré získala v súvislosti s veľrybami a ich lovom vrátane výsledkov výskumu uskutočneného na základe Dohovoru. Článok IX Dohovoru ukladá každej zmluvnej vláde povinnosť prijať príslušné opatrenia smerujúce k aplikácii ustanovení Dohovoru a potrestaniu priestupkov a porušení Dohovoru, ak spadajú do jej pôsobnosti, a informovať o podrobnostiach takýchto prípadov Komisiu.

Súčasťou dohovoru je i právne záväzná príloha – Plán aktivít[7] pre nasledujúce obdobie, ktorý stanovuje, okrem iného, limity pre lov z komerčných dôvodov a existenčného lovu veľrýb pôvodným obyvateľstvom. Jednotlivé ustanovenia plánu sú menené a dopĺňané na zasadnutiach Komisie. Plán aktivít upravuje špecifické opatrenia, ktoré sú nevyhnutné pre reguláciu lovu veľrýb a zachovanie počtov veľrýb.

Podľa oficiálnych informácií zverejnených na stránke ministerstva zahraničných vecí Spojených štátov amerických ako depozitára,[8] k Dohovoru pristúpilo viac ako 90 štátov sveta, pričom Dohovor umožňuje i možnosť odstúpenia, ktorú využilo niekoľko štátov, napríklad Grécko, Kanada, Venezuela, Jamajka, Egypt, Seychelly.

Okrem uvedeného dohovoru sa ochrany veľrýb týkajú i ďalšie neskôr prijaté mnohostranné dohovory a dokumenty medzinárodného práva verejného.[9] Primárne je to *Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín* (1973).[10] Podľa prílohy tohto sa tento dohovor týka i viacerých veľrýb. Dohovor teda zakazuje obchod s ohrozenými druhmi veľrýb.

Problematiky sa týka i *Dohovor o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov* (1979)[11] nazývaný aj Bonnský dohovor, na ktorého základe bolo pripravené *Memorandum o porozumení pri ochrane kytovcov a ich prírodných stanovísk* (2006). Samotný Bonnský dohovor do zoznamu chránených druhov v prílohe I zahŕňa celkovo 11 druhov kytovcov vrátane veľrýb.

Z hľadiska ochrany veľrýb je významný *Dohovor OSN o morskom práve* (1982), [12] ktorý zakotvuje ochranu veľrýb v článkoch 65 a 120. Podľa článku 65 nemožno obmedziť právo pobrežného štátu alebo kompetenciu medzinárodnej organizácie v prípade potreby zakázať, upraviť alebo obmedziť výlov morských cicavcov vo svojej výlučnej ekonomickej zóne. Štáty budú spolupracovať s cieľom chrániť týchto morských cicavcov. Ak ide o veľryby, budú štáty obzvlášť napomáhať prostredníctvom príslušných medzinárodných organizácií ich ochrane, hospodáreniu

---

7 IWC: Schedule. Dostupné online: https://archive.iwc.int/pages/view.php?ref=3606&k= [cit. 2018-10-31].

8 Status List: Status of International Convention for the Regulation of Whaling. Dostupné online: https://www.state.gov/documents/organization/191051.pdf; [cit. 2018-10-31].

9 Pozri SANDS, P. – PEEL, J. – FABRA, A. – MACKENZIE, R. 2012. *Principles of International Environmental Law*. Third Edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. p. 424. ISBN 978-0-521-14093-5 a DAMOHORSKÝ, M. a kol. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní)*. Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008. s.78-80, 95-97. ISBN 978-80-903409-8-9.

10 Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (1973). Washington, 3 March 1973, 993 UNTS 243. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V Zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci Oznámenia FMZV č. 572/1992 Zb.

11 Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (1979). 1651 UNTS 333. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V Zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci Oznámenia MZV SR č. 91/1998 Z. z.

12 United Nations Convention on the Law of the Sea (1982). Montego Bay, 10 December 1982, 21 ILM 1261.

s nimi a ich štúdiu. Podľa článku 120 sa platnosť článku 65 vzťahuje aj na zachovanie morských cicavcov v širom mori a na hospodárenie s nimi.

Pre ochranu veľrýb je významná i *Dohoda o spolupráci pri výskume, ochrane a zachovaní morských cicavcov v severnom Atlantiku* (1992).[13] Touto dohodou sa vytvorila medzinárodná organizácia nazvaná *Severoatlantická komisia pre morské cicavce.*

K ochrane veľrýb prispievajú i regionálne dohovory prijaté na základe Bonnského dohovoru, a to *Dohovor o zachovaní malých kytovcov Baltického, Severovýchodného atlantického a Severného mora* (1992)[14] a *Dohovor o zachovaní kytovcov Čierneho mora, Stredozemného mora a priľahlej Atlantickej oblasti* (1996).[15] Ďalšia podrobná analýza ustanovení uvedených dohovorov a dokumentov už presahuje rámec tohto príspevku. Preto sa v príspevku obmedzíme najmä na analýzu mechanizmov ochrany veľrýb podľa už spomenutého *Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb* (1946), ktorého aplikácia v praxi má pre ochranu veľrýb najzásadnejší význam.

2 Mechanizmy ochrany rôznych druhov veľrýb podľa Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb a súvisiace aktivity Európskej únie

Z hľadiska *Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb* (1946) je pre medzinárodnú ochranu veľrýb osobitne významná Medzinárodná veľrybárska komisia. Právnym základom jej existencie je Dohovor a Procesné pravidlá[16] upravujúce priebeh zasadnutí, spôsob hlasovania a pod. Podľa vyššie spomínaného Plánu aktivít stanovuje Komisia opatrenia stanovujúce limity pre lov veľrýb podľa druhu a oblasti výskytu, vymedzuje konkrétne oblasti ako veľrybie rezervácie, chrániace mláďatá a samice v sprievode mláďat a obmedzenia metód lovu. Pri tvorbe takýchto opatrení využíva informácie a podklady od Vedeckého výboru.[17] Plán aktivít je možné meniť na zasadnutí Komisie, ktoré sa koná každé dva roky. Zasadnutí sa môžu zúčastniť aj pozorovatelia, nečlenské vlády, medzivládne organizácie, ako aj akreditované medzinárodné nevládne organizácie.[18]

Svojou činnosťou Komisia rovnako koordinuje, a nie zriedka aj financuje opatrenia smerujúce k ochrane veľrýb, k vytváraniu medzinárodných nástrojov pre zabránenie zachytávania veľrýb do sietí, stretom s loďami a pod.[19] Z aktuálnych výsledkov Komisie je možné spomenúť

[13] Agreement on Cooperation In Research, Conservation And Management of Marine Mammals in the North Atlantic (1992).

[14] Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic, North East Atlantic, Irish and North Seas (1992). United Nations, Treaty Series, vol. 1772, p. 217.

[15] Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea the Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area (1996). United Nations, Treaty Series, vol. 2183.

[16] IWC: Rules of Procedure. Dostupné online: https://archive.iwc.int/pages/view.php?ref=3605&k= [cit. 2018-10-31].

[17] Scientific Committee. Dostupné online: https://iwc.int/index.php?cID=html_16 [cit. 2018-10-31].

[18] Observers. Dostupné online: https://iwc.int/observers [cit. 2018-10-31].

[19] IWC: History and Purpose. Dostupné online: https://iwc.int/history-and-purpose [cit. 2018-10-31].

Strategický plán pre pozorovanie veľrýb pre ďalší rozvoj tejto aktivity, aby zodpovedala a zároveň zachovávala medzinárodné osvedčené postupy.[20]

Existencia Medzinárodnej veľrybárskej komisie, ako aj obsah jej právomoci a jej fungovanie však závisia od vôle štátov, preto je ich miesto ako subjektov chrániacich veľryby a riadiacich ich lov nezastupiteľné. Ich význam spočíva nielen v založení subjektivity Medzinárodnej veľrybárskej komisie, ale v neposlednom rade aj v ich materiálnom zabezpečení prostredníctvom finančných príspevkov, ktoré poskytujú dobrovoľne, podobne ako nevládne organizácie.[21]

Z regionálnych organizácií prispievajúcich k ochrane veľrýb je možné spomenúť Európsku úniu, ktorá sa zúčastňuje aj zasadnutí Komisie ako pozorovateľ. Keďže členské štáty Európskej únie sú súčasne aj zmluvnými vládami v rámci Medzinárodnej veľrybárskej komisie, rozhodnutia prijímané v rámci Komisie môžu mať vplyv na právne predpisy týkajúce sa veľrýb. Zapojenie Európskej únie do problematiky ochrany veľrýb a riadenia ich lovu sa uskutočňuje na základe čl. 191 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, ktorý za jeden z cieľov environmentálnej politiky Európskej únie určuje podporu opatrení na medzinárodnej úrovni s cieľom riešiť regionálne alebo celosvetové environmentálne problémy. Medzi opatrenia smerujúce k ochrane veľrýb prijaté v rámci systému Európskej únie môžeme zaradiť *smernicu 92/43/EHS o biotopoch*,[22] na základe ktorej sú všetky druhy veľrýb vo vodách Európskej únie chránené pred každým druhom úmyselného rušenia, odchytu alebo zabíjania. *Nariadenie Rady (EHS) 348/81 o spoločných pravidlách pre dovoz veľrýb alebo výrobkov z veľrýb*[23] zakazuje dovoz veľrýb a výrobkov z nich do EÚ.[24] *Nariadenie Rady 338/97/ES o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi*,[25] vykonávajúce ustanovenia *Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín* (1972),[26] zakazuje dovoz veľrybotvarých cicavcov do Únie na primárne komerčné účely. K ochrane veľrýb prispieva Európska únia aj v rámci širšej ochrany životného prostredia, ktoré zlepšujú ich životné podmienky.[27]

Okrem Európskej únie sa ochrane veľrýb venujú aj iné organizácie, ako Organizácia OSN pre výživu a poľnohospodárstvo, Medzinárodná námorná organizácia ako špecializovaná agentúra OSN, Medzinárodná rada pre výskum mora, Medzi-americká komisia pre tropické tuniaky, spomínaná Organizácia pre zachovanie morských cicavcov v Severnom Atlantiku a pod.

---

[20] Bližšie pozri: IWC: Whale watching. Dostupné online: https://iwc.int/whalewatching; rovnako: Whale watching Handbook. Dostupné online: https://wwhandbook.iwc.int/en/ [cit. 2018-10-31].

[21] Pre spôsob financovania pozri: IWC Funding. Dostupné online: https://iwc.int/iwcfinancing [cit. 2018-10-31].

[22] Smernica 92/43/EHS o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín (Ú. vs. ES L 206, 22. júl 1992, s. 7.).

[23] Nariadenie Rady (EHS) 348/81 z 20. januára 1981 o spoločných pravidlách pre dovoz veľrýb alebo výrobkov z veľrýb (Ú.vs. EHS L39, 12. december 1981 opravené v Ú.vs. L132, 19. máj 1981).

[24] BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. 1992. *International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1992. p. 456. ISBN 0-19-876321-2.

[25] Nariadenie Rady 338/97/ES o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi (Ú.vs. ES L 61, 3. marec 1997, s. 1).

[26] Oznámenie FMZV č. 572/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín.

[27] K úlohe EÚ v oblasti ochrany veľrýb pozri napr.: Návrh rozhodnutia Rady o pozícii, ktorá sa má v mene EÚ prijať na zasadnutiach Medzinárodnej veľrybárskej komisie (KOM (2011) 495 v konečnom znení). Dostupné online: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011PC0495&from=SK .[cit. 2018-10-31].

3 Súčasné snahy o zabezpečenie ochrany rôznych druhov veľrýb v kontexte činnosti Medzinárodnej veľrybárskej komisie a Medzinárodného súdneho dvora

Medzinárodná veľrybárska komisia rozoznáva tri druhy lovu veľrýb.[28] Prvým druhom je lov veľrýb existenčný, vykonávaný pôvodným obyvateľstvom na zabezpečenie potrieb komunít pôvodného obyvateľstva. Tento druh lovu veľrýb je povolený v rozsahu, v akom zabezpečuje primerané kultúrne a nutričné požiadavky pôvodného obyvateľstva z dlhodobého hľadiska. V súčasnosti tento druh lovu praktizuje pôvodné obyvateľstvo Dánska, Grónska, Ruskej federácie, Spojených štátov amerických a Svätého Vincenta a Grenadíny.

Ďalším druhom lovu veľrýb je komerčný lov, na ktorý je uvalené moratórium od roku 1982, kedy boli zavedené nulové kvóty pre komerčný lov veľrýb.[29] Okrem nečlenských štátov Komisie sa komerčnému lovu veľrýb venuje malé množstvo štátov na základe námietky alebo výhrady k moratóriu, pričom dobrovoľne poskytujú informácie týkajúce sa lovu veľrýb Komisii a jej Vedeckému výboru. Komisia je zodpovedná za stanovenie limitov pre komerčný lov veľrýb (s výnimkou lovu krajinami, ktoré lovia na základe námietky alebo výhrady k moratóriu), ktoré sú obsahom Plánu aktivít. Komerčnému lovu sa venujú na základe vznesenej námietky alebo výhrady k moratóriu Nórsko a Island (obidve krajiny v oblasti výlučnej ekonomickej zóny), pričom výhradu uskutočnilo aj Rusko, no lov nerealizuje. Moratórium je tak záväzné pre všetkých členov Komisie.

Posledným druhom lovu veľrýb je lov na základe špeciálneho povolenia alebo na vedecké účely. Hoci tento druh lovu veľrýb Komisia nereguluje a špeciálne povolenie udeľujú samotné štáty, vlády sa vyzývajú predložiť vopred návrh špeciálneho povolenia na výskum Komisii z dôvodu vedeckej kontroly. Komisia v tomto prípade plní len poradnú úlohu.[30] Dohovor vo svojom čl. VIII stanovuje, že štáty majú oprávnenie zabíjať veľryby na vedecké výskumné účely. Z tohto dôvodu sú za reguláciu lovu veľrýb na vedecké účely zodpovedné jednotlivé štáty, nie Komisia.

Aj na základe tejto skutočnosti iniciovala Austrália konanie pred Medzinárodným súdnym dvorom voči Japonsku, v prípade *Veľrybárstvo v Antarktíde* (2014), [31] v kontexte špeciálneho povolenia na lov veľrýb v oblasti Antarktídy (program známy pod názvom JARPA II), ktorú Austrália označuje za rezerváciu zo strany Japonska. Medzinárodný súdny dvor posudzoval, či návrh a realizácia programu boli odôvodnené vo vzťahu k dosiahnutiu plánovaných

---

[28] Whaling. Dostupné online: https://iwc.int/whaling [cit. 2018-10-31].

[29] Pozri LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order.* Cambridge : Cambridge University Press, 2006. p. 337. ISBN 978-0-511-24967-9.

[30] Informácie o počte vylovených veľrýb na základe všetkých troch druhov lovu pozri: Total catches. Dostupné online: https://iwc.int/total-catches [cit. 2018-10-31].

[31] *Whaling in the Antarctic* (Australia vs. Japan: New Zealand intervening), Judgement. I. C. J. Reports, 2014. Text rozsudku dostupný na webstránke: http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=64&case=148&code=aj&p3=4. [cit. 2014-09-11].

výskumných cieľov.[32] Tento prípad iniciovala 31. mája 2010 Austrália (s intervenciou zo strany Nového Zélandu od roku 2013), ktorá podala v kancelárii Medzinárodného súdneho dvora žalobu proti Japonsku v súvislosti s japonskými snahami o program lovu veľrýb v rámci japonského veľrybárskeho programu výskumu na zvláštne povolenie v Antarktíde (názov programu bol „JARPA II").[33] Austrália v návrhu tvrdila, že Japonsko v rámci tohto programu lovilo veľryby v rozpore so záväzkami v Japonsku v rámci *Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb* (1946, ďalej aj anglická skratka ICRW). Ako už bolo uvedené ICRW v duchu svojho článku III vytvára medzinárodný orgán – *Medzinárodnú veľrybársku komisiu* (ďalej aj anglická skratka IWC), ktorá prijíma a mení špeciálnu záväznú prílohu k dohovoru nazvanú Plán aktivít (angl. Schedule, ďalej aj skrátene Plán). Podľa Plánu IWC stanovuje limity pre komerčné a domorodé veľrybárstvo, ktoré môžu byť aj nulové a rieši všetky ostatné aspekty lovu a výskumu. Austrália v podaní ďalej tvrdila, že JARPA II nie je program na účely vedeckého výskumu v zmysle článku VIII tohto dohovoru, a v dôsledku tohto Japonsko porušilo a naďalej porušuje tri podstatné povinnosti podľa Plánu, a to povinnosť dodržiavať moratórium stanovujúce nulové limity na usmrcovanie veľrýb všetkých populácií na komerčné účely, povinnosť neuskutočňovať komerčný lov určitých druhov veľrýb v *„Rezervácii južného oceánu"* a povinnosť dodržiavať moratórium na chytanie, zabíjanie alebo nakladanie s určitými druhmi veľrýb, továrenskými loďami alebo lapačmi veľrýb pripevnenými k továrenským lodiam. Austrália ďalej tvrdila, že Japonsko porušilo procesné požiadavky pre navrhované vedecké povolenia uvedené v odseku 30 Plánu.[34]

V rozsudku MSD rozhodol, *že osobitné povolenia udelené v Japonsku v súvislosti s programom JARPA II nespadajú do rámca ustanovení článku VIII, ods. 1, ICRW* a konštatoval, že Japonsko v kontexte svojich aktivít v rámci programu JARPA II *nekonalo v súlade s ustanoveniami odseku 7 (b), 10 (d) a 10 (e) Plánu.* Z hľadiska merita veci je kľúčová konštatácia MSD, že Japonsko *musí zrušiť akékoľvek existujúce súhlasy, povolenia alebo licencie udelené v súvislosti s programom JARPA II, a zdržať sa poskytnutia akéhokoľvek ďalšieho povolenia na základe tohto programu.* Vo vzťahu k odseku 30 Plánu MSD nekonštatoval porušenie zo strany Japonska. [35]

---

[32] Bližšie pozri napr.: JANKUV, J. 2015. Aktuálna judikatúra Medzinárodného súdneho dvora v oblasti ochrany životného prostredia. In *Rozhodovacia činnosť národných, medzinárodných a európskych súdov.* Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 242-275. ISBN 978-80-8082-832-5.

[33] Bližšie pozri JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.

[34] Pre rozhodnutie vo veci bolo pre MSD podstatné vyložiť najmä ustanovenia článku VIII ICRW, ako aj ustanovenie článku 30 spomenutého Plánu dohovoru, ktoré umožňujú členským štátom vydať povolenia na lov veľrýb na účely vedeckého výskumu a preskúmať ustanovenia odseku 7 (b), 10 (d) a 10 (e) Plánu, ktoré postupne zakotvujú zákaz lovu veľrýb na komerčné účely v *„Rezervácii južného oceánu"*, moratórium na používanie továrenských lodí na lov veľrýb a nulový limit na usmrcovanie veľrýb všetkých druhov na komerčné účely. V článku 30 Plánu je v uvedených súvislostiach stanovené, že štáty majú záväzok poskytnúť IWC navrhované vedecké povolenia predtým ako budú vydané a v dostatočnom časovom predstihu, aby Vedecký Výbor IWC mohol tieto povolenia preskúmať a komentovať. Vedecký výbor vytvorila v roku 1950 IWC pričom tento orgán v súlade s odsekom 30 Plánu, preskúmava a komentuje osobitné povolenia predtým, než sú vydané zmluvnými štátmi svojim štátnym príslušníkom na účely vedeckého výskumu podľa článku VIII, ods. 1 ICRW.

[35] K tomuto prípadu bližšie pozri FITZMAURICE, M. 2014. *Whaling in the Antarctic Australia v. Japan (New Zealand intervening).* OUPblog. Oxford : Oxford University Press, 2014. Dostupné na webstránke: http://blog.oup.com/2014/05/icj-judgement-japanese-whaling-international-law-pil/#sthash.a0WWJJDK.dpuf. [cit. 2014-09-11].

Rozhodnutie MSD zastavilo plánovaný vedecký lov veľrýb Japonska na základe toho, že japonský program JARPA bol v podstate „zásterkou" pre komerčný lov veľrýb. V tomto spore si MSD zachoval reputáciu súdneho orgánu OSN so schopnosťou prijať rozhodujúce rozhodnutie s potenciálom pretvoriť globálne snahy v oblasti zachovania morských cicavcov, ako sú veľryby. Tento rozsudok je považovaný za veľmi zásadné rozhodnutie, ktoré bude mať vplyv na imidž Japonska v zahraničí. Uvedený rozsudok má, podľa rôznych ekologických skupín, potenciál znížiť náklady na ochranu a zachovanie morských zdrojov.[36]

Na základe rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora síce Japonsko ukončilo daný program, no v roku 2015 začal nový program na základe špeciálneho povolenia udeleného Japonskom v oblasti Antarktídy, známy ako NEWREP-A. Pri posudzovaní daného povolenia sa Vedecký výbor nezhodol na tom, či odoberanie vzoriek s následkom smrti veľryby je nevyhnutné pre dosiahnutie cieľov navrhovaného vedeckého programu. Z tohto dôvodu došlo na zasadnutí Komisie v roku 2016 k prijatiu rezolúcie o zlepšení procesu preskúmania veľrybárskych činností na základe špeciálneho povolenia (IWC 2016-2). Jedným z jej výsledkov je vytvorenie Stálej pracovnej skupiny komisárov, ktorá má zhodnotiť správy a odporúčania Vedeckého výboru.[37]

V súčasnosti je teda jednou z najväčších hrozieb pre ochranu veľrýb (hoci nie jedinou) ich lov, ktorý vo väčšom meradle uskutočňuje Japonsko brániace výkon lovu výskumnými a kultúrnymi dôvodmi výlovu veľrýb. Európska únia a jej členské štáty spolu s niekoľkými inými štátmi, prijali spoločné vyhlásenie,[38] v ktorom vyzýva Japonsko, aby ukončilo smrtiaci výskum v Južnom oceáne. Napr. program Japonska nazývaný NEWREP-A označili tieto štáty ako rozporný s čl. 8 ods. 1 Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb, pretože nie je vykonávaný za účelom vedeckého výskumu. Žiadali preto Japonsko, aby upustilo od smrtonosných aspektov svojho výskumného programu.

Japonsko však vydalo ďalšie špeciálne povolenia pre lov veľrýb v rámci programu NEWREP-NP v oblasti severo-západného Tichého oceánu.[39] Na základe správ Vedeckého výboru,[40] Japonsku sa nepodarilo predložiť jasné a presvedčivé dôkazy o tom, že by odoberanie vzoriek veľrýb s následkom ich smrti bolo účinnejšie, ako napr. odoberanie vzoriek metódami biopsie.

---

[36] Bližšie pozri článok The I. C. J's Decision on Whaling in the Antarctic: Background and Implications. Posted on 2 April 2014. Dostupné na webstránke: http://cjicl.org.uk/2014/04/02/whaling-in-the-antarctic/. [cit. 2014-09-11].

[37] Resolution on Improving the Review Process for Whaling under Special Permit. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6373_2016_2.pdf [cit. 2018-10-31].

[38] Statement of Argentina, Australia, Brazil, Chile, Costa Rica, the Dominican Republic, Ecuador, the European Union and its Member States, Mexico, New Zealand, Panama, Peru and Uruguay calling for Japan to end lethal research in the Southern Ocean. Dostupné online: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/whales_dolphins/docs/joint_statement_japan_end_lethal_research.pdf [cit. 2018-10-31].

[39] Bližšie pozri: Špeciálne povolenie udelené Japonskom na lov veľrýb (populácia balaenoptera acutorostrata (minke whales)) v pobrežných vodách Japonska. Special permit- Permit no.29-SUIKAN-3280. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6889_IWCCCG1298_alt1.PDF; Špeciálne povolenie udelené Japonskom na lov veľrýb (minke whales, plus sei whales) v pobrežných vodách Japonska. Special permit- Permit no. 30-SUIKAN-371. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6932_IWCCCG1304_alt1.PDF [cit. 2018-10-31].

[40] Report of the Scientific Committee Bled, Slovenia, 24 April – 6 May 2018. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6940_SC67bReport%20(1).pdf [cit. 2018-10-31].

Záver

Aktuálne výzvy ochrany veľrýb prostriedkami medzinárodného práva vznikajú najmä v kontexte Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb (1946) vrátane jeho prílohy a Medzinárodnej veľrybárskej komisie vytvorenej podľa tohto dohovoru ako orgánu, ktorého úlohou je aplikovať tento dohovor v praxi.

Pri pohľade na činnosť a právomoci Medzinárodnej veľrybárskej komisie je možné konštatovať, že tento orgán má neľahké postavenie pri plnení svojho mandátu, teda zabezpečovaní ochrany a riadení lovu veľrýb. Plnenie jej úloh je závislé od vôle štátov a ich ochoty nájsť kompromis pri určovaní pravidiel ochrany a lovu veľrýb, a dodržiavať tieto pravidlá. Kompromis je však medzi názormi štátov, ktoré chcú zabezpečiť všemožnými prostriedkami ochranu veľrýb a trvajú na zákaze ich lovu, a medzi štátmi, ktoré lov veľrýb považujú za svoje kultúrne dedičstvo a základ svojej obživy, často ťažké či nemožné dosiahnuť. Hoci sa však Komisia dostáva takýmto spôsobom niekedy do patovej situácie, stále hrá významnú úlohu ako medzinárodný orgán univerzálnej pôsobnosti v oblasti ochrany veľrýb.

Zložitosť problematiky ochrany veľrýb rezonuje i v rozsudku Medzinárodného súdneho dvora vo veci Veľrybárstvo v Antarktíde (2014), ktorý identifikoval porušenie Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb (1946) zo strany Japonska, ktoré pod pláštikom „vedeckého výskumu" v duchu tohto dohovoru realizovalo komerčný lov veľrýb. Na základe rozhodnutia MSD síce Japonsko ukončilo daný program, no v roku 2015 začalo nový program na základe špeciálneho povolenia udeleného Japonskom v oblasti Antarktídy, známy ako NEWREP-A. Pri posudzovaní daného povolenia sa Vedecký výbor nezhodol na tom, či odoberanie vzoriek s následkom smrti veľryby je nevyhnutné pre dosiahnutie cieľov navrhovaného vedeckého programu. Z tohto dôvodu došlo na zasadnutí Komisie v roku 2016 k prijatiu rezolúcie o zlepšení procesu preskúmania veľrybárskych činností na základe špeciálneho povolenia. Jedným z jej výsledkov je vytvorenie Stálej pracovnej skupiny komisárov, ktorá má zhodnotiť správy a odporúčania Vedeckého výboru.

V súčasnosti je teda jednou z najväčších hrozieb pre ochranu veľrýb (hoci nie jedinou) ich lov, ktorý vo väčšom meradle uskutočňuje Japonsko brániace výkon lovu výskumnými a kultúrnymi dôvodmi výlovu veľrýb. Európska únia a jej členské štáty spolu s niekoľkými inými štátmi, prijali spoločné vyhlásenie, v ktorom vyzýva Japonsko, aby ukončilo smrtiaci výskum v Južnom oceáne.

LITERATÚRA

1. BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. 1995. *Basic Documents on International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1995. 688 p. ISBN 0-19-876321-2.
2. BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. 1992. *International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1992. 563 p. ISBN 0-19-876321-2.
3. DAMOHORSKÝ, M. – ŠTURMA, P. – ONDŘEJ, J. – ZÁSTĚROVÁ, J. – SMOLEK, M. – SOBOTKA, M. – STEJSKAL, V. – ŽÁKOVSKÁ, K. 2008. *Mezinárodní právo životního*

prostředí, II. část (zvláštní). Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008. 318 s. ISBN 978-80-903409-8-9.

4. FITZMAURICE, M. 2014. *Whaling in the Antarctic Australia vs. Japan (New Zealand intervening)* . OUPblog. Oxford : Oxford University Press, 2014. Dostupné na webstránke: http://blog.oup.com/2014/05/icj-judgement-japanese-whaling-international-law-pil/#sthash.a0WWJJDK.dpuf [cit. 2014-09-11].
5. IWC: Funding. Dostupné online: https://iwc.int/iwcfinancing [cit. 2018-10-31].
6. IWC: History and Purpose. Dostupné online: https://iwc.int/history-and-purpose [cit. 2018-10-31].
7. IWC: Rules of Procedure. Dostupné online: https://archive.iwc.int/pages/view.php?ref=3605&k= [cit. 2018-10-31].
8. IWC: Schedule: https://archive.iwc.int/pages/view.php?ref=3606&k= ([cit. 2018-10-31].
9. IWC : Whale watching. Dostupné online: https://iwc.int/whalewatching[cit. 2018-10-31].
10. JANKUV, J. 2015. Aktuálna judikatúra Medzinárodného súdneho dvora v oblasti ochrany životného prostredia. In *Rozhodovacia činnosť národných, medzinárodných a európskych súdov.* Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 242-275. ISBN 978-80-8082-832-5.
11. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
12. LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order.* Cambridge : Cambridge University Press, 2006. p. 337-339. ISBN 978-0-511-24967-9. Observers. Dostupné online: https://iwc.int/observers [cit. 2018-10-31].
13. Nariadenie Rady č. 338/97/ES o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín reguláciou obchodu s nimi (Ú. vs. ES L 61, 3.marca.1997, s. 1).
14. Návrh rozhodnutia Rady o pozícii, ktorá sa má v mene EÚ prijať na zasadnutiach Medzinárodnej veľrybárskej komisie (KOM(2011) 495 v konečnom znení). Dostupné online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011PC0495&from=SK [cit. 2018-10-31].
15. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 572/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín.
16. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 263/2005 Z. z. o prijatí Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb.
17. Report of the Scientific Committee Bled, Slovenia, 24 April – 6 May 2018. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6940_SC67bReport%20(1).pdf [cit. 2018-10-31].
18. Resolution on Improving the Review Process for Whaling under Special Permit. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6373_2016_2.pdf [cit. 2018-10-31].
19. SANDS, P. – PEEL, J. – FABRA, A. – MACKENZIE, R. 2012. *Principles of International Environmental Law*. Third Edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. p.423-429. ISBN 978-0-521-14093-5.

20. Scientific Committee. Dostupné online: https://iwc.int/index.php?cID=html_16 [cit. 2018-10-31].
21. Smernica 92/43/EHS o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín (Ú. vs. ES L 206, 22. 7. 1992, s. 7.).
22. Special permit- Permit No.29-SUIKAN-3280. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6889_IWCCCG1298_alt1.PDF[cit. 2018-10-31].
23. pecial permit- Permit No. 30-SUIKAN-371. Dostupné online: file:///C:/Users/Posivakova/Downloads/RS6932_IWCCCG1304_alt1.PDF [cit. 2018-10-31].
24. Statement of Argentina, Australia, Brazil, Chile, Costa Rica, the Dominican Republic, Ecuador, the European Union and its Member States, Mexico, New Zealand, Panama, Peru and Uruguay calling for Japan to end lethal research in the Southern Ocean. Dostupné online: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/whales_dolphins/docs/joint_statement_japan_end_lethal_research.pdf [cit. 2018-10-31].
25. Status List: Status of International Convention for the Regulation of Whaling. Dostupné online: https://www.state.gov/documents/organization/191051.pdf; [cit. 2018-10-31].
26. Total catches. Dostupné online: https://iwc.int/total-catches [cit. 2018-10-31].
27. Whale watching Handbook. Dostupné online: https://wwhandbook.iwc.int/en/ [cit. 2018-10-31].
28. Whaling. Dostupné online: https://iwc.int/whaling [cit. 2018-10-31].
29. Whaling in the Antarctic (Australia vs. Japan : New Zealand intervening), Judgment, I. C. J. Reports 2014, p. 226. Dostupné online: https://www.icj-cij.org/files/case-related/148/148-20140331-JUD-01-00-EN.pdf [cit. 2018-10-31].

Kontaktné údaje na autorov – email:
ludmila.elbert@upjs.sk
juraj.jankuv@gmail.com

IMPLEMENTÁCIA RÁMCOVEJ SMERNICE O VODE
IMPLEMENTATION OF THE WATER FRAMEWORK DIRECTIVE

Mgr. Michal Kiča
Ústav európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Abstrakt: Autor sa v príspevku zaoberá aktuálnym stavom implementácie Rámcovej smernice o vode v Slovenskej republike a hodnotí ju z hľadiska aplikačných problémov a dodržania cieľov smernice. Podrobne sa venuje procesnému rámcu implementácie smernice do vodného zákona. S poukázaním na konkrétne nedostatky z praxe autor definuje najzávažnejšie problematické oblasti, ktoré identifikuje najmä v absencii posudzovania kumulatívnych vplyvov, vytýka právnej úprave nedostatočný legislatívny rámec pre umožnenie efektívneho povoľovacieho konania, nevhodný prístup k výrazne zmeneným vodným útvarom, ako aj nezosúladenie protipovodňovej ochrany s požiadavkami smernice. Záverom navrhuje konkrétne odporúčania potrebné pre zabezpečenie splnenia povinností Slovenskej republiky vyplývajúcich zo smernice.

Kľúčové slová: Rámcová smernica o vode, implementácia, európske právo životného prostredia, zákon o vodách

Abstract: The author inspects current state of the Water Framework Directive implementation in the Slovak Republic and evaluates its application problems and compliance with the objectives of the Directive. He focuses on details of the procedural side of the Directive implementation into the Slovak Water Act. Referring to specific practical deficiencies, the author identifies the most problematic areas, notably the absence of assessment of cumulative impacts; insufficient legislative framework for effective permitting procedure; inappropriate approach towards heavily modified water bodies and non-compliance of flood protection with the Directive´s requirements. In conclusion the author proposes specific recommendations to ensure compliance with the obligations of the Slovak Republic under the Directive.

Keywords: The Water Framework Directive, implementation, EU Environmental Law, Slovak Water Act

Úvod

Významné civilizácie tradične považovali za svoje strategické suroviny najmä energetické nosiče. V súčasnej dobe sa však do popredia ako strategická surovina dostáva práve voda. Voda je vnímaná ako kľúčová nielen z jej najdôležitejšieho, environmentálneho hľadiska, ale rovnako

aj z bezpečnostných dôvodov, dokonca sa v súvislosti s ňou hovorí aj o tzv. vodnej bezpečnosti.[1] Je preto prirodzené, že minimálne štandardy ochrany vôd stanovila aj Európska únia. Rámcová smernica o vode a jej implementácia je v odbornej obci živo diskutovanou témou. Ambíciou tohto príspevku je poukázať na vybrané problémy spojené s nedostatočnou implementáciou Rámcovej smernice o vode do právneho poriadku Slovenskej republiky.

1 Význam rámcovej smernice o vode v úniovom environmentálnom práve

Smernica č. 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva (ďalej len „WFD" alebo „smernica") je ako rámcová smernica významným nástrojom na zjednotenie právnej úpravy Európskej únie (ďalej len „EÚ" alebo „únia"), ktorá vykazuje vyššiu mieru všeobecnosti a slúži ako východisková právna úprava pre jednotlivé čiastkové, tzv. dcérske smernice.[2]

Z ustanovenia čl. 192 ods. 2 písm. b) Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „*ZFEÚ*") vyplýva, že oblasť hospodárenia s vodnými zdrojmi alebo týkajúca sa priamo alebo nepriamo dostupnosti vodných zdrojov „*má pre členské štáty osobitnú citlivosť, keďže v nej ostáva zachovaný zvláštny legislatívny postup, v ktorom Rada rozhoduje jednomyseľne.*".[3]

WFD v úvodnej časti recitálu[4] vychádza z hodnotovej premisy, že voda nie je komerčný výrobok ako iné výrobky, ale skôr dedičstvo, ktoré treba chrániť, brániť a nakladať s ním ako takým. Všeobecným cieľom WFD je vytvoriť integrovaný rámec na ochranu všetkých vôd v rámci spoločenstva s cieľom znížiť tlak ľudskej populácie na vodné systémy a zároveň zabezpečiť trvalú udržateľnosť jej využívania. Filozofia WFD korešponduje so vzrastajúcim vnímaním práva na prístup k bezpečnej a dostupnej vode ako ľudskému právu. [5]

Aj keď WFD diferencuje medzi jednotlivými druhmi vodných útvarov, určuje konkrétne environmentálne ciele zhodné pre povrchové ako aj podzemné vody (relevantné pre Slovenskú republiku), a to: (i) zabrániť zhoršeniu stavu vodných útvarov, (ii) chrániť, zlepšovať, obnovovať

[1] Vodná bezpečnosť je definovaná ako schopnosť obyvateľstva zabezpečiť si prístup k potrebnému množstvu vody zodpovedajúcej kvality k udržaniu výživy, blahobytu a socioekonomického rozvoja, na zaistenie ochrany pred vodným znečistením a s vodou súvisiacimi prírodnými katastrofami a zaistenie fungovania ekosystémov v atmosfére mieru a politickej stability. In *Water Security and the Global Water Agenda, UN's Intersecretariat Group for Water Resources.* Dostupné online: http://www.unwater.org/publications/water-security-global-water-agenda/ [cit. 2018-12-06].

[2] SYLLOVÁ, J. – PITROVÁ, L. – PALDUSOVÁ, H. a kol. 2010. *Lisabonská smlouva. Komentář.* Praha : C. H. Beck, 2010. s. 697. ISBN 978-80-7400-339-4.

[3] SYLLOVÁ, J. – PITROVÁ, L. – PALDUSOVÁ, H. a kol. 2010. *Lisabonská smlouva. Komentář.* Praha : C. H. Beck, 2010. s. 697. ISBN 978-80-7400-339-4.

[4] Ods. 1 recitálu WFD.

[5] HUNTER. D. – SALZMAN. J. – ZAELKE. D. 2011. *International Environmental Law and Policy*. Foundation Press, New York : 2011. p. 893. ISBN 978-1599415383.

vodné útvary a výrazne zmenené útvary s cieľom dosiahnuť dobrý stav vôd, resp. dobrý ekologický potenciál, (iii) znížiť znečistenie spôsobené prioritnými látkami. [6]

Všeobecne možno teda uviesť, že WFD určuje celý rad environmentálnych cieľov s ohľadom na typ vodného útvaru, ktoré možno zhrnúť do pojmu dobrý stav vôd, pričom pri niektorých cieľoch určuje spôsob vyhodnotenia dobrého stavu vôd (z hľadiska ekologických, chemických, biologických, hydrogeologických a fyzikálnych vlastností). Termín na splnenie úloh určuje do konca roka 2015, s tým, že predpokladá predĺženie termínu na dosiahnutie dobrého stavu vôd maximálne o dve plánovacie obdobia, t. j. do roku 2027[7].

Mimoriadny význam WFD a dôležitosť povinnosti riadnej transpozície opakovane zdôrazňuje aj Súdny dvor Európskej únie (ďalej aj „*súdny dvor*"): „*Súdna judikatúra na úrovni Európskej únie preto vníma vodu v kontexte zložky životného prostredia, ktorá je spôsobilá ovplyvňovať iné súčasti životného prostredia. Voda preto nie je primárne vnímaná ako tovar, ale ako súčasť životného prostredia, ktorá existuje v interakcii s inými zložkami životného prostredia. Súdna judikatúra preto pri výklade politiky životného prostredia striktne trvá na dôslednom transponovaní opatrení na ochranu kvality vôd. Zároveň zdôrazňuje povinnosti členských štátov spočívajúce najmä v správnom preberaní a vykonávaní predpisov zabezpečujúcich ochranu vôd pred nebezpečnými látkami.*" [8] Včasná a vecne správna implementácia WFD a zabezpečenie plnenia jej cieľov tak predstavuje jednu z najdôležitejších úloh Slovenskej republiky v oblasti environmentálneho práva EÚ.

Nielen Slovenská republika však zápasí s problémami pri zabezpečení environmentálnych cieľov WFD. Problém implementácie WFD môžeme označiť z hľadiska únie za celoplošný, pretože s ťažkosťami pri dosiahnutí jej cieľov sa potýkajú mnohé ďalšie členské štáty, ktoré nie sú schopné zabezpečiť dobrý stav vôd a zabraňovať ďalšiemu zhoršovaniu ich stavu. [9]

Aj osemnásť rokov po prijatí WFD ostáva dosiahnutie jej cieľov stále výzvou. 47 % povrchových vôd v EU v roku 2016 nedosiahlo dobrý ekologický status, t. j. ťažiskový cieľ smernice. Počas prvého plánovacieho obdobia na roky 2009 až 2015 počet povrchových vôd, u ktorých došlo k zlepšeniu tak, že dosiahli dobrý status, stúpol iba o 10 %. Tieto skutočnosti vedú k úvahám medzinárodnej vedeckej obce o neefektívnosti WFD ako nástroja na zabezpečenie presadenia verejnej politiky. [10] Napriek tomu by Slovenská republika nemala rezignovať na ambíciu splniť si svoje záväzky vyplývajúce z WFD.

Členské štáty môžu plne využiť pomerne inovatívny potenciál smernice. WFD uviedla do právneho poriadku EÚ novátorský prístup k vodnému hospodárstvu, oproti predchádzajúcim úpravám, ponúkajúc nepomerne viac flexibility členským štátom. Porovnávajúc WFD

---

6 Čl. 1 WFD.

7 Čl. 4 WFD.

8 MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha : Leges, 2017. s. 63. ISBN 978-80-7502-193-9.

9 VOULVOULIS, N. – ARPON, K. D. – GIAKOUMIS, T. 2017. The EU Water Framework Directive: From great expectations to problems with implementation. In: *Science of The Total Environment*. 1 January 2017, vol. 575, p. 358-366. ISSN 0048-9697.

10 VAN RIJSWICK, H. F. M. W. 2015. Ground Breaking Landmark Case on Environmental Quality Standards?: The Consequences of the cjeu 'Weser-judgment' (C-461/13) for Water Policy and Law and Quality Standards in eu Environmental Law. In *Journal for European Environmental and Planning Law*. 2015, vol. 12, no 3-4, p. 363. ISSN 1876-0104.

s ostatnými environmentálnymi smernicami, WFD, s výnimkou zákazu zhoršovania kvality vôd, nemožno považovať za typ legislatívy zameranej na splnenie exaktne stanovených cieľov. WFD členským štátom skôr určuje špecifické procesné (operačné) a technické implementačné záväzky, ktorých nezabezpečenie môže posudzovať súdny dvor. [11]

WFD je vnímaná ako prvá smernica vôbec, ktorá sa zameriava na ekologickú trvalú udržateľnosť, čo jej dávalo popri ostatným inováciám až revolučný nádych, keďže mala slúžiť ako vzor pre budúcu európsku environmentálnu legislatívu. [12] Vyššie sumarizované poznatky o WFD vytvárajú priestor na posúdenie sporných bodov jej implementácie do právneho poriadku Slovenskej republiky.

2 Článok 4 ods. 7 ako kľúč k WFD a jeho transpozícia do Vodného zákona

Kľúčovým ustanovením WFD je čl. 4 ods. 7[13], ktorý upravuje prípustné výnimky z environmentálnych cieľov, a to tým, že definuje stav inak nezlučiteľný s cieľmi WFD ako stav, ktorý sa nepovažuje za porušenie smernice.

Ustanovenie čl. 4 ods. 7 WFD primárne reflektuje prirodzené zmeny v životnom prostredí nevyvolané, resp. neovplyvniteľné ľudskou činnosťou. Druhú kategóriu prípustných výnimiek z environmentálnych cieľov smernice predstavujú dôsledky trvalo udržateľných ľudských aktivít, ak sú kumulatívne splnené taxatívne uvedené podmienky, t. j. prevažujúci nadradený verejný záujem, vykonanie všetkých očakávateľných krokov na predídenie degradácie, prevaha pozitívnych dopadov nad dôsledkami degradácie a napokon neexistencia lepšej environmentálnej voľby. Trvalo udržateľné ľudské aktivity nie sú na účel WFD nijako definované, v zásade pôjde najmä

[11] HOWARTH, W. 2009. Aspirations and realities under the Water Framework Directive: proceduralisation, participation and practicalities. In *Journal of Environmental Law.* 2009, vol. 21 no 3, p. 391. ISSN 0952-8873.

[12] JOHNSON, C. 2012. Toward post-sovereign environmental governance? Politics, scale, and EU water framework directive. In *Water Alternatives*. 2012, vol. 5, no 1, p. 83. ISSN 1965-0175.

[13] Členské štáty neporušia túto smernicu, keď: je neúspech pri dosahovaní dobrého stavu podzemnej vody, dobrého ekologického stavu, prípadne dobrého ekologického potenciálu, alebo pri predchádzaní zhoršenia stavu útvaru povrchovej alebo podzemnej vody dôsledkom nových modifikácií fyzikálnych vlastností útvaru povrchových vôd alebo zmien úrovne hladiny útvarov podzemnej vody, alebo sa nepodarí zabrániť zhoršeniu stavu útvaru povrchovej vody z veľmi dobrého na dobrý v dôsledku nových trvalo udržateľných rozvojových činností človeka a súčasne sú splnené všetky nasledujúce podmienky: a) uskutočnia sa všetky realizovateľné kroky na obmedzenie nepriaznivého dopadu na stav vodného útvaru; b) dôvody úprav alebo zmien sú menovite uvedené a vysvetlené v pláne vodohospodárskeho manažmentu povodia vyžadovaného článkom 13 a ciele sa vyhodnotia každých šesť rokov; c) dôvody pre tieto úpravy alebo zmeny sú dôvodmi nadradeného verejného záujmu a/alebo prínos z dosiahnutia cieľov stanovených v odseku 1 pre životné prostredie a spoločnosť prevažuje nad prínosom nových úprav alebo zmenami pre ľudské zdravie, udržaním ľudskej bezpečnosti alebo trvalo udržateľným rozvojom a d) očakávané prínosy týchto úprav alebo zmien vodného útvaru, nie je možné z dôvodov technickej realizovateľnosti alebo neprimeraných nákladov dosiahnuť inými prostriedkami, ktoré sú podstatne lepšou environmentálnou voľbou.

o infraštruktúrne projekty v najširšom chápaní. Ustanovenie čl. 4 ods. 7 WFD je do slovenského právneho poriadku transponované prostredníctvom § 16 Vodného zákona (ďalej len „VZ").

Hlavným účelom hodnotenia podľa čl. 4 ods. 7 WFD je zváženie všetkých podstatných a potenciálne ovplyvniteľných ukazovateľov kvality, ktorých základom sú detailné údaje a hydromorfologicky senzitívne biologické hodnotiace metódy. [14]

3 Absencia kumulatívneho posudzovania vplyvov

Predmetom nasledujúcich častí príspevku bude poukaz na niektoré nedostatky v riadnej implementácii WFD. Jedným z najvypuklejších problémov implementácie WFD je celková absencia posudzovania kumulatívnych vplyvov a synergických vplyvov ľudskej činnosti na vodné útvary. I keď možno uvažovať o formálne akceptovateľnej implementácii, z hľadiska materiálneho presadenia tohto dôležitého verejného záujmu na úseku ochrany vôd Slovenská republika splnenie svojich záväzkov nezabezpečila.

I keď na jednej strane právny poriadok Slovenskej republiky upravuje posudzovanie kumulatívnych a súbežne pôsobiacich javov navrhovanej činnosti na úseku posudzovania vplyvov na životné prostredie[15], obdobný mechanizmus celkom absentuje vo vodoprávnom konaní. WFD pritom vytvára formalizovaný postup pre kombinované (kumulatívne) posudzovanie vplyvov, pričom vyžaduje, aby boli pri základných hodnoteniach využité všetky dostupné technológie a postupy. Iba kumulatívnym posudzovaním vplyvov možno zabezpečiť úlohu artikulovanú v čl. 1 WFD, a to dosiahnuť integrovaný a koordinovaný prístup vodného plánovania v Európe založeného na koncepte manažmentu celých povodí. [16]

Posudzovanie kumulatívnych, resp. synergických vplyvov spočíva v činnosti, kedy sa hodnotia vplyvy navrhovanej činnosti (napr. jednotlivého infraštruktúrneho projektu) vo vzájomnej súvislosti s vplyvmi ostatných relevantných navrhovaných činností na danom toku. Dôležitosť a nevyhnutnosť tejto činnosti je daná tým, že kým jednotlivo posudzovaná navrhovaná aktivita môže z hľadiska prípustnosti výnimky z environmentálnych cieľov obstáť, v kumulácii s vplyvmi iných navrhovaných činností by nebola prípustná. Posudzovanie kumulatívnych a synergických vplyvov je potrebné zabezpečovať aj s ohľadom na budúce, resp. ešte zvažované či predpokladané navrhované činnosti.

Typický príklad predstavuje kaskáda vodných diel (napr. malých vodných elektrární), ktoré sú založené na využívaní hydroenergetického potenciálu vodných tokov, čo je nevyhnutne spojené s ich vzdúvaním, znižovaním potenciálu toku a priechodnosti. Kým jednotlivá činnosť nemusí predstavovať zhoršenie stavu toku, resp. toto v teste obstojí, sústava takýchto zariadení môže zásadným spôsobom zhoršiť stav toku, napr. nezanedbateľným znížením rýchlosti toku

[14] Závery a odporúčania: Seminár „*Nové skúsenosti s implementáciou čl. 4 ods. 7 Rámcovej smernice o vode v Dunajskom regióne*", nepublikované.

[15] § 29a písm. c) zákona č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov, resp. príloha 4 bod IV.1. či príloha 10 bod 3 cit. zákona.

[16] Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o implementácii Rámcovej smernice o vode (2000/60/EC) – Plány managementov povodí, COM (2012) 670.

a jeho priechodnosti. Takéto zmeny potom môžu viesť k závažným až nezvratným zásahom do ostatných fyzikálnych, ekologických, hydrogeologických, biologických či iných vlastností toku a zásadnej zmene jeho charakteru, t. j. k celkovej jeho degradácii.

Absencia kumulatívneho posudzovania vplyvov nemusí pritom spôsobiť nedodržanie záväzkov len na vnútroštátnej úrovni, ale prirodzene môže pôsobiť aj na cezhraničné toky alebo povodia, a tým ohroziť plnenie environmentálnych cieľov WFD aj v inom členskom štáte. Ich existenciu predpokladá čl. 12 WFD, aj keď mechanizmus riešenia problému spôsobeného na území iného členského štátu má skôr konzultatívnu povahu a komisia pôsobí ako sprostredkovateľ. Všeobecným princípom medzinárodného práva životného prostredia pre zdieľané vodné zdroje je, okrem iného, doktrína tzv. spravodlivého využívania zdieľaného vodného zdroja (angl. concept of equitable utilization of shared watercourse). Tá predstavuje kompromisné a realizovateľnosti najbližšie riešenie zohľadňujúce teritoriálnu suverenitu a teritoriálnu integritu nad zdieľaným vodným tokom. Doktrína spravodlivého využívania zdieľaného vodného zdroja neznamená, že každý zo štátov k toku požíva rovnaké práva. Jej realizácia skôr umožňuje obom štátom na základe určitých kritérií rozumne vyvažovať záujmy týkajúce sa vodného zdroja pri súčasnom rešpektovaní teritoriálnej suverenity.[17]

Pokiaľ teda možno povinnosť kumulatívneho posudzovania vplyvov (v prípadoch zdieľaných tokov) vyvodiť aj zo všeobecných princípov medzinárodného práva životného prostredia, možno túto povinnosť implicitne vyvodiť aj z únijného práva, keďže politika životného prostredia nie je vo výlučnej právomoci členských štátov a patrí medzi oblasti zdieľanej právomoci medzi členskými štátmi a EÚ.[18]

Napriek uvedeným skutočnostiam Slovenská republika nezabezpečila efektívny mechanizmus posudzovania kumulatívnych a synergických vplyvov navrhovaných činností. Je síce pravdou, že § 16 ods. 9 VZ[19] vytvára legislatívny rámec pre zabezpečenie tejto činnosti aspoň vo vzťahu k iným vodným útvarom v správnom území povodia, ale nijako neupravuje ich skúmanie na vodnom toku dotknutom viacerými navrhovanými činnosťami.

V podmienkach Slovenskej republiky sa jedná o natoľko závažný problém, že mu osobitnú pozornosť venovala aj verejná ochrankyňa práv, a to v Správe o ochrane práva na životné prostredie postupom orgánov verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární.[20] I keď sa správa týka osobitnej kategórie navrhovanej činnosti, a to malých vodných elektrární, v nej konštatované nedostatky predstavujú systémové zlyhanie orgánov štátnej správy, či už z hľadiska koncepčnej činnosti alebo aj konkrétnej rozhodovacej praxe.

V stručnosti možno problém popísať tak, že posudzovanie kumulatívnych vplyvov, resp. synergických vplyvov viacerých navrhovaných činností nebolo vykonané ani v rámci

---

17 HUNTER. D. – SALZMAN. J. – ZAELKE. D. 2011. *International Environmental Law and Policy*. Foundation Press, New York : 2011. p. 881. ISBN 978-1599415383.

18 Čl. 4 ods. 2 písm. e) a čl. 191 ZFEÚ.

19 Postupy podľa odsekov 1 až 8 a postupy pri určovaní výrazne zmenených vodných útvarov nesmú natrvalo vylučovať alebo ohrozovať dosiahnutie environmentálnych cieľov v iných vodných útvaroch daného správneho územia povodia.

20 Správa o ochrane práva na životné prostredie postupom orgánov verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární, Bratislava, december 2016, dostupné online: http://www.vop.gov.sk/files/Správa%20vodne%20elektrarne.pdf [cit. 2018-12-01].

koncepčných a plánovacích materiálov, resp. ani pri povoľovaní konkrétnej navrhovanej činnosti.

Základným koncepčným dokumentom prípravy a realizácie navrhovanej činnosti (infraštruktúrne projekty – malé vodné elektrárne) je Koncepcia využitia hydroenergetického potenciálu vodných tokov Slovenskej republiky do roku 2030.[21] Predmetom koncepcie je, okrem iného, aj rámcové vymedzenie prideľovania profilov jednotlivým záujemcom o výstavbu malých vodných elektrární (zjednodušene – umiestnenie diela). Ako vo svojej správe konštatovala verejná ochrankyňa práv: „*ani v koncepcii a ani v následných posudzovacích a povoľovacích konaniach sa komplexne nezhodnotili vplyvy viacerých malých vodných elektrární na určitom úseku riečneho toku vystavaných za sebou. Takéto hodnotenie je nevyhnutné a jeho absencia znamená nenaplnenie požiadavky na posúdenie synergických a kumulovaných vplyvov koncepcie, resp. jednotlivého projektu. V mnohých konkrétnych konaniach orgány verejnej správy odkázali pri požiadavke účastníkov posúdiť kumulatívne a synergické vplyvy viacerých malých vodných elektrární nad sebou na koncepciu, ale tá sa tejto téme nevenovala. Stav, kedy kumulatívne vplyvy viacerých malých vodných elektrární neboli posúdené ani na úrovni koncepcie, ani na úrovni konkrétnych projektov, je jedným z najvážnejších pochybení orgánov štátu vo vzťahu k dodržiavaniu základných práv pri ich výstavbe. Takýto postup viedol k chaotickému konaniu jednotlivých orgánov a v konečnom dôsledku k negatívnym dopadom na životné prostredie.*“ [22]

Osobitne dôležitou súčasťou posudzovania kumulatívnych vplyvov v prípade u nás najrozšírenejších navrhovaných činností, malých vodných elektrární, je aj porovnanie efektívnosti výroby „zelenej“ energie a dopadov na životné prostredie. Inými slovami, či vôbec a ak áno, nakoľko prevažujú benefity výroby energie z obnoviteľných zdrojov nad poškodením prírodných zdrojov a ekosystémov spôsobených ich výstavbou.[23] Takéto posúdenie nie je možné bez zohľadnenia ekosystémových služieb ekosystémov (tu vodných tokov), ktorými sa rozumejú prínosy a úžitky, ktoré poskytujú prirodzene fungujúce ekosystémy.[24]

Do dôsledkov teda môžeme konštatovať, že v rámci koncepčnej činnosti došlo k prenosu zodpovednosti za vyriešenie problému s absenciou posudzovania kumulatívnych vplyvov na neskoršie štádiá povoľovacieho procesu (v konkrétnych činnostiach), ale ani v nich sa povinnosť kumulatívneho posudzovania nesplnila.

4 Neefektivita povoľovacieho konania

Ďalším problematickým okruhom je mechanizmus materiálneho posudzovania prípustnosti výnimiek z environmentálnych cieľov WFD, t. j. jej procesná stránka v právnom poriadku

[21] Koncepcia využitia hydroenergetického potenciálu vodných tokov Slovenskej republiky do roku 2030 v znení jej aktualizácie, schválené vládou Slovenskej republiky uznesením č. 12/2017 z 11. januára 2017, dostupné online: https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/21691/1 [cit. 2018-11-17].

[22] Správa o ochrane práva na životné prostredie postupom orgánov verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární, Bratislava, december 2016, s. 15.

[23] Správa o ochrane práva na životné prostredie postupom orgánov verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární, Bratislava, december 2016, s. 35.

[24] § 2 ods. 2 písm. h) zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Slovenskej republiky. Veľavravnou je aj skutočnosť, že procesný rámec obsiahnutý v § 16a VZ bol do VZ zavedený až jeho novelizáciou zákonom č. 51/2018 Z. z. s účinnosťou od 1. marca 2018.

WFD samozrejme neupravuje žiadne procesné postupy, ktorými sa majú presadiť jej ciele, a ani neupravuje žiadne osobitné požiadavky na procedúry pri jej aplikácii. Povinnosťou členského štátu je však zabezpečiť riadne prebratie smernice vrátane vytvorenia prípadného procesného rámca na jej aplikáciu, ak je to potrebné. Platí pritom, že národné procesné právo nesmie brániť účinnej aplikácii komunitárneho práva (zásada efektivity – principle of effectiveness) (45/76 Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen). [25]

V ostatnej dobe je možné vnímať podstatnú zmenu v environmentálnom práve EÚ, kedy dochádza k zmene dôrazu z detailne určených faktických cieľov na určenie všeobecných cieľov poskytujúcich značnú flexibilitu členským štátom. Zmena tohto dôrazu je však kombinovaná so zdôraznením určitých procedurálnych záväzkov. Takáto „proceduralizácia" predstavuje odpoveď na množstvo vplyvov pôsobiacich na environmentálne právo EÚ. Pravdepodobne najdôležitejším dôsledkom proceduralizácie je vytvorenie priestoru na širokú mieru uváženia pre členské štáty. [26] Z uvedeného dôvodu je potrebné venovať efektivite procesného rámca na presadenie cieľov WFD zvýšenú pozornosť.

Mechanizmus posudzovania navrhovanej činnosti je v § 16a VZ rozdelený do dvoch etáp – primárnej a sekundárnej. Predmetom primárneho posudzovania podľa § 16a ods. 1 VZ[27] je zistenie, či navrhovaná činnosť môže mať vôbec nejaké dopady na stav vôd. Vykonáva ju poverená osoba (jedinou poverenou osobou je Výskumný ústav vodného hospodárstva), ktorá o ňom vydá odborné stanovisko. Ak navrhovaná činnosť môže predstavovať zásah do stavu vôd, nastupuje sekundárne posúdenie upravené v § 16 ods. 14 a 15 VZ[28], ktoré vykonáva oprávnená osoba (autorizovaný komerčný subjekt), výsledkom čoho je projektová dokumentácia navrhovanej činnosti a správa o hodnotení podmienok (t. j. či navrhovaná činnosť spĺňa podmienky na udelenie výnimky z plnenia environmentálnych cieľov).

Z hľadiska efektivity možno takto zvolenému mechanizmu posudzovania vytknúť, že poverená osoba nemá žiadnu ingerenciu nad posudkom oprávnenej osoby, t. j. táto o jeho obsahu nie je ani informovaná, a ani jeho vecnú správnosť nepreskúmava. Pritom povoľovací orgán vychádza vo svojej následnej rozhodovacej činnosti práve zo správy zostavenej oprávnenou osobou. V tomto smere je potrebné poukázať na skutočnosť, že kým poverená osoba (vykonávajúca primárne posúdenie) nevstupuje do žiadneho zmluvného vzťahu s navrhovateľom

[25] STEHLÍK, V. 2012. *Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie*. Praha : Leges, 2012. s. 30 a nasl. ISBN 978-80-87576-26-7.

[26] LEE, M. 2005. *EU Environmental Law*. Oxford : Hart Publishing, 2005. p. 163. ISBN 978-1841134109.

[27] Pred podaním návrhu na začatie konania o povolení navrhovanej činnosti požiada fyzická osoba alebo právnická osoba orgán štátnej vodnej správy o vydanie rozhodnutia, či ide o navrhovanú činnosť podľa § 16 ods. 6 písm. b).

[28] Ak orgán štátnej vodnej správy rozhodne, že ide o navrhovanú činnosť podľa § 16 ods. 6 písm. b), žiadateľ požiada orgán štátnej vodnej správy o vydanie rozhodnutia, v ktorom orgán štátnej vodnej správy určí, či sa realizáciou navrhovanej činnosti splnia podmienky podľa § 16 ods. 6 písm. b) bodov 1 až 4. Žiadateľ k žiadosti o vydanie rozhodnutia podľa odseku 14 priloží projektovú dokumentáciu k navrhovanej činnosti a správu o hodnotení podmienok podľa § 16 ods. 6 písm. b) bodov 1 až 4.

činnosti, vzťah medzi navrhovateľom a oprávnenou osobou je založený na komerčnej báze, čo môže spochybniť objektivitu jej záverov. Snáď ako najvypuklejší problém však pôsobí úplná absencia spätnej väzby medzi správou oprávnenej osoby a činnosťou poverenej osoby. Inými slovami, poverená osoba nemá aktuálny a sústavný prehľad o povolených činnostiach, čo jej znemožňuje v reálnom čase vykonávať napr. kumulatívne posudzovanie vplyvov navrhovaných činností. Túto skutočnosť kritizuje samotná poverená osoba.[29] Rovnako tak absentuje možnosť nepovolenia navrhovanej činnosti už vo fáze primárneho posudzovania, čo by predstavovalo výrazné zníženie nákladov na následné povoľovacie a plánovacie procesy v zjavných prípadoch.

Všetky uvedené výhrady by bolo možné vhodne odstrániť tým, že obe etapy posudzovania by vykonávala iba jedna poverená osoba, v danom prípade Výskumný ústav vodného hospodárstva, a to na náklady navrhovateľa činnosti, čo by zabezpečilo efektívnejší a rýchlejší proces posudzovania podľa čl. 4 ods. 7 WFD.

5 Nesprávny prístup k výrazne zmeneným vodným útvarom a umelým vodným útvarom

WFD venuje osobitnú pozornosť výrazne zmeneným vodným útvarom a umelým vodným útvarom, keďže zlepšenie ich stavu, resp. minimálne zabránenie ich ďalšej deteriorácii, je kľúčové z hľadiska zabezpečenia splnenia najmä environmentálnych cieľov WFD.

WFD ukladá povinnosť členským štátom definovať a následne detekovať vodné útvary, ktoré boli fyzikálne pozmenené ľudskou činnosťou ako výrazne zmenené vodné útvary (Heavily Modified Water Body). Vodné útvary možno označiť ako výrazne zmenené v prípade, ak sú špecificky využívané (t. j. plavba, hydroelektrárne, zásobovanie vodou a pod.), alebo ak je ich širšie prostredie značne ovplyvnené rekonštrukčnými opatreniami vyžadovanými na dosiahnutie dobrého ekologického stavu, pričom environmentálnym cieľom je dosiahnuť dobrý ekologický potenciál.[30] Pri umelých vodných útvaroch (Artificial Water Body) ide o stav v zásade nezvratný. Klasifikácia výrazne zmenených vodných útvarov vychádza z poznania, že mnohé vodné útvary v Európe sú predmetom významných fyzikálnych zmien vyplývajúcich z rôznych spôsobov ich využívania. [31]

Keďže WFD explicitne nestanovuje povinnosť zabezpečiť zlepšenie stavu výrazne zmenených vodných útvarov, nemožnosť ich samotnej nápravy nepredstavuje nedostatočnú implementáciu WFD, resp. za inak sankcionovateľné zanedbanie povinností členského štátu.

---

[29] GAJDOVÁ, J. – GARAJOVÁ, Ľ. Implementation approaches resulting from requirements of the Article 4(7) WFD in the Slovak Republic In: *Workshop „New experience in implementation of Article 4.7 of the Water Framework Directive in the Danube Region ": prezentácia k vystúpeniu*, dostupné online: https://www.danubewaterquality.eu/uploads/files/EN_VUVH_Pristupy_k_rieseniu_problematiky_vyplyvajucej_z_poziada.pdf [cit. 2018-11-15].

[30] Čl. 4 ods. 3 WFD.

[31] Pracovný plán pre implementáciu Rámcovej smernice o vode v Slovenskej republike (príloha č. 1 k Správe o vodnom hospodárstve v Slovenskej republike v roku 2009) dostupné online: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-95031?prefixFile=m_ [cit. 2018-11-02].

Pre Slovensko je táto problematika obzvlášť dôležitá, keďže výrazne zmenené vodné útvary tvoria na Slovensku podstatnú časť vodnej siete. Z 1 742 vodných útvarov s plochou povodia väčšou ako 10 km^2 možno, z hľadiska hodnotenia hydromorfologických zmien, (ku koncu roku 2006) za umelé vodné útvary považovať 59 tokov (3,38 %) a 841 vodných tokov (48,27 %) je možne definitívne, resp. predbežne klasifikovať ako výrazne zmenené vodné útvary. [32] Ustanovenie § 16 ods. 4 VZ [33], resp. celé ustanovenie § 16 VZ, však do dôsledkov prakticky nezabezpečuje plnohodnotnú ochranu výrazne zmenených vodných tokov, resp. plnohodnotnú ochranu poskytuje len iným ako výrazne zmeneným vodným tokom. Kľúčovým sa javí najmä pojem „zhoršenie stavu" v zmysle § 16 ods. 4 písm. c) VZ, ktorého vylúčenie predstavuje podmienku pre umožnenie aplikovania menej prísnych environmentálnych cieľov. Citované ustanovenie nerešpektuje záväzný výklad pojmu „zhoršenie stavu" podľa čl. 4 ods. 1 písm. a) bod i) WFD, tak ako ho vyložil súdny dvor. Ten v rámci prejudiciálneho konania v rozhodnutí Weser – C-461/13 z 1. júla 2015, konštatoval: *„Článok 4 ods. 1 písm. a) body i) až iii) smernice 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva, sa má vykladať v tom zmysle, že členské štáty sú, s výhradou udelenia výnimky, povinné odmietnuť povolenie konkrétneho projektu, pokiaľ môže spôsobiť zhoršenie stavu útvaru povrchovej vody alebo ohrozuje dosiahnutie dobrého stavu povrchovej vody alebo dobrého ekologického potenciálu a dobrého chemického stavu takejto vody k dátumu stanovenému touto smernicou. Pojem „zhoršenie stavu" útvaru povrchovej vody uvedený v článku 4 ods. 1 písm. a) bode i) smernice 2000/60 sa má vykladať v tom zmysle, že o zhoršenie ide vtedy, keď sa stav prinajmenšom jednej z kvalitatívnych zložiek v zmysle prílohy V tejto smernice zhorší o jednu triedu, a to aj v prípade, že toto zhoršenie kvalitatívnej zložky nevedie k celkovo horšiemu zaradeniu útvaru povrchovej vody. Pokiaľ sa však dotknutá kvalitatívna zložka v zmysle tejto prílohy už nachádza v najnižšej triede, akékoľvek zhoršenie tejto zložky je „zhoršením stavu" útvaru povrchovej vody v zmysle článku 4 ods. 1 písm. a) bodu i)."*

Je zrejmé, že súdny dvor rozlišuje medzi celkovo horším zaradením útvaru povrchovej vody na jednej strane a zhoršením čo i len jednej z kvalitatívnych zložiek na strane druhej. Naopak, rozoberané ustanovenie s takýmto rozlišovaním vôbec neráta, čo pri jeho strohej aplikácii môže viesť k degradácii výrazne zmeneného vodného toku, t. j. k nedodržaniu environmentálnych cieľov WFD.

---

[32] Situačná správa o stave riešenia v jednotlivých pracovných skupinách pre implementáciu RSV (príloha č. 2 k Správe o vodnom hospodárstve v Slovenskej republike v roku 2009) dostupné online: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-105202?prefixFile=m_ [cit. 2018-11-02].

[33] (4) Menej prísne environmentálne ciele, ktoré sa preverujú každých šesť rokov, možno určiť pre útvary povrchových vôd a pre útvary podzemných vôd, ktorých prirodzený stav alebo stav zmenený ľudskou činnosťou je taký, že dosiahnutie environmentálnych cieľov je technicky neuskutočniteľné alebo predstavuje neprimerané náklady; tento spôsob určenia platí, ak a) environmentálne potreby a sociálno-hospodárske potreby zabezpečované takouto ľudskou činnosťou nemožno dosiahnuť inými prostriedkami, ktoré sú podstatne lepšou environmentálnou voľbou, ktorá nepredstavuje neprimerané náklady, b) sa zaručí, že 1. povrchová voda dosiahne najlepší možný ekologický stav a chemický stav s ohľadom na dopady, ktorým sa nebolo možné vyhnúť kvôli povahe danej ľudskej činnosti alebo znečisťovania, 2. zmeny dobrého stavu podzemnej vody vzhľadom na dopady, ktorým sa nebolo možné vyhnúť kvôli danej ľudskej činnosti alebo znečisťovaniu, budú najmenšie možné, c) nedôjde k ďalšiemu zhoršeniu stavu ovplyvneného vodného útvaru.

6 Nezosúladenie protipovodňovej ochrany

Ostatným, no nemenej pálčivým problémom, ktorý sa priamo netýka implementácie WFD do VZ, je nezabezpečenie právnej úpravy protipovodňovej ochrany s cieľmi WFD.

Právny poriadok Slovenskej republiky vo svojich dôsledkoch vyňal aj iné, nie len neodkladné opatrenia na úseku protipovodňovej ochrany z posudzovania testu prípustnosti podľa čl. 4 ods. 7 WFD. Zákon č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 7/2010 Z. z.“) nijakým spôsobom neupravuje posudzovanie nie neodkladných činností z hľadiska WFD alebo VZ. Zdôrazňujeme, že žiadne ustanovenie WFD neupravuje akúkoľvek výnimku z posudzovania dopadov navrhovanej činnosti v prípade protipovodňovej ochrany (nejde o neodkladné opatrenia). Naopak, v danom prípade relevantná sektorová Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2007/60/ES z 23. októbra 2007 o hodnotení a manažmente povodňových rizík v čl. 17 recitálu[34] vyslovene predpokladá posudzovanie činnosti pri protipovodňovom manažmente aj z hľadiska cieľov stanovených WFD.

Je síce pravdou, že legislatíva EÚ v oblasti životného prostredia (prevažne v podobe smerníc), je mimoriadne bohatá a napriek snahám o jej sprehľadnenie a väčšiu systematiku ostáva aj naďalej pomerne roztrieštená[35], no ani táto skutočnosť neospravedlňuje nedostatočné, resp. žiadne zohľadnenie synergie právnej úpravy WFD s protipovodňovou smernicou.

Ustanovenie § 4 zákona č. 7/2010 Z. z. oprávňuje správcu vodného toku k rozsiahlym a často aj nezvratným zásahom najmä do fyzikálnych, hydrogeologických a biologických vlastností vodného toku, a to aj mimo času povodňovej situácie. Z hľadiska najzávažnejších činností môžeme poukázať najmä na podstatnú reguláciu koryta toku, žiadnemu povoľovaciemu konaniu podliehajúci výrub pribrežných drevín a pod. Ide o činnosti zásadným spôsobom meniace stav toku, pri ktorých môže dôjsť k zhoršeniu stavu vodného útvaru, a teda aj prípadne neplneniu cieľov WFD, resp. nepreskúmania, či sa jedná o nevyhnutné a efektívne opatrenia a či požadovaný stav nemožno dosiahnuť inými, modernými a prírode bližšími prostriedkami.

Vhodným príkladom citeľne kritizovanej[36] regulácie toku vykonanej v režime protipovodňovej ochrany, mimo povodňového stavu a bezprostrednej hrozby vybreženia, je regulácia koryta Studeného potoku (NAPANT) v auguste 2018, ktorá viedla prakticky k jeho úplnej degradácii. Pritom, z hľadiska WFD sa dokonca jedná o chránený vodný útvar bez akejkoľvek

---

[34] Vypracovanie plánov vodohospodárskeho manažmentu povodia podľa smernice 2000/60/ES a plánov manažmentu povodňových rizík podľa tejto smernice sú prvkami integrovaného manažmentu povodia. V týchto dvoch procesoch by sa preto mal využívať potenciál na spoločnú synergiu a výhody, pričom by sa mali zohľadňovať environmentálne ciele smernice 2000/60/ES, zabezpečiť efektívnosť a rozumné využívanie zdrojov a zároveň uznať, že príslušné orgány a správne jednotky môžu byť odlišné v tejto smernici a v smernici 2000/60/ES.

[35] SYLLOVÁ, J. – PITROVÁ, L. – PALDUSOVÁ, H. a kol. 2010. *Lisabonská smlouva. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2010. s. 697. ISBN 978-80-7400-339-4.

[36] DUGOVIČ, M. V Tatrách je aj mesiac po povodni mimoriadna situácia, chránený Studený potok zmenili stroje na nepoznanie. In: *Denník N (31. 8. 2018)* dostupné online: https://dennikn.sk/1217995/v-tatrach-je-aj-mesiac-po-povodni-mimoriadna-situacia-chraneny-studeny-potok-zmenili-stroje-na-nepoznanie/ [cit. 2018-09-26].

možnosti jeho degradácie. V danom prípade neprebehlo žiadne vecné posudzovanie navrhovanej činnosti v zmysle WFD ani VZ.

Z uvedených skutočností vyplýva, že Slovenská republika nezabezpečila na úseku protipovodňovej ochrany implementáciu WFD vôbec a činnosťami vykonávanými v tejto oblasti môže závažným spôsobom ohroziť plnenie environmentálnych cieľov WFD.

Záver

V príspevku sme sa okrem stručného popisu významu WFD venovali najmä vybraným problémom jej implementácie v právnom poriadku Slovenskej republiky. Medzi najzávažnejšie nedostatky možno radiť absenciu legislatívneho a organizačného rámca na posudzovanie kumulatívnych a synergických vplyvov viacerých postupne navrhovaných činností na jeden vodný útvar. Rovnako možno nájsť priestor na zvýšenie efektivity procedurálneho mechanizmu posudzovania navrhovaných činností vo VZ. Implementácia WFD ďalej opomína zvýšenú ochranu, ktorú je potrebné v zmysle judikatúry súdneho dvora venovať výrazne pozmeneným vodným tokom. Citlivým problémom tiež ostáva prakticky nezabezpečená implementácia WFD na úseku protipovodňovej ochrany najmä v situácii, keď bezprostredne nehrozí povodňové nebezpečenstvo.

Na tomto mieste možno vysloviť obavu, že bez odstránenia popísaných nedostatkov najmä v prípade absencie predpokladov na účinné kumulatívne posudzovanie vplyvov a nezabezpečenie implementácie WFD v oblasti protipovodňovej ochrany, môže Slovenská republika čeliť ďalšiemu konaniu o porušení podľa čl. 258 ZFEÚ, a to pre nesplnenie povinností vyplývajúcich z čl. 4 WFD.

Vzhľadom na povahu prezentovaných nedostatkov pri implementácii WFD nemožno navyše uvažovať o existencii prípustných liberačných dôvodov, ktoré by porušenie povinností Slovenskej republiky ospravedlnili. [37]

Odhliadnuc od záverov vyslovených v príspevku, popísané problémy nespôsobujú iba porušenie záväzkov Slovenskej republiky vo vzťahu k EÚ, ale závažným spôsobom zasahujú do kvality vôd na Slovensku. Preto si ich vyriešenie zasluhuje širší spoločenský záujem.

LITERATÚRA

1. BOBEK, M. – BŘÍZA, P. – KOMÁREK, J. 2011. *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 663. ISBN 978-80-7400-377-6.
2. DUGOVIČ, M. V Tatrách je aj mesiac po povodni mimoriadna situácia, chránený Studený potok zmenili stroje na nepoznanie. In *Denník N (31. 8. 2018)* dostupné online: https://dennikn.sk/1217995/v-tatrach-je-aj-mesiac-po-povodni-mimoriadna-situacia-chraneny-studeny-potok-zmenili-stroje-na-nepoznanie/ [cit. 2018-09-26].

[37] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. 2010. *Primárne právo Európskej únie. Aplikácia a výklad práva s judikatúrou.* 3. vydanie. Bratislava : EUROIURIS, 2010. s. 138. ISBN 978-80-8940-606-7.

3. GAJDOVÁ, J. – GARAJOVÁ, Ľ. Implementation approaches resulting from requirements of the Article 4(7) WFD in the Slovak Republic In *Workshop „New experience in implementation of Article 4.7 of the Water Framework Directive in the Danube Region :" prezentácia k vystúpeniu*, dostupné online:https://www.danubewaterquality.eu/uploads/files/EN_VUVH_Pristupy_k_rieseniu_problematiky_vyplyvajucej_z_poziada.pdf [cit. 2018-11-15].
4. HOWARTH, W. 2009. Aspirations and realities under the Water Framework Directive: proceduralisation, participation and practicalities. In *Journal of Environmental Law*. 2009, vol 21, no 3, p. 391. ISSN 0952-8873.
5. HUNTER. D. – SALZMAN. J. – ZAELKE. D. 2011. *International Environmental Law and Policy*. Foundation Press, New York : 2011. 1508 p. ISBN 978-1599415383.
6. JOHNSON, C. 2012. Toward post-sovereign environmental governance? Politics, scale, and EU water framework directive. In *Water Alternatives.* 2012, vol 5 no.1, p. 83. ISSN 1965-0175.
7. Koncepcia využitia hydroenergetického potenciálu vodných tokov Slovenskej republiky do roku 2030 v znení jej aktualizácie, schválené vládou Slovenskej republiky uznesením č. 12/2017 z 11. 1. 2017, dostupné online: https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/21691/1 [cit. 2018-11-17].
8. LEE, M. 2005. *EU Environmental Law*. Oxford : Hart Publishing, 2005. p. 316. ISBN 978-1841134109.
9. MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha : Leges, 2017. s. 248, ISBN 978-80-7502-198-4.
10. Pracovný plán pre implementáciu Rámcovej smernice o vode v Slovenskej republike (príloha č. 1 k Správe o vodnom hospodárstve v Slovenskej republike v roku 2009) dostupné online: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-95031?prefixFile=m_ [cit. 2018-11-02].
11. Situačná správa o stave riešenia v jednotlivých pracovných skupinách pre implementáciu RSV (príloha č. 2 k Správe o vodnom hospodárstve v Slovenskej republike v roku 2009) dostupné online: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-105202?prefixFile=m_ [cit. 2018-11-02].
12. SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. 2010. *Primárne právo Európskej únie. Aplikácia a výklad práva s judikatúrou.* 3. vydanie. Bratislava : EUROIURIS, 2010. s. 1097. ISBN 978-80-8940-606-7.
13. Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade o implementácii Rámcovej smernice o vode (2000/60/EC) – Plány managementov povodí, COM (2012) 670.
14. Správa o ochrane práva na životné prostredie postupom orgánov verejnej správy pri povoľovaní výstavby malých vodných elektrární, Bratislava, december 2016, dostupné online: http://www.vop.gov.sk/files/Správa%20vodne%20elektrarne.pdf [cit. 2018-12-01].
15. STEHLÍK, V. 2012. *Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie*. Praha : Leges, 2012. s. 264. ISBN 978-80-87576-26-7.
16. SYLLOVÁ, J. – PITROVÁ, L. – PALDUSOVÁ, H. a kol. 2010. *Lisabonská smlouva. Komentář.* Praha : C. H. Beck, 2010. 1344 s. ISBN 978-80-7400-339-4.
17. VAN RIJSWICK, H. F. M. W. 2015. Ground Breaking Landmark Case on Environmental Quality Standards? The Consequences of the cjeu 'Weser-judgment' (C 461/13) for Water Policy and Law and Quality Standards in eu Environmental Law. In *Journal for European Environmental and Planning Law*. 2015, vol 12 (3-4), p. 363. ISSN 1876-0104.

18. VOULVOULIS, N. – ARPON, K. D. – GIAKOUMIS, T. 2017. The EU Water Framework Directive: From great expectations to problems with implementation. In *Science of The Total Environment*. 1 january 2017, vol 575, p. 358-366. ISSN 0048-9697.
19. Water Security and the Global Water Agenda. UN's Intersecretariat Group for Water Resources, dostupné online: http://www.unwater.org/publications/water-security-global-water-agenda/ [cit. 2018-12-06].
20. Závery a odporúčania: Seminár „*Nové skúsenosti s implementáciou čl. 4 ods. 7 Rámcovej smernice o vode v Dunajskom regióne*", nepublikované.

Kontaktné údaje na autora – email:
kica.michal@gmail.com

MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR A MEDZINÁRODNÉ ENVIRONMENTÁLNE PRÁVO

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE AND THE INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Článok sa zaoberá základnými zásadami práva životného prostredia a analyzuje rozhodovaciu činnosť Medzinárodného súdneho dvora v prípadoch, ktoré sa týkajú aj problematiky medzinárodného environmentálneho práva.

Kľúčové slová: Medzinárodný súdny dvor, medzinárodné právo životného prostredia, vodné dielo Gabčíkovo – Nagymaros, posudok, rozsudok

Abstract: The article is concerned with the fundamental principles of environmental law and it analyzes the decision-making process of the International Court of Justice in the cases involving international environmental law as well.

Keywords: International Court of Justice, International Environmental Law, Project Gabčíkovo – Nagymaros, Advisory opinion, Judgment

Úvod

Cieľom tohto príspevku je identifikovať všetky rozhodnutia, či už v rámci sporového alebo posudkového konania pred Medzinárodným súdnym dvorom v Haagu, ktoré sú dôležité pre vývoj medzinárodného práva životného prostredia. Vzhľadom na to, že MSD sa až v poslednej dekáde dvadsiateho storočia vo svojich rozhodnutiach zaoberal priamo právom životného prostredia a s ním súvisiacim otázkam, príspevok sa bude venovať aj skorším rozhodnutiam Medzinárodného súdneho dvora, či iným súdnym, resp. arbitrážnym konaniam, ktoré sa odvolávajú na zásady, či už všeobecného alebo zmluvného medzinárodného práva, ktoré v súčasnosti považujeme za obyčajové normy.

1 Medzinárodné právo životného prostredia

Medzinárodné právo životného prostredia patrí medzi najmladšie odvetvia medzinárodného práva verejného. Možno súhlasiť s G. von Glahnom a J. L. Taulbeem, že k vzniku tohto

odvetvia, ktoré je odlišné a oddeliteľné od zodpovednosti štátu, došlo v rámci ostatných 50 rokov. Zdôraznenie odlišnosti a oddeliteľnosti vyplýva z toho, že niektoré environmentálne otázky sú už dlhodobo súčasťou všeobecného medzinárodného práva[1]. Sú to najmä obyčajové pravidlá, ako je zásada nepoškodzovania životného prostredia za hranicami jurisdikcie štátu, zásada dobrého susedstva či zásada spravodlivého využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma, resp. viacerými štátmi.

Štáty mali vždy povinnosť kontrolovať činnosti, ktoré by mohli mať nepriaznivé účinky na územia ich susedov. Cezhraničné problémy tvoria len jeden aspekt environmentálnych problémov, pričom medzi ďalšie radíme znečistenie ovzdušia, globálne otepľovanie, znečistenie morí, vyčerpanie ozónu, zneškodňovanie rádioaktívnych a iných nebezpečných odpadov či ochranu ohrozených a voľne žijúcich živočíchov a populácií rýb. Moderné obavy nesúvisia len s potenciálnymi problémami, ale aj so všeobecnejšími hrozbami pre atmosféru a globálnu komunitu.

Všetky tieto problémy sú spoločné problémy všetkých štátov, žiadny štát ich nemôže vyriešiť sám. Počas uplynulých 50 rokov sa starostlivosť o škody na samotnom životnom prostredí, okrem poškodenia životného prostredia konkrétneho štátu, stala súčasťou medzinárodného práva[2]. Medzinárodné právo životného prostredia môžeme tak charakterizovať aj ako právo spolupráce subjektov medzinárodného práva.

Riešenie niektorých sporov, ktoré sa nie prvoplánovo venovali škodám na životnom prostredí však dôležito zasiahli do práva životného prostredia. Takýmto sporom, ktorý patrí k najviac citovaným, je spor vo veci *The Trail Smelter (USA vs. Kanada)*[3], ktorý riešil arbitrážny súd (Montreal) v roku 1938 a 1941. Spor sa týkal oxidu siričitého, ktorý produkovala súkromná kanadská hutnícka spoločnosť, ktorá bola situovaná len 12 míľ od severnej hranice USA. Tieto emisie oxidu siričitého spôsobili škodu súkromným vlastníkom poľnohospodárskej pôdy a lesov v blízkosti mesta Northport[4]. Arbitrážny súd rozhodol, že v dôsledku činnosti kanadskej hutníckej spoločnosti, vlastniacej závod na spracovanie neželezných kovov, bola spôsobená škoda na území USA, a preto v zmysle medzinárodného práva je za túto škodu zodpovedná Kanada. Arbitrážny súd aplikoval zásadu medzinárodného práva nepoškodzovania územia iného štátu za hranicami jurisdikcie vlastného štátu („ ... žiadny štát nemá právo používať alebo povoliť používanie svojho územia takým spôsobom, ktorý by zapríčinil škodu na území iného štátu alebo územiu iného štátu...“)[5]. Zároveň arbitrážny súd rozhodol, že Kanada je povinná zaplatiť kompenzáciu za spôsobenú škodu a zabezpečiť neopakovanie porušenia medzinárodného práva[6].

---

1 VON GLAHN, G. – TAULBEE, J. L. 2007. *Law Among Nations, An Introduction to Public International Law.* 8th edition. New York : Pearson/Longman, 2007. p. 557. ISBN 0-321-10480-3.

2 VON GLAHN, G. – TAULBEE, J. L. 2007. *Law Among Nations. An Introduction to Public International Law.* 8th edition. New York : Pearson/Longman, 2007. p. 557-8. ISBN 0-321-10480-3.

3 *U.N.RIAAwards 3 (1947) 1905; 33 AJIL 182 (1939), and 35 AJIL 716 (1941).*

4 VON GLAHN, G. – TAULBEE, J. L. 2007. *Law Among Nations. An Introduction to Public International Law.* 8th edition. New York : Pearson/Longman, 2007. p. 563. ISBN 0-321-10480-3.

5 ŠMIGOVÁ, K. 2012 Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia*. SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 99-100. ISBN 978-80-89640-00-3.

6 VON GLAHN, G. – TAULBEE, J. L. 2007. *Law Among Nations. An Introduction to Public International Law.* 8th edition. New York : Pearson/Longman, 2007. p. 563-564. ISBN 0-321-10480-3.

Arbitrážny tribunál riešil aj prípad Lac Lanoux medzi Francúzskom a Španielskom (1957)[7], ktorý sa týkal jazera Lanoux situovaného na francúzskej strane pohoria Pyreneje. Vodu do jazera privádzali rôzne zdroje, riečky a potoky prameniace a tečúce len na území Francúzska. Voda z jazera bola zdrojom vody pre rieku Carol, ktorá prechádzala cez francúzsko-španielsku hranicu asi 15 míľ od jazera a asi 4 míle na španielskom území od tejto hranice sa spojila s riekou Segre a následne sa vlievali do najdlhšej španielskej rieky Ebro. Oba štáty uzavreli v roku 1866 Zmluvu z Bayonne, ktorá určuje ich vzájomné hranice a v jej dodatku je riešené spoločné užívanie vodných zdrojov. V roku 1917 Francúzsko prišlo s návrhom rôznych schém odvádzania jazerných vôd pre verejné služby. Voda mala byť odklonená z koryta rieky Carol a následne mala byť vrátená späť na mieste, kde pretínala hranice. Španielsko tvrdilo, že Francúzsko nemôže takýto úkon spraviť bez jeho súhlasu. Rozsudok Lac Lanoux medzi Francúzskom a Španielskom poukázal na obyčajovú zásadu spravodlivého využívania vodného toku, ktorá sa zakladá na rovnosti práv, nie na rovnomernom rozdelení vodných zdrojov. To znamená, že záujmy každej strany musia byť vyvážené voči druhej, aby sa dosiahlo spravodlivé rozdelenie práv. Zároveň poukázal na konzultácie a negociácie v dobrej viere ako na nie iba obyčajnú formalitu, ale ako na pokus dosiahnuť dohodu ako prevenciu pred konfliktmi[8].

Zásada spravodlivého využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma a viacerými štátmi[9] bola už skôr potvrdená aj v rozsudku Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti v prípade Územná jurisdikcia Medzinárodnej komisie rieky Odra[10]. Podstata sporu spočívala v tom, že v súlade s čl. 331 ods. 1 Mierovej zmluvy medzi mocnosťami spojenými a združenými a Nemeckom a Protokolom (Versailles, 28. júna 1918)[11] bola rieka Odra od ústia rieky Opavy spolu s Labe, Niemanom a Dunajom vyhlásená za medzinárodnú rieku. Druhým odsekom toho istého článku boli vyhlásené za medzinárodné aj „každá splavná časť týchto riečnych systémov, ktoré prirodzene poskytujú viac ako jednému štátu prístup k moru, či už s prekládkou alebo bez prekládky z jedného plavidla na iné, spolu s laterálnymi kanálmi a kanálmi skonštruovanými buď na zdvojenie, alebo zdokonalenie prirodzene splavných úsekov uvedených riečnych systémov, alebo na spojenie dvoch prirodzene splavných úsekov tej istej rieky." Článok 341 Versailleskej zmluvy stanovuje, že rieka Odra bude daná do správy Medzinárodnej komisie zloženej zo zástupcov Poľska, Pruska, Československa, Veľkej Británie, Francúzska a Švédska, pričom táto komisia v súlade s čl. 343 Versailleskej zmluvy pristúpi k vypracovaniu návrhu na revíziu existujúcich medzinárodných dohôd a nariadení, ktorým by sa vymedzili časti rieky a jej prítokov, vo vzťahu ku ktorým sa bude uplatňovať medzinárodný režim (čl. 344 predmetnej zmluvy). Keďže vznikol rozpor medzi členmi komisie a poľským delegátom v otázke jurisdikcie komisie vo vzťahu k dvom prítokom rieky Odry (Noteć a Warta), obrátili sa strany tohto sporu s daným problémom na Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti (ďalej len „Stály

---

[7] *12 U.N.RIAA 281 (1957).*

[8] VON GLAHN, G. – TAULBEE, J. L. 2007. *Law Among Nations. An Introduction to Public International Law.* 8th edition. New York : Pearson/Longman, 2007. p. 564-565. ISBN 0-321-10480-3.

[9] JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné, Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. s. 96. ISBN 978-80-7380-597-5.

[10] *Case Relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder, PCIJ, Series A. No. 23 (1929).*

[11] Publikovaná v Zbierke zákonov pod č. 217/1921 Sb.

dvor“) a požiadali ho, aby vyhlásil, že jurisdikcia komisie sa vzťahuje aj na oba prítoky, ktoré sa nachádzajú na poľskom území, za predpokladu, že ich možno definovať ako splavné vodné cesty medzinárodného významu, resp. ak spĺňajú podmienky plavby stanovené v čl. 331 Versailleskej zmluvy. Poľská vláda naopak chcela dosiahnuť, aby Stály dvor vyhlásil, že komisia nedisponuje touto jurisdikciou. Stály dvor vychádzal pri svojom rozhodovaní zo znenia predmetného čl. 331 a dospel k záveru, že prítoky Noteć a Warta musia splniť dve podmienky, aby mohli byť považované za medzinárodné, a to že ich časť musí byť splavná a musia prirodzene poskytovať viac ako jednému štátu prístup k moru. Keďže ich splavnosť nie je spochybnená, je dôležité zistiť splnenie druhej podmienky. Stály dvor konštatoval, že je dôležité brať do úvahy spoločenstvo záujmov pobrežných štátov, ktoré sa rozširuje na celý splavný tok rieky a nezastavuje sa na poslednej politickej hranici a právomoc komisie siaha až do bodu, pri ktorom prítoky Warta a Noteć prestanú byť prirodzene splavné alebo splavné pomocou postranných kanálov či prítokov.

Z uvedeného vyplýva, že medzinárodné právo životného prostredia je obsiahnuté tak v obyčajových pravidlách všeobecného medzinárodného práva, ako aj vo viac ako tristo medzinárodných zmluvách univerzálnej, regionálnej, ako aj partikulárnej povahy, vo viac ako tisíc dvojstranných zmluvách a v desiatkach rezolúcií, resp. iných dokumentov medzivládnych medzinárodných organizácií vrátane OSN[12]. Spory, ktoré vznikli aj v súvislosti s porušením primárneho záväzku z oblasti medzinárodného práva životného prostredia strany predkladajú tak arbitrážnym súdom, ako aj Medzinárodnému súdnemu dvoru, na ktorého rozhodovaciu činnosť v tejto oblasti sa sústredíme v ďalšej časti príspevku.

2 Medzinárodný súdny dvor

Medzinárodný súdny dvor (ďalej len „MSD“ alebo „súd“) ako jediný univerzálny súd so všeobecnou pôsobnosťou je najvýznamnejším medzinárodným súdom, ktorý je zároveň hlavný súdny a jeden zo šiestich hlavných orgánov Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“). Charta OSN, zakladajúci dokument tejto organizácie, upravuje postavenie MSD vo svojej kapitole XIV, v článkoch č. 92 – 96. Ďalšími základnými dokumentmi sú Štatút MSD, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou Charty a Rokovací poriadok MSD, ktorý bol vypracovaný v súlade s. č. 30 Štatútu MSD samotným súdnym orgánom. Súd sa skladá z pätnástich sudcov, ktorí sú volení Valným zhromaždením OSN a Bezpečnostnou radou OSN spomedzi navrhnutých osôb, ktoré sú v súlade s čl. 2 Štatútu MSD na vysokej morálnej úrovni a sú spôsobilé zastávať funkciu sudcu najvyššieho súdu v danej krajine alebo sú uznávané ako znalci medzinárodného práva. Sudcom nemôžu byť súčasne dve a viac osôb, ktoré sú štátnymi príslušníkmi toho istého štátu.

Súd zasadá v súlade s čl. 25 Štatútu MSD spravidla v pléne v plnom počte, pričom minimálne kvórum je deväť sudcov. V súlade s čl. 26 Štatútu MSD môže súd rozhodnúť o vytvorení jedného alebo viacerých stálych či dočasných senátov, ktoré budú zložené minimálne z troch sudcov a ktorých úlohou bude riešiť určitú kategóriu sporov.

[12] POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. 2006. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část.* 5. doplněné a rozšírené vydání, Praha : C. H. Beck, 2006. s.170. ISBN 80-7179-536-4.

V roku 1993 MSD využil túto možnosť a zriadil Senát pre záležitosti životného prostredia[13], ktorý pravidelne rekonštituoval až do roku 2006. Rozhodnutie zriadiť tento sedemčlenný senát ovplyvnila aj skutočnosť, že v danom období MSD prejednával dva prípady (z celkovo jedenásť prípadov), ktoré sa týkali rôznych otázok práva životného prostredia, a to Gabčíkovo – Nagymaros (Maďarsko/Slovensko) a prípad týkajúci sa niektorých fosfátových území v Nauru (Nauru v. Austrália). MSD sa tak rozhodol aj pod vplyvom vývoja v oblasti ochrany životného prostredia, ako aj rozvoja medzinárodného práva životného prostredia v ostatných rokoch. Medzi prvých sudcov tohto senátu patrili sudcovia Schwebel, Bedjaoui, Evensen, Shahabuddeen, Weeramantry, Ranjeva a Herczegh.

Vzhľadom na to, že žiadny štát počas daného trinásťročného obdobia nepožiadal MSD, aby bol spor riešený pred týmto senátom, súd sa v roku 2006 rozhodol ďalej nepokračovať v kreovaní tohto senátu. Dôvodom, prečo žiadny štát nepožiadal o rozhodnutie v spore pred daným senátom tkvie zrejme v tom, že žiadny štát nepovažoval svoj spor primárne za spor environmentálny. Zároveň v danom období štáty váhali, či vôbec riešiť environmentálne problémy pred medzinárodným orgánom a skôr sa orientovali na nesporové postupy.

MSD sa v rámci svojej rozhodovacej činnosti venuje akejkoľvek otázke medzinárodného práva verejného, a to buď v rámci sporového konania, alebo posudkového konania. V rámci sporového konania rieši právne spory medzi štátmi v súlade s čl. 36 ods. 1. týkajúce sa otázok, ktoré sú predvídané v Charte OSN alebo v medzinárodných zmluvách či dohovoroch. V súlade s čl. 36 ods. 2 môžu štáty vyhlásiť, že prijímajú obligatórnu jurisdikciu MSD, a to vo vzťahu k budúcim sporom, ktoré sa týkajú výkladu medzinárodnej zmluvy, akejkoľvek otázky medzinárodného práva, existencie akejkoľvek skutočnosti, ktorá by v prípade jej preukázania zakladala porušenie niektorého medzinárodného záväzku, ako aj v otázke rozsahu náhrady škody za porušenie medzinárodného záväzku. Každý člen OSN sa pritom v súlade s čl. 94 Charty OSN zaväzuje konať podľa rozhodnutia MSD v každom spore, v ktorom je stranou.

O posudok v súlade s čl. 65 Štatútu MSD môže žiadať ktorýkoľvek orgán, ktorý je na to oprávnený v súlade s Chartou. Žiadosť o posudok rieši Charta OSN vo svojom článku 96, ktorým stanovuje, že o posudok môže požiadať Valné zhromaždenie alebo Bezpečnostná rada OSN, a to v akejkoľvek právnej otázke. Ostatné orgány OSN a medzinárodné špecializované organizácie môžu požiadať o posudok MSD v právnych otázkach súvisiacich s ich činnosťou, ak ich na to Valné zhromaždenie OSN splnomocní.

3 Medzinárodné právo životného prostredia v judikatúre MSD

MSD sa environmentálnym právom zaoberal tak v rámci posudkového konania, ako aj v rámci sporového konania.

Prvým sporom, ktorý MSD rozhodoval a dotýkal sa aj otázok práva životného prostredia, nazerajúc na to optikou arbitrážneho rozhodnutia vo veci *The Trial Smelter* bol prípad

[13] Press Communiqué 93/20 zo dňa 19. júla 1993.

týkajúci sa prieplavu Korfu[14]. Bol to spor týkajúci sa výbuchu mín uložených v albánskych pobrežných vodách pri plavbe štyroch britských vojenských lodí cez tento Korfský kanál v októbri 1946. Vzhľadom na to, že došlo k poškodeniu nielen dvoch lodí, ale aj k stratám na ľudských životoch (45 usmrtených a 42 zranených), britská strana oznámila diplomatickou cestou Albánsku svoj zámer danú oblasť vyčistiť od mín. Albánsko nesúhlasilo, no napriek tomu britská strana svoj zámer uskutočnila. Spor riešil MSD, ktorý uznal zodpovednosť Albánska za výbuchy v jeho pobrežných vodách v októbri 1946, ale Veľká Británia pri čistení kanála v albánskych vodách porušila suverenitu Albánska. Z hľadiska práva životného prostredia je dôležitá tá časť rozsudku, v ktorej súd konštatuje, že Albánsko muselo vedieť o mínovom poli, napriek tomu neupovedomilo lode o jeho existencii a nesplnilo si tak povinnosť každého štátu neponechať svoje územie na vykonávanie činnosti, ktorá je v rozpore s právami iných štátov. I keď prípad sa priamo netýkal otázok medzinárodného práva životného prostredia, v argumentácii sa súd odvolal na zásadu, ktorú použil arbitrážny súd vo veci *The Trial Smelter*. Uvedený princíp sa stal podstatou formulácie zásady č. 21 Štokholmskej deklarácie o životnom prostredí z roku 1972 ako aj Deklarácie z Ria o životnom prostredí a rozvoji z roku 1992 (zásada č. 2)[15].

Druhým prípadom, ktorý sa primárne netýkal environmentálneho práva, bol prípad *Jadrové testy v Tichomorí*[16]. Francúzsko vykonávalo jadrové testy na území Francúzskej Polynézie (atol Mururoa v rokoch 1966 – 68, 1970 – 1972) vzdialenej od Austrálie cca 6000 km. Napriek vytvoreniu tzv. zakázanej a nebezpečnej zóny pre lietadlá a lode dopadali na územie Austrálie rádioaktívne čiastočky, čo Francúzsko síce pripustilo, no tvrdilo, že sú to malé a zdravie neohrozujúce čiastočky. Austrália žiadala, aby MSD vyhlásil testy za ilegálne[17]. Tento prípad je špecifický v tom, že sa skončil rozhodnutím súdu o neexistencii sporu, pretože pri jeho posudzovaní MSD zohľadnil jednostranný právny akt Francúzska, urobený v dobrej viere prostredníctvom verejného vyhlásenia svojho prezidenta a ministra obrany, že Francúzsko nebude ďalej pokračovať s realizáciou nukleárnych testov v oblasti Tichého oceánu. Vzhľadom na uvedené je pre nás podstatná argumentácia Austrálie, ktorá využila zásadu č. 21 Štokholmskej deklarácie a poukázala tak na novovznikajúce obyčajové pravidlo. V tomto prípade je dôležité aj rozhodnutie súdu o predbežných opatreniach, kde sa MSD odvolal na princíp známy už z rímskeho práva *sic utere tuo ut alienum non laedas* (každý má vykonávať svoje práva takým spôsobom, aby nepoškodil práva iného)[18]

---

[14] *Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania), I. C. J. Reports 1949,* p .4.

[15] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In: *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia*. SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 100-101. ISBN 978-80-89640-00-3.

[16] *Nuclear Tests (Australia v. France), I. C. J. Reports 1973, p. 99;*

[17] Takú istú žalobu podal voči Francúzsku aj Nový Zéland; MSD tieto konania rozhodoval spolu a jeho rozhodnutia boli takmer totožné (rozdiel v geografických údajoch).

[18] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia*. SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 101-102. ISBN 978-80-89640-00-3.

Tretím prípadom, ktorý sa prioritne netýkal práva životného prostredia, ale prispel k jeho vývoju je prípad Určité fosfátové pozemky v Nauru[19]. Nauru v žalobe namietalo porušenie poručenských záväzkov Austrálie, ktoré vyplývali z čl. 76 Charty OSN a z čl. 3 a 5 Poručenského dohovoru pre Nauru (1. november 1947), ako aj práva národov na sebaurčenie a vykonávania suverenity nad prírodnými zdrojmi. Z nášho pohľadu je dôležité rozhodnutie MSD o predbežných opatreniach, v ktorom súd uviedol, že obnova relevantných pozemkov štátu patrí pod otázku zodpovednosti toho štátu, ktorý vykonáva nad daným územím a v danom čase správu. Vzhľadom na to, že obe strany sporu informovali MSD o tom, že už neexistujú rozpory medzi nimi v daných otázkach a súhlasia s ukončením sporu, súd tento prípad vyčiarkol zo zoznamu prebiehajúcich sporov[20]. Aj tento spor sa týkal prioritne zodpovednosti štátu a nie environmentálneho práva[21].

Štvrtým prípadom[22], v ktorom sa súd vyjadroval už priamo k otázke medzinárodného práva životného prostredia, je posudok vo veci *Legalita hrozby alebo použitia jadrových zbraní*[23], o ktorý požiadalo Valné zhromaždenie OSN 15. decembra 1994 rezolúciou A/RES/49/75 K, ktorou položilo otázku, či sú hrozba alebo použite jadrových zbraní dovolené medzinárodným právom za akýchkoľvek okolností. Súd sa v rámci svojho rozhodovania venoval aj skúmaniu argumentom niektorých štátov zúčastnených na konaní, že použitie jadrových zbraní by bolo protiprávne vzhľadom na existenciu noriem týkajúcich sa zachovania a ochrany životného prostredia, odvolávajúc sa pritom na viaceré medzinárodné zmluvy, resp. dokumenty[24]. MSD

---

[19] *Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru vs. Australia), Preliminary Objections, Judgment, I. C. J. Report 1992, p. 240*

[20] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia.* SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 103. ISBN 978-80-89640-00-3.

[21] BROWNLIE, I. 2013. *Princípy medzinárodného práva verejného*. Bratislava : Eurokodex s.r.o. a Paneurópska vysoká škola, 2013. s. 302. ISBN 019921770X.

[22] MSD bola v roku 1993 doručená žiadosť o posudok v prípade *Legalita použitia jadrových zbraní zo strany štátu vo vojenských konfliktoch (Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 66)*, žiadosť podala Svetová zdravotnícka organizácia (WHO), ktorá uviedla, že vzhľadom na účinky na zdravie a životné prostredie by bolo použitie jadrových zbraní štátom vo vojne alebo v inom ozbrojenom konflikte porušením povinností vyplývajúcich z medzinárodného práva vrátane ústavy WHO. MSD sa žiadosťou zaoberal a rozhodol o neprijateľnosti tejto žiadosti z dôvodu nepríslušnosti WHO podať takúto žiadosť, pretože sa netýkala oblasti jej pôsobenia (Na to, aby bola právomoc Súdneho dvora založená na žiadosti o poradné stanovisko špecializovanou agentúrou, museli byť splnené tri podmienky: agentúra požadujúca stanovisko musí byť riadne oprávnená na základe Charty; predmetom žiadosti musí byť právna otázka; a táto otázka musí byť otázkou, ktorá vzniká v rámci činností žiadajúcej agentúry. Prvé dve podmienky boli splnené. Pokiaľ ide o tretiu, MSD zistil, že aj keď podľa Ústavy WHO je táto organizácia oprávnená riešiť zdravotné účinky použitia jadrových zbraní alebo akejkoľvek inej nebezpečnej činnosti a prijať preventívne opatrenia na ochranu zdravia obyvateľstva v takýchto prípadoch, otázka predložená Súdu v tomto prípade sa netýka účinkov použitia jadrových zbraní na zdravie, ale zákonnosti použitia takýchto zbraní vzhľadom na ich účinky na zdravie a životné prostredie.

[23] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 226*

[24] Najmä na čl. 35 ods. 3 a čl. 55 Dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I, Ženeva, 8. júla 1977), publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 168/1991 Zb., ktorý zaviedol zákaz vedenia tzv. environmentálnej vojny, t. j. zakázal používať také prostriedky boja, ktoré sú spôsobilé vážne, rozsiahlo a dlhodobo poškodiť životné prostredie (čl. 35) a zakázal útoky proti životnému prostrediu z dôvodov represálií (čl. 55).

uznal, že životné prostredie je ohrozované každý deň, ale použite jadrových zbraní by pre neho predstavovalo katastrofu. Životné prostredie nie je podľa súdu abstrakcia, ale životný priestor, kvalita života a samotné zdravie ľudí vrátane generácie nenarodených[25]. Podľa súdu je dôležité, či záväzky vyplývajúce zo zmlúv týkajúcich sa ochrany životného prostredia boli zamýšľané ako záväzky úplného obmedzenia počas ozbrojeného konfliktu a netreba skúmať, či tieto zmluvy sú alebo nie sú aplikovateľné v priebehu ozbrojeného konfliktu. Súd konštatoval, že štáty musia pri posudzovaní toho, čo je nevyhnutné a proporcionálne pri presadzovaní svojich legitímnych vojenských zámerov, vziať do úvahy aj ochranu životného prostredia. Zároveň zdôraznil, že v tom čase platné medzinárodné právo týkajúce sa ochrany životného prostredia nezakazovalo použitie jadrových zbraní, no napriek tomu je potrebné brať do úvahy pri ozbrojených konfliktoch dôležité faktory životného prostredia[26]. Význam tohto posudku spočíva v tom, že hovorí o zásade nespôsobenia škody priamo vo vzťahu k životnému prostrediu, a nielen ako doterajšie rozhodnutia len vo všeobecnosti k územiu iného štátu, resp. oblasti, ktorá nepatrí pod jurisdikciu akéhokoľvek štátu.

Piaty prípad riešený MSD sa týkal vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros[27], na ktorého výstavbu a prevádzku sa uzavretím Dohody medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros (Budapešť, 16. septembra 1977) zaviazali obe zmluvné strany (v súčasnosti Slovenská republika ako sukcesor po ČSFR). Cieľom dohody bolo vybudovanie spoločného vodného diela Gabčíkovo – Nagymaros, ktoré by zlepšilo plavebné podmienky, pôsobilo by v rámci protipovodňovej ochrany, a tiež by sa podieľalo na výrobe elektrickej energie. Dielo mali financovať obe zmluvné strany v rovnakej výške, na prácach sa mali podieľať obe zmluvné strany. V roku 1989 boli práce na projekte pozastavené z Maďarskej strany, Československo sa pokúsilo v rámci rokovaní k dohode o pokračovaní stavebných prác, no táto snaha nebola úspešná, a tak ČSFR pristúpilo v roku 1991 k vybudovaniu Variantu C a následne k jeho spusteniu do prevádzky. Maďarsko v roku 1992 doručilo verbálnu nótu ČSFR, ktorou vypovedalo predmetnú dohodu. ČSFR a po svojom vzniku aj Slovensko pokračovalo v prácach na výstavbe vodného diela. Keďže obe strany nedospeli k dohode, premiéri oboch štátov podpísali 7. apríla 1993 v Bruseli Zmluvu o predložení vzájomného sporu MSD, ktorou sa dohodli na predložení štyroch základných otázok, na ktoré mal súd odpovedať. Maďarsko argumentovalo, že hoci prerušilo alebo zastavilo určité práce na projekte, na druhej strane nikdy nepozastavilo uplatňovanie samotnej Zmluvy z roku 1977. Ako dôvod uvádzalo vznik „stavu ekologickej núdze", ktorý podľa ich názoru nastal na základe obrovského rozšírenia plochy zdrže v Dunakilliti, ako aj hať v Nagymarosi z dôvodu prevádzky elektrárne v špičkovom režime; na základe hrozby poklesu hladiny podzemnej vody, čím by došlo k dlhodobému vážnemu zhoršeniu kvality vody a výdatnosti pobrežných studní, ktoré zabezpečujú dve tretiny dodávok vody mestu Budapešť;

[25] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia, In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia.* SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 103. ISBN 978-80-89640-00-3.

[26] POTOČNÝ, M. 1999. Otázka legality hrozby nebo použití jaderných zbraní, In Mezinárodní vztahy, Czech Journal of International Relations. 1999, vol. 3, no. 1, s. 97-105. ISSN 2570-9429.

[27] *Gabčíkovo – Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), I. C .J. Reports 1997, p. 7.*

mohlo by dôjsť k eutrofikácii (vznikla by rieka zanesená pieskom, kadiaľ by pretekalo len relatívne malé množstvo vody) povrchovej vody a poriečna fauna a flóra by bola odsúdená na vyhynutie; na základe neuskutočnenia adekvátneho výskumu a potenciálne dopady projektu na životné prostredie začalo hodnotiť až od septembra 1990. Slovensko túto argumentáciu nepripúšťalo (boli uskutočnené rôzne vedecké štúdie, v zmysle čl. 3, ods. 2 Dohody zo 6. mája 1976 týkajúcej sa Spoločného zmluvného projektu, výskum dopadu projektu na životné prostredie nebol výlučnou povinnosťou Československa, ale vždy tej strany, na území ktorej sa objekt nachádzal). Súd zobral do úvahy, že napriek vážnosti pochybností Maďarska tieto nemohli vytvoriť objektívnu existenciu „ohrozenia" v zmysle nevyhnutného prvku stavu núdze. a ani v najmenšej miere sa nedokázalo, že v roku 1989 reálne existovalo „vážne" a „bezprostredné" „nebezpečenstvo". Súd zobral do úvahy aj fakt, že v roku 1983 Maďarsko žiadalo spomalenie prác vyplývajúcich zo Zmluvy v podstate z ekonomických dôvodov, sekundárne súvisiace však aj s ekologickými aspektmi. V roku 1989, keď podľa Maďarska úroveň vedeckých poznatkov zaznamenala významný pokrok, samo požiadalo o urýchlenie prác, ale o tri mesiace sa rozhodlo práce prerušiť a neskôr ich zastaviť. Na základe uvedeného Súd vyhlásil, že v tomto spore, aj keby sa preukázalo, že v roku 1989 vznikol stav núdze v súvislosti s plnením Zmluvy z roku 1977, bolo by neprípustné, aby sa Maďarsko odvolalo na tento stav núdze ako na dôvod pre vlastné nedodržanie zmluvných záväzkov, pretože svojím konaním alebo opomenutím samo prispelo k jeho vzniku.

Tento prípad je pre vedu medzinárodného práva životného prostredia dôležitý aj preto, že sa ako prvý venoval priamo otázkam práva a ochrany životného prostredia. Sudcovia sa zhodli na tom, že dopad a dôsledky tohto projektu na životné prostredie budú nutne kľúčovou otázkou, pričom početné vedecké správy predložené sporovými stranami Súdu (napriek často protichodným záverom) dokazujú, že tento dosah a dopady sú značné. Zároveň na vyhodnotenie environmentálnych rizík sa musia vziať do úvahy aktuálne požiadavky. Znenie článkov 15 a 19 to nielen umožňuje, ale dokonca predpisuje v tom rozsahu, v akom tieto články ukladajú trvalý, a tým nevyhnutne evolutívny záväzok oboch sporových strán udržiavať kvalitu vody v Dunaji a ochraňovať prírodu.

Dôležitým aspektom bolo aj rozhodnutie rozpracovať trvalo udržateľný rozvoj[28] ako koncept a nie ako pozitívnu právnu normu (pričom sudca Weeramantry vo svojom nesúhlasnom stanovisku rozpracoval zásadu udržateľného rozvoja ako právne záväznú medzinárodnú obyčaj[29]). Súd v rozsudku v bode 140 uznáva, *že v oblasti ochrany životného prostredia sa vyžadujú opatrnosť a prevencia v dôsledku často ireverzibilného charakteru škody spôsobenej na životnom prostredí a obmedzení vlastným mechanizmom odstraňovania takéhoto druhu škôd. V priebehu stáročí ľudstvo neustále zasahovalo z hospodárskych a iných dôvodov do prírody. V minulosti sa tak často dialo bez toho, že by sa bral zreteľ na účinky na životné prostredie. Vďaka novým*

[28] JEDINÁK, T. 2011. Environmentálne aspekty rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora vo veci Gabčíkovo – Nagymaros. In: ŠIRICOVÁ, L. (ed.). *Medzinárodné právo životného prostredia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 94-102. ISBN 978-80-7097-886-3.

[29] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia, In: *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia.* SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s.105-106. ISBN 978-80-89640-00-3.

vedeckým poznatkom a rastúcemu uvedomeniu si rizík, ktoré pokračovanie týchto zásahov neuváženým a nezmenšeným tempom predstavuje pre ľudstvo – či už ide o dnešné alebo budúce generácie – boli vypracované nové normy a požiadavky, ktoré boli vyjadrené vo veľkom počte dokumentov v priebehu posledných dvoch desaťročí. Tieto nové normy sa majú zobrať do úvahy a nové požiadavky riadne zvážiť, nielen keď štáty zamýšľajú začať s novými činnosťami, ale tiež keď pokračujú v činnostiach, ktoré začali v minulosti. Táto nutnosť zosúladiť hospodársky rozvoj a ochranu životného prostredia je výstižne vyjadrená v pojme trvalo udržateľného rozvoja[30].

Šiesty prípad *Celulózky na rieke Uruguaj (Argentína v. Uruguaj)*[31] bol MSD paradoxne predložený v roku 2006, keď sa súd rozhodol neobnoviť voľbu členov Senátu pre záležitosti životného prostredia. Spor sa týkal dvoch tovární na výrobu celulózy (CMB/ENCE projekt a Orion/Botnia), ktorých výstavba (a budúca činnosť) bola povolená na brehu medzinárodnej a hraničnej rieky Uruguaj a na území štátu Uruguaj. Argentína namietala, že Uruguaj porušil svoje medzinárodnoprávne povinnosti pri vydávaní príslušných povolení, ktoré mu vyplývajú zo Štatútu rieky Uruguaj (Salto, 26. februára 1975), ktorého zmluvnou stranou je aj Argentína. Uruguaj tak mal konať jednostranne bez dodržania povinného postupu predbežného oznámenia a konzultácie podľa štatútu. Tento štatút upravuje niektoré hmotnoprávne pravidlá ochrany rieky, ako aj niekoľko procedurálnych postupov pri oznamovaní projektov a činností týkajúcich sa rieky Uruguaj[32]. Argentína tvrdila, že tieto celulózky predstavujú hrozbu pre rieku a jej prostredie a pravdepodobne by jej mohli narušiť kvalitu riečnych vôd a spôsobiť značnú cezhraničnú škodu. Zároveň tvrdila, že procesné ako aj materiálne (substantívne) záväzky obsiahnuté v štatúte sú skutočne prepojené. Súd akceptoval toto tvrdenie a konštatoval, že zatiaľ čo hmotnoprávne záväzky sú často formulované vo všeobecnosti, procesnoprávne záväzky sú podrobnejšie a konkrétnejšie z dôvodu uľahčenia vykonávania štatútu z roku 1975 prostredníctvom procesu nepretržitých konzultácií medzi zainteresovanými stranami. MSD opísal režim zavedený štatútom z roku 1975 ako komplexný a progresívny režim a potvrdil, že skutočne existuje funkčné prepojenie, ak ide o prevenciu medzi dvoma kategóriami záväzkov stanovených v štatúte z roku 1975, ale toto prepojenie nebráni, aby boli zmluvné štáty povinné zodpovedať za tieto povinnosti oddelene. Z toho vyplýva, že porušenie procesných záväzkov neznamená automaticky aj porušenie substantívnych záväzkov.

Dôležitosť tohto rozsudku pre právo životného prostredia spočíva aj v tom, že súd rozhodol, že posúdenie vplyvu konania štátu na životné prostredie sa stalo povinnosťou, ktorú si vyžaduje všeobecné medzinárodné právo[33]. V bode 206 rozsudku konštatoval, že je na každom štáte, aby vo svojej vnútroštátnej právnej úprave alebo v procese povoľovania projektov určil konkrétny obsah posúdenia vplyvu na životné prostredie požadovaného v každom prípade so

[30] Rozsudok vo veci *Projekt Gabčíkovo – Nagymaros* dostupný na http://www.gabcikovo.gov.sk/old.gabcikovo.gov.sk/doc/msd/ [cit. 2018-12-09]

[31] *Pulp Mills on the River Uruguay (Argentína vs. Uruguay), Judgment, I. C. J. Reports 2010, p. 14*

[32] ZUBKOVÁ, K. 2011 Aktuálny vývoj v oblasti medzinárodných vodných tokov: Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora v spore Argentína vs. Uruguaj In ŠIRICOVÁ, Ľ. (ed.). *Medzinárodné právo životného prostredia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 103-114. ISBN 978-80-7097-886-3.

[33] ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia, In: *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia.* SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 107. ISBN 978-80-89640-00-3.

zreteľom na povahu a rozsah navrhovaného vývoja a jeho pravdepodobného nepriaznivého vplyvu na životné prostredie, ako aj potrebu vykonať náležitú starostlivosť pri vykonávaní takéhoto hodnotenia. Súd sa tiež domnieva, že pred realizáciou projektu sa musí vykonať hodnotenie vplyvu na životné prostredie. Monitorovanie účinkov projektov na životné prostredie by sa malo uskutočňovať nepretržite počas celého trvania projektu.

V poradí ôsmym je prípad Letecký postrek herbicídmi (Ekvádor v. Kolumbia)[34], v ktorom Ekvádor žaloval Kolumbiu v súvislosti s údajným leteckým postrekom toxickými herbicídmi v Kolumbii na miestach, ktoré sa nachádzajú v blízkosti, resp. na jej hraniciach s Ekvádorom. Ekvádor tvrdil, že postrek už spôsobil vážne škody ľuďom, plodinám, zvieratám a životnému prostrediu na ekvádorskej strane hranice a predstavuje vážne riziko ďalších škôd. Po viac ako piatich rokoch (2013) Ekvádor s odvolaním sa na článok 89 rokovacieho poriadku a dohodu medzi zmluvnými stranami z 9. septembra 2013, ktorá má úplne vyriešiť všetky nároky Ekvádoru proti Kolumbii, oznámil Súdu, že chce prerušiť konanie vo veci. Dohoda z 9. septembra 2013, okrem iného, stanovila výlučnú zónu, v ktorej by Kolumbia nevykonávala letecké postrekové práce a vytvorila spoločnú komisiu, ktorej úlohou bol dohľad nad ustanoveniami tejto dohody. V dôsledku toho predseda MSD 13. septembra 2013 vydal uznesenie, v ktorom uviedol, že Ekvádor prerušil konanie a smeroval k odstráneniu prípadu zo zoznamu Súdneho dvora.

Prípad *Veľrybárstvo v Antarktíde*[35] možno tiež zaradiť k prípadom, ktoré sa zaoberajú otázkami environmentálneho práva. Austrália žalovala Japonsko z porušenia viacerých hmotnoprávnych ustanovení Medzinárodného dohovoru o regulácii lovu veľrýb (Washington, 2. decembra 1946, ICRW),[36] ako aj niektorých procesnoprávnych ustanovení obsiahnutých v jeho prílohe. Austrália tvrdila, že Japonsko v rámci programu JARPA II lovilo veľryby v rozpore so svojimi záväzkami vyplývajúcimi z daného dohovoru a že program JARPA II nie je programom na účely vedeckého výskumu v zmysle článku VIII ICRW. Jednoduchšie povedané, Austrália tvrdila, že program JARPA II neslúži na lov veľrýb na vedecké účely, ale na účely komerčné.

Súd diskutoval len o danom prípade, ale v dôsledku toho nepredložil žiadnu definíciu vedeckého lovu veľrýb, resp. definíciu vedeckého výskumu a odmietol prijať osobitný súbor kritérií na tento účel, ale analyzoval a interpretoval výraz „na účely". Zároveň vyvinul analytický prístup, ktorým sa odlišujú sudcovia od vedcov, pričom rešpektované sú obe strany. Súd konštatoval, že programy na účely vedeckého výskumu by mali podporovať vedecké poznatky. Vo vzťahu k danému prípadu poznamenal, že tieto programy môžu sledovať iný cieľ ako zachovanie alebo trvalo udržateľné využívanie populácií veľrýb.

Ostatné dva prípady spolu súvisia. V prípade *Niektoré aktivity vykonávané Nikaraguou v pohraničnej oblasti (Kostarika v. Nikaragua)*[37] Kostarika podala žalobu na Nikaraguu (2010) za údajný vpád, okupáciu a využívanie teritória Kostariky a porušenie záväzkov Nikaraguy vo

[34] Aerial Herbicide Spraying (Ecuador vs. Colombia), Order of 13 September 2013, I. C .J. Reports 2013, p. 278.

[35] Whaling in the Antarctic (Australia vs. Japan: New Zealand intervening), Judgment, I. C. J. Reports 2014, p. 226.

[36] Publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 263/2005 Z. z., Protokol k tomuto dohovoru (Washington, 19. novembra 1956) bol publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 264/2005 Z. z.

[37] Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the ´Border Area (CostaRica vs.. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua vs. Costa Rica), Judgment, I. C .J. Reports 2015, p. 665.

vzťahu ku Kostarike vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv vrátane nárokov za vážne poškodenie chránených dažďových pralesov a mokradí. Nikaragua mala obsadiť v dvoch prípadoch územie Kostariky v súvislosti s výstavbou kanálu od rieky San Juan po Harbor Lagoon a zároveň vykonať práce súvisiace s bagrovaním v rieke San Juan. MSD 17. apríla 2013 rozhodol, že je vhodné, v súlade so zásadou riadneho výkonu spravodlivosti a potrebou hospodárneho rozhodovania, spojiť posudzovanie daného prípadu s prípadom *Výstavba cesty v Kostarike pozdĺž rieky San Juan (Nikaragua v. Kostarika)*[38]. V tomto druhom prípade žalovala Nikaragua Kostariku (2011) za porušenie nikaragujskej suverenity a spôsobenie vážnych environmentálnych škôd na jej území pričom tvrdila, že Kostarika vykonáva rozsiahlu výstavbu cesty pozdĺž väčšiny pohraničných oblastí medzi oboma krajinami s vážnymi následkami pre životné prostredie. V oboch prípadoch vydal súd meritórne rozhodnutie 16. decembra 2015. Vo vzťahu k prípadu o výstavbe cesty Kostarikou súd konštatoval, že výstavba cesty priniesla riziko výrazného cezhraničného zaťaženia, zároveň Kostarika nedodržala svoju povinnosť podľa všeobecného medzinárodného práva vykonávať hodnotenie vplyvov na životné prostredie (EIA). Vo vzťahu k náprave požadovanej Nikaraguou súd dospel k záveru, že vyhlásenie o protiprávnom konaní Kostariky, ak ide o porušenie povinnosti vykonať EIA, je primeraná satisfakcia.

Súd 16. decembra 2015 rozhodol, že suverenita nad sporným územím patrila Kostarike, a preto činnosti vykonávané Nikaraguou na spornom území od roku 2010 vrátane vykopania troch kanálov a vojenskej prítomnosti v určitých častiach tohto územia boli v rozpore s teritoriálnou suverenitou Kostariky, a v dôsledku toho vznikla Nikaragua povinnosť nahradiť škodu spôsobenú jej nezákonnými činnosťami na území Kostariky. Súd stanovil, že sa strany sporu majú o danej otázke dohodnúť do 12 mesiacov, inak bude konať opäť súd.

Vzhľadom na to, že sa strany nedohodli, na žiadosť Kostariky MSD vydal 2. februára 2018 svoj prvý kompenzačný rozsudok týkajúci sa škôd na životnom prostredí. Význam tohto rozsudku, resp. celého prípadu je v tom, že sa stáva dôležitým precedensom vo vzťahu k uznaniu ochranárskych záujmov a ekosystémových služieb. Kostarika požadovala kompenzáciu za dve kategórie škôd, a to za kvantifikovateľné škody na životnom prostredí spôsobené Nikaraguou pri vykopávkach kanálov, ako aj za náklady a výdavky vzniknuté v dôsledku nezákonných aktivít Nikaraguy vrátane nákladov na monitorovanie a nápravu škôd na životnom prostredí. Nikaragua však tvrdila, že Kostarika má nárok len na materiálne škody, ktoré predstavujú majetkovú škodu alebo iné záujmy Kostariky, ktoré možno posúdiť finančne. Súd určil zásady medzinárodného práva týkajúce sa určenia odškodnenia. Ako prvú uviedol zásadu, že porušenie záväzku vedie k vzniku povinnosti poskytnúť náhradu v primeranej forme, pričom konštatoval, že škody na životnom prostredí a následná strata schopnosti životného prostredia poskytovať tovary a služby sú kompenzovateľné podľa medzinárodného práva, čím uznal, že za škodu spôsobenú na životnom prostredí je možné požadovať odškodnenie. Zároveň konštatoval, že nedostatočná istota vo vzťahu k rozsahu škôd nie je prekážkou v poskytnutí náhrady škody za znehodnotenie alebo stratu environmentálnych tovarov a služieb. Za druhú zásadu označil príčinnú súvislosť, ktorú je dôležité určiť medzi protiprávnym činom a utrpenou ujmou. Vo vzťahu k metodike oceňovania

[38] Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the ´Border Area (CostaRica vs. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua vs. Costa Rica), Judgment, I. C. J. Reports 2015, p. 665.

zvolil súd flexibilnejší prístup, ktorý spočíval v kombinácii sporovými stranami navrhnutých metód, t. j. boli to metódy poskytujúce primeraný základ pre oceňovanie, t. j. na posúdenie hodnoty obnovy poškodeného prostredia, ako aj na zníženie straty tovarov aj služieb. MSD to odôvodnil neexistenciou predpísanej metódy oceňovania škody na životnom prostredí z dôvodu náhrady škody v medzinárodnom práve. Táto vlastná metóda vyvinutá MSD hodnotila škody z hľadiska ekosystému ako celku a nie každú kategóriu osobitne[39].

Záver

Medzinárodný súdny dvor sa vo svojej činnosti zaoberal aj prípadmi, v rámci ktorých sa musel sústrediť aj na otázky týkajúce sa medzinárodného práva životného prostredia. Napriek niekoľkoročnej existencii osobitného Senátu pre záležitosti životného prostredia mu nebol predložený žiadny spor. Ako dôvod sa často uvádza, že sporové strany nevnímali svoj spor ako čisto environmentálnej povahy, a preto nevyužili túto možnosť riešiť spor pred osobitným senátom. Napriek tejto skutočnosti MSD, najmä od polovice 90. rokov rozhodoval viaceré spory súvisiace aj s právom životného prostredia. Svojimi rozhodnutiami prispel k vývoju medzinárodného práva životného prostredia. MSD už hovorí o zásade nespôsobenia škody priamo vo vzťahu k životnému prostrediu a nielen ako predchádzajúce rozhodnutia len vo všeobecnosti k územiu iného štátu, resp. oblasti, ktorá nepatrí pod jurisdikciu akéhokoľvek štátu. Dôležitým aspektom bolo aj rozhodnutie rozpracovať trvalo udržateľný rozvoj ako koncept a nie ako pozitívnu právnu normu, pričom v pojme trvalo udržateľného rozvoja je výstižne vyjadrená nutnosť zosúladiť hospodársky rozvoj a ochranu životného prostredia. MSD rozhodol, že posúdenie vplyvu konania štátu na životné prostredie sa stalo povinnosťou, ktorú si vyžaduje všeobecné medzinárodné právo a porušenie procesných záväzkov neznamená automaticky aj porušenie substantívnych záväzkov. Zároveň vydal svoje prvé rozhodnutie o environmentálnej kompenzácii, v ktorom uznal dôležitú hodnotu biologickej diverzity a jej služieb, a zároveň potvrdil, že environmentálne škody zahŕňajú ekosystémové služby.

LITERATÚRA

1. BROWNLIE, I. 2013. *Princípy medzinárodného práva verejného.* Bratislava : Eurokodex s.r.o. a Paneurópska vysoká škola, 2013. 865 s. ISBN 019921770X.
2. DAVID, V. – BUREŠ, P. – FAIX, M. – SLADKÝ, P. – SVAČEK, O. 2011. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou.* 2. vyd. Praha : Leges, 2011. 448 s. ISBN 978-80-87212-86-8.
3. FITZMAURICE, J. 1996. *Damming the Danube Gabčikovo and Post-Communist Politics in Europe.* Oxford : Westview Press, A Division of Harper Collins Publisher, Inc, 1996. 137 p. ISBN 0-8133-2164-6.

[39] ORAL, N.: *I. C. J Renders First Environmental Compensation Decision*: A Summary of the Judgment, dostupné na https://www.iucn.org/news/world-commission-environmental-law/201804/icj-renders-first-environmental-compensation-decision-summary-judgment.

4. HARRIS, D. J. 2004. *Cases and materials on International Law*. 6th ed. London : Sweet & Maxwell, 2004. 1152 p. ISBN 0-421-78150-5.
5. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné*, Druhá časť. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
6. JEDINÁK, T. 2011. Environmentálne aspekty rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora vo veci Gabčíkovo – Nagymaros. In ŠIRICOVÁ, Ľ. (ed.). *Medzinárodné právo životného prostredia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 94-102. ISBN 978-80-7097-886-3.
7. ORAL, N. *I. C. J Renders First Environmental Compensation Decision: A Summary of the Judgment,* dostupné na https://www.iucn.org/news/world-commission-environmental-law/201804/icj-renders-first-environmental-compensation-decision-summary-judgment
8. POTOČNÝ, M. 1999. Otázka legality hrozby nebo použití jaderných zbraní, In *Mezinárodní vztahy, Czech Journal of International Relations.* 1999, vol. 3, no. 1, p. 97-105. ISSN 2570-9429.
9. POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. 2006. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část.* 5. doplněné a rozšírené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. s. 170. ISBN 80-7179-536-4.
10. ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému právu životného prostredia, In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax: Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia.* SSMP pri SAV, Bratislava, 2012. s. 107. ISBN 978-80-89640-00-3.
11. VON GLAHN, G. – TAULBEE, J. L. 2007. *Law Among Nations, An Introduction to Public International Law.* 8th edition. New York : Pearson/Longman, 2007, 719 p. ISBN 0-321-10480-3.
12. ZUBKOVÁ, K. 2011 Aktuálny vývoj v oblasti medzinárodných vodných tokov: Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora v spore Argentína v. Uruguaj In ŠIRICOVÁ, Ľ. (ed.). *Medzinárodné právo životného prostredia.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2011, s. 103-114. ISBN 978-80-7097-886-3.

Kontaktné údaje na autora – email:
dagmar.lantajova@truni.sk

DRUHÁ ČASŤ

PRINCÍP RULE OF LAW V MEDZINÁRODNOM A EURÓPSKOM PRÁVE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

PRINCÍP RULE OF LAW V MEDZINÁRODNOM PRÁVE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

RULE OF LAW PRINCIPLE IN INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v v Trnave

Abstrakt: Obsahom tohto príspevku je identifikácia prameňov medzinárodného práva životného prostredia, prípadne iných súvisiacich či hraničných prameňov iných odvetví medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú prvky rule of law medzinárodného práva životného prostredia. Vzhľadom na mimoriadnu komplexnosť danej problematiky je predmetom príspevku identifikácia len niektorých vybraných prvkov rule of law medzinárodného práva životného prostredia, a to tých jeho formálnych prameňov, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia, vytvárajú medzinárodnoprávne mechanizmy zodpovednosti za škody na životnom prostredí a obsahujú normy umožňujúce efektívne riešenie medzinárodnoprávnych sporov v oblasti ochrany životného prostredia. Tieto tri prvky rule of law medzinárodného práva životného prostredia, spolu s problematikou zakotvenia a ochrany ľudských environmentálnych práv, považujeme za kľúčové z hľadiska aplikácie princípu rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia. Problematika zakotvenia a ochrany ľudských environmentálnych práv je však tak komplexná, že si vyžaduje osobitnú štúdiu či článok.

Kľúčové slová: Medzinárodné právo verejné, medzinárodné právo životného prostredia, princíp rule of law, environmentálne ľudské práva, zodpovednosť za škody v oblasti životného prostredia, riešenie environmentálnych sporov

Abstract: This contribution contains the identification of the sources of international environmental law in or other related or border sources in other parts of public international law which contain elements of the rule of law of international environmental law. In view of the extraordinary complexity of the issue, the subject of contribution will be to identify only selected elements of the rule of law of international environmental law. The paper is, in this continuity, focused to formal sources which contain clear, strict, enforceable and effective standards in the field of international environmental law, create international legal mechanisms of responsibility for environmental damage and contain standards that enable effective resolution of international environmental disputes. These three elements of the rule of law of international environmental law, together with the issue of the establishment and protection of human environmental rights, are considered to be most important from teh poit of view of application of the rule of law principle in international environmental law. However, the issue of anchoring and protecting human environmental rights is so complex that it requires a separate study or article.

Keywords: International Public Law, International Environmental Law, Rule of Law, Environmental Human Rights, Liability for Environmental Damage, Environmental Dispute Resolution

Úvod

Sumarizáciu princípov rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia je možné odvodiť z nezáväzného dokumentu Medzinárodnej únie pre zachovanie prírody (International Union for Conservation of Nature, IUCN) – *Svetovej deklarácie environmentálneho rule of law.*[1] IUCN je unikátna medzinárodná organizácia, ktorá zahŕňa verejné, súkromné a mimovládne orgány a organizácie s vedomosťami a nástrojmi, ktoré umožňujú spoločný pokrok človeka, hospodársky rozvoj a ochranu prírody. Bola vytvorená v roku 1948 a vyvinula sa do najväčšej a najrozmanitejšej environmentálnej siete sveta. Využíva skúsenosti, zdroje a dosah svojich 1 300 členských organizácií a približne 13 000 odborníkov.

Environmentálne rule of law je podľa bodu I uvedenej deklarácie založené najmä na nasledujúcich kľúčových prvkoch, ktorými sú: 1. Rozvoj, prijatie a implementácia jasných, prísnych, vynútiteľných a účinných právnych predpisov a politiky, ktoré sú efektívne spravované prostredníctvom spravodlivých a inkluzívnych procesov v smere dosiahnutia najvyšších noriem kvality životného prostredia; 2. Rešpektovanie ľudských práv vrátane práva na bezpečné, čisté, zdravé a trvalo udržateľné životné prostredie; 3. Prijatie opatrení na zabezpečenie účinného dodržiavania právnych predpisov a politík vrátane ich primeraného trestného, občianskeho a administratívneho presadzovania a zodpovednosti za škody na životnom prostredí a mechanizmov na včasné, nestranné a nezávislé riešenie sporov; 4. Prijatie účinných pravidiel pre rovnaký prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovaní, a prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, t. j. pravidiel týkajúcich sa procesných environmentálnych práv; 5. Zabezpečenia auditov a podávania správ o životnom prostredí, spolu s vytvorením iných mechanizmov efektívnej zodpovednosti, transparentnosti, etiky, integrity a protikorupčných mechanizmov a 6. Využitie najlepších dostupných vedeckých poznatkov. Všetkých šesť hore uvedených prvkov environmentálneho rule of law je možné identifikovať i v rámci medzinárodného práva životného prostredia, ale napr. i práva životného prostredia Európskej únie.

Princíp rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia by mal v duchu uvedeného prístupu byť založený na kľúčových prvkoch, ktorými sú najmä rozvoj, prijatie a implementácia jasných, prísnych, vynútiteľných a účinných medzinárodnoprávnych noriem v oblasti medzinárodného práva životného prostredia, zakotvenie a rešpektovanie ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve životného prostredia, ako aj v medzinárodnom práve ľudských práv (za uvedené ľudské environmentálne práva sú považované právo na životné prostredie, právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, právo na informácie o životnom prostredí, právo na účasť verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia, právo na vodu a právo na bezpečné hygienické podmienky životného prostredia), zakotvenie efektívnych medzinárodnoprávnych mechanizmov zodpovednosti za škody na životnom prostredí, zakotvenie efektívnych medzinárodnoprávnych mechanizmov umožňujúcich včasné, nestranné a nezávislé riešenie sporov v oblasti životného prostredia, zakotvenie

[1] *IUCN World Declaration on the Environmental Rule of Law*, The IUCN World Congress on Environmental Law, having met in Rio de Janeiro (Brazil) from 26 to 29 April 2016. [cit. 2018-09-11] Dostupné na webstránke https://www.iucn.org/sites/dev/files/content/documents/english_world_declaration_on_the_environmental_rule_of_law_final.pdf

efektívnych mechanizmov monitorovania stavu životného prostredia v medzinárodnom práve životného prostredia, a napokon zakotvenie používania najnovších výdobytkov vedy v rámci ochrany životného prostredia v medzinárodnom práve životného prostredia.

Cieľom tohto príspevku je identifikácia prameňov medzinárodného práva životného prostredia, prípadne iných súvisiacich či hraničných prameňov iných odvetví medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú prvky rule of law medzinárodného práva životného prostredia. Vzhľadom na mimoriadnu komplexnosť danej problematiky bude predmetom môjho príspevku identifikácia len niektorých vybraných prvkov rule of law medzinárodného práva životného prostredia, a to tých jeho formálnych prameňov, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia, vytvárajú medzinárodnoprávne mechanizmy zodpovednosti za škody na životnom prostredí a obsahujú normy umožňujúce efektívne riešenie medzinárodnoprávnych sporov v oblasti ochrany životného prostredia. Tieto tri prvky rule of law medzinárodného práva životného prostredia, spolu problematikou zakotvenia a ochrany ľudských environmentálnych práv, považujeme za kľúčové z hľadiska aplikácie princípu rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia. Problematika zakotvenia a ochrany ľudských environmentálnych práv je však tak komplexná, že si vyžaduje osobitnú štúdiu či článok.

1 Formálne pramene medzinárodného práva životného prostredia a iných súvisiacich prameňov medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia a ich inštitucionálne zabezpečenie

Problematika vývoja medzinárodného práva životného prostredia bola v teórii medzinárodného práva verejného viackrát riešená. Z hľadiska cieľa príspevku je zásadné identifikovať formálne pramene medzinárodného práva životného prostredia a iných súvisiacich prameňov medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia. Kľúčovými momentmi pre formovanie tohto odvetvia medzinárodného práva verejného bolo prijatie dvoch deklarácií, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili podobu medzinárodného práva životného prostredia ako celku. Prvou z týchto deklarácií je *Deklarácia OSN o ľudskom životnom prostredí* (1972),[2] prijatá na *Konferencii OSN o životnom prostredí*,[3] ktorá bola zvolaná OSN do švédskeho Štokholmu v roku

[2] Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (1972). U.N. Doc. A/Conf.48/14/Rev. 1 (1973); 11 ILM 1416 (1972)

[3] Bližšie pozri BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. *Basic Documents on International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1995. p. 1-8. ISBN 0-19-876321-2.

1972 (ďalej aj Štokholmská konferencia). Deklarácia pozostáva zo 7 preambulárnych odsekov a 26 operatívnych odsekov – zásad. Druhou je *Deklarácia OSN o životnom prostredí a rozvoji,*[4] prijatá na *Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji,* ktorá sa konala v Riu de Janeiro (1992).[5] Pozostáva z preambuly a 27 článkov – zásad. Táto deklarácia potvrdila niektoré zásady zakotvené v Štokholmskej deklarácii a zakotvila niekoľko nových.

Na obe tieto deklarácie nadviazal celý rad ďalších deklarácií Valného zhromaždenia OSN (ďalej „VZ OSN"), ale i záväzných medzinárodných dohovorov chrániacich jednotlivé zložky životného prostredia. Uvedené dohovory sú buď *sektorové,* t. j. ochraňujú niektorú zo zložiek či oblastí životného prostredia alebo *transverzálne,* ktoré regulujú spoločné problémy, ako je zaobchádzanie s nebezpečnými látkami či odpadmi.[6] Väčšina z týchto dohovorov vznikala v rámci orgánov OSN, prípadne v rámci organizácií pridružených k OSN. Ako už bolo spomenuté, z orgánov OSN má v tejto oblasti právomoc najmä *Hospodárska a sociálna rada* a jej pomocné *hospodárske komisie* pre jednotlivé regióny a hlavne *Program OSN pre životné prostredie* (UNEP) vytvorený v roku 1972. Tento program nemá medzinárodnoprávnu subjektivitu. Na čele UNEP stojí výkonný riaditeľ, odbornú agendu zabezpečuje viacero oddelení (divízií).[7] Z hľadiska medzinárodného práva životného prostredia je osobitne dôležité *Oddelenie environmentálneho práva a dohovorov* (angl. Division of Environmental Law and Conventions) UNEP-u, ktorého primárnou úlohou je progresívny rozvoj medzinárodného environmentálneho práva.[8] Na tvorbe zmluvných noriem v danej oblasti sa podieľa i *Komisia OSN pre medzinárodné právo.* Z medzinárodných organizácií pridružených k OSN v normotvorných aktivitách boli a sú aktívne najmä spomenutá *Medzinárodná námorná organizácia* (IMO), *Organizácia Spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo* (FAO), *Organizácia Spojených národov pre vzdelanie, vedu a kultúru* (UNESCO*), Svetová zdravotnícka organizácia* (WHO), *Svetová meteorologická organizácia* (WMO), *Medzinárodná organizácia práce* (ILO) a *Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj* (IBRD). Uvedené organizácie si vytvárajú vlastné orgány s pôsobnosťou v oblasti ochrany životného prostredia. Ako príklad je možné uviesť *Medzinárodnú námornú organizáciu* (IMO), ktorá si v roku 1973 vytvorila *Výbor pre ochranu morského životného prostredia* (angl. Marine Environmental Protection Committee) pre posúdenie akýchkoľvek otázok spojených so znečisťovaním morského životného prostredia. Tento výbor má i normotvorné právomoci a tvorí dohovory v danej oblasti.

---

[4] Rio Declaration on Environment and Development (1992). UN Doc. A/CONF.151/26 (vol. I); 31 ILM 874 (1992).

[5] Bližšie pozri BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. *Basic Documents on International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1995. p. 9-14. ISBN 0-19-876321-2.

[6] ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha: C. H. Beck, 2008. s. 302. ISBN 978-80-7179-728-9.

[7] Pozri http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?DocumentID=296&ArticleID=3214&l=en, v rámci oficiálnej webstránky UNEP [cit. 2015-06-14].

[8] V rámci UNEP boli vypracované napríklad Dohovor o kontrole pohybu nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní, Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach, Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín – CITES, Dohovor o dezertifikácii, Dohovor o biologickej diverzite, Rámcový dohovor o zmene klímy a pod.

Z najvýznamnejších univerzálnych dokumentov a dohovorov s celosvetovou pôsobnosťou prijatých po Štokholmskej konferencii a konferencii v Riu de Janeiro v rámci OSN či pridružených organizácií je potrebné spomenúť *Dohovor o ochrane svetového a prírodného dedičstva* (1972).[9] Ďalej boli prijaté dohovory ako *Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín* (1973),[10] ktorého úlohou je zamedziť čiernemu obchodu v tejto oblasti, ako aj *Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovaniu z lodí* (1973)[11] známy pod anglickou skratkou MARPOL revidovaný v roku 1978 a 1997, ktorého úlohou je zabrániť znečisteniu mora prevážanými nebezpečnými materiálmi, vypúšťaním splaškov a odpadov lodí, ako aj znečisteniu ovzdušia z lodí v dôsledku vypúšťania skleníkových plynov a ozónu škodlivých látok.

V druhej polovici sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia sa vyvíja normotvorba chrániaca životné prostredie v čase ozbrojeného konfliktu. Išlo o *Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie* (1977),[12] zakotvujúci zákaz akýchkoľvek aktivít vojenského charakteru meniacich a poškodzujúcich životné prostredie ako aj *Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov* (1977),[13] kde je zakázané používanie vojnových prostriedkov a spôsobov vedenia vojny pôsobiacich rozsiahle, dlhodobé a vážne škody na životnom prostredí. Pokračuje i normotvorba chrániaca životné prostredie v čase mieru, o čom svedčí *Dohovor o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia presahujúcom hranice štátov* (1979)[14] Hospodárskej komisie OSN pre Európu, doplnený viacerými protokolmi, ktorý aj v duchu uvedených protokolov zakotvuje obmedzenia pre produkciu rôznych druhov znečisťujúcich látok vypúšťaných do ovzdušia. V rovnakom roku prijatá *Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách* (1979),[15] ako aj o niečo neskôr prijatý *Dohovor OSN o morskom práve* (1982).[16] Nezáväzná *Svetová charta prírody* (1982)[17] prijatá takmer súbežne z Dohovorom o morskom

[9] *Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (1972). Paris, 16 November 1972, 27 UST 37, 11 ILM 1358 (1972). Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci Oznámenia FMZV č. 159/1991 Zb.

[10] *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* (1973). Washington, 3 March 1973, 993 UNTS 243. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci Oznámenia FMZV č. 572/1992 Zb.

[11] *International Convention for the Prevention of Pollution from Ships* (1973).

[12] *Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques* (1977). New York, 18 May 1977, 1108 UNTS 151. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci vyhlášky MZV ČSSR č. 77/1980 Zb.

[13] *Additional Protocol to the 1949 Geneva Conventions Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts* (1977). Geneva, 8 June 1977, 16 ILM 1391. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto protokolu. V zbierke zákonov SR tento protokol vyšiel v rámci Oznámenia FMZV č. 168/1991 Zb.

[14] *Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution* (1979). Geneva, 13 November 1979, 18 ILM 1442. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci vyhlášky MZV ČSSR č. 5/1985 Zb. Tento dohovor bol viackrát doplnený.

[15] *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies* (1979). New York, 5 December 1979, 18 ILM 1434.

[16] *United Nations Convention on the Law of the Sea* (1982). Montego Bay, 10 December 1982, 21 ILM 1261.

[17] *World Charter for Nature* (1982). UN General Assembly, 28 October 1982, UN Doc. A/RES/37/7.

práve vo forme deklarácie VZ OSN zakotvila všeobecné zásady zaobchádzania s prírodou a s prírodnými zdrojmi a potvrdila zásadu prevencie.

Problémy ochrany životného prostredia ďalej v OSN rezonovali a na základe mnohých diskusií VZ OSN v roku 1983 ustanovilo *Svetovú komisiu pre životné prostredie a rozvoj* (angl. The World Commission on Environment and Development, WCED), ktorá načrtla ďalšie línie vývoja medzinárodného práva životného prostredia.

Normotvorba v oblasti ochrany životného prostredia v rámci osemdesiatych rokov ďalej pokračovala. V dôsledku rozšírenia diery v ozónovej vrstve na južnom póle bol prijatý *Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy* (1985)[18] doplnený viacerými protokolmi a dodatkami, ktorý aj v duchu neskorších zmien ukladá štátom povinnosť obmedziť vypúšťanie ozónu škodlivých látok na 25 % spotreby v roku 1986. V dôsledku černobyľskej jadrovej tragédie bola prijatá *Dohoda o včasnom oznamovaní jadrových nehôd* (1986),[19] *Dohoda o pomoci v prípade jadrovej alebo radiačnej nehody* (1986).[20] Na neustále hrozivejší problém šírenia a zneškodňovania nebezpečných odpadov reagoval *Bazilejský dohovor o kontrole a pohybe nebezpečných odpadov cez hranice štátov a o ich zneškodňovaní* (1989).[21]

Významným inštitucionálnym posilnením snáh OSN v oblasti ochrany životného prostredia bolo vytvorenie *Globálneho fondu pre životné prostredie* (angl. Global Environment Fund, GEF) v roku 1990. Tento program bol vytvorený *Medzinárodnou bankou pre obnovu a rozvoj.*

Normotvorba v oblasti ochrany životného prostredia ďalej pokračovala aj v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. V roku 1991 bol prijatý *Protokol o ochrane životného prostredia k Washingtonskej zmluve o Antarktíde* (1991),[22] ktorý dotvoril komplexný systém ochrany životného prostredia Antarktídy. V rovnakom roku 1991 bol rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu prijatý *Dohovor o hodnotení vplyvu na životné prostredie.*[23] O rok neskôr v roku 1992 rovnaký orgán OSN prijal *Dohovor o ochrane a využívaní hraničných vodných tokov a medzinárodných jazier,*[24] ktorý má za cieľ kontrolovať a obmedziť znečistenie, zabezpečiť rovnoprávne a primerané využívanie medzinárodných riek a jazier.

Na konferencii v Rio de Janeiro bol okrem skôr spomenutej deklarácie prijatý dokument *Agenda 21*, ktorý načrtáva budúci vývoj medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti životného prostredia, *Zásady obhospodarovania lesov* a dva veľmi významné univerzálne dohovory. Prvým z uvedených dohovorov, ktorý má zásadný význam pre prežitie ľudskej civilizácie ako celku je

---

[18] *Convention for the Protection of the Ozone Layer* (1985). Vienna, 22 March 1985, 26 ILM 1529. Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto dohovoru. V zbierke zákonov SR tento dohovor vyšiel v rámci Oznámenia MZV SR č. 226/2006 Z. z.

[19] *Convention on Early Notification of a Nuclear Accident* (1986). 1457 UNTS 133.

[20] *Convention on Assistance in Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency* (1986). 1457 UNTS 133 .

[21] *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal* (1989). 1673 UNTS 126.

[22] *Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty* (1991). Madrid, 4 October 1991, 30 ILM 1461 (1991).

[23] *Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context* (1991). Espoo, 25 February 1991, 30 ILM 802. (1991). Tento dohovor vyšiel v zbierke zákonov SR v rámci Oznámenia MZV SR č. 162/2000 Z. z.

[24] *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (1992). Helsinki, 17 March 1992, 31 ILM 1312 (1992).

Rámcový dohovor o zmene klímy (1992).[25] Tento dohovor bol neskôr doplnený *Kjótskym protokolom k Rámcovému dohovoru o zmene klímy* (1997).[26] V roku 2012 štáty prijali v katarskom hlavnom meste Dauhá (angl. Doha) *Dodatok ku Kjótskemu protokolu z Dauhá*,[27] ktorým boli vytvorené predpoklady pre predĺženie medzinárodnoprávnej záväznosti tohto protokolu do roku 2020 v prípade, ak tento dodatok ratifikujú dve tretiny zmluvných strán Kjótskeho protokolu. Uvedený počet ratifikácií sa doposiaľ nepodarilo dosiahnuť,[28] ale zúčastnené štáty sa dohodli, že môžu notifikovať depozitárovi tohto dodatku, že spomenutý dodatok budú vykonávať predbežne. Uvedený dodatok pozmenil i záväzky štátov tak ako boli stanovené na obdobie rokov 2008 – 2012. Koncom roka 2015 bola na parížskej Konferencii OSN o klimatických zmenách (COP21) vypracovaná nová, tzv. *Parížska dohoda*,[29] na vykonanie Rámcového dohovoru o zmene klímy (1992), ktorá už nadobudla medzinárodnoprávnu záväznosť. Druhým významným dohovorom prijatým v Riu bol *Dohovor o biologickej diverzite* (1992)[30] neskôr doplnený *Protokolom o biologickej bezpečnosti* (2000). V dôsledku záverov konferencie v Riu bol v roku 1992 vytvorený i ďalší významný orgán OSN pre podporu aktivít v oblasti životného prostredia – *Komisia OSN pre udržateľný rozvoj* ako pomocný orgán Hospodárskej a sociálnej rady OSN. Komisia pre trvalo udržateľný rozvoj podporuje trvalo udržateľný rozvoj prostredníctvom budovania kapacít technickej kooperácie na medzinárodnej, regionálnych, ako aj národných úrovniach. Kontextom pre prácu komisie je implementácia Agendy 21 a neskôr prijatých dokumentov. V dôsledku záverov konferencie v Riu boli vytvorené i ďalšie dva špecializované orgány, a to *Medzivládny panel pre ochranu lesov* a *Medzivládne fórum pre ochranu lesov*. Tieto dva orgány boli v rokoch 1995 až 2000 postupne poverované koordinovať implementáciu výsledkov Konferencie v Riu týkajúce sa celosvetovej ochrany lesov. Z ďalších medzinárodnoprávnych úprav prijatých v krátkom čase po konferencie v Riu je potrebné spomenúť *Dohovor OSN o boji proti dezertifikácii v krajinách postihnutých vážnym suchom a/alebo dezertifikáciou, hlavne v Afrike* (1994).[31] Obdobie po konferencii v Riu je známe aj zvýšenou aktivitou VZ OSN, ktoré zvolalo svoje osobitné zasadnutie v roku 1997. [32] Toto zasadnutie je známe ako *Summit Zeme plus 5* a konalo sa v New Yorku 23. – 27. júna 1997.

---

[25] *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992). New York, 9 May 1992, 1771 UNTS 107. Tento dohovor vstúpil do platnosti 21. marca 1994. V zbierke zákonov SR vyšiel ako Oznámenie MZV SR č. 548/2006 Z. z. Vyšiel i v Úradnom vestníku EÚ L 033 , 07/02/1994, s. 0013 – 0028, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku, kapitola 11, zväzok 19, s. 169-185.

[26] *Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change* (1997), Kyoto, 11 December 1997, 37 ILM 22 (1998). Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto protokolu. V slovenskej zbierke zákonov vyšiel v rámci Oznámenia MZV SR č.139/2005 Z. z. Vyšiel i v Úradnom vestníku EÚ L 130 , 15/05/2002, s. 0004 – 0020, mimoriadne vydanie v slovenskom jazyku, kapitola 11, zväzok 42, s. 27-43.

[27] *Doha Amendment of the Kyoto Protocol*, Doha 8. december 2012, UN Doc. C.N.718.2012.TREATIES--XXVII.7.c

[28] K 15. 12. 2015 zložilo ratifikačné listiny k tejto dohode celkom 58 štátov.

[29] UN Doc. FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1 (2015).

[30] *Convention on Biological Diversity* (1992). Rio de Janeiro, 5 June 1992, 31 ILM 822 (1992). Slovenská republika je zmluvnou stranou tohto protokolu. V slovenskej zbierke zákonov vyšiel v rámci Oznámenia MZV SR č. 34/1996 Z. z.

[31] *United Nations Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa* (1994). United Nations, Treaty Series , vol. 1954, p. 3.

[32] UN General Assembly Resolutions 47/190 (1997) and 51/181 (1997).

Výsledkom tohto zasadnutia je rezolúcia S-19/2 z 27. júna 1997, nazvaná *„Program pre ďalšiu implementáciu Agendy 21"*.[33]

Koncom deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia naďalej pokračovala medzinárodná zmluvná normotvorba v rámci OSN, ale nebola taká rozsiahla ako v predchádzajúcich dvoch dekádach. V roku 1998 bol v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu v dánskom Aarhuse prijatý už spomenutý *Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k právnej ochrane v záležitostiach životného prostredia* (Aarhuský dohovor), ktorý do určitej miery prepojil problematiku ochrany životného prostredia s problematikou ochrany ľudských práv. V roku 2001 bol prijatý ďalší významný univerzálny *Dohovor o perzistentných organických znečisťujúcich látkach*,[34] ktorý stanovuje pravidlá zaobchádzania s uvedenými nebezpečnými látkami, tak aby sa zabezpečila ochrana životného prostredia a ľudského zdravia.[35]

Medzinárodné spoločenstvo nepoľavilo vo svojich aktivitách v oblasti ochrany životného prostredia ani v 21. storočí. V roku 2000 došlo k ďalšiemu inštitucionálnemu posunu v oblasti ochrany lesov. V dôsledku *rezolúcie č. 2000/35 Hospodárskej a sociálnej rady OSN* boli už spomenuté orgány Medzivládny panel pre ochranu lesov a Medzivládne fórum pre ochranu lesov, spojené do jedného orgánu nazvaného *Fórum OSN na ochranu lesov* (angl. United Nations Forum on Forests, angl. skr. UNFF).[36] V roku 2002 sa v juhoafrickom Johannesburgu konala tretia významná celosvetová konferencia o životnom prostredí nazvaná *Summit OSN o trvalo udržateľnom rozvoji*. Táto konferencia bola zvolaná v nadväznosti na rezolúciu č. 55/199 z 20. decembra 2000.[37] Cieľom tejto konferencie bolo posúdiť pokrok dosiahnutý za 10 rokov od konferencie v Rio de Janeiro. Štáty tu prijali dva dokumenty, *Johanesburskú deklaráciu o udržateľnom rozvoji a Implementačný (akčný) plán OSN*. Silný ekologický rozmer mal i *Svetový summit,* ktorý sa konal v roku 2005 v New Yorku. V rámci tohto summitu bola prijatá rezolúcia,[38] v ktorej bol zdôraznený záväzok dosiahnuť cieľ udržateľného rozvoja vrátane vykonania Agendy 21 a Johannesburského implementačného plánu.[39] Rezolúcia ďalej štáty vyzýva, aby splnili svoje záväzky podľa Rámcového dohovoru o zmene klímy (1992), Kjótskeho protokolu k Rámcovému dohovoru o zmene klímy (1997), Dohovoru o biologickej rozmanitosti (1992), Dohovoru OSN o boji proti dezertifikácii v krajinách postihnutých vážnym suchom a/alebo dezertifikáciou, hlavne v Afrike (1994) ako aj záväzok podstatného zníženia straty biodiverzity podľa Johannesburského implementačného plánu.[40]

---

[33] Outcome document: *General Assembly resolution S-19/2 of 27 June 1997*, Programme for the Further Implementation of Agenda 21.

[34] Convention on Persistent Organic Pollutants (2001). Stockholm, 22 May 2001, 40 ILM 532 (2001).

[35] DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008. s. 156-157. ISBN 978-80-903409-8-9.

[36] ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 14. ISBN 80-903409-2-X.

[37] UN GA Resolution no. 55/1999 *„Ten-year review of progress achieved in the implementation of the outcome of the United Nations Conference on Environment and Development"*of 20th December 2000.

[38] UN Doc. Res 60/1.2005 *„World Summit Outcome"* of 16th September 2005.

[39] POTOČNÝ, M. - ONDŘEJ, J. 2011. *Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck 2011. s. 191. ISBN 978-80-7400-398-1.

[40] POTOČNÝ, M. - ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck 2011. s. 191. ISBN 978-80-7400-398-1.

Zatiaľ ostatným impulzom pre rozvoj medzinárodného práva životného prostredia ako celku bola *Konferencia o trvalo udržateľnom rozvoji* (2012), ktorá sa konala v Riu de Janeiro, známa aj pod názvom Rio plus 20. Táto konferencia bola organizovaná na základe rezolúcie VZ OSN č. 64/236 nazvanej *„Implementácia Agendy 21, Programu pre ďalšiu implementáciu Agendy 21 a Záverov Svetového Summitu o trvalo udržateľnom rozvoji.“*[41] Na záver tejto konferencie bol prijatý dokument *„Budúcnosť, ktorú chceme“* (angl. The Future We Want).

Okrem uvedených normotvorných a inštitucionálnych aktivít OSN na univerzálnej úrovni má úprava otázok ochrany životného prostredia i regionálnu, subregionálnu a partikulárnu rovinu. Normotvorné a inštitucionálne aktivity OSN totiž začali ovplyvňovať i normotvornú a inštitucionálnu činnosť *regionálnych, subregionálnych a partikulárnych medzivládnych organizácií* fungujúcich mimo rámca OSN.[42] Napr. v priestore Európy je v tomto smere aktívna *Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj* (OECD), *Svetová obchodná organizácia* (WTO), *Organizácia severoatlantickej zmluvy* (NATO), *Rada Európy* i *Európska únia*.

Skúmaním uvedených noriem medzinárodného práva životného prostredia je možné dospieť k všeobecnému záveru, že ich úlohou je najmä ochrana životného prostredia pred podstatným zhoršením, zamedzenie porušovania ekologickej rovnováhy prírody a zaistenie trvalo udržateľného rozvoja ľudstva pri zachovaní životného prostredia. Tieto ciele sú dosahované vytváraním medzinárodných záväzkov štátov zameraných na *prevenciu vzniku škôd* na životnom prostredí, *kontrolných mechanizmov* dodržiavania týchto záväzkov a *nových orgánov a inštitúcií*, ktoré majú pomáhať štátom pri plnení ich záväzkov a pri identifikácii oblastí životného prostredia, ktoré je potrebné chrániť.

Medzinárodné právo životného prostredia je v súčasnosti prevažne zmluvným právom. Mnohé zo zmlúv v danej oblasti majú charakter tzv. *„mäkkého práva“* (angl. soft law), t. j. ustanovujú programové záväzky štátov dosiahnuť ciele obsiahnuté v zmluve. Takto sú koncipované i viaceré zásady vo väčšine deklarácií v oblasti ochrany životného prostredia. V konečnom dôsledku teda táto normativita sleduje najmä *predchádzanie a znižovanie environmentálnych škôd.* Všeobecne platný obyčajový *inštitút zodpovednosti štátov za protiprávne správanie* je preto v tejto oblasti aplikovateľný iba v minimálnej miere. V tejto oblasti sa skôr vytvára priestor pre aplikáciu *zodpovednosti štátov za škodlivé následky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané*.[43] Vzhľadom na povahu záväzkov medzinárodného práva životného prostredia je takmer neaplikovateľný aj *inštitút donútenia (sankcií),* keďže jeho aplikácia formou napr. suspendácie medzinárodnej zmluvy by znamenala likvidáciu predmetu a účelu zmluvy.

---

41 General Assembly Resolution 64/236, „Implementation of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda 21 and the outcomes of the World Summit on Sustainable Development“, UN Doc. A/RES/64/236.

42 ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 16. ISBN 80-903409-2-X.

43 Bližšie pozri ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004. s. 116-157. ISBN 80-903409-2-X. a JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. 2015. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. s. 229-244. ISBN 978-80-7380-559-3.

2 Formálne pramene medzinárodného práva životného prostredia a iných súvisiacich prameňov medzinárodného práva verejného, ktoré vytvárajú medzinárodnoprávne mechanizmy zodpovednosti za škody na životnom prostredí

Druhým skúmaným prvkom rule of law medzinárodného práva životného prostredia sú medzinárodnoprávne mechanizmy zodpovednosti za škody na životnom prostredí. Ako už bolo spomenuté, v oblasti ochrany životného prostredia je možné aplikovať najmä zodpovednosť štátov za škodlivé dôsledky činností nezakázaných medzinárodným právom. Zmluvné úpravy v tejto oblasti vznikli v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia s cieľom upraviť dve rizikové oblasti činností, ktoré môžu priniesť cezhraničné škody, a to oblasť znečisťovania morí ropou a oblasť jadrových nehôd.[44] V týchto dvoch oblastiach vznikali v uvedených obdobiach cezhraničné škody relatívne pravidelne. Dohovory týkajúce sa oboch oblastí však zakotvili primárnu občianskoprávnu zodpovednosť operátorov rizikových činností. Z chronologického hľadiska išlo postupne o *Parížsky dohovor o zodpovednosti tretích strán v oblasti jadrovej energie (1960),*[45] *Bruselský dohovor o zodpovednosti operátorov jadrových lodí (1962),*[46] *Bruselskú zmluvu doplňujúcu Parížsky dohovor o zodpovednosti tretích strán v oblasti jadrovej energie (1963),*[47] *Viedenský dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou (1963),*[48] *Dodatkový protokol k Parížskemu dohovoru o zodpovednosti tretích strán v oblasti jadrovej energie (1964),*[49] *Medzinárodný dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia ropnými látkami (1969),*[50] *Bruselský dohovor týkajúci sa občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrového materiálu (1971),*[51] *Medzinárodný dohovor o založení medzinárodného fondu pre náhradu škody spôsobenej znečistením ropou*

---

[44] BOYLE, A. E. 2005. Globalizing Environmental Liability: The Interplay of National and International Law. In *Journal of Environmental Law*. 2005, vol. 17, no. 1, p. 4. ISSN 0952-8873.

[45] *Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (1960),* 956 UNTS 263. Tento dohovor je záväzný od roku 1968.

[46] *Brussels Convention on the Liability of the Operators of Nuclear Ships (1962).* 57 AJIL 268. Tento dohovor nie je záväzný.

[47] *Brussels Agreement Supplementary to the 1960 Convention on Third Party Liability (1963).* 1041 UNTS 358. Tento dohovor je záväzný od roku 1974.

[48] *Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage (1963).* 1063 UNTS 265. Tento dohovor platí od roku 1977.

[49] *Additional Protocol to Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (1964).*956 UNTS 335.

[50] *International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage (1969).* 973 UNTS 3.

[51] *Convention Related to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material (1971).* 974 UNTS 255. Tento dohovor platí od roku 1975.

(1971)[52] a napokon *Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škodu spôsobenú znečistením ropou vzniknutú pri skúmaní a využívaní nerastných zdrojov morského dna (1977).*[53]

V období päťdesiatych až sedemdesiatych rokov však vznikli i tri dohovory, ktoré zakotvujú i zodpovednosť štátu za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané v oblasti morského práva a kozmického priestoru. *Dohovor o šírom mori (1958)* zakotvuje zodpovednosť štátu vo vzťahu k škodám, ktoré vznikli lodi neoprávnene zastavenej na mori. *Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies (1967)*[54] v článku VII vo veľmi všeobecnej rovine zakotvuje medzinárodnú zodpovednosť štátov za škody spôsobené ich kozmickými objektmi alebo ich súčasťami inej zmluvnej strane alebo jej fyzickým či právnickým osobám na Zemi, vo vzdušnom priestore alebo v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies. Na toto ustanovenie potom nadviazal špecializovaný *Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi (1972),*[55] ktorý zakotvuje tento druh zodpovednosti vo vzťahu k škodám vzniknutým lietadlám za letu a na zemskom povrchu, pričom musí ísť o škodu na životoch a zdraví osôb či na ich majetku.

Určitým medzníkom pre vývoj a formovanie tohto druhu zodpovednosti sa stala už spomenutá *Konferencia OSN o životnom prostredí*, ktorá sa konala v Štokholme (1972),[56] kde bola, o. i. prijatá veľmi významná *Deklarácia OSN o ľudskom životnom prostredí.*[57] V zásade 22 tejto deklarácie je stanovené, že štáty majú spolupracovať, aby rozvinuli medzinárodné právo v oblasti zodpovednosti a kompenzácie pre obete znečistenia a iných škôd na životnom prostredí spôsobené v rámci ich jurisdikcie alebo kontroly v oblastiach mimo ich jurisdikcie.[58]

V nadväznosti na závery Konferencie OSN o životnom prostredí (1972) i zmluvnú prax štátov, sa v roku 1977 začala problematikou zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom, zaoberať Komisia OSN pre medzinárodné právo.[59] Táto komisia v nadväznosti na túto problematiku prijala dva kodifikačné návrhy, a to *Návrh článkov*

---

[52] *Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage (1971).* 1110 UNTS 57.

[53] *Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage Resulting from Exploration for and Exploitation of Seabed Mineral Resources (1977).* 14 ILM 1450 (1977).

[54] *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (1967).* 18 U.S.T. 2410, 610 U.N.T.S. 205

[55] *Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects (1972).* 24 U.S.T. 2389, 961 U.N.T.S. 197

[56] Bližšie pozri BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. 1995. *Basic Documents on International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1995. p. 1-8. ISBN 0-19-876321-2.

[57] *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (1972).* U.N. Doc. A/Conf.48/14/Rev. 1 (1973); 11 ILM 1416 (1972).

[58] Anglické znenie zásady 22 je nasledovné:…„*States shall cooperate to develop further the international law regarding liability and compensation for the victims of pollution and other environmental damage caused by activities within the jurisdiction or control of such States to areas beyond their jurisdiction.*"… Použitý pojem „liability" indikuje, že nejde o zodpovednosť štátov za protiprávne správanie, ale o zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané.

[59] BOYLE, A. E. 2005. Globalizing Environmental Liability: The Interplay of National and International Law. In *Journal of Environmental Law.* 2005, *v*ol. 17, no 1, p. 4. ISSN 0952-8873.

o zabránení cezhraničnej škode spôsobenej rizikovými činnosťami (2001)[60] a *Návrh Princípov rozdelenia strát v prípade cezhraničnej škody vzniknutej z rizikových činností (2006).*[61]

V roku 1982 bol prijatý *Dohovor o morskom práve (1982),*[62] ktorý reviduje už starší *Dohovor o širom mori (1958). Tento dohovor mierne rozvinul ustanovenia článku 22 Dohovoru o širom mori* v článku 110 a zakotvuje zodpovednosť štátu vo vzťahu k škodám, ktoré vznikli lodi neoprávnene zastavenej na mori. V článku 235 navyše tento dohovor zakotvuje, že štáty budú niesť zodpovednosť (angl. liability) za škody spôsobené na morskom životnom prostredí.[63] V roku 1988 bol prijatý *Spoločný protokol o aplikácii Viedenského dohovoru o občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu a Parížskeho dohovoru o zodpovednosti tretích strán v oblasti jadrovej energie,*[64] ktorého účelom bolo zamedziť paralelnému vzniku zodpovednosti podľa oboch dohovorov. O rok neskôr v roku 1989 bol v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu prijatý *Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené pri preprave nebezpečného tovaru po cestách, železniciach a na plavidlách vnútrozemskej plavby,*[65] ktorý zakotvil objektívnu občianskoprávnu zodpovednosť dopravcov za škody pri preprave nebezpečného tovaru po cestách, železniciach a na plavidlách vnútrozemskej plavby.

Ďalším impulzom k rozvoju daného typu zodpovednosti bolo prijatie *Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji*(1992)[66] prijatej na *Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji* (1992) v Rio de Janeiro.[67] V zásade 13 tejto deklarácie [68] je zakotvené, že štáty budú rozvíjať národné právo týkajúce sa zodpovednosti a náhrady škody pre obete znečistenia a iných environmentálnych škôd. Štáty budú tiež spolupracovať rýchlo a viac odhodlanejšie pri rozvoji

---

60 *Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities (2001).* UN Doc. A/56/10 (2001). Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23rd April – 1th June and 2nd July – 10th August 2001, Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement no.10. Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II (2).

61 *Draft Principles on the Allocation of Loss in the Case of Transboundary Harm (2006).* UN Doc. A/61/10 (2006). Report of the International Law Commission on the work of its fifty-eight session, 11th May – 9th June and 3rd July – 11th August 2001, Official Records of the General Assembly, Fifty-eight session, Supplement no.10. Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II (2).

62 *United Nations Convention on the Law of the Sea (1982).* 1833 UNTS 3; 21 ILM 1261 (1982).

63 V ods.1 článku 235 sa uvádza v anglickom znení: „They (states) shall be liable in accordance with international law.".

64 *Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage and Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (1988),* 1672 UNTS 293.

65 *Convention on Civil Liability for Damage Caused during Carriage of Dangerous Goods by Road, Rail and Inland Navigation Vessels (1989).* UN Doc. ECE/TRANS/79 (1989).

66 *Rio Declaration on Environment and Development (1992).* UN Doc. A/CONF.151/26 (vol. I); 31 ILM 874 (1992).

67 Bližšie pozri BIRNIE, P.W. – BOYLE, A. E. 1995. *Basic Documents on International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1995. p. 9-14. ISBN 0-19-876321-2.

68 Anglické znenie zásady je nasledovné : ... „States shall develop national law regarding liability and compensation for the victims of pollution and other environmental damage. States shall also cooperate in an expeditious and more determined manner to develop further international law regarding liability and compensation for adverse effects of environmental damage caused by activities within their jurisdiction or control to areas beyond their jurisdiction.". Použitý pojem „liability" indikuje, že nejde o zodpovednosť štátov za protiprávne správanie, ale o zodpvednosť za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané.

medzinárodného práva týkajúceho sa zodpovednosti a náhrady škody za nepriaznivé účinky ekologickej škody spôsobenej činnosťou v rámci ich jurisdikcie alebo kontroly v oblasti mimo ich jurisdikcie. Hneď v nasledujúcom roku 1993 bol v nadväznosti na toto ustanovenie v rámci Rady Európy prijatý *Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti vyplývajúcej z činností nebezpečných pre životné prostredie,*[69] ktorý zakotvuje absolútnu zodpovednosť za škody operátorov rizikových činností v oblasti životného prostredia.

V roku 1996 bol prijatý *Medzinárodný dohovor o zodpovednosti a náhrade škôd pri preprave škodlivých a nebezpečných látok na mori* (1996),[70] ktorý zakotvil zodpovednosť vlastníkov lodí za škody spôsobené pri nehodách lodí prepravujúcich rôzne druhy presne určených škodlivých látok. V roku 1997 bol prijatý *Protokol na zmenu Viedenského dohovoru o občianskoprávnej zodpovednosti za jadrovú škodu,*[71] ktorý sa týka doplnkovej zodpovednosti štátov za jadrové škody. V tom istom roku bol prijatý autonómny *Dohovor o doplnkovej náhrade škody za jadrovú škodu,*[72] ktorý mal rovnaký účel. V roku 1999 bol prijatý *Protokol o zodpovednosti za cezhraničný odpad* [73] k *Bazilejskému dohovoru o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní (1989).* [74] Záväzok vypracovať takýto protokol vyplynul štátom z článku 12 Bazilejského dohovoru. Uvedený protokol zakotvil zodpovednosť osôb prepravujúcich nebezpečné odpady cez hranice za škodu vzniknutú v súvislosti s nebezpečnými odpadmi pri ich cezhraničnej preprave. V roku 2001 bol prijatý *Dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia olejom zo zásobníkov,*[75] ktorý upravuje zodpovednosť za škody vzniknuté pri únikoch oleja slúžiaceho ako pohonná či mazacia látka lodí. V roku 2004 bol prijatý *Protokol na zmenu Parížskeho dohovoru o zodpovednosti tretích strán v oblasti jadrovej energie,* ktorý implementoval všetky zmeny, ku ktorým došlo vo vzájomnej interakcii Parížskeho dohovoru (1960) a Viedenského dohovoru (1963).

Uvedená zmluvná normotvorba v priebehu času nastolila i otázku možnej existencie obyčajových pravidiel v tejto oblasti. Napriek záujmu medzinárodného spoločenstva o túto otázku a možnú užitočnosť takýchto noriem, je pravdepodobné, že takýto režim zatiaľ ešte neexistuje kvôli viacerým problémom. Primárne vzniku týchto pravidiel bráni nejednotná prax štátov v tejto oblasti.[76] Vývoju obyčajových pravidiel v tejto oblasti bráni aj existencia obyčajových pravidiel zakotvujúcich zodpovednosť za porušenie povinnosti prevencie a náležitej bdelosti (angl. due dilligence), ako aj už spomínanej obyčajovej normy *sic utere tuo ut alienum non laedas*

---

[69] *Convention on Civil Lability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment, Council of Europe (1993).* European Treaty Series - no. 150, Lugano, 21.VI.1993.

[70] *International Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Hazardous and Noxious Substances by Sea (1996).* 35 ILM 1415.

[71] *Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage (1997),* 2241 UNTS 302.

[72] *Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage* (1997), IAEA INFCIRC/567, 22 July 1998.

[73] *Basel Protocol on Liability and Compensation for Damage resulting from Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal* (1999). UN Doc. UNEP/CHW.1/WG/1/9/2.

[74] *Basel Convention on Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal* (1989). 1673 UNTS 126; 28 ILM 657 (1989).

[75] *International Convention on Civil Liability for Bunker Oil Polution Damage* (2001). LEG/CONF 12/19 of 27 March 2001.

[76] Bližšie pozri štúdiu Sekretariátu Komisie OSN pre medzinárodné právo A/CN.4/384 (1984).

zakazujúcej použiť územie štátu, tak aby bola spôsobená škoda inému štátu. Existencia týchto pravidiel znamená existenciu „...tieňa protiprávnosti, ktorý vždy visí nad aktivitami nezakázanými medzinárodným právom...".[77] Napriek uvedenému je možné konštatovať, že niektoré čiastkové obyčajové pravidlá, ktoré sa týkajú tejto oblasti, existujú. Príkladom takýchto obyčajových pravidiel je *záväzok štátov zabezpečiť odhad dopadov plánovaných aktivít na životné prostredie (angl. environmental impact assessment)* alebo *záväzok štátov monitorovať stav životného prostredia*. Obe tieto pravidlá vytvárajú rovnako obyčajovo normovanú medzinárodnoprávnu *zásadu prevencie* aplikovateľnú v oblasti ochrany životného prostredia. Existenciu týchto obyčajových pravidiel potvrdil MSD v prípade *Celulózky na rieke Uruguaj (2010)*.[78]

V konečnom dôsledku možno konštatovať, že v medzinárodnom práve verejnom je možné zaregistrovať úpravy týkajúce sa zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností nezakázaných medzinárodným právom a týkajúce sa ochrany životného prostredia v troch rovinách. Existujú záväzné dohovory týkajúce sa takejto zodpovednosti štátov, ďalej záväzné dohovory zakotvujúce príslušnú občianskoprávnu zodpovednosť vnútroštátnych operátorov rizikových činností v niektorých prípadoch i so subsidiárnou možnosťou zodpovednosti štátov a napokon kodifikačné aktivity Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktoré vychádzajú z podobných východísk ako dohovory zakotvujúce príslušnú občianskoprávnu zodpovednosť vnútroštátnych operátorov rizikových činností s možnosťou subsidiárnej zodpovednosti štátov.

3 Formálne pramene medzinárodného práva životného prostredia a iné súvisiace pramene medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú normy umožňujúce efektívne riešenie medzinárodnoprávnych sporov v oblasti ochrany životného prostredia

Tretím skúmaným prvkom rule of law medzinárodného práva životného prostredia sú medzinárodnoprávne mechanizmy umožňujúce efektívne riešenie medzinárodnoprávnych sporov v oblasti ochrany životného prostredia. Tieto mechanizmy je možné identifikovať v rámci medzinárodnoprávneho inštitútu pokojného (mierového) riešenia medzinárodných sporov i v rámci medzinárodného práva životného prostredia.

Vývoj medzinárodného práva pokojného riešenia medzinárodných sporov vo všeobecnej rovine začal už v období staroveku, kedy sa v praxi štátov objavuje medzinárodná arbitráž. Prvé obyčaje v tejto oblasti však vznikali pravdepodobne až v období tradičného medzinárodného

[77] Bližšie pozri MONTJOIE, M. 2010. The Concept of Liability in the Absence of an Internationally Wrongful Act. In RAWFORD, J. – PELLET, A. – OLLESON, S. (ed.). 2010. *The Law of International Responsibility.* Oxford : Oxford University Press, 2010, p. 507. ISBN 978-0-19929697-2.

[78] *Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay)*, Judgment, I. C. J. Reports 2010, p. 14.

práva. Prvou kodifikáciou obyčajových pravidiel v tejto oblasti bol *Haagsky dohovor o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1899),* ktorý bol neskôr revidovaný v roku 1907 a vo vedeckej a odbornej literatúre sa už uvádza len ako *Haagsky dohovor o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1907).*[79] Ďalšie precizovanie niektorých pravidiel v tejto oblasti bolo uskutočnené v *Pakte Spoločnosti národov (1919)* a *Generálnom akte o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1928),*[80] revidovanom v roku 1949 vo forme dokumentu VZ OSN. Celá táto matéria bola reprodukovaná a doplnená v *Charte OSN (1945).* Nosným ustanovením v tomto smere je článok 2 ods. 4 *Charty OSN (1945),* ktorý *zakazuje pri riešení sporov používať silu alebo hrozbu silou.* Navyše, Charta OSN v článku 2 ods. 3 ukladá subjektom medzinárodného práva *povinnosť riešiť svoje spory mierovými prostriedkami.* Výpočet najvýznamnejších prostriedkov pokojného riešenia medzinárodných sporov je obsiahnutý v Kapitole VI. Charty OSN v článkoch 33 – 38. Mnohé z prostriedkov riešenia sporov predvídajú i významné kodifikačné dohovory ako napr. *Viedenský dohovor o zmluvnom práve (1969)* a pod. V rámci VZ OSN boli neskôr prijaté i niektoré ďalšie nezáväzné dokumenty týkajúce sa pokojného riešenia medzinárodných sporov.[81] Na regionálnej úrovni bola otázka mierového riešenia sporov upravená v *Európskom dohovore o pokojnom riešení medzinárodných sporov*[82] (1957) a *Americkom dohovore o pokojnom riešení sporov* (1948).[83]

V zmysle existujúcich medzinárodnoprávnych dokumentov je možné špecifikovať viacero druhov prostriedkov pokojného riešenia medzinárodných sporov. Prvú skupinu tvoria tzv. *diplomatické prostriedky*, kde patria priame diplomatické rokovanie, dobré služby, sprostredkovanie, vyšetrovacie konanie a zmierovacie konanie. Celá táto skupina prostriedkov má pre sporiace sa štáty poradný charakter, a preto sa nazýva i poradnými prostriedkami riešenia sporov.[84] Druhú skupinu tvoria tzv. *súdne prostriedky*, kde patrí medzinárodné rozhodcovské konanie (arbitráž) a medzinárodné súdne konanie. Táto skupina prostriedkov má pre štáty záväzný charakter, a preto sa nazýva i záväznými prostriedkami riešenia sporov.[85] Tretiu, osobitnú skupinu, prostriedkov predstavuje *riešenie sporov pred orgánmi medzinárodných organizácií univerzálneho alebo regionálneho charakteru*, kde dochádza ku kombinácii viacerých z uvedených prostriedkov.

---

[79] *The Hague Convention for the Pacific Settlement of International Disputes (1907).* V zbierke zákonov vyšiel tento dohovor ako vyhláška MZV ČSR č. 5/1930 Zb.

[80] *Revised General Act for the Pacific Settlement of International Disputes* (Adopted by the General Assembly at its 199th plenary meeting, on 28 April 1949), Lake Success/New York: United Nations, 1949.

[81] Bližšie pozri JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. 2015. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. s. 282. ISBN 978-80-7380-559-3.

[82] *European Convention for the Pacific Settlement of International Disputes(1957).* V zbierke zákonov vyšiel tento dohovor v rámci Oznámenia MZV SR č. 373/2001 Z. z. o uzavretí Európskeho dohovoru o mierovom riešení sporov.

[83] *American Treaty on Pacific Settlement („Pact of Bogotá").* Organization of American States (OAS). 30 April 1948, OAS, Treaty Series, no. 17 and 61.

[84] Pozri ČEPELKA, Č. - ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. s. 533. ISBN 978-80-7179-728-9.

[85] Pozri ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. s. 533 a 546. ISBN 978-80-7179-728-9.

Charta OSN, a ani ostatné dokumenty, nevylučujú aj iné prostriedky. Stranám sporu sa ani neukladajú presné podmienky využitia jednotlivých prostriedkov. V medzinárodnom práve teda platí *zásada slobodnej voľby prostriedku urovnania sporu.* Sporové strany si spravidla vyberajú taký prostriedok, ktorý je najvhodnejším z hľadiska povahy sporu a okolností jeho vzniku. Najčastejším prostriedkom býva priame diplomatické rokovanie.

Uvedené spôsoby riešenia sporov sú aktuálne i pre riešenie sporov v oblasti ochrany životného prostredia. Každý z uvedených spôsobov má určitú efektivitu, a preto i mnohé dohovory z oblasti medzinárodného práva životného prostredia na ne odkazujú v rámci svojho znenia. Metóda *diplomatických rokovaní* sa ukázala ako úspešná aj v prípade sporu s ekologickým podtextom o sporné územie Arktídy, o ktoré sa viedlo vyjednávanie medzi Ruskom a Nórskom až 40 rokov. V roku 2010 tak došlo k podpisu dohody medzi oboma krajinami, ktorá vytyčuje arktické námorné hranice. Mnoho medzinárodných zmlúv z oblasti ochrany životného prostredia obsahuje doložky, v zmysle ktorých štáty sú povinné svoje budúce konflikty riešiť práve cestou rokovaní. Ide napríklad o *Dohovor o biologickej rozmanitosti* z roku 1992, *Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy* z roku 1985, už spomínaný *Rámcový dohovor o zmene klímy* (1992) a ďalšie.[86] Diplomatické rokovania sú však charakteristické tým, že nijaké pravidlo medzinárodného práva neupravuje spôsob ich vedenia. Dohovory z oblasti medzinárodného práva životného prostredia odkazujú i na inštitút dobrých služieb a sprostredkovania. Príkladom môže byť spomínaný Viedensky dohovor o ochrane ozónovej vrstvy, ktorý tento inštitút zakotvuje vo svojom článku 11 ods.2. Podobné ustanovenie je obsiahnuté v čl. 27 ods. 2 *Dohovoru o biologickej rozmanitosti z roku 1992.*[87]

Ustanovenia týkajúce sa zmierovacieho konania obsahuje napríklad *Dohovor OSN o morskom práve* z roku 1982, nazývaný tiež Jamajský dohovor. Článok 284 Jamajského dohovoru ustanovuje: „*Zmluvný štát, ktorý je stranou v spore týkajúcom sa výkladu alebo uplatňovania tohto dohovoru, môže navrhnúť druhej strane alebo stranám, aby predložili tento spor na zmierovacie konanie...*" Ustanovenia zakotvujúce obligatórne zmierovacie konanie možno nájsť aj vo Viedenskom dohovore o ochrane ozónovej vrstvy (1985) v článku 11 ods. 4 v zmysle ktorého, ak štáty nevyriešia svoj spor jeho predložením MSD alebo prostredníctvom arbitráže, bude spor predložený na zmierovacie konanie na žiadosť jednej zo strán sporu. Hoci všeobecne rozhodnutie vydané zmierovacou komisiou má odporúčací charakter, ods. 5 článku 11 dohovoru zakotvuje, že obe strany budú takéto rozhodnutie plniť.[88]

Čo sa týka medzinárodnej arbitráže, je pre spory s environmentálnym rozmerom možné využiť mechanizmus Stáleho arbitrážneho dvora podľa *Haagskeho dohovoru o pokojnom riešení medzinárodných sporov* (1907). Existujú aj špeciálne arbitrážne orgány, ktoré môžu riešiť ekologické spory. V súvislosti so spormi vznikajúcimi v oblasti morského práva, bola *Dohovorom OSN o morskom práve* (1982, Jamajský dohovor) z roku 1982 vytvorená možnosť využiť arbitrážny tribunál, zložený v súlade s prílohou VII Jamajského dohovoru. V zmysle ustanovení prílohy VIII Jamajského dohovoru z roku 1982, môžu zmluvné strany zveriť svoj spor na rozhodnutie aj

[86] ŠTURMA, P. a kol. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí.* I. část (obecní). Beroun : Eva Roztoková – IFEC. 2004. s. 176. ISBN 80-903409-2-X.

[87] ŠTURMA, P. at al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí.* I. část (obecní). Beroun : Eva Rozkotová – IFEC. 2004. s. 177. ISBN 80-903409-2-X.

[88] Bližšie pozri ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí.* I. část (obecní). Beroun : Eva Rozkotová – IFEC. 2004. s. 177. ISBN 80-903409-2-X.

osobitnej arbitráži, a to vo vybraných prípadoch, vymenovaných v článku 1 prílohy. Ide o spory týkajúce sa rybolovu, ochrany a zachovania morského prostredia, morských vedeckých výskumov a plavby vrátane znečisťovania plavidlami a zhadzovaním odpadov z plavidiel. Arbitrážne konanie je upravené i v *Protokole o ochrane životného prostredia Antarktídy* z roku 1991.[89]

Z hľadiska medzinárodného súdneho konania je najväčšie množstvo ekologicky zameranej judikatúry možné nájsť v judikatúre MSD, ktorý je hlavným súdnym orgánom OSN. Prof. Louka však i v kontexte ekologických sporov napriek tomu namieta, *„že štáty sa vo všeobecnosti zdráhajú a sú neochotné použiť Medzinárodný súdny dvor na vyriešenie svojho sporu. Dôvodom tejto neochoty býva skutočnosť, že spory predkladané medzinárodnému súdnemu dvoru bývajú riešené počas dlhého časového obdobia a že vlády jednotlivých sporných strán strácajú kontrolu nad prípadom, ktorý nemusí byť vyriešený v súlade s ich spokojnosťou...".*[90] I napriek tejto myšlienke rozvinul MSD relatívne solídnu judikatúru v oblasti medzinárodného práva životného prostredia.[91]

Pri riešení sporov z oblasti medzinárodného práva životného prostredia súdnou cestou nemožno zabudnúť na významný súdny orgán Medzinárodný tribunál pre morské právo, ktorý bol zriadený už vyššie spomínaným Jamajským dohovorom z roku 1982, ktorý po svojom vzniku v roku 1994 začína rozvíjať aj ekologicky orientovanú judikatúru. Osobitný ekologický rozmer začína mať i judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, ale aj Európskeho súdu pre ľudské práva a Medziamerického súdu pre ľudské práva.

Z hľadiska riešenia environmentálne orientovaných sporov pred orgánmi medzinárodných organizácií, je potrebné uviesť, že medzinárodné organizácie, ktorých cieľom je najmä politická spolupráca medzi štátmi, obvykle majú aj prostriedky potrebné na mierové urovnávanie sporov medzi svojimi členmi. Takéto prostriedky riešenia sporov ustanovujú OSN , *viaceré medzinárodné odborné organizácie,* ale i *partikulárne* a *regionálne medzinárodné organizácie.* Štatúty týchto organizácií ukladajú členským štátom, aby svoje spory riešili priamym rokovaním alebo za pomoci niektorého orgánu organizácie. Orgány organizácie pritom môžu poskytovať dobré služby, vystupovať ako sprostredkovateľ, vyšetrovací či zmierovací orgán alebo výnimočne aj ako rozhodca. [92] Ako príklad riešenia environmentálnych sporov v rámci medzinárodných odborných organizácií je možné uviesť zaujímavý systém mierového riešenia sporov *Svetovej obchodnej organizácie (angl. skr. WTO).*[93] Tento systém v sebe obsahuje prvky konzultácií, zmierovacieho konania a rozhodcovského konania. V rámci WTO bolo v tejto súvislosti prijaté osobitné *Dojednanie o pravidlách a konaní pri riešení sporov*, ktoré sú súčasťou *Dohody*

[89] Bližšie pozri ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí.* I. část (obecní). Beroun : Eva Rozkotová – IFEC. 2004. s. 189. ISBN 80-903409-2-X.

[90] LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law. Fairness, Effectiveness, and Word Order.* Cambridge : Cambridge University Press. 2006. p. 57 ISBN 978-0-521-68759-1.

[91] Bližšie pozri napr. ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému pávu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax.* Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2012. s. 97-109. ISBN 978-0.521-68759-1.

[92] JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. 2015. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. s. 294-295. ISBN 978-80-7380-559-3.

[93] JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. 2015. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. s. 295-296. ISBN 978-80-7380-559-3.

o založení Svetovej obchodnej organizácie (1994).[94] Na základe tohto dojednania bol vytvorený osobitný *Orgán pre riešenie sporov (angl. Dispute Settlement Body, angl. skr. DSB)*, ktorý má zmierovacie i súdne funkcie i tzv. *Odvolací orgán*. DSB má oprávnenie vytvoriť *skupiny odborníkov (tzv. Panel),* prijímať ich správy a správy Odvolacieho orgánu. V prípade predloženia sporu členským štátom najprv realizuje konzultácie so sporovými stranami. Ak tieto konzultácie nevedú k riešeniu, môže žalujúca strana požiadať o vytvorenie skupiny odborníkov (Panelu), ktorá spracuje správu a poskytne ju DSB, ktorý ju buď schváli alebo neschváli.[95] V prípade ak ju schváli, postúpi ju sporovým stranám. Voči tejto správe sa sporové strany môžu odvolať k Odvolaciemu orgánu. Uvedený spôsob riešenia sporov je štátmi WTO využívaný. [96] Okrem otázok medzinárodného obchodu je spôsobilý riešiť napr. i niektoré otázky ochrany životného prostredia, ak súvisia s medzinárodným obchodom. V tejto súvislosti je osobitne zaujímavý prípad *Spojené štáty – opatrenia týkajúce sa dovozu, marketingu a predaja tuniakov a výrobkov z tuniakov (2011)*.[97] Prípad iniciovalo Mexiko, ktoré v rámci WTO vznieslo celý rad nárokov voči USA ohľadom kritérií pre označovanie „Delfínom bezpečné"., ktoré mexické rybolovné postupy pri love tuniakov podľa praxe orgánov USA nespĺňali (používanie delfínov ako indikátorov výskytu tuniakov a odchyt delfínov do sietí spolu s tuniakmi), a preto mexické výrobky z tuniakov dané označenie nezískali. Ako samotný Panel tak aj Odvolací orgán (angl. Appelate Body – AB) rozhodol proti USA, ale z rôznych dôvodov.[98]

Záver

Princíp rule of law v medzinárodnom práve životného prostredia je založený na kľúčových prvkoch, ktorými sú najmä, rozvoj, prijatie a implementácia jasných, prísnych, vynútiteľných a účinných medzinárodnoprávnych noriem v oblasti medzinárodného práva životného prostredia, zakotvenie a rešpektovanie ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve životného prostredia, ako aj v medzinárodnom práve ľudských práv (za uvedené ľudské environmentálne práva sú považované právo na životné prostredie, právo na prístup k spravodlivosti vo veciach životného prostredia, právo na informácie o životnom prostredí, právo na účasť

[94] *General Agreement on Tariffs and Trade (1994).* 1867 UNTS 187. V zbierke zákonov Slovenskej republiky vyšla táto dohoda v rámci Oznámenia MZV SR č. 152/2000 Z. z o uzavretí Dohody o založení Svetovej obchodnej organizácie.

[95] POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. 2011. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 389. ISBN 978-80-7400-398-1.

[96] Bližšie k tejto problematike pozri MERILLS, J. G. *International Dispute Settlement.* Fourth Edition. New York : Cambridge University Press, 2005. p. 211-236. ISBN 978-0-511-13533-0.

[97] Panel Report, United States – Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/R (Sept. 15, 2011) (Panel Report) and Appellate Body Report, United States – Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products, WT/DS381/AB/R (May 16, 2012) (AB Report).

[98] Bližšie pozri JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. s. 296. ISBN 978-80-7380-559-3.

verejnosti v rozhodovaní vo veciach životného prostredia, právo na vodu a právo na bezpečné hygienické podmienky životného prostredia), zakotvenie efektívnych medzinárodnoprávnych mechanizmov zodpovednosti za škody na životnom prostredí, zakotvenie efektívnych medzinárodnoprávnych mechanizmov umožňujúcich včasné, nestranné a nezávislé riešenie sporov v oblasti životného prostredia, zakotvenie efektívnych mechanizmov monitorovania stavu životného prostredia v medzinárodnom práve životného prostredia a napokon zakotvenie používania najnovších výdobytkov vedy v rámci ochrany životného prostredia v medzinárodnom práve životného prostredia.

Účelom tohto príspevku bola identifikácia prameňov medzinárodného práva životného prostredia v prípade iných súvisiacich či hraničných prameňov iných odvetví medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú niektoré z uvedených prvkov rule of law medzinárodného práva životného prostredia. Vzhľadom na mimoriadnu komplexnosť danej problematiky bola predmetom tohto príspevku identifikácia len niektorých vybraných prvkov rule of law medzinárodného práva životného prostredia, a to tých jeho formálnych prameňov, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia, vytvárajú medzinárodnoprávne mechanizmy zodpovednosti za škody na životnom prostredí a obsahujú normy umožňujúce efektívne riešenie medzinárodnoprávnych sporov v oblasti ochrany životného prostredia.

Problematika vývoja medzinárodného práva životného prostredia bola v teórii medzinárodného práva verejného viackrát riešená. Z hľadiska cieľa príspevku je zásadné identifikovať formálne pramene medzinárodného práva životného prostredia a iných súvisiacich prameňov medzinárodného práva verejného, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia. Kľúčovými momentmi pre formovanie tohto odvetvia medzinárodného práva verejného bolo prijatie dvoch deklarácií, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili podobu medzinárodného práva životného prostredia ako celku. Prvou z týchto deklarácií je Deklarácia OSN o ľudskom životnom prostredí (1972), prijatá na Konferencii OSN o životnom prostredí, ktorá bola zvolaná OSN do švédskeho Štokholmu v roku 1972 (ďalej aj Štokholmská konferencia). Deklarácia pozostáva zo 7 preambulárnych odsekov a 26 operatívnych odsekov – zásad. Druhou je Deklarácia OSN o životnom prostredí a rozvoji, prijatá na Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji, ktorá sa konala v Rio de Janeiro (1992). Pozostáva z preambuly a 27 článkov – zásad. Táto deklarácia potvrdila niektoré zásady zakotvené v Štokholmskej deklarácii a zakotvila niekoľko nových. Na obe tieto deklarácie nadviazal celý rad ďalších deklarácií Valného zhromaždenia OSN (ďalej len „VZ OSN"), ale i záväzných medzinárodných dohovorov chrániacich jednotlivé zložky životného prostredia. Uvedené dohovory sú buď sektorové, t. j. ochraňujú niektorú zo zložiek či oblastí životného prostredia, alebo transverzálne, ktoré regulujú spoločné problémy, ako je zaobchádzanie s nebezpečnými látkami či odpadmi. Kritérium formálnych prameňov, ktoré obsahujú jasné, prísne, vynútiteľné a účinné normy v oblasti medzinárodného práva životného prostredia spĺňa najviac, ale len do určitej miery niekoľko významných dohovorov, a to napr. Dohovor o ochrane svetového a prírodného dedičstva (1972), Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (1973), Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovaniu z lodí (1973), Dohovor o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia presahujúcom hranice štátov (1979), Dohovor OSN o morskom práve (1982), Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy (1985),

doplnený viacerými protokolmi a dodatkami, Bazilejský dohovor o kontrole a pohybe nebezpečných odpadov cez hranice štátov a o ich zneškodňovaní (1989), Protokol o ochrane životného prostredia k Washingtonskej zmluve o Antarktíde (1991), Rámcový dohovor o zmene klímy (1992) doplnený Kjótskym protokolom k Rámcovému dohovoru o zmene klímy (1997), Dodatkom ku Kjótskemu protokolu z Dauhá (2012) a Parížskou dohodou (2015), Dohovor o biologickej diverzite (1992), neskôr doplnený Protokolom o biologickej bezpečnosti (2000), Dohovor OSN o boji proti dezertifikácii v krajinách postihnutých vážnym suchom a/alebo dezertifikáciou, hlavne v Afrike (1994), Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k právnej ochrane v záležitostiach životného prostredia (Aarhuský dohovor, 1998), ktorý do určitej miery prepojil problematiku ochrany životného prostredia s problematikou ochrany ľudských práv či Dohovor o perzistentných organických znečisťujúcich látkach (2001). Problémom týchto zmlúv je skutočnosť, že mnohé zo zmlúv v danej oblasti majú charakter tzv. *„mäkkého práva"* (angl. soft law), t. j. ustanovujú programové záväzky štátov dosiahnuť ciele obsiahnuté v zmluve. Takto sú koncipované i viaceré zásady vo väčšine deklarácií v oblasti ochrany životného prostredia. V konečnom dôsledku teda táto normativita sleduje najmä predchádzanie a znižovanie environmentálnych škôd. Všeobecne platný obyčajový inštitút zodpovednosti štátov za protiprávne správanie je preto v tejto oblasti aplikovateľný iba v minimálnej miere. V tejto oblasti sa skôr vytvára priestor pre aplikáciu zodpovednosti štátov za škodlivé následky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané. Vzhľadom na povahu záväzkov medzinárodného práva životného prostredia je takmer neaplikovateľný inštitút donútenia (sankcií), keďže jeho aplikácia formou napr. suspendácie medzinárodnej zmluvy by znamenala likvidáciu predmetu a účelu zmluvy.

Druhým skúmaným prvkom rule of law medzinárodného práva životného prostredia sú medzinárodnoprávne mechanizmy zodpovednosti za škody na životnom prostredí. V oblasti ochrany životného prostredia je možné aplikovať najmä zodpovednosť štátov za škodlivé dôsledky činností nezakázaných medzinárodným právom. Zmluvné úpravy v tejto oblasti vznikli v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia s cieľom upraviť dve rizikové oblasti činností, ktoré môžu priniesť cezhraničné škody, a to oblasť znečisťovania morí ropou a oblasť jadrových nehôd. V týchto dvoch oblastiach vznikali v uvedených obdobiach cezhraničné škody relatívne pravidelne. Dohovory týkajúce sa oboch oblastí však zakotvili primárnu občianskoprávnu zodpovednosť operátorov rizikových činností. Išlo o celý rad dohovorov ako napr. Parížsky dohovor o zodpovednosti tretích strán za jadrové škody (1960), Viedenský dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou (1963), Medzinárodný dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia ropnými látkami (1969) či Bruselský dohovor týkajúci sa občianskoprávnej zodpovednosti v oblasti námornej prepravy jadrového materiálu (1971). V období päťdesiatych až sedemdesiatych rokov však vznikli i tri dohovory, ktoré zakotvujú i zodpovednosť štátu za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom zakázané v oblasti morského práva a kozmického priestoru. Ide o Dohovor o širom mori (1958) ktorý zakotvuje zodpovednosť štátu vo vzťahu k škodám, ktoré vznikli lodi neoprávnene zastavenej na mori Zmluvu o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies (1967) a Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi (1972) zakotvujúce objektívnu zodpovednosť za škody spôsobené

na zemskom povrchu a lietadlám za letu. V roku 1982 bol prijatý Dohovor o morskom práve (1982), ktorý reviduje spomenutý starší Dohovor o širom mori (1958). V nadväznosti na závery Konferencie OSN o životnom prostredí (1972) i zmluvnú prax štátov sa v roku 1977 začala problematikou zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností, ktoré nie sú medzinárodným právom, zaoberať Komisia OSN pre medzinárodné právo. Táto komisia v nadväznosti na túto problematiku prijala dva kodifikačné návrhy, a to Návrh článkov o zabránení cezhraničnej škode spôsobenej rizikovými činnosťami (2001) a Návrh princípov rozdelenia strát v prípade cezhraničnej škody vzniknutej z rizikových činností (2006). Neskôr boli prijaté ďalšie dohovory a protokoly týkajúce sa občianskoprávnej zodpovednosti operátorov rizikových činností ako napr. Protokol na zmenu Parížskeho dohovoru o zodpovednosti tretích strán za jadrové škody (2004), ktorý implementoval všetky zmeny, ku ktorým došlo vo vzájomnej interakcii Parížskeho dohovoru (1960) a Viedenského dohovoru (1963). Uvedená zmluvná normotvorba v priebehu času nastolila i otázku možnej existencie obyčajových pravidiel v tejto oblasti. Napriek záujmu medzinárodného spoločenstva o túto otázku a možnú užitočnosť takýchto noriem, je pravdepodobné, že takýto režim zatiaľ ešte neexistuje.

V konečnom dôsledku je možné konštatovať, že v medzinárodnom práve verejnom je možné zaregistrovať úpravy týkajúce sa zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností nezakázaných medzinárodným právom a týkajúce sa ochrany životného prostredia v troch rovinách. Existujú záväzné dohovory týkajúce sa takejto zodpovednosti štátov, ďalej záväzné dohovory zakotvujúce príslušnú občianskoprávnu zodpovednosť vnútroštátnych operátorov rizikových činností v niektorých prípadoch i so subsidiárnou možnosťou zodpovednosti štátov a napokon kodifikačné aktivity Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktoré vychádzajú z podobných východísk ako dohovory zakotvujúce príslušnú občianskoprávnu zodpovednosť vnútroštátnych operátorov rizikových činností s možnosťou subsidiárnej zodpovednosti štátov.

Tretím skúmaným prvkom rule of law medzinárodného práva životného prostredia sú medzinárodnoprávne mechanizmy umožňujúce efektívne riešenie medzinárodnoprávnych sporov v oblasti ochrany životného prostredia. Tieto mechanizmy je možné identifikovať v rámci medzinárodnoprávneho inštitútu pokojného (mierového) riešenia medzinárodných sporov i v rámci medzinárodného práva životného prostredia. V rámci medzinárodnoprávneho inštitútu pokojného riešenia medzinárodných sporov sú kľúčovými Haagsky dohovor o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1907), Charta OSN (1945), a niektoré ďalšie dokumenty a dohovory. V zmysle existujúcich medzinárodnoprávnych dokumentov a dohovorov je možné špecifikovať viacero druhov prostriedkov pokojného riešenia medzinárodných sporov. Prvú skupinu tvoria tzv. diplomatické prostriedky, kde patria priame diplomatické rokovanie, dobré služby, sprostredkovanie, vyšetrovacie konanie a zmierovacie konanie. Celá táto skupina prostriedkov má pre sporiace sa štáty poradný charakter, a preto sa nazýva i poradnými prostriedkami riešenia sporov. Druhú skupinu tvoria tzv. súdne prostriedky, kde patrí medzinárodné rozhodcovské konanie (arbitráž) a medzinárodné súdne konanie. Táto skupina prostriedkov má pre štáty záväzný charakter, a preto sa nazýva i záväznými prostriedkami riešenia sporov. Tretiu osobitnú skupinu prostriedkov predstavuje riešenie sporov pred orgánmi medzinárodných organizácií univerzálneho alebo regionálneho charakteru, kde dochádza ku kombinácii viacerých z uvedených prostriedkov. Charta OSN a ani ostatné dokumenty nevylučujú aj iné prostriedky. Stranám sporu sa ani neukladajú presné podmienky využitia jednotlivých

prostriedkov. V medzinárodnom práve teda platí zásada slobodnej voľby prostriedku urovnania sporu. Sporové strany si spravidla vyberajú taký prostriedok, ktorý je najvhodnejším z hľadiska povahy sporu a okolností jeho vzniku. Najčastejším prostriedkom býva priame diplomatické rokovanie. Uvedené spôsoby riešenia sporov sú aktuálne i pre riešenie sporov v oblasti ochrany životného prostredia. Každý z uvedených spôsobov má určitú efektivitu, a preto i mnohé dohovory z oblasti medzinárodného práva životného prostredia na ne odkazujú v rámci svojho znenia. Mnoho medzinárodných zmlúv z oblasti ochrany životného prostredia napr. obsahuje doložky, v zmysle ktorých sú štáty povinné svoje budúce konflikty riešiť cestou rokovaní. Ide napríklad o Dohovor o biologickej rozmanitosti z roku 1992, Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy z roku 1985, už spomínaný Rámcový dohovor o zmene klímy (1992) a ďalšie. Dohovory z oblasti medzinárodného práva životného prostredia odkazujú i na inštitút dobrých služieb a sprostredkovania. Príkladom môžu byť dohovory – Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy či Dohovor o biologickej rozmanitosti. Ustanovenie ohľadom zmierovacieho konania obsahuje napríklad Dohovor OSN o morskom práve z roku (1982), Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy (1985).

Čo sa týka medzinárodnej arbitráže, je pre spory s environmentálnym rozmerom možné využiť mechanizmus Stáleho arbitrážneho dvora podľa Haagskeho dohovoru o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1907). Existujú aj špeciálne arbitrážne orgány, ktoré môžu riešiť ekologické spory podľa Dohovoru OSN o morskom práve (1982). Arbitrážne konanie je upravené i v Protokole o ochrane životného prostredia Antarktídy (1991). Z hľadiska medzinárodnoprávnej praxe riešenia sporov z oblasti životného prostredia je osobitne zreteľný najmä postupný proces intenzifikácie súdnych prostriedkov riešenia environmentálnych sporov pred medzinárodnými arbitrážnymi orgánmi.

Pri riešení sporov z oblasti medzinárodného práva životného prostredia súdnou cestou nemožno zabudnúť na významný súdny orgán Medzinárodný tribunál pre morské právo, ktorý bol zriadený Jamajským dohovorom z roku 1982, ktorý po svojom vzniku v roku 1994 začína rozvíjať aj ekologicky orientovanú judikatúru. Najobsiahlejšiu judikatúru v tomto smere však vyvinul MSD zriadený Chartou OSN (1945). Osobitný ekologický rozmer začína mať i judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, ale aj Európskeho súdu pre ľudské práva a Medziamerického súdu pre ľudské práva.

Z hľadiska riešenia environmentálne orientovaných sporov pred orgánmi medzinárodných organizácií, ktoré pre takýto účel ustanovujú OSN, Africká únia, Liga arabských štátov a Organizácia amerických štátov, ale aj iné medzinárodné medzivládne organizácie, ako je napríklad Svetová obchodná organizácia (angl. skr. WTO), sú využiteľné prakticky všetky uvedené orgány.

LITERATÚRA

1. BIRNIE, P. W. – BOYLE, A. E. 1995. *Basic Documents on International Law and the Environment.* Oxford : Clarendon Press, 1995. 688 p. ISBN 0-19-876321-2.
2. BOYLE, A. E. 2005. Globalizing Environmental Liability: The Interplay of National and International Law. In *Journal of Environmental Law.* 2005, *v*ol. 17, no. 1, p. 3-26. ISSN 0952-8873.
3. CRAWFORD, J. – PELLET, A. – OLLESON, S. (ed.) 2010. *The Law of International Responsibility.* Oxford : Oxford University Press, 2010. 1296 s. ISBN 978-0-19929697-2.

4. ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P. 2008. *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : C. H. Beck, 2008. 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9.
5. DÉJANT-PONS, M. – PALLEMAERTS, M. 2002. *Human Rights and the Environment.* Strasbourg : Council of Europe, 2002. 327 p. ISBN 92-871-4777-9.
5. JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008). s. 63-83. ISSN 0323-0619.
6. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. 2015. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.
7. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
8. KISS, A. 2002. Le droit á ľenvironment en tant que moyen d´assurer la mise en oeuvre de traités internationaux, In Šturma, P. et al. *Implementation and Enforcement of International Environmental Law.* Praha : Univerzita Karlova, 2002, s. 38-45. ISBN 80-85889-45-5.
9. LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law. Fairness, Effectiveness, and Word Order.* Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 518 s. ISBN 978-0.521-68759-1.
10. MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike.* Praha : Leges, 2017. 112 s. ISBN 978-80-7502-193-9.
11. MERILLS, J. G. 2005. *International Dispute Settlement.* Fourth Edition. New York : Cambridge University Press, 2005. 387 s. ISBN 978-0-511-13533-0.
12. MONTJOIE, M. 2010. The Concept of Liability in the Absence of an Internationally Wrongful Act. In CRAWFORD, J. – PELLET, A. – OLLESON, S. (ed.) *The Law of International Responsibility.* Oxford : Oxford University Press, 2010, s. 916-928. ISBN 978-0-19929697-2.
12. NAKLEH, G. – QUIMBERT, M. 2010. Maritime Law. In CRAWFORD, J.; PELLET, A.; OLLESON, S. (ed.) *The Law of International Responsibility.* Oxford : Oxford University Press, 2010, s. 895-902. ISBN 978-0-19929697-2.
13. PAVONI, R. 2015. Environmental Jurisprudence of the European Inter - American Courts of Human Rights. In BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights.* Oxford : Oxford University Press, 2015, s. 69-106. ISBN 978-0-19-873614-1.
14. POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J. 2011. *Mezinárodní právo veřejné - Zvláštní část.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. 533 s. ISBN 978-80-7400-398-1.
15. ŠMIGOVÁ, K. 2012. Judikatúra Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k medzinárodnému pávu životného prostredia. In *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax.* Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2012. s. 97-109. ISBN 978-0.521-68759-1.
16. ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí.* I. část (obecní). Beroun : IFEC – Eva Rozkotová, 2004. 176 s. ISBN 80-903409-2-X.
17. ZÁSTĚROVÁ, J. 2004. Jednotlivci: právo na životní prostředí. In Šturma, P. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : IFEC – Eva Rozkotová, 2004, s. 35-57. ISBN 80-903409-2-X.

Kontaktné údaje na autora – email:
juraj.jankuv@gmail.com

OCHRANA ĽUDSKÝCH ENVIRONMENTÁLNYCH PRÁV AKO JEDEN Z PRVKOV PRINCÍPU RULE OF LAW MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

PROTECTION OF HUMAN ENVIRONMENTAL RIGHTS AS ONE OF THE ELEMENTS OF RULE OF LAW PRINCIPLE IN INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Obsahom tohto príspevku je identifikácia formálnych prameňov medzinárodného práva životného prostredia a iných súvisiacich prameňov medzinárodného práva verejného, ktoré zakotvujú ľudské environmentálne práva a identifikovať príslušné medzinárodnoprávne mechanizmy ich ochrany.

Kľúčové slová: Medzinárodné právo verejné, medzinárodné právo životného prostredia, princíp rule of law, environmentálne ľudské práva

Abstract: The content of this contribution is the identification of the formal sources of international environmental law and other related sources of public international law that enshrine human environmental rights and identify the relevant international legal mechanisms for their protection.

Keywords: International Public Law, International Environmental Law, Rule of Law, Environmental Human Rights

Úvod

Existujúca medzinárodnoprávna úprava i úprava v rámci práva nám umožňuje identifikovať medzinárodné dokumenty zakotvujúce viacero ľudských environmentálnych práv. Primárne ide o hmotné právo na životné prostredie a procesné práva, ktorých účelom je ochrana tohto práva. K procesným environmentálnym právam sa radia práva, ako je právo na prístup k informáciám o životnom prostredí, právo na účasť v rozhodovacom procese v oblasti životného prostredia, ako aj právo na správne a súdne prostriedky nápravy v prípade porušenia týchto práv. Zvyšné dve ľudské environmentálne práva predstavujú ľudské právo na vodu, ako aj ľudské právo na bezpečné hygienické (sanitárne) podmienky prostredia. Obe tieto práva úzko súvisia s predchádzajúcimi environmentálnymi právami. Sú síce relatívne mladými, rodiacimi sa

ľudskými právami, ale už našli svoje zakotvenie v medzinárodnom práve verejnom tak v rámci jeho nezáväzných dokumentov, ako aj záväzných medzinárodných dohovorov.

Cieľom tohto príspevku je identifikácia formálnych prameňov medzinárodného práva životného prostredia a iných súvisiacich prameňov medzinárodného práva verejného, ktoré zakotvujú ľudské environmentálne práva a identifikovať príslušné medzinárodnoprávne mechanizmy ich ochrany.

1 Zakotvenie a ochrana ľudského práva na životné prostredie v medzinárodnom práve životného prostredia

S nárastom významu postavenia jednotlivca ako jedného zo subjektov medzinárodného práva verejného sa v medzinárodnom práve najprv etabluje jednotlivec ako zodpovednostný subjekt „*s pasívnou právnou legitimáciou*" po druhej svetovej vojne, v kontexte stíhania zločinov podľa medzinárodného práva ako aktér v procesoch pred vojenskými súdmi v Norimbergu a Tokiu, a neskôr pred Medzinárodným trestným súdom pre bývalú Juhosláviu, Medzinárodným trestným súdom pre Rwandu a Medzinárodným trestným súdom.[1] Po druhej svetovej vojne sa však skoro rozvíja i druhá rovina aktívnej úlohy jednotlivca na medzinárodnej scéne ako destinatára práv a slobôd stanovených medzinárodnou normativitou.[2] Bezprostredným impulzom pre rozvoj tejto aktívnej úlohy bolo prijatie *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (1948) a následne aj prijatie záväzných dohovorov, ktoré garantujú ľudské práva a slobody všetkým ľudským bytostiam alebo určitým skupinám osôb.[3] V uvedených dokumentoch sa však nachádzalo len minimum ľudských environmentálnych práv. Relatívne rýchly povojnový spoločensko-ekonomický vývoj, hlavne na európskom kontinente, viedol k postupnému rozširovaniu a obohacovaniu katalógov ľudských práv vrátane ľudských práv environmentálneho charakteru. Zásadným krokom v tomto smere bolo vytvorenie konceptu ľudského práva na životné prostredie, ktoré je najširšie chápaným environmentálnym právom.

Prvou „lastovičkou" v tomto smere bolo ustanovenie článku *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966).[4] V duchu ustanovenia 11 ods. 1 tohto paktu *„Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok. Zmluvné štáty podniknú zodpovedajúce kroky, aby zabezpečili uskutočnenie tohto*

[1] Bližšie pozri ZÁSTĚROVÁ, J. 2004. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici), In ŠTURMA, P. a et al. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : IFEC, 2004, s. 36.

[2] ZÁSTĚROVÁ, J. 2004. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici), In Šturma, P. et al. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : IFEC, 2004, s. 36.

[3] Bližšie pozi KLUČKA, J. 2017. *Medzinárodné právo verejné (Všeobecná a osobitná časť).* Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. s. 79-80. ISBN 978-80-8168-743-3.

[4] *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (1966), United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v rámci vyhlášky č. 120/1976 Zb.

práva, uznávajúc pre dosiahnutie tohto cieľa zásadnú dôležitosť medzinárodnej spolupráce, založenej na slobodnom súhlase.". Formulácia „*zlepšovanie životných podmienok*" už nepriamo indikuje potrebu formulácie práva na životné prostredie. Podľa čl. 12 ods. 1 a 2 toho istého paktu „*1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého na dosiahnutie najvyššej dosiahnuteľnej úrovne fyzického a duševného zdravia. ... 2. Štáty, zmluvné strany paktu, urobia opatrenia na dosiahnutie plného uskutočnenia tohto práva, ktoré budú zahŕňať: ... b) zlepšenie všetkých stránok vonkajších životných podmienok a priemyselnej hygieny;...*". Tento článok indikuje primárne existenciu ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia, ale jeho formulácie „*zlepšenie vonkajších životných podmienok*" nepriamo indikuje i potrebu uznania existencie práva na životné prostredie, rovnako ako spomenuté podobné ustanovenie článku 11 ods. 1 paktu.

Vedecká i laická diskusia na tému stabilizácie nového *ľudského práva na životné prostredie* chápaného ako hmotné (materiálne) právo (ďalej právo na životné prostredie alebo hmotné právo na životné prostredie), aj v nadväznosti na uvedené ustanovenia *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966), zosilnela v polovici šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia.[5] Výsledkom tejto diskusie bolo zakotvenie tohto práva, podľa niektorých názorov chápaného ako základné ľudské právo,[6] do medzinárodného dokumentu zásadnej povahy pre ochranu životného prostredia – *Deklarácie Štokholmskej konferencie o ľudskom životnom prostredí*[7] Organizácie Spojených národov (ďalej aj OSN). Táto deklarácia bola prijatá na *Štokholmskej konferencii OSN o ľudskom životnom prostredí* v roku 1972, prvej významnej medzinárodnej konferencii, ktorá „naštartovala" dynamický vývoj medzinárodného práva životného prostredia ako celku, ale aj takmer rovnako dynamický vývoj ľudského práva na životné prostredie.[8] V zásade 1 uvedenej deklarácie je zakotvené, že „ *Človek má základné právo na slobodu, rovnosť a adekvátne podmienky života v životnom prostredí v takej kvalite, ktorá umožňuje zdravý a dôstojný život a nesie vážnu zodpovednosť chrániť a zlepšovať životné prostredie pre budúce generácie.*"

Zakotvenie ľudského práva na životné prostredie v *Deklarácii Štokholmskej konferencie o ľudskom životnom prostredí* ovplyvnilo jeho ďalšiu implementáciu do rôznych ďalších medzinárodnoprávnych dokumentov a dohovorov prijatých v rámci OSN, konferencií organizovaných OSN, v rámci k nej pridružených medzinárodných organizácií, a tiež v rámci dohovorov a dokumentov medzinárodných regionálnych organizácií.

Z hľadiska ďalšieho zakotvenia ľudského práva na životné prostredie v rámci OSN je primárne potrebné spomenúť *Rezolúciu Valného zhromaždenia OSN č.45/94 (1990) o nutnosti zaistiť zdravé životné prostredie pre blaho jednotlivca,*[9] ktorá zakotvuje, že „*...všetci jednotlivci majú*

---

[5] Porovnaj ZÁSTĚROVÁ, J. 2004. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici), In ŠTURMA, P. et al. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 36.

[6] Bližšie pozri, ZÁSTĚROVÁ, J. 2004. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici), In ŠTURMA, P. et al. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 37.

[7] Bližšie pozri *Declaration of the UN Conference on the Human Environment*, Stockholm, 5 – 16 June 1972, UN Doc. A/Conf. 48/14/Rev. 1 (1972).

[8] K zakotveniu hmotného práva na životné prostredie v medzinárodnom práve pozri dielo ONDŘEJ, J. 1998. Mezinárodněprávní ochrana životního prostředí na konci 20. Století. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1998, č. 3 – 4, s. 77-9.

[9] UN GA Resolution „*Need to ensure a healthy environment for the well being of individuals*", UN Doc. A / Res/45/94 (1990).

nárok žiť v životnom prostredí primeranom ich zdraviu a blahu..." a vyzýva štáty, aby v tomto ohľade zvýšili snahu v smere zabezpečenia lepšieho a zdravšieho životného prostredia.[10]

Najvýznamnejšou európskou regionálnou záväznou formou zakotvenia práva na životné prostredie v medzinárodnom práve je jeho zakotvenie v *Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (1998, ďalej Aarhuský dohovor)*, ktorý bol prijatý v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu.[11] Aarhuský dohovor je novým typom dohovoru z oblasti medzinárodného práva životného prostredia, ktorý prepája medzinárodné právo životného prostredia a medzinárodné právo ľudských práv. Hmotné právo na životné prostredie je primárne uvedené v preambule dohovoru v rámci formulácie *„...každý človek má právo na život v životnom prostredí, ktoré je postačujúce na zachovanie jeho zdravia a dosiahnutie blahobytu...*"

Ďalej je toto právo uvedené v článku 1 dohovoru nazvaného *„Cieľ"*, v rámci formulácie *„Každá Strana bude zaručovať práva na prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru, s cieľom prispieť k ochrane práva každého človeka, príslušníka tejto i budúcich generácií, žiť v životnom prostredí, ktoré je postačujúce pre zachovanie jeho zdravia a dosiahnutie blahobytu"*.

Právo na životné prostredie bolo v Aarhuskom dohovore takto prvýkrát výslovne uznané v operatívnych ustanoveniach medzinárodného právneho inštrumentu na európskej úrovni.[12] Uvedený článok 1 Aarhuského dohovoru vytvára veľmi špecifickú formu ochrany hmotného práva na životné prostredie. V druhej časti uvedeného článku je zreteľné deklaratórne uznanie hmotného práva na životné prostredie. Z jeho prvej časti však zreteľne vyplýva, že ochrana tohto práva bude uskutočňovaná prostredníctvom troch procesných práv, ktoré je možné nazvať procesnými environmentálnymi právami, medzi ktorými je unikátny vzťah.[13] Tento prístup oslabuje možnosť vynútenia ochrany hmotného práva na životné prostredie v rámci kontrolného mechanizmu dohovoru, v rámci ktorého je možné dovolávať sa iba procesných environmentálnych práv. Je pozoruhodné, že základné právo na životné prostredie, práve v okamihu jeho právneho uznania, bolo okamžite zredukované na svoj procesný rozmer. Je tiež potrebné poznamenať, že jazyk použitý v článku 1 znamená, že strany uznávajú, že zaručujú procesné práva ustanovené v dohovore, čo samo osebe nebude postačovať na zabezpečenie ochrany hmotného práva, ale len *„prispieva"* k dosiahnutiu tohto konečného výsledku jeho ochrany.[14]

---

[10] K tejto rezolúcii bližšie pozri MASLEN, M. 2016. *Verejná správa a právo na životné prostredie.* Praha : Leges, 2016. s. 23-25. ISBN 978-80-7502-198-4.

[11] *Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998) v anglickom jazyku dostupný na webstránke www.unece.org/env/environment. Dohovor vyšiel v slovenskej zbierke zákonov ako Oznámenie MZV SR č. 43/2006 Z. z. Text i komentáre k dohovoru v českom jazyku sú dostupné na internetovej stránke www.unece.org/ev/pp.

[12] Bližšie pozri DÉJANT-PONS, M. – PALLEMAERTS, M. 2002. *Human Rights and the Environment.* Strasbourg : Council of Europe, 2002. p. 16-17. ISBN 92-871-4777-9.

[13] Porovnaj DÉJANT-PONS, M. – PALLEMAERTS, M. 2002. *Human Rights and the Environment.* Strasbourg : Council of Europe, 2002. p. 18. ISBN 92-871-4777-9.

[14] DÉJANT-PONS, M. – PALLEMAERTS, M. 2002. *Human Rights and the Environment.* Strasbourg : Council of Europe, 2002. p. 18. ISBN 92-871-4777-9.

Členské štáty Hospodárskej komisie OSN pre Európu týmto prejavili neochotu dôslednejšej ochrany hmotného práva na životné prostredie. Je tomu tak zrejme preto, že nie sú schopné toto právo zabezpečiť v primeranej kvalite.

Z regionálnych dohovorov je významný i medzinárodnoprávne záväzný *Dodatkový protokol o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1988)*[15] k *Americkému dohovoru o ľudských právach (1969),*[16] ktorý bol prijatý v rámci *Organizácie amerických štátov*. Uvedený dodatkový protokol v článku 11 zakotvuje formuláciu *„... každý má právo žiť v zdravom životnom prostredí ...“*. Jeho nedostatkom je skutočnosť, že síce zakotvuje samostatné právo na životné prostredie v článku 11, ale tohto práva sa nemožno dovolávať podľa procedúry individuálnych sťažností,[17] vzhľadom na skutočnosť, že tento protokol zakotvuje vo vzťahu k aplikácii jeho obsahu iba spravodajskú procedúru. Protokol ako taký zakotvuje právo na sťažnosť pre porušenie práva na vzdelanie a práva na slobody pracovných odborov.[18] Toto právo je teda možné chrániť najmä širším výkladom iných práv zakotvených v rámci *Amerického dohovoru ľudských práv* (1969).

Osobitnú dimenziu ochrany práva na životné prostredie rozvíja medzinárodnoprávne záväzná *Africká charta práv človeka a národov* (1981, ďalej aj Africká charta),[19] prijatá v rámci *Organizácie africkej jednoty,* neskôr transformovanej na *Africkú úniu*, ktorá v článku 24 hovorí o *„práve všetkých národov na všeobecne uspokojivé životné prostredie, priaznivé ich rozvoju...“*. V prípade tohto dohovoru sa však jedná skôr o právo kolektívne náležiace všetkým národom, i keď sa nevylučuje jeho individuálna dimenzia. Africká charta umožňuje podanie sťažnosti v súvislosti s týmto právom *Africkej komisii pre ľudské práva a práva národov*, ako kvázi-súdnemu orgánu s nezáväznou vyšetrovacou a zmierovacou právomocou,[20] ktorý môže za určitých okolností postúpiť prípad aj *Africkému súdu pre ľudské práva národov*,[21] aby vo veci rozhodol záväzným spôsobom.

Išlo o prípad skrátene nazývaný *Ogoniovia proti Nigérii* (2001).[22] V kontexte tohto prípadu v marci 1996 podali sťažnosť dve mimovládne organizácie. Išlo o Akčné centrum pre sociálne

---

15 *Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights (1988),* O.A.S. Treaty Series no. 69 (1988) reprinted in Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, OEA/Ser.L.V/II.82 doc. 6 rev. 1 at 67 (1992). Tento protokol bol podpísaný 17. novembra 1988. Do platnosti vstúpil 16. novembra 1999.

16 *American Convention on Human Rights (1969)*, O.A.S. Treaty Series no. 36 (1969). Tento dohovor bol podpísaný 22. novembra 1969. Do platnosti vstúpil 18. júla 1978.

17 PAVONI, R. 2015. Environmental Jurisprudence of the European Inter - American Courts of Human Rights. In BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights.* Oxford : Oxford University Press, 2015, p. 70. ISBN 978-0-19-873614-1.

18 ANTON, D. K. – SHELTON, D. L. 2011. *Environmental Protection and Human Rights.* Cambridge : Cambridge University Press, 2011. p. 519. ISBN 978-0-521-74710-3.

19 *African Charter on Human and Peoples' Rights (1981)*, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982).

20 K činnosti tejto komisie bližšie pozri JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. s. 214-215. ISBN 978-80-7380-597-5.

21 K činnosti tohto súdu bližšie pozri JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. s. 215. ISBN 978-80-7380-597-5.

22 Communication 155/96, The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic, and Social Rights/Nigeria.

a ekonomické práva (SERAC) so sídlom v Nigérii a Centrum pre hospodárske a sociálne práva (CESR) v New Yorku. Oznámenie sa zaoberalo pomerne veľkým množstvom údajných vážnych porušení ľudských práv domorodého národa Ogoniov, chápaného aj ako etnická menšina v nigérijskom štáte Rivers. V sťažnosti bolo namietané, že vojenská vláda Nigérie bola priamo zapojená do nezodpovedných postupov ťažby ropy v regióne Ogoni. Nigérijská štátna ropná spoločnosť National Petroleum Company (NNPC) vytvorila spoločný podnik so zahraničnou spoločnosťou Shell Petroleum Development Corporation (SPDC), ktorej činnosť v oblasti regiónu, kde žije národ Ogoniov, zreteľne spôsobila zhoršovanie životného prostredia a zdravotné problémy jeho ľudu, vyplývajúce z kontaminácie prostredia. V sťažnosti bola namietaná aj rozšírená kontaminácia pôdy, vody a ovzdušia, zničenie domácností, spaľovanie plodín a usmrcovanie hospodárskych zvierat, a atmosféra teroru, ktorou obyvateľstvo Ogoni trpelo, v rozpore s ich právami na zdravie, zdravé životné prostredie, bývanie a stravovanie. Pokiaľ ide o Africkú chartu, v sťažnosti boli namietané porušenia článkov 2 (nediskriminačné využívania práv), 4 (právo na život), 14 (právo na vlastníctvo), 16 (právo na zdravie), 18 (rodinné právo), 21 (právo národov slobodne disponovať s bohatstvom a prírodnými zdrojmi) a 24 (právo národov na všeobecne uspokojivé životné prostredie).

V komentári k článku 24 Africkej charty Komisia uviedla, že právo v ňom zakotvené uznáva dôležitosť čistého a bezpečného prostredia, ktoré je úzko spojené s hospodárskymi a sociálnymi právami, keďže životné prostredie ovplyvňuje kvalitu života a bezpečnosť jednotlivca. Prostredie degradované znečistením a poškodené ničením jeho celej krásy a rozmanitosti je v rozpore s uspokojivými životnými podmienkami, a rozvoj ako rozpad základnej ekologickej rovnováhy je škodlivý pre fyzické a morálne zdravie. Právo na všeobecné uspokojivé prostredie, ako je zaručené podľa článku 24 Africkej charty alebo právo na zdravé životné prostredie, ako je všeobecne známe, preto ukladá vláde jasné povinnosti. Vyžaduje od štátu, aby prijal primerané a iné opatrenia na prevenciu znečistenia a ekologickej degradácie, na podporu ochrany a na zabezpečenie ekologicky udržateľného rozvoja a využívania prírodných zdrojov. Článok 12 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR), ktorého zmluvnou stranou je Nigéria, vyžaduje, aby vlády podnikli potrebné kroky na zlepšenie všetkých aspektov environmentálnej a priemyselnej hygieny. Právo na dosiahnutie najlepšieho dosiahnutého stavu telesného a duševného zdravia vymedzené v článku 16 ods. 1 Africkej charty a právo na všeobecné uspokojivé prostredie, ktoré je priaznivé pre rozvoj (článok 16 ods. 3), už signalizuje záväzok štátov upustiť od priameho ohrozenia zdravia a životného prostredia svojich občanov. Štát je povinný rešpektovať tieto práva, čo znamená zdržať sa konania, ako je vykonávanie, sponzorovanie alebo tolerovanie akejkoľvek praxe, politiky alebo právnych opatrení, ktoré porušujú integritu jednotlivca. Dodržiavanie pravidiel v zmysle článku 16 a článku 24 Africkej charty zo strany vlády musí zahŕňať aj usporiadanie alebo prinajmenšom povoľovanie nezávislého vedeckého sledovania ohrozeného prostredia, vyžadovanie a zverejňovanie štúdií environmentálnych a sociálnych dopadov pred akýmkoľvek významným priemyselným rozvojom, vykonávať vhodné monitorovanie a poskytovanie informácií tým komunitám, ktoré sú vystavené nebezpečným materiálom a činnostiam, a poskytnúť zmysluplné príležitosti, aby boli jednotlivci vypočutí a aby sa podieľali na rozhodnutiach týkajúcich sa rozvoja, ktoré ovplyvňujú ich spoločenstvá. V kontexte správania nigérijskej vlády v súvislosti s článkom 16 a článkom 24 Africkej charty je nepochybne pravdou, že vláda Nigérie prostredníctvom NNPC

má právo vyrábať ropu, ktorej príjem bude použitý na plnenie ekonomických a sociálnych práv Nigérijčanov. Ale starostlivosť, ktorá mala byť realizovaná, ako sa uvádza v zmysle hore uvedených ustanovení Africkej charty a ktorá by chránila práva obete porušovaných práv, nebola prijatá. Naopak, bezpečnostné sily vlády zapojili do konania porušujúceho práva Ogoniov tým, že napadli, spaľovali a zničili niekoľko obcí a domovov Ogoniov.

Komisia po preskúmaní prípadu konštatovala, že Nigérijská federatívna republika porušila články 2, 4, 14, 16, 18 ods. 1, 21 a 24 Africkej charty. Apelovala na vládu Nigérijskej federatívnej republiky, aby zabezpečila ochranu životného prostredia, zdravia a živobytia obyvateľov komunity Ogoniov tým, že zabezpečí zastavenie všetkých útokov na spoločenstvá a vodcov Ogoniov zo strany štátnych bezpečnostných orgánov a umožní prístup občanov a nezávislých vyšetrovateľov na územie, aby zabezpečila vyšetrovanie vyššie opísaných porušení ľudských práv a stíhanie úradníkov bezpečnostných síl, NNPC a príslušných agentúr zapojených do porušovania ľudských práv, s cieľom zabezpečiť primeranú kompenzáciu obetiam porušovania ľudských práv vrátane pomoci s presídľovaním obetí štátom sponzorovaných nájazdov, a podnikla komplexné vyčistenie pozemkov a riek poškodených ropnými činnosťami. Ďalej, aby zabezpečila prípravu primeraných hodnotení environmentálneho a sociálneho vplyvu pre akýkoľvek budúci vývoj ťažby ropy a aby zabezpečila bezpečnú prevádzku akéhokoľvek ďalšieho vývoja ťažby ropy prostredníctvom účinných a nezávislých orgánov dohľadu pre ropný priemysel a zabezpečila poskytovanie informácií o rizikách pre zdravie a životné prostredie, a o zmysluplnom prístupe komunít Ogoniov, ktoré by mohli byť postihnuté ropnými operáciami, k regulačným a rozhodovacím orgánom.

Uvedené rozhodnutie prvýkrát v histórii prvýkrát priamo konštatovalo porušenie hmotného práva na životné prostredie a nariadilo štátu prijať extenzívne opatrenia na vyčistenie životného prostredia.[23] Africká charta je takto jediným regionálnym mechanizmom, ktorý umožňuje priamy prístup k ochrane práva na životné prostredie pred kvázi súdnym orgánom, ale i pred medzinárodným súdom.

Hmotné ľudské právo na životné prostredie zakotvuje i *Deklarácia ľudských práv* ASEAN.[24] V článku 28 tejto deklarácie sú zakotvené viaceré ľudské environmentálne práva vrátane ľudského práva na životné prostredie. Podľa dikcie čl. 28 ods. f) *„Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane....práva na bezpečné, čisté a udržateľné prostredie.“*.

Z obsahu hore uvedených úprav je možné konštatovať, že zakotvenie hmotného práva na životné prostredie je v medzinárodnom práve verejnom zreteľné. Vzhľadom na medzinárodnoprávne zakotvenie tohto práva v Štokholmskej deklarácii, Aarhuskom dohovore, v rámci amerického, afrického a pacifického regiónu a opakujúce sa zakotvenie tohto práva v nezáväzných a *„soft law“* dokumentoch je zreteľné, že sa v praxi začínajú dotvárať i detailnejšie mechanizmy jeho ochrany. Mechanizmy ochrany tohto práva zahŕňajú primárne možnosť jeho priamej ochrany tak, ako sme to prezentovali v predchádzajúcom texte. V duchu aktuálnej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi-súdnych orgánov, je možná i nepriama ochrana hmotného

[23] BOER, B. 2015. Human Rights and the Environment: Where Next? In: BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights.* Oxford : Oxford University Press, 2015, p. 224. ISBN 978-0-19-873614-1.

[24] *The ASEAN Human Rights Declaration* (2012). Text deklarácie dostupný k 23. júlu 2018 aj na webstránke http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/other-20121217-165728-100439.pdf.

ľudského práva na životné prostredie, prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných práv zakotvených v medzinárodných dohovoroch o ochrane ľudských práv. Detailná analýza týchto mechanizmov presahuje rámec tohto príspevku a bola už viackrát podrobne rozpracovaná. [25] Ochrana hmotného ľudského práva na životné prostredie je indikovaná aj v Aarhuskom dohovore. Ide tiež o nepriamu ochranu prostredníctvom ochrany procesných environmentálnych práv. Táto problematika bude predmetom nasledujúcej časti príspevku.

2 Zakotvenie a ochrana procesných environmentálnych práv v medzinárodnom práve životného prostredia

Procesné environmentálne práva sa v priebehu posledných dekád stali pevnou súčasťou mnohých nezáväzných dokumentov, ale aj záväzných dohovorov medzinárodného práva, najmä z oblasti medzinárodného práva životného prostredia. Ich komplexný výpočet a analýza presahuje rámec tohto článku. Preto sa obmedzíme len na niektoré najvýznamnejšie či najznámejšie dokumenty a dohovory.[26] Procesné environmentálne práva sa podobne ako hmotné právo na životné prostredie objavujú najprv v nezáväzných medzinárodnoprávnych dokumentoch. Prvé nepriame náznaky týchto práv sa objavujú vo viacerých ustanoveniach *Svetovej charty prírody* (1982) prijatej ako Deklarácia Valného zhromaždenia OSN č. 37/7 (1982).[27] Medzinárodnoprávne záväzný *Dohovor o hodnotení vplyvu na životné prostredie presahujúcom štátne hranice* (*1991*)[28] prijatý v rámci Európskej hospodárskej komisie OSN zakotvil právo na informácie o životnom prostredí i právo na účasť verejnosti v rozhodovaní o otázkach životného prostredia v článku 2 ods. 6 a článku 3 ods. 8. Precízne zakotvenie všetkých troch procesných environmentálnych práv je obsiahnuté v zásade 10 *Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji z Rio de Janeira* (1992). Deklarácia zakotvuje záväzok štátov zabezpečiť na národnej úrovni každému jednotlivcovi *právo na informácie o životnom prostredí, právo zúčastniť sa na rozhodovaní o otázkach životného prostredia a právo na prístup k súdnym a správnym konaniam vo veciach životného prostredia*. V *Dohovore o ochrane a využívaní hraničných vodných tokov a medzinárodných jazier* (1992)[29] je zakotvené právo na informácie o životnom prostredí. Právo

[25] Bližšie pozri JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008). s. 75-76. ISSN 0323-0619.

[26] Komplexný prehľad medzinárodných dohovorov obsahujúcich procesné environmentálne právo pozri v diele KISS, A. 2002. Le droit á ľenvironment en tant que moyen d´assurer la mise en oeuvre de traités internationaux, In: ŠTURMA, P. et al. *Implementation and Enforcement of International Environmental Law.* Praha : Univerzita Karlova, 2002, p. 38-45.

[27] *World Charter for Nature*, UN Doc. A/Res./37/7 (1982).

[28] *Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context* (1991), United Nations, Treaty Series , vol. 1989, p. 309. Tento dohovor bol publikovaný v Oznámení MZV SR č. 162/2000 Z. z.

[29] *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (1992). United Nations, Treaty Series , vol. 1936, p. 269. Tento dohovor bol publikovaný v rámci vyhlášky MZV SR č. 358/2002 Z. z.

na informácie o životnom prostredí je podrobne rozpracované a zahrnuté i v *Dohovore o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja* (1994).[30] *Rámcový dohovor o zmene klímy* (1992)[31] zakotvuje v rámci svojej pôsobnosti *právo na informácie o životnom prostredí* i *právo na účasť verejnosti v rozhodovaní o otázkach životného prostredia*.

Medzinárodnoprávna úprava procesných environmentálnych práv je v súčasnosti najkomplexnejšie prezentovaná v ustanoveniach už spomenutého regionálneho *Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia* (1998, ďalej Aarhuský dohovor alebo Dohovor).[32] Aarhuský dohovor chráni hmotné právo na životné prostredie prostredníctvom všetkých troch procesne chápaných práv – práva na prístup k environmentálnym informáciám, práva na účasť verejnosti na rozhodovaní o otázkach životného prostredia a práva na prístup k právnej ochrane v záležitostiach životného prostredia v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru vrátane možnosti napádať rozhodnutia a akty vnútroštátnych orgánov v oblasti aplikácie ich vnútroštátnej úpravy. Aarhuský dohovor vo svojom obsahu stanovuje potrebné definície, všeobecné ustanovenia, podrobnú právnu úpravu všetkých troch spomenutých procesných environmentálnych práv a vytvára priestor pre postupné dotváranie kontrolných mechanizmov dohovoru vrátane mechanizmov oznámení verejnosti medzinárodnému orgánu v prípade porušenia týchto práv. Kontrolné mechanizmy dohovoru sú vytvárané v zmysle článkov 10 ods. 2, 12, 14 a 15. Článok 10 ods. 2 v prvej vete zakotvuje „...Strany budú na svojich stretnutiach uskutočňovať priebežné hodnotenie napĺňania tohto dohovoru na základe pravidelných správ strán…". Ide tu o spravodajskú procedúru podobnú spravodajským procedúram ľudskoprávnych dohovorov OSN. Článok 12 vytvára osobitný orgán Aarhuského dohovoru – *Sekretariát*. Článok 14 vytvára ďalší osobitný medzinárodný orgán Aarhuského dohovoru – *stretnutie strán*. Článok 15 ďalej zakotvuje, že „... Na stretnutí strán sa na základe súhlasnej vôle všetkých strán vytvoria nepovinné mechanizmy pre posúdenie súladu s ustanoveniami tohto dohovoru, ktoré majú nekonfrontačný, mimosúdny a konzultačný charakter. Tieto mechanizmy musia umožniť primeranú účasť verejnosti a môžu tiež zahŕňať možnosť posúdiť stanoviská členov verejnosti k záležitostiam týkajúcich sa tohto dohovoru." Uvedené mechanizmy boli v priebehu času vytvorené. V rámci stretnutí zmluvných strán bol vytvorený celý rad orgánov. Z hľadiska kontroly dodržiavania ustanovení dohovoru je zrejme najvýznamnejší tzv. *Výbor pre súlad* (angl. Compliance Committee) nazývaný aj *Aarhuským výborom* vytvorený na základe *Rozhodnutia č. 1/7 (2002) o preskúmavaní súladu* stretnutia strán. Mechanizmus tohto výboru je možné spustiť podaním jednej

[30] *Convention on co-operation for the protection and sustainable use of the Danube river* (1994). CELEX 21997A1212 (03) (31997D0825). Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Oznámenia č. 356/2002 Z. z.

[31] *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992). United Nations Treaty Series, vol. 1771, p. 107. Tento dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Oznámenia MZV SR č. 548/2006 Z. z.

[32] Tento dohovor mal k 2. novembru 2009 celkovo 44 zmluvných strán vrátane EÚ a niektorých mimoeurópskych krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Medzičasom bol doplnený Protokolom o registroch únikov a prenosov znečisťujúcich látok (Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers) z roku 2003 a bol zmenený tzv. Doplnkom o účasti verejnosti v rozhodnutiach o zámernom vypustení a do životného prostredia a umiestnenia na trh geneticky modifikovaných organizmov (Amendment on public participation in decisions on the deliberate release into the environment and placing on the market of genetically modified organisms) z roku 2005.

zmluvnej strany ohľadom dodržiavania dohovoru inou zmluvnou stranou, podaním zmluvnej strany týkajúcim sa dodržiavania dohovoru z jeho strany, odkazom sekretariátu zasadnutia zmluvných strán Aarhuského výboru, oznámeniami verejnosti ohľadom dodržiavania dohovoru štátom. Navyše výbor pre súlad môže skúmať dodržiavanie dohovoru z vlastnej iniciatívy, robiť odporúčania, pripravovať správy o dodržiavaní dohovoru na požiadanie stretnutia strán a monitorovať, posúdiť a napomáhať implementácii požiadaviek na spravodajskú procedúru zo strany štátov podľa článku 10 ods. 2. Detaily ohľadom realizácie spravodajskej procedúry boli rozpracované v rámci *Rozhodnutia č. 1/8 (2002) o spravodajských požiadavkách* stretnutia strán. V rámci tejto procedúry má okrem Aarhuského výboru významnú úlohu Sekretariát. Spravodajská procedúra prebieha priebežne. Výbor ďalej do súčasnosti eviduje menší počet podaní od štátov smerujúcich proti inému štátu a vyšší počet oznámení od verejnosti (jednotlivcov) proti štátu. Vo viacerých prípadoch (vrátane Slovenskej republiky) konštatoval Aarhuský výbor nesúlad s ustanoveniami Aarhuského dohovoru.[33]

Čo sa týka procesných environmentálnych práv, v zmysle aktuálnej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi súdnych orgánov, je možná ich nepriama ochrana prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných práv zakotvených v medzinárodných dohovoroch o ochrane ľudských práv. Detailná analýza týchto mechanizmov jednak presahuje rámec tohto príspevku a bola už nami viackrát podrobne rozpracovaná. [34]

3 Zakotvenie a ochrana ľudského práva na vodu v medzinárodnom práve životného prostredia

K zakotveniu ľudského práva na vodu v medzinárodnom práve došlo primárne prostredníctvom celého radu medzinárodných zmlúv spadajúcich do rámca medzinárodného práva ľudských práv. Medzi medzinárodné zmluvy, ktoré výslovne zakotvujú ľudské právo na vodu patria *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* z roku 1979 (čl. 14 ods. 2), *Dohovor o právach dieťaťa* z roku 1989 (čl. 24) a *Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím* z roku 2006 (čl. 28). Článok 14 ods. 2 písm. h) *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (1979) zakotvuje: „*Štáty, zmluvné strany, prijmú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien vo vidieckych oblastiach s cieľom zabezpečiť im, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, účasť na rozvoji vidieka a na prospechu z neho, a najmä týmto ženám zabezpečia právo:... h) mať primerané životné podmienky, najmä pokiaľ ide o bývanie, sanitárne zariadenia, dodávky elektriny a vody, dopravu a spoje.*" Článok 24 ods. 2 *Dohovoru o právach dieťaťa* (1989) zakotvuje: *Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sledujú plné*

[33] Bližšie pozri JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2008, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008). s. 75-76. ISSN 0323-0619 a webovú stránku http://www.unece.org/env/pp/pubcom.htm.

[34] Bližšie pozri JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2008, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008). s. 75-76. ISSN 0323-0619.

uskutočňovanie tohto práva a najmä robia potrebné opatrenia:... c) na potieranie chorôb a podvýživy tiež v rámci základnej lekárskej starostlivosti, okrem iného tiež využívaním ľahko dostupnej technológie a poskytovaním dostatočne výživnej stravy a čistej pitnej vody, pričom sa berie ohľad na nebezpečenstvá a riziká znečistenia životného prostredia. Článok 28 ods. 2 *Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím* (2006) zakotvuje: „*Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na sociálnu ochranu a na využívanie tohto práva bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia a podniknú príslušné kroky, ktorými zaručia a presadia uplatňovanie tohto práva vrátane týchto opatrení s cieľom: a) zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím rovnaký prístup k službám zásobovania obyvateľstva čistou vodou a zabezpečiť im prístup k vhodným a cenovo dostupným službám, pomôckam a k iným formám pomoci pre potreby súvisiace so zdravotným postihnutím;*“

Ďalšie medzinárodné zmluvy uznávajú právo na vodu implicitne. Príkladom tohto spôsobu uznania práva na vodu je napríklad *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1976) v kontexte širšieho výkladu jeho článkov 11 a 12 v zmysle *Všeobecného komentára č. 15 k uplatňovaniu čl. 11 a 12 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (ďalej ako Všeobecný komentár č. 15). Tento komentár prijala Hospodárska a sociálna rada OSN dňa 29. novembra 2002 na svojom 29. zasadnutí v Ženeve. V úvode tohto dokumentu Hospodárska a sociálna rada OSN konštatovala, že voda je obmedzený prírodný zdroj a verejný statok zásadný pre život a zdravie. Ľudské právo na vodu je nevyhnutným predpokladom pre dôstojné vedenie života človeka. Týmto spôsobom sa tvorcovia Všeobecného komentára č. 15 snažili o prepojenie konceptu práva na vodu s ostatnými už zakotvenými ľudskými právami a slobodami, a to predovšetkým za pomoci tvrdenia, že výkon práva na vodu vytvára nevyhnutnú podmienku na výkon ostatných už zaručených práv.[35] Pokiaľ ide o nezáväzné dokumenty, boli to predovšetkým rezolúcie Valného zhromaždenia OSN a Rady pre ľudské práva OSN, ktoré sa zaslúžili o rozvoj tohto práva v oblasti medzinárodného práva verejného. Kľúčovým dokumentom v tomto smere je *rezolúcia č. 64/292 Valného zhromaždenia OSN* zo dňa 28. júla 2010 (ďalej ako „rezolúcia VZ OSN č. 64/292“).[36] Ide o dokument z oblasti medzinárodného práva životného prostredia. V bode 1. tejto rezolúcie je zakotvené: „*Valné zhromaždenie...uznáva právo na bezpečnú a čistú pitnú vodu a hygienu ako ľudské právo, ktoré je nevyhnutné pre plné užívanie života a všetkých ľudských práv;*“. Praktickú aplikáciu ľudského práva na vodu podporujú kontrolné procedúry uvedených dohovorov, ktoré zahŕňajú spravidla spravodajskú procedúru a procedúru individuálnych oznámení.

Ľudské právo na vodu je zakotvené i v *Deklarácii ľudských práv* ASEAN.[37] V článku 28 tejto deklarácie sú zakotvené viaceré ľudské environmentálne práva vrátane ľudského práva na životné prostredie. Podľa dikcie čl. 28 ods. e) „*Každá osoba má právo na primeranú úroveň života pre seba a svoju rodinu vrátane....práva na bezpečnú pitnú vodu...*“.

---

[35] Bližšie pozri MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike*. Praha : Leges, 2017. s. 11 a 14. ISBN 978-80-7502-193-9.

[36] MASLEN, M. 2017. Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike. Praha : Leges, 2017. s. 10. ISBN 978-80-7502-193-9.

[37] *The ASEAN Human Rights Declaration* (2012). Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), ASEAN Human Rights Declaration, 18. November 2012, available at: http://www.refworld.org/docid/50c9fea82.html [accessed 23 July 2018]. Text deklarácie dostupný k 23. júlu 2018 aj na webstránke http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/other-20121217-165728-100439.pdf.

Na európskej úrovni Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo vo vzťahu k právu na vodu *Rezolúciu č. 1693/2009 „Voda: Strategická výzva pre Stredomorskú oblasť"*. V jej rámci je uvedené, že „prístup k vode musí byť uznaný za základné ľudské právo, pretože je nevyhnutný pre život na zemi a je zdrojom, ktorý náleží celému ľudstvu". [38]

Čo týka práva na vodu, v zmysle aktuálnej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi súdnych orgánov, je možná i jeho nepriama ochrana, prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných práv zakotvených v medzinárodných dohovoroch o ochrane ľudských práv. Detailná analýza týchto mechanizmov bohužiaľ presahuje rámec tohto príspevku.

4 Zakotvenie a ochrana ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia v medzinárodnom práve životného prostredia

Ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia úzko súvisí s právom na vodu. Výslovné uznanie tohto práva je prezentované v uvedenej rezolúcii VZ OSN č. 64/292 z roku 2010 v súvislosti s právom na vodu. V bode 1. tejto rezolúcie je zakotvené: *„Valné zhromaždenie...uznáva právo na bezpečnú a čistú pitnú vodu a hygienu ako ľudské právo, ktoré je nevyhnutné pre plné užívanie života a všetkých ľudských práv;"* OSN a jej orgány uznávajú intenzívnu súvislosť oboch práv, ale zároveň právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia považujú za samostatne existujúce právo. Právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia sa v anglickom origináli označuje ako *„sanitation"*. Doslovný preklad tohto pojmu znamená v slovenskom jazyku pojem *„sanitácia"*. Veda vysvetľuje sanitáciu ako činnosť, ktorou sa vytvárajú a zabezpečujú bezchybné hygienické podmienky prostredia. Zahŕňa nasledujúcu činnosť – *dekontamináciu, dezinfekciu, deratizáciu* a *dezinsekciu.* Jej cieľom je zamedziť kontaminácii potravín a pokrmov, rozmnoženiu nežiaducich mikroorganizmov vo zvyškoch potravín a zamoreniu prostredia mikroorganizmami a škodcami.[39]

Ľudské právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia rezonuje i v kontexte širšieho výkladu článkov 11 a 12 *Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (1966). Čl. 11 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach uvádza, že *„1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok."*. Podľa čl. 12 ods. 1 a 2 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966) *„1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého na dosiahnutie najvyššej dosažiteľnej úrovne fyzického a duševného zdravia. ...* 2. Štáty, zmluvné strany paktu, urobia opatrenia na dosiahnutie plného uskutočnenia tohto práva, ktoré budú zahŕňať: ... b) zlepšenie všetkých stránok vonkajších životných podmienok a priemyselnej hygieny;..."

[38] *Resolution 1693 (2009) Water: a strategic challenge for the Mediterranean Basin, adopted by the Assembly on 2 October 2009*.

[39] Bližšie pozri MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike.* Praha : Leges, 2017. s. 10-11. ISBN 978-80-7502-193-9.

Ďalšie potvrdenie existencie práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia obsahuje článok 14 ods. 2 pís. h *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (1974) a indikuje toto právo spolu s právom na vodu: „*Štáty, zmluvné strany, prijmú všetky príslušné opatrenia na odstránenie diskriminácie žien vo vidieckych oblastiach s cieľom zabezpečiť im, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, účasť na rozvoji vidieka a na prospechu z neho a najmä týmto ženám zabezpečia právo:... h) mať primerané životné podmienky,* najmä pokiaľ ide o bývanie, *sanitárne zariadenia, dodávky elektriny a* vody, *dopravu a spoje.*". Podobne článok 24 ods. 1 a 2 *Dohovoru o právach dieťaťa* (1989) zakotvuje: „*1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na dosiahnutie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o zabezpečenie toho, aby žiadne dieťa nebolo pozbavené svojho práva na prístup k takým zdravotníckym službám. 2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sledujú plné uskutočňovanie tohto práva a najmä robia potrebné opatrenia:... e) na zabezpečenie toho, aby všetky zložky spoločnosti, najmä rodičia a deti, boli informované o zdraví a výžive detí, prednostiach kojenia, hygiene, sanitárnych podmienkach prostredia detí aj o predchádzaní nešťastným prípadom, a aby mali prístup k vzdelaniu a boli podporované pri využívaní týchto základných znalostí...*". Článok 28 ods. 1 *Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím v tejto súvislosti* (2006) zakotvuje:„*1. Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na primeranú životnú úroveň pre ne aj pre ich rodiny vrátane dostatočnej výživy, oblečenia a ubytovania a na ustavičné zlepšovanie životných podmienok a podniknú príslušné kroky, ktorými zaručia a presadia uplatňovanie tohto práva bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia.*

Praktickú aplikáciu ľudského práva na bezpečné hygienické podmienky prostredia, podobne ako v prípade súbežne zakotveného a už komentovaného práva na vodu, podporujú kontrolné procedúry uvedených dohovorov, ktoré zahŕňajú spravidla spravodajskú procedúru a procedúru individuálnych oznámení.

Pokiaľ ide o právo na bezpečné hygienické podmienky prostredia, v duchu aktuálnej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi súdnych orgánov, je možná i jeho nepriama ochrana, prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných práv zakotvených v medzinárodných dohovoroch o ochrane ľudských práv. Detailná analýza týchto mechanizmov však presahuje rámec tohto príspevku.

Záver

Ochrana ľudských environmentálnych práv je jedným z významných prvkov rule of law medzinárodného práva životného prostredia. V rámci medzinárodného práva životného prostredia je zakotvených celkovo šesť environmentálnych ľudských práv. Všetkých šesť uvedených environmentálnych práv zakotvených v normách medzinárodného práva životného prostredia, podľa vedeckej i odbornej literatúry, a tiež judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi súdnych orgánov v oblasti ochrany ľudských práv, obsahom svojho zakotvenia silne vplýva na medzinárodné právo ľudských práv. Niektoré z uvedených práv sú už i súčasťou medzinárodných zmlúv z oblasti ochrany ľudských práv. Čo sa týka ľudských environmentálnych práv, ktoré nie

sú priamo zakotvené v medzinárodnom práve ľudských práv, v zmysle aktuálnej judikatúry medzinárodných súdnych a kvázi súdnych orgánov, je možná ich nepriama ochrana, prostredníctvom iných kodifikovaných a uznaných práv zakotvených v medzinárodných dohovoroch o ochrane ľudských práv. Medzinárodné kvázi súdne a súdne orgány v oblasti ochrany ľudských práv tak reagujú na silný vplyv noriem medzinárodného práva životného prostredia či práva životného prostredia Európskej únie na medzinárodné právo ľudských práv a vytvárajú priestor pre ochranu niektorých ľudských environmentálnych práv rozšíreným výkladom viacerých hmotných i procesných ľudských práv zakotvených v príslušnom ľudskoprávnom dohovore. V tomto smere je možné identifikovať príslušnú judikatúru Výboru pre ľudské práva vytvoreného Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach (1966), Európskeho súdu pre ľudské práva vytvoreného Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950), Medzi-americkej komisie pre ľudské práva a Medzi-amerického súdu pre ľudské práva, ktoré boli zriadené Americkou deklaráciou práv a povinností človeka (1948) a spomenutým Americkým dohovorom o ľudských právach (1969).

V konečnom dôsledku je teda možné konštatovať, že v medzinárodnom práve verejnom je zakotvených celkovo šesť environmentálnych ľudských práv, ktoré navzájom spolu súvisia, pričom ochrana každého jedného z nich individuálne *de facto* prispieva k ochrane tých ostatných. Všetkých týchto šesť environmentálnych ľudských práv je navyše možné nepriamo chrániť prostredníctvom širšieho výkladu ľudských práv zakotvených v záväzných normách medzinárodného práva verejného a práva EÚ, ako napr. práva na život, práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, práva na slobodu a osobnú bezpečnosť, práva príslušníkov menšín užívať vlastnú kultúru, práva na zákaz mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania, práva na informácie, práva na spravodlivý súdny proces, právo na fyzickú, morálnu a mentálnu integritu a pod. K ochrane týchto práv prispievajú i samotné normy medzinárodného práva životného prostredia i práva životného prostredia EÚ chrániace jednotlivé zložky životného prostredia.

LITERATÚRA

1. ANTON, D. K. – SHELTON, D. L. 2011. *Environmental Protection and Human Rights.* Cambridge : Cambridge University Press, 2011. p. 519. ISBN 978-0-521-74710-3.
2. BOER, B. (ed.) 2015. *Environmental Law Dimensions of Human Rights.* Oxford : Oxford University Press, 2015. 246 p. ISBN 978-0-19-873614-1.
3. BOER, B. 2015. Human Rights and the Environment: Where Next? In BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights.* Oxford : Oxford University Press, 2015, p. 201-240. ISBN 978-0-19-873614-1.
4. DÉJANT-PONS, M. – PALLEMAERTS, M. 2002. *Human Rights and the Environment.* Strasbourg : Council of Europe, 2002. 327 p. ISBN 92-871-4777-9.
5. JANKUV, J. 2008. Ľudské právo na životné prostredie a mechanizmy jeho ochrany v medzinárodnom práve. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica.* 2008, Praha, č. 4, 2006 (vydané v roku 2008). s. 75-76. ISSN 0323-0619.
6. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – ŠMID, M. – BLAŠKOVIČ, K. 2015. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.

7. JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. – BLAŠKOVIČ, K. – BUCHTA, T. – ARBET, D. 2016. *Medzinárodné právo verejné. Druhá časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.
8. KISS, A. 2002. Le droit á ľenvironment en tant que moyen d´assurer la mise en oeuvre de traités internationaux. In Šturma, P. et al. *Implementation and Enforcement of International Environmental Law.* Praha : Univerzita Karlova, 2002, s. 38-45.
9. PAVONI, R. 2015. Environmental Jurisprudence of the European Inter - American Courts of Human Rights. In BOER, B. (ed.) *Environmental Law Dimensions of Human Rights.* Oxford : Oxford University Press, 2015, p. 69-106. ISBN 978-0-19-873614-1.
10. MASLEN, M. 2017. *Právna úprava starostlivosti o vody v Slovenskej republike.* Praha : Leges, 2017. 112 s. ISBN 978-80-7502-193-9.
11. MASLEN, M. 2016. *Verejná správa a právo na životné prostredie.* Praha : Leges, 2016. 248 s. ISBN 978-80-7502-198-4.
12. ŠTURMA, P. et al. 2004. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004. 193 s. ISBN 80-903409-2-X.
13. ZÁSTĚROVÁ, J. 2004. Jednotlivci: právo na životní prostředí (kapitola v učebnici), In ŠTURMA, P. et al. *Mezinárodní právo životního prostředí, I. část (obecná).* Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 35-57. ISBN 80-903409-2-X.

Kontaktné údaje na autora – email:
juraj.jankuv@gmail.com

KONANIE O PORUŠENÍ ZMLÚV V OBLASTI OCHRANY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA VO VZŤAHU K SLOVENSKEJ REPUBLIKE

INFRINGEMENT PROCEDURE IN THE AREA OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN RELATION TO THE SLOVAK REPUBLIC

Doc. JUDr. Peter Varga, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Článok sa zaoberá konaním proti Slovenskej republike, v ktorom Európska komisia namietala, že Slovenská republika nevykonala rozsudok Súdneho dvora, ktorým Súdny dvor požadoval uzatvorenie skládky v Považskom Chlmci. Slovenská republika porušila svoju povinnosť, ktorá vyplýva so smernice 1999/31/ES o skládkach odpadov. Zároveň článok vysvetľuje, kedy považuje Súdny dvor skládku za definitívne uzatvorenú.

Kľúčové slová: ochrana životného prostredia, skládka, definitívne uzatvorenie skládky, pokuta, penále, smernica 1999/31/ES

Abstract: The article deals with a procedure against the Slovak Republic, in which the European Commission has objected that the Slovak Republic has not complied with the judgment of the Court of Justice in which the latter required a definite landfill closure in Považský Chlmec. The Slovak Republic has breached its obligation which is established under Directive No. 1999/31/EC on the landfill of waste. The article explains when the Court of Justice considers the landfill to be definitively closed.

Keywords: Environmental Protection, Landfill, Definitive Landfill Closure, Penalty Payment, Lump Sum, Directive 1999/31/EC

Úvod

Ochrana životného prostredia je významnou politikou Európskej únie, ktorá úzko súvisí s fungovaním vnútorného trhu. Táto patrí k cieľom Európskej únie, keďže EÚ sa usiluje o trvalo udržateľný rozvoj Európy založený na vyváženom hospodárskom raste a cenovej stabilite, o sociálne trhové hospodárstvo s vysokou konkurencieschopnosťou zamerané na dosiahnutie plnej zamestnanosti a sociálneho pokroku, ako aj o vysokú úroveň ochrany životného prostredia a zlepšenie jeho kvality[1]. Zakotvenie ochrany životného prostredia medzi ciele Európskej únie

[1] Článok 3 Zmluvy o EÚ.

nie je náhodné, keďže životné prostredie nepozná hranice medzi štátmi. Ak majú členské štáty čeliť hrozbám, ktoré súvisia so znečistením a ohrozením životného prostredia, je efektívnejšie, ak sa príjme právna úprava na úrovni Európskej únie. Napokon, cieľom právnej úpravy ochrany životného prostredia je zlepšenie ľudského zdravia, ako aj efektívneho využívania prírodných zdrojov. Z pohľadu fungovania vnútorného trhu netreba zabúdať ani na to, že odlišné podmienky pre ochranu životného prostredia v členských štátoch Európskej únie by boli aj z ekonomického hľadiska schopné narušiť jednotu vnútorného trhu.

1 Právne nástroje Európskej únie v prípade nerešpektovania práva EÚ

Právo EÚ umožňuje začať proces proti členskému štátu, ktorý nerešpektuje povinnosti vyplývajúce z práva EÚ. Takéto protiprávne konanie členského štátu predstavuje porušenie povinnosti lojality, ktorá je základnou povinnosťou členského štátu[2]. Štandardne je to Európska komisia, ktorá dohliada na plnenie povinností zo strany členského štátu[3], pričom Európska komisia má aktívnu legitimáciu pre začatie konania o porušení zmlúv. Ak teda Európska komisia zistí, že mohlo prísť k porušeniu práva EÚ, prípadne sa o takomto porušení dozvie na základe sťažnosti, usiluje sa v spolupráci s daným členským štátom takéto porušenie vyriešiť prostredníctvom štruktúrovaného dialógu (EU Pilot). V rámci tohto neformálneho riešenia dochádza k objasňovaniu skutkového a právneho stavu, ktoré ešte nepredstavuje formálne začatie konania. Ak však členský štát nesúhlasí s právnym názorom Európskej komisie, prípadne nereflektuje na riešenie protiprávneho stavu, ktorým má Komisia za to, že dochádza k porušeniu práva EÚ, Komisia začne formálne konanie o porušení zmlúv, pričom toto konanie pozostáva z viacerých krokov, ktoré predchádzajú samotnému konaniu pred Súdnym dvorom Európskej únie.

V prvom kroku Európska komisia doručí členskému štátu formálnu výzvu, v ktorej požaduje, aby sa tento štát vyjadril k prípadnému porušeniu povinnosti, pričom štandardne má členský štát lehotu dvoch mesiacov. Ak odpoveď členského štátu Európska komisia nepovažuje za dostatočnú, vydá odôvodnené stanovisko, v ktorom identifikuje porušenie práva EÚ a určí

[2] Povinnosť lojality je zakotvená v čl. 4 ods. 3 Zmluvy o EÚ: *Podľa zásady lojálnej spolupráce sa Únia a členské štáty vzájomne rešpektujú a vzájomne si pomáhajú pri vykonávaní úloh, ktoré vyplývajú zo zmlúv.Členské štáty prijmú všetky opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili plnenie záväzkov vyplývajúcich zo zmlúv alebo z aktov inštitúcií Únie. Členské štáty pomáhajú Únii pri plnení jej úloh a neprijmú žiadne opatrenie, ktoré by mohlo ohroziť dosiahnutie cieľov Únie.*

[3] Táto povinnosť vyplýva Európskej komisii z čl. 17 ods. 1 Zmluvy o EÚ, v zmysle ktorého *Komisia podporuje všeobecný záujem Únie a na tento účel sa ujíma vhodných iniciatív. Zabezpečuje uplatňovanie zmlúv, ako aj opatrení prijatých inštitúciami na ich základe. Dohliada na uplatňovanie práva Únie pod kontrolou Súdneho dvora EÚ. Plní rozpočet a riadi programy. Vykonáva koordinačné, výkonné a riadiace funkcie v súlade s podmienkami ustanovenými v zmluvách. S výnimkou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a iných prípadov ustanovených v zmluvách zabezpečuje zastupovanie Únie navonok. Dáva iniciatívy na ročné a viacročné programovanie Únie v snahe dosiahnuť medziinštitucionálne dohody*.

lehotu na odstránenie protiprávneho stavu. Ak tak členský štát nespraví, predloží Európska komisia vec Súdnemu dvoru EÚ. Súdny dvor EÚ rozhodne, či došlo k porušeniu práva EÚ, pričom členský štát má povinnosť upraviť svoje právne predpisy a postupy tak, aby vyhovel rozsudku a čo najrýchlejšie odstránil nesúlad s právom EÚ. Ak členský štát nevyhovie rozsudku Súdneho dvora EÚ, Európska komisia opätovne pošle členskému štátu formálnu výzvu, a ak členský štát protiprávny stav neodstránil, podá žalobu na Súdny dvor EÚ, pričom však požaduje zaplatenie paušálnej pokuty alebo penále.

2 Smernica 1999/31/ES z 26. apríla 1999 o skládkach odpadov[4]

Cieľom tejto smernice je stanovenie prevádzkových a technických požiadaviek na odpad a skládky, ustanoviť opatrenia, postupy a pokyny pre prechádzanie alebo obmedzovanie negatívnych vplyvov na životné prostredie, najmä znečisťovania povrchových vôd, podzemných vôd, pôdy a ovzdušia a globálneho životného prostredia vrátane skleníkového efektu, ako aj akéhokoľvek rizika pre zdravie ľudí, ktoré by skládka odpadu mohla predstavovať počas celého svojho životného cyklu.

Prijatie smernice nadväzovalo na rezolúciu Rady z 9. decembra 1996 o odpadovej politike, ktorá stanovila, aby sa vykonávalo v štátoch Európskej únie len bezpečné a kontrolované skládkovanie a aby sa podporovala prevencia vzniku odpadu, recyklácia a zhodnocovanie odpadu, ako aj využívanie druhotných surovín a energie získaných zo spracovania odpadu, s cieľom chrániť prírodné zdroje a vyhnúť sa nehospodárnemu využívaniu pôdy[5]. Smernica reflektuje princíp „znečisťovateľ platí", ktorý vyjadruje vzniknuté škody na životnom prostredí. Z tohto dôvodu je nevyhnutné ukladanie odpadu na skládky primerane monitorovať a riadiť, aby sa predchádzalo vzniku možných nepriaznivých účinkov na životné prostredie a nebezpečenstva pre zdravie ľudí, alebo aby sa tieto nepriaznivé vplyvy redukovali[6]. Smernica požaduje, aby sa skládky neustále monitorovali, najmä z dôvodu výskytu možných látok, ktoré sa nachádzajú v odpade, ktorý je uložený na skládkach.

Smernica je nevyhnutná aj z dôvodu existencie rozdielov v technických normách pre zneškodňovanie odpadov skládkovaním. Keďže nižšie náklady by mohli viesť k tomu, že odpad by bol vo väčšej miere zneškodňovaný v zariadeniach s nižšou úrovňou ochrany životného prostredia, a tak by predstavoval potenciálne vážnu hrozbu pre životné prostredie, kvôli preprave odpadu na zbytočne dlhé vzdialenosti, ako aj kvôli nevhodným praktikám zneškodňovania odpadu, bolo potrebné stanoviť technické normy pre skládkovanie odpadu na úrovni EÚ[7]. Na tento účel bolo nevyhnutné určiť požiadavky, ktoré musia skládky spĺňať, nielen pokiaľ ide o ich umiestnenie, usporiadanie, riadenie, kontrolu, ale aj ich uzatvorenie.

[4] Smernica o skládkach odpadov bola publikovaná v Ú. vs. ES L 182 16. júl 1999, s. 1.

[5] Recitál č. 3 k smernici 1999/31/ES.

[6] Recitál č. 6 k smernici 1999/31/ES.

[7] Recitál č. 10, 11 k smernici 1999/31/ES.

Smernica požaduje, aby členské štáty zaviedli zvláštne povoľovacie konanie pre všetky kategórie skládok v súlade so všeobecnými licenčnými požiadavkami[8], v rámci ktorého musí ešte pred začatím ukladania odpadu na skládku príslušný orgán počas inšpekcie overiť, či je skládka v súlade s takýmto povolením, pričom tieto kontroly majú zistiť, či je možné uložiť odpad na skládku, pre ktorú je určený.

Smernica stanovuje potrebu zaviesť monitorovacie postupy pre skládku počas jej prevádzkovania, ako aj po skočení jej prevádzky s cieľom identifikovať všetky možné nepriaznivé vplyvy skládky na životné prostredie, a prijať vhodné nápravné opatrenia. Preto je potrebné stanoviť kritériá, kedy a ako by mala byť skládka uzatvorená, ako aj povinnosti a zodpovednosť prevádzkovateľa počas obdobia starostlivosti o skládku po ukončení jej prevádzky[9].

2.1 Relevantné ustanovenia smernice 1999/31/ES vo vzťahu k skládke v Považskom Chlmci

Vo vzťahu k prípadu skládky v Považskom Chlmci bol poukázaný nesúlad prevádzkovania skládky so smernicou 1999/31/ES, najmä pokiaľ ide o povoľovacie konanie a rešpektovanie kvalitatívnych ustanovení a technických požiadaviek smernice na prevádzkovanie skládky. Smernica stanovuje členským štátom povinnosť prijať potrebné opatrenia, aby zabezpečili, že žiadosť o povolenie pre skládku bude obsahovať údaje o navrhovanom pláne pre uzatvorenie skládky a pláne starostlivosti o skládku po ukončení jej prevádzky[10], keďže aj po definitívnom uzatvorení skládky je prevádzkovateľ zodpovedný za jej údržbu, monitorovanie a kontrolu v etape starostlivosti o skládku po ukončení jej prevádzky po takú dlhú dobu, ako to požaduje príslušný orgán, zohľadňujúc dobu, počas ktorej by skládka mohla predstavovať nebezpečenstvo[11]. Prevádzkovateľ skládky má tiež informačnú povinnosť ohľadom nepriaznivých dopadov na životné prostredie, a tiež sa musí riadiť rozhodnutím príslušného orgánu o povahe a časovom harmonograme nápravných opatrení, ktoré majú byť prijaté. Prevádzkovateľ skládky má tiež povinnosť monitorovať a analyzovať skládkové plyny a vody presakujúce zo skládky, pričom táto povinnosť trvá po takú dlhú dobu, akú príslušný orgán považuje za potrebnú, počas ktorej by skládka mohla predstavovať nebezpečenstvo pre životné prostredie[12].

Článok 8 smernice 1999/31/ES stanovuje podmienky pre udelenie povolenia, pričom ukladá členským štátom povinnosť prijať opatrenia, aby zabezpečili, že,

a) príslušný orgán nevydá povolenie na skládku pokiaľ sa nepresvedčí, že:
   - projekt skládky spĺňa všetky príslušné požiadavky tejto smernice vrátane príloh;
   - správa skládky bude v rukách fyzickej osoby, ktorá je schopná skládku spravovať z technického hľadiska; je zabezpečený odborný a technický rast a školenie prevádzkovateľov a personálu skládok;

[8] Tieto sú stanovené v smernici 75/442/EHS a všeobecnými požiadavkami smernice 96/61/ES, ktorá sa týka integrovanej prevencie a kontroly znečisťovania.

[9] Recitál č. 23, 24 k smernici 1999/31/ES.

[10] Článok 7 písm. g) smernice 1999/31/ES.

[11] Článok 13 písm. c) smernice 1999/31/ES.

[12] Článok 13 písm. d) smernice 1999/31/ES.

- skládka bude prevádzkovaná takým spôsobom, aby sa prijali potrebné opatrenia na predchádzanie vzniku havárií a obmedzenie ich následkov;
- pred zahájením prevádzky skládky žiadateľ vykonal alebo vykoná primerané opatrenia, vo forme finančnej záruky alebo v podobnej forme, na základe postupov, o ktorých rozhodnú členské štáty, aby sa zabezpečilo, že povinnosti (vrátane opatrení o starostlivosti o skládku po ukončení prevádzky) vyplývajúce z povolenia vydaného podľa ustanovení tejto smernice budú splnené a že budú dodržané postupy pre uzatvorenie skládky.

b) projekt skládky je v súlade s príslušným plánom odpadového hospodárstva alebo plánmi uvedenými v článku 7 smernice [75/442];
c) pred začatím prevádzky skládky vykoná príslušný orgán inšpekciu miesta s cieľom uistiť sa či spĺňa príslušné podmienky povolenia.

Smernica stanovuje postupy pre uzatváranie skládok a postupy pre starostlivosť o skládky[13] aj po skončení ich prevádzky, keďže aj po tomto období môže dochádzať k znečisťovaniu životného prostredia. Smernica v tejto časti stanovuje podmienky pre uzatvorenie skládky alebo jej časti, pričom skládka alebo jej časť môže byť považovaná za definitívne uzatvorenú len vtedy, ak príslušný orgán vykoná záverečnú inšpekciu priamo na mieste skládky, vyhodnotí všetky správy predložené prevádzkovateľom a oznámi prevádzkovateľovi svoj súhlas s uzatvorením skládky.

Vo vzťahu k exitujúcim skládkam stanovuje smernica povinnosť pre členské štáty prijať opatrenia na zabezpečenie toho, aby skládky, ktorým bolo vydané povolenie alebo ktoré už boli v prevádzke v čase transpozície tejto smernice, nemohli pokračovať v prevádzke, pričom stanovili povinnosti, ktoré musí prevádzkovateľ skládky realizovať, ako aj povinnosti, ktoré musí príslušný orgán voči skládke uskutočniť vrátane konečného rozhodnutia o uzatvorení skládky.

3 Prípad C-626/16, Európska komisia vs. Slovenská republika

V lete roku 2018 vydal Súdny dvor rozsudok, ktorý sa týka uzatvorenia skládky v Považskom Chlmci. Prípad uzatvorenia skládky trvá už vyše 10 rokov. Genéza prípadu siaha do roku 2009, kedy malo byť vydané rozhodnutie o uzatvorení a zrekultivovaní skládky v Považskom Chlmci. Činnosť skládky však bola predlžovaná tým, že bolo povolené vytvorenie novej časti skládky, ktorá hoci technicky vyhovovala, ale bola súčasťou nevyhovujúcej skládky ako celku, čím došlo podľa Európskej komisie k porušeniu práva EÚ, podľa ktorého sa v EÚ malo vykonávať len bezpečné a kontrolované skládkovanie, čo potvrdil aj Súdny dvor EÚ v roku 2013. Keďže Slovenská republika nerealizovala rozsudok Súdneho dvora EÚ z roku 2013 a nedošlo teda k uzavretiu a zrekultivovaniu skládky ako celku, Súdny dvor EÚ pristúpil k vyhláseniu rozsudku o uložení pokuty.

[13] Článok 13 smernice 1999/31/ES.

3.1 Žaloba Európskej komisie

Európska komisia podala na Slovenskú republiku žalobu, keďže bola toho názoru, že Slovenská republika si tým, že neprijala opatrenia na to, aby vyhovela rozsudku Súdneho dvora z 25. apríla 2013, Komisia/Slovensko[14], v ktorom Súdny dvor určil, že Slovenská republika si nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 14 písm. a) až c) smernice Rady 1999/31/ES z 26. apríla 1999 o skládkach odpadov, a tiež si nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 260 ods. 1 ZFEÚ, teda nevyhovela rozsudku Súdneho dvora. Európska komisia zároveň požadovala, aby Súdny dvor uložil Slovenskej republike povinnosť zaplatiť Komisii (i) penále vo výške 6 793,80 eura za každý deň omeškania s prijatím opatrení potrebných na to, aby Slovenská republika vyhovela rozsudku C-331/11, a to odo dňa vyhlásenia rozsudku v prejednávanej veci do dňa prijatia opatrení potrebných na to, aby Slovenská republika vyhovela rozsudku C-331/11, (ii) paušálnu pokutu vo výške 743,60 eura za deň, pri zachovaní minimálnej celkovej výšky 939 000 eur, za každý deň omeškania s prijatím opatrení potrebných na to, aby Slovenská republika vyhovela rozsudku C-331/11, a to odo dňa vyhlásenia uvedeného rozsudku 25. apríla 2013, ako aj (iii) náhradu trov konania.

3.2 Rozsudok C-331/11

V uvedenom rozsudku bol Súdny dvor toho názoru , že Slovenská republika si tým, že povolila prevádzkovanie skládky odpadov Žilina – Považský Chlmec bez plánu úpravy skládky a bez toho, aby bolo prijaté konečné rozhodnutie o tom, či táto skládka môže pokračovať vo svojej prevádzke na základe schváleného plánu úpravy, nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 14 písm. a) až c) smernice 1999/31/ES.

Následne Európska komisia uskutočnila kontrolu vykonania rozsudku, pričom sa obrátila na Slovenskú republiku, aby ju informovala o opatreniach, ktoré boli prijaté na účely vykonania rozsudku, a zároveň predložila časový harmonogram na prijatie prípadných ďalších opatrení. Slovenská republika informovala o úmysle uzatvoriť skládku najneskôr 31. októbra 2013. Komisia však zistila, že ani po tomto dátume skládka zatvorená nebola a dňa 21. novembra 2013 vyzvala Slovenskú republiku, aby v lehote dvoch mesiacov predložila svoje pripomienky. Slovenská republika odpovedala 13. januára 2014, pričom uviedla, že 21. októbra 2013 bolo prijaté rozhodnutie o uzatvorení a rekultivácii častí 2a a 2b predmetnej skládky, ale že konanie týkajúce sa uzatvorenia a rekultivácie časti 2c tejto skládky bolo prerušené z dôvodu majetkovoprávnych sporov týkajúcich sa pozemkov, na ktorých sa nachádza táto časť skládky. Podľa tejto odpovede však bolo v každom prípade od 7. januára 2014 prevádzkovanie skládky zakázané. Následne, 6. mája 2015, Slovenská republika informovala Komisiu, že predpokladaný nový termín uzatvorenia predmetnej skládky bol stanovený na polovicu decembra 2015. V decembri 2015 Slovenská republika oznámila Komisii aktualizovaný časový harmonogram procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie a stanovila termín pre rozhodnutie o definitívnom uzatvorení predmetnej skládky na máj 2016.

[14] Prípad C-331/11, neuverejnený, EU C 2013 271.

Následne boli vydané rozhodnutia o uzatvorení častí 2a a 2b skládky a o ukončení prevádzkovania predmetnej skládky. Proti týmto rozhodnutiam bola podaná žaloba, pričom táto žaloba nemala odkladný účinok na uvedené rozhodnutia.

Keďže Európska komisia bola toho názoru, že Slovenská republika neprijala v požadovanej lehote opatrenia potrebné na vykonanie rozsudku C-331/11, podala žalobu.

3.3 Argumentácia Slovenskej republiky

Slovenská republika namietala neprípustnosť žaloby, pričom tvrdila, že Európska komisia v žalobe vytýka, že predmetná skládka ešte nebola celkom uzatvorená, pričom toto nebolo predmetom rozsudku vo veci C-331/11, a toto ani nebolo namietané ani vo výzve Európskej komisie.

3.4 Posúdenie Súdnym dvorom

Súdny dvor pripomenul, že Slovenská republika tým, že povolila prevádzkovanie predmetnej skládky bez plánu úpravy skládky a bez toho, aby bolo prijaté konečné rozhodnutie o tom, či táto skládka môže pokračovať vo svojej prevádzke na základe schváleného plánu úpravy, nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 14 písm. a) až c) smernice 1999/31/ES[15].

Predmetom výkladu zo strany Súdneho dvora bola povinnosť členských štátov vydať rozhodnutie o pokračovaní skládky, pri splnení požiadaviek smernice alebo prijať opatrenia potrebné na to, aby sa bez zbytočného odkladu v súlade s článkom 7 písm. g) a článkom 13 tej istej smernice pristúpilo k uzatvoreniu skládky. Účelom je, aby boli prevádzkované len skládky, ktoré spĺňajú požiadavky smernice 1999/31/ES, čo zahŕňa aj možnosť uzavretia skládky, ktorej nebolo vydané povolenie na pokračovanie v prevádzke. Z toho vyplýva, že ak nie je vydané povolenie pokračovať v prevádzke skládky, musí splniť požiadavky na uzatvorenie skládky stanovené v článku 13 tejto smernice[16]. Súdny dvor vo vzťahu k nesúladu medzi výzvou Európskej komisie a žalobou pripomenul, že Slovenská republika neuviedla presne, či sa rozhodla pokračovať v prevádzkovaní predmetnej skládky alebo túto skládku uzavrieť, ale Slovenská republika len informovala Komisiu, že správny orgán príslušný v oblasti životného prostredia začal nové konanie o zmene integrovaného povolenia skládky a že sa predpokladá jej budúce uzatvorenie, o ktorom bude s konečnou platnosťou rozhodnuté najneskôr 31. októbra 2013 a Európska komisia nemohla k tomuto dátumu vedieť, ktoré z riešení spomedzi tých, ktoré sa ponúkali Slovenskej republike na účely vyhovenia rozsudku C-331/11, si Slovenská republika napokon zvolila[17]. Až v druhej fáze, pred podaním žaloby, Slovenská republika poskytla Európskej komisii informáciu, že prijme rozhodnutie o uzatvorení skládky a rekultivácii častí 2a a 2b skládky, ako aj o dátume uzatvorenia skládky, pričom následne informovala Komisiu o odklade tohto dátumu. Súdny dvor potvrdil, že predmet sporu tak, ako bol vymedzený v rozsudku C-331/11,

[15] Bod 25 rozsudku C-626/16.

[16] Bod 28 rozsudku C-626/16.

[17] Bod 32 rozsudku C-626/16.

zahŕňa aj článok 13 smernice 1999/31/ES a zámery Slovenskej republiky týkajúce sa vykonania tohto rozsudku a oznámenia Komisii sa týkajú práve uzatvorenia predmetnej skládky. Preto je Európska komisia oprávnená odvolávať sa vo svojej žalobe na článok 13 smernice, ako aj na požiadavky, ktoré tento článok stanovuje[18].

Predmetom sporu bola námietka Európskej komisie, že Slovenská republika neprijala konečné rozhodnutie o pokračovaní prevádzky predmetnej skládky alebo o jej uzatvorení, ako to vyžaduje článok 14 smernice 1999/31/ES. Komisia zdôrazňuje, že hoci jej Slovenská republika oznámila svoj zámer definitívne uzatvoriť predmetnú skládku, neprijala v tejto súvislosti konečné rozhodnutie[19]. Európska komisia tiež tvrdila, že slovenské orgány neschválili žiadny plán úpravy predmetnej skládky a neprijali ani konečné rozhodnutie, ktorým by povolili ďalšie prevádzkovanie tejto skládky. Preto mala byť skládka uzatvorená postupom podľa článku 7 písm. g) a článku 13 smernice 1999/31, ako je uvedené v článku 14 písm. b) tejto smernice. V tejto súvislosti rozhodnutie z 9. novembra 2016, ktorým bolo potvrdené rozhodnutie z 15. augusta 2016 o ukončení prevádzky predmetnej skládky, nepredstavuje konečné rozhodnutie v zmysle článku 14 písm. b) smernice 1999/31, pretože v ňom nie je žiadny odkaz na plán úpravy tejto skládky, a proti tomuto rozhodnutiu bola podaná žaloba.

Európska komisia tvrdila, že Slovenská republika neprijala potrebné opatrenia na skutočné uzatvorenie skládky, pričom bola toho názoru, že hoci príslušný správny orgán v oblasti životného prostredia určil podmienky a opatrenia na monitorovanie skládky po jej uzatvorení, opatrenia prijaté týmto členským štátom v tejto súvislosti nie sú dostatočné. Slovenská republika tiež nerešpektovala požiadavku čo najrýchlejšieho uzatvorenia skládok, ktorým nebolo vydané povolenie pokračovať v prevádzke. Európska komisia pritom argumentuje, že podľa článku 13 písm. b) smernice 1999/31/ES sa skládka považuje za definitívne uzatvorenú len vtedy, ak príslušný orgán vykoná záverečnú inšpekciu priamo na mieste skládky, vyhodnotí všetky správy predložené prevádzkovateľom a dá svoj súhlas s uzatvorením skládky[20]. To sa v prípade Slovenskej republiky nestalo, keďže rozhodnutie o uzatvorení skládky bolo napadnuté žalobou.

Súdny dvor na uvedené argumenty odpovedal tak, že v danom prípade je potrebné overiť, či slovenské orgány prijali v požadovanej lehote konečné rozhodnutie týkajúce sa pokračovania prevádzky tejto skládky alebo jej uzatvorenia, a prípadne, či opatrenia prijaté týmito orgánmi na účely skutočného uzatvorenia skládky treba považovať za dostatočné. Súdny dvor ďalej zohľadnil, že konanie o uzatvorení a rekultivácii časti 2c skládky bolo pozastavené. Ku dňu uplynutia lehoty stanovenej vo výzve Európskej komisie, t. j. 21. januára 2014, nebolo ešte prijaté žiadne konečné rozhodnutie o pokračovaní prevádzkovania predmetnej skládky alebo o jej uzatvorení v zmysle článku 14 písm. b) smernice 1999/31/ES, preto bola žaloba Európskej komisie dôvodná.

Súdny dvor bol tiež toho názoru , že ak členský štát nepovolí ďalšie prevádzkovanie skládky odpadov, musí pristúpiť k jej definitívnemu uzatvoreniu v súlade s postupom stanoveným v článku 13 smernice 1999/31/ES[21]. Súdny dvor zdôraznil, že na splnenie uvedenej povinnosti nepostačuje

[18] Bod 35 rozsudku C-626/16.

[19] Bod 36 rozsudku C-626/16.

[20] Bod 43 rozsudku C-626/16.

[21] Bod 57 rozsudku C-626/16.

ukončiť iba ďalšie ukladanie odpadu, ale členský štát musí zabezpečiť, že na dotknutej skládke budú vykonané práce na jej uzatvorenie, potrebné na dosiahnutie súladu so smernicou 1999/31/ES[22].

Súdny dvor odmietol argumentáciu Slovenskej republiky spočívajúcu v tvrdení, že definitívne uzatvorenie skládky vyžaduje vzhľadom na veľký počet nevyhnutných krokov značný čas a že aj napriek významnému úsiliu vynaloženému príslušnými orgánmi ešte nebolo možné úplne a definitívne uvedenú skládku uzatvoriť[23]. Členský štát sa nemôže podľa Súdneho dvora odvolávať na ustanovenia, prax alebo stav svojho vnútroštátneho právneho poriadku s cieľom odôvodniť nesplnenie povinností vyplývajúcich z práva EÚ[24].

Z týchto dôvodov sa Súdny dvor stotožnil s návrhom Európskej komisie a konštatoval, , že Slovenská republika neprijatím všetkých opatrení potrebných na to, aby vyhovela rozsudku C-331/11, nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 260 ods. 1 ZFEÚ[25].

3.5 Rozhodnutie o peňažných sankciách

3.5.1 Penále

Európska komisia navrhla uložiť Slovenskej republike nielen penále, ale aj paušálnu pokutu, keďže tvrdila, že pretrvávajúce nevykonanie rozsudku Súdneho dvora je vážnym porušením zásady zákonnosti a právnej istoty v EÚ. Súdny dvor zdôraznil, že medzi základné kritériá, ktoré je na účely stanovenia výšky penále potrebné zohľadniť na zabezpečenie donucovacieho charakteru tohto penále, patrí trvanie porušenia a platobná schopnosť dotknutého členského štátu. Na účely uplatňovania týchto kritérií je potrebné zohľadniť najmä dôsledky, ktoré má nevykonanie rozsudku na súkromné a verejné záujmy, ako aj naliehavosť dosiahnutia toho, aby si dotknutý členský štát splnil svoje povinnosti[26]. Súdny dvor preto rozhodol o uložení penále vo výške 5 000 eur za deň na zabezpečenie vykonania rozsudku C-331/11 odo dňa jeho vyhlásenia.

3.5.2 Paušálna pokuta

Ak ide o pokutu, tak jej výška odzrkadľuje dôsledky, ktoré má nesplnenie povinností dotknutým členským štátom na súkromné a verejné záujmy, najmä ak nesplnenie povinnosti pretrvávalo počas dlhého obdobia po vyhlásení rozsudku. Súdny dvor zohľadnil kroky, ktoré Slovenská republika vykonala na zabezpečenie vykonania rozsudku C-331/11, zohľadnil, že od 7. januára 2014 bola ukončená prevádzka predmetnej skládky, konečné rozhodnutie o uzatvorení a rekultivácii častí 2a a 2b skládky a ukončení ich využívania bolo prijaté až 15. augusta 2016 a potvrdené rozhodnutím z 9. novembra 2016, čiže po viac ako troch rokoch od vyhlásenia uvedeného rozsudku, pričom až do posúdenia skutkových okolností Súdnym dvorom nebol postup uzatvárania uvedenej skládky ukončený. Ak ide o časť 2c, až do tohto posúdenia nebolo prijaté žiadne

[22] Bod 58 rozsudku C-626/16.
[23] Bod 59 rozsudku C-626/16.
[24] Bod 60 rozsudku C-626/16.
[25] Bod 62 rozsudku C-626/16.
[26] Bod 84 rozsudku C-626/16.

konečné rozhodnutie o ukončení jej prevádzky a postup jej uzatvárania dosiaľ ani nezačal. Treba preto konštatovať, že predmetné porušenie pretrvávalo počas značne dlhého obdobia[27]. Vzhľadom na tieto skutočnosti Súdny dvor rozhodol, že výška paušálnej pokuty je 1 milión eur.

3.5.3 Trovy konania

Keďže Slovenská republika súdny spor prehrala, Súdny dvor tiež rozhodol o povinnosti nahradiť trovy konania[28].

Záver

Článok analyzoval genézu prípadu skládky v Považskom Chlmci, ktorý sa ťahal viac ako 10 rokov a ktorý posudzoval až Súdny dvor v rámci konania o porušení zmlúv. V prvom rozhodnutí Súdny dvor konštatoval, že Slovenská republika porušila právo Európskej únie a bola povinná uzatvoriť skládku spôsobom, ako požadovala smernica Rady 1999/31/ES z 26. apríla 1999 o skládkach odpadov. Keďže Slovenská republika nerešpektovala rozhodnutie Súdneho dvora vo veci č. C-331/11[29], Súdny dvor rozhodol v konaní C-626/16[30], že Slovenská republika je povinná zaplatiť paušálnu pokutu a penále za nesplnenie rozsudku Súdneho dvora[31].

Súdny dvor zároveň interpretoval, že na naplnenie požiadavky pre definitívne uzatvorenie skládky v zmysle smernice článku 13 smernice 1999/31/ES nepostačuje, ak sa ukončí ďalšie ukladanie odpadu na skládku, ale musia byť vykonané všetky práce na jej uzatvorenie, ako požaduje smernica 1999/31/ES.

V súvislosti s týmto konaním, keďže problémom boli nevyriešené vlastnícke vzťahy k pozemkom, na ktorých sa skládka v Považskom Chlmci prevádzkovala, došlo k zmene zákona č. 39/2013 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Obsiahla bola novela č. 193/2018 Z. z., ktorá priniesla zmeny týkajúce sa konania o vydanie zmeny povolenia z dôvodu plnenia povinnosti prevádzkovateľa požiadať o udelenie súhlasu na uzavretie skládky odpadov alebo jej časti, alebo na vykonanie jej rekultivácie.

Novelou č. 177/2018 Z. z. sa stanovila v súvislosti so žiadosťou o vydanie povolenia alebo zmenu povolenia ako podmienka pre účastníka konania, preukázať, že má k pozemku alebo k stavbe právo, ktoré ho oprávňuje zriadiť alebo prevádzkovať na pozemku požadovanú stavbu alebo vykonať jej zmenu alebo udržiavacie práce na nej, ak nie je vlastníkom pozemku a stavieb.

Zmena právnych predpisov reagovala na situáciu, kedy niektorí prevádzkovatelia skládok síce odpad ďalej nenavážajú, no neplnia si povinnosť skládku uzatvoriť a rekultivovať ju

[27] Bod 103 rozsudku C-626/16.

[28] Článok 138 ods. 1 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora (Rokovací poriadok Súdneho dvora z 25. septembra 2012 (Ú.vs. EÚ L 265, 29. september 2012), zmenený a doplnený 18. júna 2013 (Ú.vs. EÚ L173, 26. jún 2013, s. 65) a 19. júla 2016 (Ú.vs. EÚ L 217, 12. august 2016, s. 69).

[29] ECLI EU C 2013 271.

[30] ECLI EU C 2018 525.

[31] Táto povinnosť vyplýva z čl. 260 ods. 1 ZFEÚ.

na vlastné náklady. Pričom ako dôvod uvádzajú, že nemajú vysporiadané vlastnícke práva k pozemkom pod skládkou. Nová právna úprava zaviedla mechanizmus, ako skládku uzavrieť a rekultivovať aj napriek tejto prekážke. Zároveň, v prípade nedosiahnutia dohody prevádzkovateľa s vlastníkmi pozemkov pod skládkou dostáva väčšie kompetencie konať Slovenská inšpekcia životného prostredia. To znamená, že inšpekcia môže v prípade potreby vydať rozhodnutie, že v ďalšom konaní o uzatvorení skládky nebude potrebný súhlas vlastníka pozemku.

LITERATÚRA

1. JANKUV, J. 2017. Riešenie problematiky ochrany klímy v Európe prostriedkami medzinárodného práva a práva Európskej únie. In VLČEJ, J. et al. *Európa v ohrození.* Brno : Tribun EU, 2017, s. 73-100. ISBN 978-80-263-1313-7.
2. JANKUV, J. 2012. Ochrana lidského práva na životní prostředí v evropském kontextu na základě Lisabonské smlouvy. In ŠIŠKOVÁ, N. et al. *Lisabonská smlouva a její dopady na evropské, mezinárodní a vnitrostátní právo členských států*. Praha : Leges, 2012, s. 64-99. ISBN 978-80-87576-17-5.
3. JANKUV, J. 2016. Medzinárodnoprávna ochrana ľudského práva na životné prostredie v Európe. In *Nová Európa - výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 265-292 ISBN 978-80-8168-560-6.
4. KOŠIČIAROVÁ, S. 2016. Posudzovanie vplyvov činnosti na Slovensku a prístup verejnosti k spravodlivosti vo veciach životného prostredia. In *Posuzování vlivů záměrů a koncepcí na životní prostředí.* Brno : Masarykova univerzita, 2016, s. 303-319. ISBN 978-80-210-8343-1.
5. KOŠIČIAROVÁ S. – MASLEN, M. 2014. Waste law in Slovakia. In *Implementation and enforcement of EU environmental law in the Visegrad countries.* Olomouc : Palacký University, 2014, s. 163-173. ISBN 978-80-244-4027-9.
6. KOŠIČIAROVÁ S. – MASLEN, M. 2014. Environmental impact assessment in Slovakia. In *Implementation and enforcement of EU environmental law in the Visegrad countries*. Olomouc : Palacký University, 2014, s. 236-247. ISBN 978-80-244-4027-9.
7. MASLEN, M. 2016. *Verejná správa a právo na priaznivé životné prostredie.* Praha : Leges, 2016. 248 s. ISBN 978-80-7502-198-4.
8. MASLEN, M. 2015. Limity práva na priaznivé životné prostredie pri výkone slobody podnikania. In *Vlastník a podnikatel při ochraně životního prostředí.* Brno : Masarykova univerzita, 2015, s. 114-132. ISBN 978-80-210-7951-9.
9. MASLEN, M. 2016. Právne postavenie verejnosti v právnej úprave posudzovania vplyvov na životné prostredie v Slovenskej republike. In *Posuzování vlivů záměrů a koncepcí na životní prostředí.* Brno : Masarykova univerzita, 2016, s. 286-302. ISBN 978-80-210-8343-1.
10. MASLEN, M. 2013. *Environmental law.* Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. 101 s. ISBN 978-80-8082-711-3.

Kontaktné údaje na autora – email:
vargapeter01@hotmail.com

KOLÍZNA ÚPRAVA ZÁVÄZKOV VYPLÝVAJÚCICH Z POŠKODENIA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

THE LAW APPLICABLE TO OBLIGATIONS ARISING OUT OF ENVIRONMENTAL DAMAGE

JUDr. Martin Bulla, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Príspevok analyzuje otázky súvisiace s procesom určovania rozhodného práva pre mimozmluvné záväzky vyplývajúce z poškodenia životného prostredia vrátane škody spôsobenej osobám alebo na majetku. Pozornosť je venovaná otázke štruktúry uplatniteľných prameňov práva a vzťahov medzi nimi. Jadrom príspevku je podrobný rozbor kolíznych pravidiel medzinárodného práva súkromného Európskej únie, t. j. nariadenia Rím II.

Kľúčové slová: Poškodenie životného prostredia, rozhodné právo, mimozmluvné záväzky, nariadenie Rím II, cezhraničná kontaminácia

Abstract: The paper analyses issues relating to the process of determination of the law applicable to obligations arising out of environmental damage or damage sustained by persons or property as a result of such damage. Attention will be paid to the analysis of the structure of applicable sources of law and the relations between them. The core of the paper will lie in detailed examination of the conflict rules contained in sources of European private international, i.e. the Rome II regulation.

Keywords: Environmental Damage, Applicable Law, Non-Contractual Obligations, Rome II Regulation, Transboundary Pollution

Úvod

Problematika ochrany životného prostredia sa vo svetle klimatických zmien a ich následkov, ktoré ľudstvo pociťuje stále výraznejšie, stáva čoraz naliehavejšou. Aj z týchto dôvodov sa záujem na ochrane životného prostredia premieta do viacerých nových sfér, kde by sme dôraz na environmentálne otázky nečakali. V oblasti práva už nie je regulácia ochrany životného prostredia len doménou hmotnoprávnej úpravy odvetvia práva životného prostredia, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Svoje vyjadrenie nachádza aj v disciplíne medzinárodného práva súkromného. Nová úprava v rámci medzinárodného práva súkromného Európskej únie venuje tejto problematike osobitnú pozornosť, odvolávajúc sa na princípy vyjadrené v primárnom práve. Článok 191 *Zmluvy o fungovaní Európskej únie* (pôvodne čl. 174 ZES) stanovuje, že by sa mala zabezpečiť vysoká

úroveň ochrany životného prostredia, založená na zásade starostlivosti a prevencie, nápravy ohrozenia životného prostredia predovšetkým pri zdrojoch a na zásade náhrady škody znečisťovateľom, pričom sa má v plnom rozsahu uplatniť zásada zvýhodnenia poškodenej osoby. Tieto zásady sa následne snaží premietnuť do praxe aj nariadenie Rím II,[1] ktoré v rámci Európskej únie zjednocuje kolízne právo v oblasti mimozmluvných záväzkov.[2] Nariadenie Rím II tvorí spolu s nariadením Rím I[3] jednotný systém unifikovaných kolíznych noriem Európskej únie, určujúci rozhodné hmotné právo v právnych vzťahoch, v ktorých dochádza ku stretu rôznych právnych poriadkov.

Súkromnoprávne záväzky vyplývajúce z poškodenia životného prostredia zväčša nebývajú predmetom osobitnej kolíznej úpravy, ale sú subsumované pod všeobecný režim záväzkov na náhradu škody, resp. mimozmluvných záväzkov. Medzi typické hraničné určovatele, používané v rámci medzinárodného práva súkromného na určenie rozhodné práva pre tento typ právnych vzťahov, patria *lex loci delicti commissi* (právo miesta deliktuálneho konania), *lex loci damni infecti* (právo miesta vzniku škody), *lex fori* (právo krajiny, ktorej súd vo veci koná), prípadne tzv. *proper law*, t. j. právo, ktorého použitie je v danom prípade najvhodnejšie.[4] Môže ísť o miesto, ku ktorému má konkrétny záväzok najužšiu väzbu, resp. právo, ktorého použitie zodpovedá rozumnému a spravodlivému usporiadaniu daného vzťahu. Okrem toho viaceré právne poriadky umožňujú stranám právneho vzťahu zvoliť si rozhodné právo, ktorým sa bude ich záväzok spravovať. Ide o vyjadrenie zásady autonómie vôle strán, ktorá je typická pre súkromné právo. Voľba práva sa však využíva predovšetkým pri zmluvných vzťahoch, z praktických dôvodov pri mimozmluvných záväzkoch voľba práva nebýva v praxi často uplatňovaná.

V rámci slovenského právneho poriadku je základným prameňom kolízneho práva *zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom* v znení neskorších predpisov (ďalej aj len ako „*ZMPS*"). Tento zákon neobsahuje osobitnú úpravu škody na životnom prostredí. Na súkromnoprávne záväzky vyplývajúce z poškodenia životného prostredia sa tak použije všeobecná kolízna norma, upravujúca náhradu škody. V zmysle ustanovenia § 15 ZMPS sa nároky na náhradu škody, ak nejde o porušenie povinnosti vyplývajúcej zo zmlúv a iných právnych úkonov, spravujú právom miesta, kde škoda vznikla alebo miesta, kde došlo ku skutočnosti, ktorá zakladá nárok na náhradu škody. Slovenský zákonodarca tak využíva hneď dva hraničné určovatele, *lex loci damni infecti*, ako aj *lex loci delicti commissi*, pričom bude právom žalobcu vybrať si jeden z nich. Ide o riešenie flexibilné, ktoré však výrazne zvýhodňuje žalobcu (poškodeného), pretože mu umožňuje realizovať jednostrannú voľbu rozhodného práva. Nevýhodou tohto prístupu je najmä zníženie predvídateľnosti rozhodného práva.

V zmysle ustanovenia článku 7 ods. 2 druhej vety *Ústavy Slovenskej republiky*,[5] ako aj podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie,[6] majú právne záväzné akty Európskej únie

[1] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RÍM II).

[2] Pozri bod 25 preambuly nariadenia Rím II.

[3] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

[4] Pozri tiež: ÇÖRTOĞLU KOCA, S. 2009. Conflict of Laws on Environmental Liability Law. In *Ankara Bar Review.* 2009, vol. 2, issue 2, p. 27-28. ISSN 1308-0636.

[5] Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v platnom znení.

[6] Pozri napr. rozsudok 6/64 z 15. júla 1964 vo veci Flaminio Costa vs. E.N.E.L.

prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Prednostne pred ZMPS sa preto bude aplikovať nariadenie Rím II.

1 Pôsobnosť nariadenia Rím II

Vecná pôsobnosť je vymedzená v článku 1 nariadenia Rím II, v zmysle ktorého sa tento predpis vzťahuje na mimozmluvné záväzky v občianskych a obchodných veciach v situáciách, v ktorých dochádza k stretu rôznych právnych poriadkov. Rozsah pojmu mimozmluvné záväzky možno vyvodiť zo štruktúry nariadenia, ktoré pozostáva z troch hlavných vecných kapitol: prvá kapitola obsahuje kolízne normy pre civilné delikty, druhá kapitola vymedzuje kolíznu úpravu kvázideliktov, konkrétne bezdôvodné obohatenie, konanie bez príkazu (*negotiorum gestio*) a predzmluvnú zodpovednosť (*culpa in contrahendo*) a tretia kapitola upravuje podmienky voľby rozhodného práva. Je dôležité podotknúť, že termín mimozmluvný záväzok je autonómnym pojmom práva EÚ, nie je ho preto možné vykladať podľa vnútroštátneho práva členských štátov. Súdny dvor Európskej únie tento pojem vykladá veľmi široko. Do kategórie mimozmluvných záväzkov zahŕňa v princípe všetky záväzky, ktoré nie je možné považovať za záväzky zmluvného charakteru.[7] Zmluvu pritom Súdny dvor rovnako definuje veľmi široko, ako dobrovoľné prijatie záväzku jednou stranou voči strane druhej.[8]

Nariadenie Rím II sa neuplatňuje na daňové, colné alebo správne veci, ani na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone verejnej moci (*acta iure imperii*). Z pôsobnosti nariadenia sú ďalej vylúčené záväzky vyplývajúce z rodinného práva, z cenných papierov, z jadrovej udalosti, záväzky z porušenia práva na súkromie a na ochranu osobnosti, a záväzky vyplývajúce z práva obchodných spoločností (otázky ako vznik, subjektivita, zánik, vnútorná organizácia atď.). Rovnako sa nariadenie nebude uplatňovať na dokazovanie a celkovo procesnoprávnu úpravu konania.

Z hľadiska časovej pôsobnosti sa nariadenie uplatňuje na skutočnosti, ktoré spôsobili škodu a ku ktorým došlo po 11. januári 2009.[9] Územná pôsobnosť nariadenia je limitovaná na územie členských štátov Európskej únie, s výnimkou Dánska.[10] Nariadenie sa preto bude aplikovať vždy, keď bude vo veci konať súd členského štátu Európskej únie (okrem Dánska). Vzhľadom na univerzálnu pôsobnosť nariadenia, vyjadrenú v článku 3, sa nariadenie použije bez ohľadu na to, či sa cudzí prvok viaže k členskému štátu EÚ alebo nie a rozhodné právo, určené podľa kolíznych ustanovení nariadenia, sa aplikuje bez ohľadu na to, či je alebo nie je právnym poriadkom členského štátu Európskej únie.

---

[7] Rozsudok Súdneho dvora EÚ 189/87 z 27. septembra 1988 vo veci Kalfelis vs. Schröder a iní.

[8] Bližie pozri napr.: VALDHANS, J. 2012. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha : C. H. Beck, 2012. kapitola II. ISBN 978-807400-412-4.

[9] Čl. 31 a 32 nariadenia Rím II.

[10] Na základe Protokolu č. 4 a Protokolu č. 5 k Amsterdamskej zmluve majú Veľká Británia, Írsko a Dánsko osobitné postavenie vo vzťahu k uplatňovaniu hlavy V tretej časti Zmluvy o fungovaní EÚ (priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti). Opatrenia prijímané v tejto oblasti menované štáty automaticky nezaväzujú, pokiaľ konkrétny štát osobitným spôsobom nevyjadrí vôľu podieľať sa na aplikácii konkrétneho právneho nástroja. Veľká Británia aj Írsko nariadenie Rím II na základe tzv. opt-in uplatňujú.

2 Všeobecné kolízne pravidlá

Ako už bolo naznačené, nariadenie Rím II obsahuje niekoľko špeciálnych ustanovení, upravujúcich kolízne pravidlá pre určité typy deliktov, ako napr. zodpovednosť za výrobok, nekalá súťaž či tzv. kvázideliktov ako bezdôvodné obohatenie. Pochopiteľne však nie je možné pre každý jednotlivý typ mimozmluvného záväzku stanoviť osobitnú kolíznu normu. Preto nariadenie v článku 4 kodifikuje všeobecné kolízne pravidlá, ktoré sa aplikujú v prípadoch, ktoré nie je možné subsumovať pod žiadnu z osobitne upravených kategórií mimozmluvných záväzkov.

Všeobecné pravidlo, zakotvené v článku 4 ods. 1 stanovuje, že mimozmluvný záväzok vyplývajúci z civilného deliktu sa spravuje právnym poriadkom krajiny, na území ktorej vznikla škoda a to bez ohľadu na to, na území ktorej krajiny došlo ku skutočnosti, ktorá spôsobila škodu a bez ohľadu na to, na území ktorej krajiny alebo krajín nastali nepriame následky takejto skutočnosti. Na rozdiel od ZMPS tak nariadenie Rím II nedáva poškodenému na výber, ale jednoznačne uprednostňuje hraničný určovateľ *lex loci damni infecti*.

Okrem tohto všeobecného pravidla ďalej nariadenie zavádza dve doplnkové pravidlá: spoločný obvyklý pobyt škodcu a poškodeného, a tzv. únikovú doložku. V zmysle druhého odseku článku 4 ak osoba, o ktorej sa tvrdí, že je zodpovedná, ako aj poškodená osoba majú svoj obvyklý pobyt v čase vzniku škody v tej istej krajine, civilný delikt sa spravuje právnym poriadkom tejto krajiny. Úniková doložka, ktorá je obsahom tretieho odseku tohto článku, zavádza pravidlo, že ak je vzhľadom na všetky okolnosti prípadu zrejmé, že vec má zjavne užšiu väzbu s inou krajinou, uplatní sa právny poriadok tejto krajiny. Takáto užšia väzba môže vyplývať najmä z už existujúceho vzťahu medzi stranami, ako je napr. zmluva, pričom tento vzťah je úzko spojený s predmetným civilným deliktom.[11]

Strany mimozmluvného záväzku majú napokon v zmysle článku 14 nariadenia možnosť sa dohodnúť, akým právom sa bude ich vzťah spravovať. Voľba rozhodného práva je však, napríklad v porovnaní s nariadením Rím I, upravená reštriktívnejším spôsobom. Nariadenie Rím II predovšetkým limituje čas, kedy možno voľbu práva realizovať. V zásade je možné k voľbe rozhodného práva pristúpiť až po tom, ako došlo ku skutočnosti, ktorá spôsobila škodu.[12] Predtým, ako nastala táto skutočnosť, je možné využiť voľbu práva len v prípade, ak všetky strany vykonávajú obchodnú činnosť.[13] Voľba práva môže byť výslovná alebo implicitná, v druhom menovanom prípade však musí byť preukázaná dostatočne spoľahlivo okolnosťami prípadu. Nariadenie Rím II výslovne stanovuje, že voľba práva nemá vplyv na práva tretích osôb.

Posledné dve obmedzenia sú analogické s úpravou v nariadení Rím I. Ustanovenie článku 14 ods. 2 rieši situácie označované ako tzv. *single country delicts*.[14] Vzťahuje sa na prípady, kedy

---

[11] Bližšie k únikovej doložke pozri napr.: OKOLI, CH. S. A. – ARISHE, G. O. 2012. The Operation of the Escape Clauses in the Rome Convention, Rome I Regulation and Rome II Regulation. In *Journal of Private International Law.* 2012, vol. 8, no. 3, p. 535-544. ISSN 1757-8418.

[12] Čl. 14 ods. 1 písm. a) nariadenia Rím II.

[13] Čl. 14 ods. 1 písm. b) nariadenia Rím II.

[14] Napr. PAUKNEROVÁ, M. 2013. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. s. 192. ISBN 978-80-7400-504-6.

v čase, keď došlo ku skutočnosti, ktorá spôsobila škodu, sa všetky prvky podstatné pre situáciu nachádzajú v inej krajine než je krajina, ktorej právny poriadok sa zvolil.

V takom prípade voľbou práva nie je možné obísť kogentné ustanovenia právneho poriadku krajiny, ku ktorej sa viažu všetky podstatné prvky prípadu. Obdobne tretí odsek článku 14 upravuje tzv. doložku vnútorného trhu.[15] Ak v čase, keď došlo ku skutočnosti, ktorá spôsobila škodu, sa všetky prvky podstatné pre situáciu nachádzajú v jednom alebo vo viacerých členských štátoch Európskej únie, voľba iného rozhodného práva stranami ako právneho poriadku členského štátu nebráni uplatneniu tých ustanovení práva EÚ, od ktorých sa nemožno odchýliť dohodou (kogentné normy práva EÚ), podľa okolností v znení, v ktorom boli zapracované do právneho poriadku členského štátu súdu konajúceho vo veci.

3 Poškodenie životného prostredia

Po predstavení všeobecného kolízneho režimu nariadenia možno napokon sústrediť pozornosť na samotnú osobitnú úpravu. Nariadenie Rím II vyčleňuje problematiku poškodenia životného prostredia zo všeobecného režimu a upravuje ju v rámci špeciálneho, hoci pomerne stručného, článku 7, v zmysle ktorého: *„Mimozmluvný záväzok vyplývajúci z poškodenia životného prostredia, vrátane škody spôsobenej osobám alebo na majetku, sa spravuje právnym poriadkom určeným podľa článku 4 ods. 1, pokiaľ sa osoba žiadajúca náhradu škody nerozhodla svoj nárok oprieť o právny poriadok krajiny, na území ktorej došlo ku skutočnosti, ktorá spôsobila škodu.*"

Článok 7 teda v prvom rade odkazuje na použitie všeobecného kolízneho pravidla podľa článku 4 ods. 1 – *lex loci damni infecti*. Nad rámec všeobecnej úpravy však umožňuje tiež uplatnenie hraničného určovateľa *lex loci delicti commissi*. Ide v podstate o zavedenie možnosti jednostrannej voľby práva, ktorá je vyhradená *osobe žiadajúcej náhradu škody*, teda poškodenému. Táto voľba je však značne obmedzená, pretože ponúka na výber len z dvoch konkrétnych hraničných ukazovateľov. Je dôležité pripomenúť, že článok 7 odkazuje výlučne na ustanovenie článku 4 ods. 1. V rámci jednostrannej voľby práva preto nie je možné využiť hraničný určovateľ *domicilium commune partium* (spoločný obvyklý pobyt škodcu a poškodeného) v zmysle článku 4 ods. 2, ani únikovú doložku podľa článku 4 ods. 3 (zjavne užšia väzba s právom inej krajiny). Strany mimozmluvného záväzku však majú stále možnosť využiť štandardnú dvojstrannú voľbu práva v zmysle článku 14 nariadenia.[16]

Samotná možnosť jednostrannej voľby medzi hraničnými určovateľmi *lex loci damni infecti* a *lex loci delicti commissi*, označovaná aj ako pravidlo ubikvity,[17] je pomerne kontroverzným

[15] *Tamže*, s. 192-193.

[16] Voľba práva je vylúčená vo vzťahu k mimozmluvným záväzkom vyplývajúcim z nekalej súťaže a konania obmedzujúceho slobodnú súťaž (článok 6 ods. 4), ako aj záväzkom vyplývajúcim z porušenia práva duševného vlastníctva (článok 8 ods. 3 nariadenia Rím II), nie však pokiaľ ide o poškodenie životného prostredia.

[17] Napr. KADNER GRAZIANO, T. 2007. The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment. A Commentary on Article 7 of the Rome II Regulation. In BONOMI, A. – VOLKEN, P. (eds.). *Yearbook of Private International Law*. 2007, vol. 9, p. 74.

riešením. Zavádza totiž pozitívnu diskrimináciu poškodeného a naopak, znevýhodňuje pôvodcu škody na životnom prostredí, ktorá vznikla na území iného štátu. V európskom medzinárodnom práve súkromnom však nejde o novinku. Princíp ubikvity totiž zaviedol Súdny dvor EÚ na účely interpretácie článku 5 ods. 3 Bruselského dohovoru[18] už v roku 1976,[19] keď stanovil, že pojem „miesto, kde došlo alebo by mohlo dôjsť ku skutočnosti, ktorá zakladá nárok na náhradu škody" je potrebné interpretovať v tom zmysle, že zahŕňa ako miesto vzniku škody, tak aj miesto, kde došlo ku skutočnosti, ktorá škodu spôsobila.

Samotný Európsky zákonodarca zavedenie princípu ubikvity obhajuje v bode 25 preambuly nariadenia Rím II odkazom na už spomínané princípy, zakotvené v *Zmluve o fingovaní Európskej únie*: princíp zabezpečenia vysokej úrovne ochrany založenej na zásade starostlivosti a prevencie, nápravy ohrozenia životného prostredia predovšetkým pri zdrojoch a na zásade náhrady škody znečisťovateľom, pričom sa v plnom rozsahu uplatní zásada zvýhodnenia poškodenej osoby.

Zvolené riešenie má pôsobiť preventívne a odradiť potenciálnych znečisťovateľov, aby umiestňovali svoje prevádzky do blízkosti hraníc, prípadne priamo do krajín, ktorých právne poriadky zaisťujú nižšiu úroveň ochrany životného prostredia, resp. stanovujú prísnejšie podmienky pre vznik zodpovednosti za škodu na životnom prostredí alebo poskytujú náhrady škody v nižšej výške. Súčasne princíp ubikvity motivuje prevádzkovateľov rizikových aktivít v krajinách s nižšími legislatívnymi štandardmi k tomu, aby dodržiavali prípadne vyššie štandardy, platné v susedných krajinách.[20]

V súvislosti s jednostrannou voľbou práva sa otvára otázka tzv. *dépeçage*, t. j. možnosť zvoliť odlišné právne poriadky pre rôzne aspekty právneho vzťahu.[21] Odborná literatúra nie je v tomto smere jednotná. Niektorí autori takúto možnosť odmietajú[22] s tým, že žalobca si nemôže vyberať hrozienka z koláča a kombinovať hmotnoprávne ustanovenia právnych poriadkov *legis loci damni infecti a legis loci delicti commissi*, ale mal by zvoliť len jeden z možných hraničných určovateľov, a takto určený právny poriadok by sa mal aplikovať ako celok. Na druhej strane iní autori možnosť využitia *dépeçage* aspoň v určitej miere pripúšťajú. Podľa prof. Bogdana napríklad žalobca môže využiť hraničný určovateľ *lex loci damni infecti* podľa článku 4 ods. 1

---

[18] Dohovor z 27. septembra 1968 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Ú. vs. EÚ L 339, 21. decembra 2007.

[19] Rozsudok Súdneho dvora 21/76 zo dňa 30. novembra 1976 vo veci Handelskwekerij G. J. Bier BV vs. Mines de potasse d'Alsace SA.

[20] COM (2003) 427 final, Explanatory memorandum, Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II"), p. 19 - 20. Podobne napr. BOGDAN, M. 2009. The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II. In BINCHY, W. – AHERN, J. (eds.) *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Leiden – Boston : Martinus Nijhoff, 2009, p. 220-221. ISBN 9789004171930 alebo VALDHANS, J. 2012. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha : C. H. Beck, 2012. s. 197. ISBN 978-807400-412-4.

[21] Nariadenie Rím I *dépeçage* výslovne pripúšťa, keď v ustanovení článku 3 ods. 1 stanovuje, že: „Zmluvné strany si môžu zvoliť právny poriadok, ktorým sa bude spravovať celá zmluva alebo len jej časť." Nariadenie Rím II ohľadom otázky *dépeçage* mlčí.

[22] Napr. VALDHANS, J. 2012. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha : C. H. Beck, 2012. s. 197. ISBN 978-807400-412-4.

na účel vymáhania škody spôsobenej osobám, a zároveň pre škodu na majetku právo určené podľa kritéria *lex loci delicti commissi*.[23] Dôležitá je tiež otázka, kedy (resp. dokedy) si osoba požadujúca náhradu môže zvoliť rozhodné právo. K tomuto problému sa vyjadruje preambula nariadenia Rím II v bode 25 a odkazuje pritom na *lex fori*, t. j. na právny poriadok členského štátu, ktorého súd vo veci koná.

V rámci analýzy článku 7 nariadenia Rím II je dôležitou otázkou vymedzenie vecnej pôsobnosti tohto ustanovenia, t. j. definícia pojmu poškodenie životného prostredia. V tomto smere je opäť nápomocnou preambula nariadenia, ktorá v bode 24 definíciu ponúka. Poškodenie životného prostredia by tak malo zahŕňať:

– nepriaznivú zmenu prírodného zdroja (ako je voda, zem alebo vzduch),
– znehodnotenie zdroja slúžiaceho inému prírodnému zdroju alebo verejnosti, ako aj
– narušenie variability živých organizmov.

Uvedená definícia nie je úplne nová, kreovaná špeciálne na účely nariadenia Rím II. Vychádza z definície pojmu environmentálna škoda, zakotvenej v ustanovení článku 2 ods. 1 smernice 2004/35/ES o environmentálnej škode.[24] V porovnaní so smernicou je však definícia v nariadení menej špecifická, a teda širšia. Na tomto mieste je tiež vhodné pripomenúť, že v zmysle ustanovenia článku 1 ods. 2 písm. f) nariadenia Rím II sú mimozmluvné záväzky vyplývajúce z jadrovej udalosti výslovne vylúčené z pôsobnosti nariadenia.

Zo znenia článku 7 okrem toho výslovne vyplýva, že nad rámec samotného poškodenia životného prostredia sa vzťahuje tiež na škodu spôsobenú osobám a škodu na majetku, ak je následkom poškodenia životného prostredia spôsobeného ľudskou aktivitou.[25]

4 Predchádzanie poškodeniu životného prostredia

Článok 7 nariadenia Rím II, ako už bolo načrtnuté, plní, okrem iného, aj dôležitú preventívnu funkciu.[26] Natíska sa preto otázka, či toto ustanovenie možno uplatniť nielen na situácie, kedy už bolo spôsobené poškodenie životného prostredia, ale aj v rámci predchádzania environmentálnych škôd. Ide teda o žaloby na konanie, resp. zdržanie sa konania, ktorých cieľom je zabrániť vzniku poškodenia životného prostredia (tzv. *injunctions*). Hoci samotný článok v tejto veci mlčí, odpoveď možno nájsť v ustanovení článku 2 nariadenia. Podľa článku 2 ods. 2 sa nariadenie uplatní tiež na mimozmluvné záväzky, u ktorých je predpoklad, že nastanú. Odsek 3 ďalej dopĺňa, že

[23] BOGDAN, M. 2009. The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II. In BINCHY, W. – AHERN, J. (eds.) *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Leiden – Boston : Martinus Nijhoff, 2009, p. 222. ISBN 9789004171930.

[24] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/35/ES z 21. apríla 2004 o environmentálnej zodpovednosti pri prevencii a odstraňovaní environmentálnych škôd.

[25] COM (2003) 427 final, Explanatory memorandum, Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II"), s. 19. Podobne tiež: VALDHANS, J. 2012. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha : C. H. Beck, 2012. s. 198. ISBN 978-807400-412-4.

[26] Bod 25 preambuly nariadenia Rím II.

každý odkaz na skutočnosť, ktorá spôsobila škodu, zahŕňa tiež skutočnosti spôsobujúce škodu, o ktorých je predpoklad, že nastanú, a zároveň akýkoľvek odkaz na škodu zahŕňa tiež škodu, o ktorej je predpoklad, že vznikne. Preto by mal článok 7 pokrývať nielen žaloby smerujúce k náhrade už spôsobenej škody, ale tiež žaloby, smerujúce k zamedzeniu vzniku škody.[27]

5 Vzťah ku správnemu právu

Vzhľadom na povahu environmentálnej škody, ktorá má spravidla širšie spoločenské následky a výraznú ingerenciu štátu v oblasti prevencie aj nápravy poškodenia životného prostredia, je na mieste vymedziť vzťah kolíznych pravidiel zakotvených v nariadení Rím II k úprave správneho práva. Podľa článku 1 ods. 1 sa nariadenie uplatní len v tzv. *občianskych a obchodných veciach*. Ide o autonómny pojem práva EÚ, ktorý na vymedzenie svojej vecnej pôsobnosti používajú viaceré kľúčové pramene medzinárodného práva súkromného EÚ, napríklad aj už spomínané nariadenie Rím I,[28] či nariadenie Brusel I bis.[29] Pri istej miere zjednodušenia možno skonštatovať, že pojem občianske a obchodné veci v zmysle ustálenej judikatúry Súdneho dvora EÚ zahŕňa horizontálne vzťahy, v ktorých majú subjekty vzájomne ekvivalentné postavenie, a možno ho tak viac menej stotožniť s pojmom súkromnoprávne veci.[30] Otázky spadajúce pod správne právo sú v zmysle článku 1 ods. 1 (druhá veta) výslovne vylúčené z pôsobnosti nariadenia Rím II. Nariadenie sa preto bude uplatňovať len vo vzťahu k takým nárokom na náhradu škody, ktoré majú súkromnoprávnu povahu. Ak ide o preventívne opatrenia, je potrebné sa oprieť o ustanovenie článku 15 písm. d) nariadenia. V zmysle tohto ustanovenia rozhodné právo, určené v zmysle článku 7 nariadenia, prípadne článku 4 ods. 1 alebo dohodou strán podľa článku 14, sa použije, okrem iného, aj na otázku, aké opatrenia môže súd prijať v rozsahu svojej právomoci podľa procesného práva, aby zabránil ujme alebo škode alebo zastavil ich ďalší vznik, alebo zabezpečil poskytnutie náhrady.

6 Kvalifikácia žalôb verejných orgánov

Dôležitou otázkou je tiež právne posúdenie žalôb na vymáhanie nákladov na preventívne a nápravné opatrenia, podaných verejnými orgánmi. Vzhľadom na skutočnosť, že smernica 2004/35/ES o environmentálnej škode priznáva právo na vymáhanie takýchto nákladov výlučne

[27] Podobne tiež: BOGDAN, M. 2009. The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II. In BINCHY, W. – AHERN, J. (eds.) *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Leiden – Boston : Martinus Nijhoff, 2009, p. 221-222. ISBN 9789004171930.

[28] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

[29] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach.

[30] Bližšie pozri napr.: CSACH, K. – GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, Ľ. – JÚDOVÁ, E. 2018. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. 2. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. s. 68-69. ISBN 978-80-8168-782-2.

verejným orgánom, je uvedená otázka o to naliehavejšou. V prvom rade je nutné pripomenúť, že v zmysle ustanovenia článku 1 ods. 1 nariadenia Rím II sú z rozsahu vecnej pôsobnosti nariadenia výslovne vylúčené otázky zodpovednosti štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone verejnej moci (*acta iure imperii*). Nemožno ich totiž považovať za občianske a obchodné veci. Samotná skutočnosť, že jednou zo strán právneho vzťahu je orgán verejnej moci, nie je prekážkou kvalifikácie prípadu ako občianskej a obchodnej veci. Rozhodujúci je samotný obsah právneho vzťahu. Ak totiž verejný orgán postupuje v rámci výkonu svojich verejnoprávnych mocenských oprávnení (*acta iure imperii*), nepôjde o občiansku a obchodnú vec, a prípad bude vylúčený z pôsobnosti nariadenia.[31] Ak však verejný orgán vystupuje ako obyčajná právnická osoba v intenciách súkromného práva (*acta iure gestionis*), nariadenie bude aplikovateľné.

Súdny dvor EÚ už riešil niekoľko prípadov, ktoré by mohli slúžiť ako istý návod na uchopenie nastolenej problematiky. Tieto prípady sa však väčšinou týkali Bruselského dohovoru, resp. nariadenia Brusel I. Keďže však v princípe ide o otázku vymedzenia vecnej pôsobnosti nariadenia, prostredníctvom definície pojmu občianske a obchodné veci, táto judikatúra má relevanciu aj vo vzťahu k nariadeniu Rím II. Podľa bodu 7 preambuly nariadenia Rím II totiž vecná pôsobnosť a ustanovenia tohto nariadenia by mali byť zlučiteľné s nariadením Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Brusel I) a nástrojmi, ktoré sa zaoberajú rozhodným právom pre zmluvné záväzky (nariadenie Rím I).

Vo veci *814/79 Rüffer*[32] sa loď nemeckého vlastníka potopila po zrážke s holandskou loďou. Holandské úrady vrak odstránili a následne požadovali úhradu vynaložených nákladov od nemeckého vlastníka plavidla. Prípad skončil na Súdnom dvore v rámci konania o predbežnej otázke, či daný prípad možno považovať za občiansku a obchodnú vec na účely aplikácie Bruselského dohovoru. Súdny dvor rozhodol, že žaloby verejných orgánov, zodpovedných za správu verejných vodných ciest, na úhradu nákladov odstránenia vraku voči zodpovedným osobám, pokiaľ verejné orgány konajú v rámci výkonu verejnej moci nie sú možné.

V neskorších rozhodnutiach sa však Súdny dvor priklonil k o niečo širšej definícii. Vo veci *Volker Sonntag* judikoval, že právo na náhradu škody, spôsobenej konaním sankcionovaným trestným právom, predstavuje v zásade občianskoprávny nárok.[33] V prípade *Baten*[34] Súdny dvor pod pojem občianske a obchodné veci subsumoval aj žalobu obce na náhradu nákladov za dávky sociálnej pomoci od bývalého manžela poberateľky dávok, ktorý si neplnil svoju vyživovaciu povinnosť, ale len za predpokladu, že pohľadávka je vymáhaná podľa pravidiel platných pre vymáhanie pohľadávok medzi subjektmi súkromnoprávnych vzťahov.

Otázka kvalifikácie žalôb podávaných verejnými orgánmi je stále sporná. Prof. Dickinson ich začleňovanie pod pojem občianske a obchodné veci odmieta s tým, že odstraňovanie následkov poškodenia životného prostredia sa deje vo verejnom záujme.[35] Prof. Kadner Graziano

---

[31] Napr. rozsudok Súdneho dvora C 29/76 zo dňa 14. októbra 1976 vo veci LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG vs. Eurocontrol.

[32] Rozsudok 814/79 zo dňa 16. decembra 1980 vo veci Holandsko vs. Reinhold Rüffer.

[33] Rozsudok C 172/91 zo dňa 21. apríla 1993 vo veci Volker Sonntag vs. Hans Waidmann a iní.

[34] Rozsudok C 271/00 zo dňa 14. novembra 2002 vo veci Obec Steenbergen vs. Luc Baten.

[35] DICKINSON, A. 2010. *The Rome II regulation. The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford : Oxford university Press, 2010. p. 441. ISBN 9780199589791.

sa naopak prikláňa k tzv. zelenej interpretácii a žaloby verejných orgánov by pod pojem občianske a obchodné veci subsumoval.[36] Svoj postoj opiera o viaceré argumenty. Odvoláva sa najmä na smernicu 2004/35/ES o environmentálnej škode, ktorá v článku 15 ods. 3 členským štátom umožňuje vymáhať náklady preventívnych alebo nápravných opatrení, pokiaľ škoda vznikla na území dotknutého členského štátu v dôsledku aktivity, ktorá nastala mimo jeho hraníc. Samotná smernica ďalej podrobnosti o spôsobe vymáhania týchto nákladov neupravuje, v bode 10 svojej preambuly však odkazuje na použitie pravidiel medzinárodného práva súkromného o medzinárodnej právomoci súdov a špeciálne na nariadenie Brusel I č. 44/2001 z 22. decembra 2000.

7 Pravidlá bezpečnosti

V súvislosti s analýzou styčných bodov s verejným právom je nutné zmieniť tiež problematiku tzv. pravidiel bezpečnosti. V zmysle ustanovenia článku 17 nariadenia Rím II pri hodnotení správania sa osoby, o ktorej sa tvrdí, že je zodpovedná, sa musí brať ohľad na skutkovú okolnosť, a ak je to vhodné, na pravidlá bezpečnosti, ktoré boli účinné v mieste a v čase, keď nastala skutočnosť, ktorá spôsobila vznik zodpovednosti. Pôjde zväčša o predpisy verejnoprávnej povahy, upravujúce napr. pravidlá prevádzky na verejných komunikáciách, resp. predpisy o bezpečnosti rôznych typov prevádzok. Pravidlá bezpečnosti však súdy neaplikujú ako klasické právne predpisy. Súdy na tieto predpisy len prihliadajú ako na skutkovú okolnosť, t. j. je potrebné podrobiť ich existenciu a relevanciu dokazovaniu, aj to však len v prípade, ak je to vhodné.

8 Imperatívne normy

Nariadenie Rím II obsahuje ustanovenie (článok 16), upravujúce aplikačnú prednosť tzv. imperatívnych noriem (angl. *overriding mandatory provisions*). Na rozdiel od nariadenia Rím I, ktoré hovorí o imperatívnych normách štátu konajúceho súdu (*lex fori*), ale aj štátu, v ktorom sa realizovalo alebo malo realizovať zmluvné plnenie, nariadenie Rím II zmieňuje výhradne imperatívne normy *legis fori*. V zmysle článku 16 nariadenia Rím II žiadne ustanovenie tohto nariadenia neobmedzuje uplatňovanie ustanovení právneho poriadku konajúceho súdu v situácii, v ktorej je ich použitie povinné bez ohľadu na to, ktorý právny poriadok je inak rozhodným právom pre mimozmluvný záväzok. Ide o značne vágnu a zmätočnú formuláciu, ktorá môže

[36] KADNER GRAZIANO, T. 2007. The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment. A Commentary on Article 7 of the Rome II Regulation. In BONOMI, A. – VOLKEN, P. (eds.) *Yearbook of Private International Law.* 2007, vol. 9, p. 84-86. ISBN 978-3-86653-114-7. Pozri tiež VALDHANS, J. 2012. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem.* Praha : C. H. Beck, 2012. s. 198-199. ISBN 978-807400-412-4.

spôsobovať interpretačné problémy nielen, ak ide o výklad pojmu imperatívne normy, ktorý je použitý len v nadpise článku 16, nie však už v samotnom texte tohto ustanovenia, ale aj ak ide o vzťah k obsahu článku 14 ods. 2, ktorý používa pojem „ustanovenia, od ktorých sa nemožno odchýliť dohodou". Podobné problémy vyvstávali aj v súvislosti s výkladom Rímskeho dohovoru,[37] vďaka jeho nahradeniu nariadením Rím I, ktorý tieto nejasnosti odstránilo, môžeme v tomto svetle interpretovať aj nariadenie Rím II, ktoré používa rovnakú terminológiu, ale absentujú v ňom definície. Ak teda ide o pojem imperatívne normy v zmysle článku 16 nariadenia Rím II, ustanovenie článku 9 nariadenia Rím I, ktoré operuje s totožným pojmom, stanovuje, že ide o normy, ktorých dodržiavanie pokladá krajina za rozhodujúce pre ochranu svojich verejných záujmov, ako je politické, sociálne alebo hospodárske zriadenie, a to až do takej miery, že trvá na ich aplikácii za každých okolností bez ohľadu na právo, ktorým sa v súlade s nariadením daný právny vzťah spravuje.

9 Výhrada verejného poriadku

S problematikou imperatívnych noriem súvisí aj otázka tzv. výhrady verejného poriadku (ordre public), upravená článkom 26, v zmysle ktorej konajúci súd má možnosť odmietnuť uplatnenie niektorého ustanovenia právneho poriadku, ktorý je v zmysle nariadenia Rím II rozhodným právom pre daný právny vzťah za predpokladu, že takéto ustanovenie je v zjavnom rozpore s verejným poriadkom krajiny konajúceho súdu.

Záver

Nariadenie Rím II prinieslo vo všeobecnom režime odklon od úpravy zaužívanej v slovenskom ZMPS, ktorý ponúka možnosť žalobcu zvoliť si medzi dvoma hraničnými určovateľmi. Zavedením hraničného ukazovateľa *lex loci damni infecti* ako východiskového riešenia došlo ku zníženiu flexibility právnej úpravy, zároveň sa však posilnila predvídateľnosť a právna istota subjektov súkromnoprávnych vzťahov. Špeciálna úprava zodpovednosti za škodu spôsobenú poškodením životného prostredia v zmysle článku 7 nariadenia tento posun neguje a spolieha sa na celkom opačný prístup, navracajúc princíp ubikvity a dichotómiu hraničných určovateľov. Niektorí autori preto článok 7 označujú za čiernu ovcu nariadenia Rím II.[38] Reflektujúc cieľ ochrany životného prostredia a zásady starostlivosti a prevencie, nápravy ohrozenia životného

[37] Dohovor o práve rozhodnom pre zmluvné záväzky z 19. júna 1980. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 474/2006 Z. z.

[38] GUINCHARD, E. – LAMONT-BLACK, S. 2009. Environmental Law – the Black Sheep in Rome II's Drive for Legal Certainty? Article 7 of regulation (EC) no. 864/2007 on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations in Context. In *Environmental Law Review*. 2009, vol. 11, p. 161-172. ISSN 1461-4529.

prostredia pri zdrojoch, zásade náhrady škody znečisťovateľom a zásadu zvýhodnenia poškodenej osoby, vyjadrené priamo v primárnom práve EÚ, článok 7 zámerne znižuje predvídateľnosť aplikovateľného práva. Robí tak celkom úmyselne, s cieľom zabrániť obchádzaniu vyšších štandardov ochrany presmerovaním škodlivých následkov, resp. konaní do krajín s menej prísnou legislatívou. Zároveň motivuje potenciálnych znečisťovateľov pôsobiacich v pohraničných regiónoch k dodržiavaniu najvyšších z aplikovateľných štandardov. Ako pripomínajú Guinchard a Lamont-Black, kto by v článku 7 príliš postrádal predvídateľnosť, môže nájsť aspoň čiastočnú útechu v článku 17, odkazujúcom na použitie pravidel bezpečnosti platných v mieste a v čase, keď nastala skutočnosť, ktorá spôsobila vznik zodpovednosti.[39]

LITERATÚRA

1. BOGDAN, M. 2009. The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II. In Binchy, W., Ahern, J. (eds.) *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations.* Leiden - Boston : Martinus Nijhoff, 2009. p. 219-230. ISBN 9789004171930.
2. CSACH, K. – GREGOVÁ ŠIRICOVÁ – Ľ., JÚDOVÁ, E. 2018. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. 2. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. 314 s. ISBN 978-80-8168-782-2.
3. ÇÖRTOĞLU KOCA, S. 2009. Conflict of Laws on Environmental Liability Law. In *Ankara Bar Review*. 2009, vol. 2, issue 2, p. 23-32. ISSN 1308-0636.
4. DICKINSON, A. 2010. *The Rome II regulation. The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford : Oxford university Press, 2010. 1076 p. ISBN 9780199589791.
5. GUINCHARD, E. – LAMONT-BLACK, S. 2009. Environmental Law – the Black Sheep in Rome II's Drive for Legal Certainty? Article 7 of regulation (EC) No. 864/2007 on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations in Context. In *Environmental Law Review.* 2009, vol. 11, p. 161-172. ISSN 1461-4529.
6. KADNER GRAZIANO, T. 2007. The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment. A Commentary on Article 7 of the Rome II Regulation. In Bonomi, A., Volken, P. (eds.) *Yearbook of Private International Law.* 2007, vol. 9, p. 71-86. ISBN 978-3-86653-114-7.
7. OKOLI, CH. S. A. – ARISHE, G. O. 2012. The Operation of the Escape Clauses in the Rome Convention, Rome I Regulation and Rome II Regulation. In *Journal of Private International Law*. 2012, vol. 8, no. 3, p. 513-545. ISSN 1757-8418.
8. PAUKNEROVÁ, M. 2013. *Evropské mezinárodní právo soukromé.* 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. 334 s. ISBN 978-80-7400-504-6.
9. VALDHANS, J. 2012. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha : C. H. Beck, 2012. 277 s. ISBN 978-807400-412-4.

Kontaktné údaje na autora – email:
martin.bulla@truni.sk

[39] *Tamže*, s. 172.

KONFLIKTNÝ POTENCIÁL VODY A JEJ MEDZINÁRODNOPRÁVNY RÁMEC

THE CONFLICT POTENTIAL OF WATER AND ITS INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK

JUDr. Mgr. Kristián Blaškovič, PhD.
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva,
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Cieľom predkladaného príspevku je vysvetliť, ako môže nedostatok vody vplývať na medzinárodný mier a bezpečnosť. V blízkej budúcnosti bude voda jednou z príčin vedenia vojen a jeden z faktorov spôsobujúcich rozpad štátov, destabilizáciu celých regiónov a vypuknutie vnútroštátnych ozbrojených konfliktov. Z týchto dôvodov je nevyhnutné venovať pozornosť ochrane vodných zdrojov a ich využívaniu rovným a primeraným spôsobom. To je možné prostredníctvom ochrany klímy. Keďže však nedostatok vody ohrozuje predovšetkým ľudí, je nevyhnutné venovať pozornosť tiež právu na vodu ako základnému ľudskému právu. Navyše príspevok identifikuje aj niektoré vznikajúce normy týkajúce sa ochrany a využívania vodných zdrojov. Nakoniec sa zameriava aj na možné úlohy, ktoré môže Bezpečnostná rada OSN zohrať pri ochrane a spravodlivom využívaní medzinárodných vodných zdrojov, a to predovšetkým v situáciách, keď zneužívanie práva na vodu ohrozuje medzinárodný mier a bezpečnosť.

Kľúčové slová: Voda, medzinárodné právo, human security, medzinárodné vodné zdroje, zásada spravodlivého a primeraného využívania, Bezpečnostná rada OSN

Abstract: The aim of this article is to explain how water shortage can impact on international peace and security. In the foreseeable future water would be one of the main reasons for wagging wars and one of the factors leading to failures of states, destabilisation of whole regions and outbreak of internal armed conflicts. For these reasons it is inevitable to protect water resources and utilise them in equitable and reasonble way. This can be done through the protection of climate. As water shortage threatens mainly people, it is important to pay attention also to right to water as a basic human right. Moreover the article identifies some of the emerging norms related to the protection and utilisation of water sources. Finally it deals with a possible role of the UN Security Council it can play in the protection and fair utilisation of international watercourses, especially in situations when abuse of water right can threaten international peace and security.

Keywords: Water, International Law, Human Security, International Watercourses, Principle of Equitable and Reasonable Utilisation, UN Security Council

Úvod

Voda zohráva v živote človeka, ako aj celej spoločnosti, nenahraditeľnú úlohu. Hoci je pre ľudský život nevyhnutná, až donedávna si najmä rozvinuté spoločnosti neboli vedomé jej hodnoty. Prístup k zdrojom pitnej vody sa zdal byť úplnou samozrejmosťou. Degradácia životného prostredia, ktoré je predovšetkým dôsledkom ľudského pôsobenia na prírodu, so sebou priniesla mnohé negatívne dôsledky, z ktorých najciteľnejšie je globálne otepľovanie vyvolané klimatickými zmenami. Vplyvom zvyšujúcich sa teplôt sú mnohé časti sveta vystavené negatívnym účinkom tohto javu, ktorý sa, okrem iného, prejavuje aj v tom, že vody je príliš veľa alebo práve naopak – príliš málo.

Prvý spomenutý prípad je existenčnou hrozbou pre mnohé nízko položené ostrovné štáty napr. v Tichomorí alebo Indickom oceáne, ktoré vplyvom topiacich sa ľadovcov pomaly miznú pod hladinou morí. Zároveň s tým dopady cyklónov, ktorých sila je vplyvom globálneho otepľovania ničivejšia, môžu spôsobiť dočasné zatopenie týchto ostrovov a kontamináciu pôdy či zdrojov pitnej vody. Druhý spomenutý prípad je omnoho rozšírenejší a drastickému nedostatku pitnej vody, spôsobenej ubúdajúcimi zrážkami, musia čeliť štáty predovšetkým na africkom a ázijskom kontinente. Ubúdanie zrážok spôsobuje vysychanie vodných zdrojov, rozširovanie púští a zmenšujúce sa schopnosti obrábateľnej pôdy uživiť miestne spoločenstvá, čo reálne vedie k etnickému napätiu, napr. medzi komunitami poľnohospodárov a pastierov. Nedostatok vody však nie je iba problémom rozvojových štátov (hoci na tie má najťažší dopad), ale čelia mu alebo mu budú čeliť aj rozvinuté spoločnosti. V roku 2018 sa najznámejším príkladom „mesta bez vody" stalo Kapské mesto v Južnej Afrike, vedci však varujú, že nedostatku pitnej vody budú čeliť aj iné mestá, ako napr. Sao Paolo, Bangalore, Peking, Káhira, Jakarta, Moskva, Istanbul, Mexico City, Londýn, Tokio či Miami.[1] Popri uvedených priamych dopadoch je zároveň potrebné spomenúť aj tie nepriame. Tým čelia predovšetkým rozvinuté spoločnosti, ktoré majú dostatočné národné bohatstvo, aby sa s negatívnymi aspektmi globálneho otepľovania dokázali vyrovnať a stávajú sa tak cieľom tzv. environmentálnych migrantov, ktorí sú vplyvom spomenutých priamych dopadov nútení opúšťať svoje domovy, pričom im však medzinárodné právo – na rozdiel od utečencov – poskytuje iba minimálnu ochranu.[2]

Ako je vidno, problémov spojených s klimatickými zmenami je niekoľko, predkladaný príspevok sa ale venuje iba situáciám spojeným s nedostatkom vody. Predovšetkým identifikuje tzv. konfliktný mechanizmus, t. j. popíše vzorec, ako môže nedostatok pitnej vody pôsobiť na komunity a viesť ku konfliktom. Primárne sa tak bude venovať bezpečnostným dôsledkom nedostatku pitnej vody a jej dopadom. Tie môžu mať podobu nielen destabilizácie regiónov či ohrozujúcich súdržnosť štátov, ale priamo vplývať aj na oblasť *human security*. Popri otázke využívania vody sa príspevok okrajovo venuje aj otázke jej ochrany pred znečistením, keďže

[1] *The 11 cities most likely to run out of drinking water – like Cape Town*. Dostupné na: https://www.bbc.com/news/world-42982959 [cit. 2018-07-10].

[2] K tomu bližšie pozri HONUSKOVÁ, V. 2014. Kdo jsou „nepraví" uprchlíci a jaké je jejich postavení v mezinárodním právu? In HONUSKOVÁ, V. – FLÍDROVÁ, E. – JANKŮ, L. et al. *Dnes migranti – zítra uprchlíci? Postavení migrantů, kteří potřebují ochranu, v mezinárodním právu.* Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, s. 9-33. ISBN 978-80-87975-23-7.

aj znehodnotenie medzinárodných vodných tokov môže negatívne vplývať na ich využiteľnosť štátmi na dolnom toku, čo môže byť ďalšou príčinou sporov.[3] Následne sa bude venovať možnostiam riešenia takýchto situácií, a to tak z pohľadu inštitucionálneho (Bezpečnostná rada OSN), ako aj normatívneho (aktuálny medzinárodnoprávny rámec zahŕňajúci otázku ľudského práva na vodu, ochrany vody v medzinárodnom humanitárnom práve a tzv. *soft law* nástroje). Príspevok nadväzuje na doterajšie zistenia bezpečnostných analytikov či medzinárodných organizácií, pozornosť venuje aj aktuálnemu dianiu v Bezpečnostnej rade OSN (ďalej len „Bezpečnostná rada") a jej relevantným dokumentom, ktoré vo vzťahu k tejto otázke prijala. Zároveň analyzuje aktuálny medzinárodnoprávny stav a predstavuje možnosti jeho aplikácie na konfliktné situácie vyvolané nedostatkom vody. Spolu s tým je jeho cieľom aj prognózovanie budúceho vývoja a predvídanie postojov Bezpečnostnej rady voči takýmto situáciám.

1 Nové bezpečnostné hrozby

Po skončení Studenej vojny došlo v paradigme bezpečnostných štúdií k preorientovaniu sa od klasickej „*hard security*" štátov na subtílnejšie, resp. dovtedy menej viditeľné hrozby. Prevažujúca tendencia k preferovaniu „*hard security*" ako bezpečnosti štátov bola pochopiteľná, a to najmä vzhľadom na dovtedy prebiehajúce ideologické súperenie a niekedy aj priame vojenské strety (v podobe *proxy war*) medzi západným a východným blokom. Skončenie tohto súperenia so sebou prinieslo aj koniec podpory spriatelených režimov, ktoré v mnohých prípadoch viedlo buď k úspešnému ukončeniu ozbrojených konfliktov alebo práve naopak, k rozpadu niektorých štátov a k vzplanutiu dovtedy latentných konfliktov. Popri nich sa ale čím ďalej naliehavejšie objavovali dovtedy menej tradičné fenomény, ktoré mali a majú priamy dopad na život rôznych spoločností a štátov. Oficiálnym potvrdením tejto paradigmatickej zmeny aj na politickej úrovni sa stala správa vtedajšieho Generálneho tajomníka OSN Kofiho Annana *A more secure world* (2004)[4], v ktorej identifikoval nasledujúce hrozby pre svetový mier a bezpečnosť:

- chudobu, infekčné ochorenia a degradáciu životného prostredia,
- konflikty medzi štátmi a vnútri nich,
- proliferáciu zbraní hromadného ničenia,
- terorizmus,
- nadnárodný organizovaný zločin.

Už pri letmom pohľade na uvedený zoznam sú dobre badateľné dva fakty:

1. bezpečnostné hrozby už nepochádzajú len od štátov či neštátnych aktérov, ale dokonca pre ich vznik ani nie je potrebná žiadna entita;
2. chudoba, infekčné ochorenia a degradácia životného prostredia figurujú na prvom mieste pred všetkými ostatnými hrozbami, čo môže indikovať ich závažnosť.

[3] Nehovoriac o situáciách, kedy štát na hornom toku zámerne znečistí jej územím pretekajúcu vodu, aby tak uškodil štátom na dolnom toku, a využíva tak medzinárodné vodné zdroje ako potenciálnu zbraň, resp. prostriedok nátlaku.

[4] *A more secure world: Our shared responsibility.* Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change. A/59/565.

2 Bezpečnostné dopady klimatických zmien

Na adresu chudoby, infekčných ochorení a degradácie životného prostredia je potrebné poznamenať, že sú veľmi úzko previazané a vzájomne súvisia. Samozrejme, je potrebné konštatovať, že existuje mnoho príčin pre šírenie chudoby[5] či infekčných chorôb[6], predsa však tou najčastejšou je degradácia životného prostredia. Tú je možné označiť za „hrozbu bez tváre", pretože neexistuje konkrétna entita, ktorá by za jej vznik a existenciu bola zodpovedná. Keďže Zem vstúpila do obdobia tzv. antropocénu, v ktorom jej podobu v širokom rozsahu ovplyvňuje činnosť človeka, štáty ako organizované spoločenstvá ľudských bytostí sú tie, ktoré v rôznej miere prispievajú k znečisťovaniu životného prostredia. Následok takéhoto znečisťovania, ktorý sa najmarkantnejšie prejavuje v klimatických zmenách, môže vyvolávať rôzne bezpečnostné hrozby. V tejto súvislosti nehovoríme len o zvyšujúcej sa teplote ovzdušia, ale aj o jeho vedľajších efektoch, ktoré sa prejavujú prebytkom body alebo jeho nedostatkom. Navyše, je potrebné o týchto problémoch povedať, že budú mať dlhodobé pôsobenie v rozsahu desiatok rokov ak nie storočí, pretože ani úspešný boj proti klimatickým zmenám neprinesie okamžité výsledky.

Prebytok vody môže byť akútny problém v podobe devastujúcich hurikánov a cyklónov (ktoré jednorazovo dvíhajú hladiny a v kombinácií s ničivým vetrom nechávajú za sebou zdevastované ostrovy[7]) alebo problém chronický v podobe postupne a nezastaviteľne rastúcej hladiny, ktorá po istom čase úplne alebo čiastočne zatopí rozsiahle územia tak, že sa stanú neobývateľnými. Hoci uvedené prípady môžu mať za následok masovú migráciu domáceho obyvateľstva[8], predsa im nebude v tomto príspevku venovaná pozornosť, keďže s problematikou vody súvisí iba nepriamo. Výraznejší, a najmä rozsiahlejší, konfliktný potenciál má nedostatok vody.

3 Konfliktný potenciál vody a jej konfliktný mechanizmus

Omnoho vážnejšie a rozsiahlejšie dopady na bezpečnosť má nedostatok vody, ktorý sa prejavuje v zmenšujúcom sa úhrne zrážok. Menej dažďa (resp. snehu) znamená vysychanie vodných tokov a podzemných zdrojov pitnej vody, čo vedie k dezertifikácii polopúští a zmenšovaniu rozlohy dovtedy úrodných oblastí, ktorých následkom je ich znižujúca sa kapacita uživiť miestne obyvateľstvo. To môže vyvolať napätie a konflikty napr. medzi pestovateľmi a chovateľmi, ako to v súčasnosti demonštruje príklad Nigérie.[9] Z uvedeného dôvodu sú klimatické zmeny označované za „násobiteľa hrozieb", čo znamená, že vyostrujú už existujúce bezpečnostné hrozby alebo vytvárajú nové tam, kde predtým neexistovali.[10]

---

5 Napr. nedostupné statky, nekvalifikované domáce obyvateľstvo, ktoré na trhu práce nemá čo ponúknuť.

6 Nie je možné vylúčiť ani ich zámerné šírenie.

7 Devastujúce účinky majú aj vlny tsunami, tie však nie sú vyvolané globálnym otepľovaním, a tak im nebude venovaná pozornosť.

8 Ktoré v prijímajúcich štátoch môžu spôsobiť sociálne napätie alebo v extrémnom prípade až societálnu hrozbu.

9 Pastieri z nomádskeho kmeňa Fulani a domorodé kresťanské obyvateľstvo, ktorí sú farmári.

10 *Climate change and security risks.* Dostupné na: https://www.unenvironment.org/explore-topics/disasters-conflicts/what-we-do/risk-reduction/climate-change-and-security-risks [cit. 2018-07-19].

Na tomto mieste však musíme byť opatrný s tzv. konceptom „vojen o vodu". Neexistuje totiž žiadna priama príčinná súvislosť medzi nedostatkom zrážok a vznikom konfliktov. Preto by bolo chybou konštruovať rovnicu, v ktorej by so znižujúcim sa úhrnom zrážok priamo rástlo riziko vzniku ozbrojených konfliktov.[11] James R. Lee identifikoval niekoľko príčin, ktorých súhra je potrebná pre vznik takéhoto konfliktu:

- pretrvávajúce trendy (napr. vysychanie vodných zdrojov a obrábateľnej pôdy vplyvom dlhodobého sucha),
- intervenujúci činiteľ (napr. zraniteľná skupina neschopná prispôsobiť sa zmeneným podmienkam, ktorá už predtým bola postihnutá chudobou, etnickým napätím predošlou vojnovou skúsenosťou, prístupom k zbraniam, atď.),
- spúšťač konfliktu (pomyselná iskra, ktorá vedie k vypuknutiu dovtedy latentného konfliktu)[12]

Na základe uvedených kritérií môžeme pomerne ľahko identifikovať regióny najnáchylnejšie na riziko ozbrojených konfliktov vyvolaných nedostatkom vodných zdrojov: Sahel a Maghreb, Blízky východ, Stredná Ázia, ktoré už v súčasnosti čelia vážnym problémom s nedostatkom vody. Navyše sa tieto regióny vyznačujú vysokým populačným rastom, čo bude v dohľadnej dobe znamenať väčšiu záťaž pre ich schopnosť uživiť miestnu populáciu. Na tomto mieste je ale potrebné uvedomiť si ešte jednu vec – keďže klimatické zmeny „neuznávajú" štátne hranice, ani v prípade potenciálnych konfliktov vyvolaných nedostatkom vody nehovoríme o probléme jednotlivých štátov, ale celých regiónov, ktoré môžu byť postihnuté cyklickým problémom sucha, konfliktov, utečeneckých vĺn a problému tzv. prelievania konfliktu z krajiny, kde vypukol do susedných oblastí. Z pohľadu bezpečnostných vzťahov sa tak stretávame s konceptom regionálnych bezpečnostných komplexov.[13]

Tým sa dostávame k tzv. konfliktnému mechanizmu, ktorý ozrejmuje, akým spôsobom môžu ozbrojené konflikty (či už medzinárodné alebo vnútroštátne) vznikať. V prípade medzinárodných ozbrojených konfliktov je spúšťačom neprimerané využívanie medzinárodných vodných tokov medzi štátmi, cez územia ktorých rieka preteká. Vodný tok môže v tomto prípade figurovať nielen ako príčina konfliktu – keď štát na hornom toku odoberá neprimerané množstvo vody, a tak majú štáty na dolnom toku menšie zdroje alebo ako „zbraň" – keď štát na hornom toku používa prehradenie rieky (alebo jej prípadné znečisťovanie) preto, aby ovplyvňoval politiku štátov na dolnom toku. Blízky východ pozná niekoľko takýchto príkladov: Sýria a Jordánsko sa neúspešne snažila o prehradenie svojich tokov, ktoré by viedli k poklesu hladiny Jordánu (Izrael reagoval vojensky)[14], rovnako tak sýrsky pokus o prehradenie Eufratu takmer viedol

[11] Bližšie pozri COLLIER, P. 2009. *Miliarda nejchudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím.* Praha : Vyšehrad, 2009. s. 36. ISBN 978-80-7429-010-7, DALBY, S. 2013. *Climate Change and Environmental Security.* In WILLIAMS, P. D. (ed.). *Security Studies. An Introduction.* 2nd edition. London and New York : Routledge, 2013. p. 311-322. ISBN 978-0-415-78281-4 a LEE, J. R. 2009. *Climate Change and Armed Conflict. Hot Wars and Cold Wars.* London and New York : Routledge, 2009. p. 4. ISBN 0-203-87220-7.

[12] LEE, J. R. 2009. *Climate Change and Armed Conflict. Hot and Cold Wars.* London and New York : Routledge, 2009. p. 3-5. ISBN 0-203-87220-7.

[13] Tzv. *Regional Security Complexes.* BUZAN, B. – WAEVER, O. – WILDE, J. D. 1998. *Security. A new framework for Analysis.* London : Lynne Rienner Publishers, 1998. p. 9-19. ISBN 1-55587-784-2.

[14] *Jordan – Transboundary Water Issues.* Dostupné na: http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/profile_segments/jordan-IntIss_eng.stm [cit. 2018-07-20].

k vojne s Irakom[15], či v súčasnosti Izrael intenzívne využíva podzemné vodné zdroje a vodné toky, a znižuje tak množstvo dostupných zdrojov pitnej vody pre Palestínu[16]. Z potenciálnych budúcich konfliktov (ak sa ich nepodarí vyriešiť tzv. hydrodiplomaciou) je potrebné spomenúť napätie medzi Uzbekistanom a Kirgizskom o rieku Syrdarja[17] či o vodné zdroje Nílu medzi Egyptom a Sudánom, prípadne ďalšími štátmi (Etiópia) nachádzajúcimi sa vyššie po prúde[18].

Výrazne vyšší konfliktný potenciál majú vnútroštátne ozbrojené konflikty. V už identifikovaných regiónoch budú masívne nepokoje a medzikmeňové strety vyvolané bojom o zdroje pitnej vody, resp. o úrodnú pôdu, ktorých zmenšujúca sa rozloha, resp. dostupnosť presiahne schopnosti týchto území uživiť obyvateľstvo. Takéto vyostrovanie medzietnických rozdielov, ktorých manažment je výrazne náročnejší ako v prípade medzištátnych napätí, sa stáva cestou k občianskym vojnám. Vojnová krutosť, spolu s hladom, donúti civilistov, aby opúšťali svoje domovy, pričom masívne utečenecké vlny povedú k tzv. prelievaniu konfliktu aj do okolitých hostiteľských krajín. Ako je to nanešťastie v prípade občianskych vojen pomerne časté, civilisti budú trpieť najviac, a to nielen od hladu, ale aj sexuálneho násilia (ako to dobre dokumentujú prípade Rwandy, Sierra Leone či Libérie), kvôli čomu sa budú ďalej šíriť AIDS a iné infekčné ochorenia.[19] Osobitne vážny problém môže nastať v prípade multietnických štátov Afriky, ktoré sa vplyvom takéhoto vyostrovania napätia a prebiehajúcich konfliktov môžu rozpadnúť. Nepriamy vplyv nedostatku vody teda môžeme vidieť aj na samotnej integrite postihnutých štátov.

4 Dopad „vojen o vodu“ na potravinovú bezpečnosť (*food security*)

Nezávisle od toho, či hovoríme o medzinárodných alebo vnútroštátnych ozbrojených konfliktoch, sú ich následky mnohoraké. Tie sa bezprostredne dotýkajú tak suverenity a integrity štátov, ako aj jeho obyvateľstva. Hovoríme teda nielen o dopadoch na bezpečnosť štátu, ale aj jednotlivcov (tzv. *human security*), z ktorých je doteraz na periférii odborného záujmu otázka potravinovej bezpečnosti, tzv. *food security.* Pritom vzťah medzi ozbrojenými konfliktami a potravinovou bezpečnosťou je, ako to dokumentuje aj prípad sýrskej občianskej vojny, markantný.

[15] WINTEROVÁ, B. 2010. Konflikt o vodní zdroje Eufratu a Tigrisu. In ŠMÍD, T. a kol. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny.* Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010, s. 175-191. ISBN 978-80-210-5351- 9.

[16] LAZAROU, E. *Water in the Israeli-Palestinian Conflict. Briefing, January 2016.* Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573916/EPRS_BRI(2016)573916_EN.pdf [cit. 2018-07-20].

[17] BERNAUER, T. – SIEGFRIED, T. *Climate Change and International Water Conflict in Central Asia.* Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/227574792 [cit. 2018-07-20].

[18] *Changing Power, Changing Tides: Conflict over water in the Nile Basin.* Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=ioQoI76f804 [cit. 2018-07-20].

[19] Takéhoto konfliktného mechanizmu či scenára, sú si dobre vedomé aj štáty, ako to vyplýva napr. zo zasadnutia Bezpečnostnej rady OSN. Bližšie pozri: *Verbatim Record from the Meeting of the UN Security Council no. 6668, S/PV.6668.*

Na prvom mieste je potrebné definovať si pojem *food security*, ktorý by sa dal charakterizovať ako situácia, kedy každý človek, v akomkoľvek čase, má fyzický, sociálny a ekonomický prístup k dostatočnému množstvu bezpečných a výživných potravín, ktoré pokrývajú jeho dietetické potreby a potravinové preferencie pre aktívny a zdravý život.[20] Z uvedenej definície je vidno, že hovorí nielen o kvalite daných potravín, ale aj o prístupe k nim. Keď sa pozrieme na vzťah *food security* a ozbrojených konfliktov, môžeme vidieť, že je obojsmerný. Potreba dosiahnutia potravinovej bezpečnosti môže štáty a spoločnosti viesť k bojom o vodné zdroje, pretože ich kontrola im umožňuje prístup k pitnej vode a produkcii potravín. Na druhej strane existuje aj vzťah opačný – prebiehajúce ozbrojené konflikty vplývajú na potravinovú bezpečnosť, a to vo väčšine prípadov v negatívnom zmysle, t. j. vo forme ich nedostatku, ktoré spôsobujú hlad. Na tomto mieste je potrebné ozrejmiť, že hlad môže v ozbrojených konfliktoch vzniknúť z rôznych príčin:

a) úrodnú pôdu nemá kto obrábať (ak muži bojujú, ich úlohu preberajú ženy, ktoré sa ale tiež môžu stať terčom útokov; častejší je prípad, že celá populácia je donútená k úteku a o polia sa nemá kto postarať),
b) obrábateľná pôda je vplyvom bojov znehodnotená (a teda na kratší alebo dlhší čas nevyužiteľná, napr. v dôsledku prítomnosti protipechotných mín) alebo je úroda ničená zámerne ako súčasť taktiky tzv. spálenej zeme,
c) bojujúce strany bránia v prísune humanitárnej pomoci.

Bezpečnostná rada OSN vo svojej prelomovej rezolúcii týkajúcej sa potravinovej bezpečnosti počas ozbrojených konfliktov identifikovala tieto príčiny:

– priame: vplyvom vysídlenia z územia, pasienkov, miest rybolovu, ničenia potravinových zásob a miest poľnohospodárskej výroby;
– nepriame: prerušením systému distribúcie potravín a trhov, ktoré vedie k nárastu cien a poklesu schopnosti domácností obstarať si potraviny či znížením prístupu k zásobám potrebným pre prípravu potravín vrátane vody a paliva

Bezpečnostná rada vyzvala na rešpektovanie medzinárodného humanitárneho práva v ozbrojených konfliktoch, vyzvala bojujúce strany, aby nebránili prístupu civilného obyvateľstva k potravinovej pomoci, a zároveň ohlásila svoju pripravenosť sankcionovať každého, kto by takýmto spôsobom porušoval ustanovenia medzinárodného humanitárneho práva.[21]

5 Aktuálny medzinárodnoprávny rámec

Čo sa využívania a ochrany vody týka, existuje pomerne málo noriem medzinárodného práva, ktoré by sa tejto otázky bezprostredne týkali. Napriek tomu je potrebné konštatovať, že relevantný právny rámec v širšom zmysle (t. j. zahŕňajúci aj nepriamy prístup), je extrémne široký. Keďže sa však predkladaný príspevok venuje vode ako zdroju pitnej vody, resp. využiteľnej

[20] *Food security: Concepts and Measurement.* Dostupné na: http://www.fao.org/docrep/005/y4671e/y4671e06.htm [cit. 2018-07-20].

[21] S/RES/2417 (2018).

na dopestovanie úrody či chov zvierat, nebudú do tohto právneho rámca zahrnuté normy týkajúce sa využívania mora (napr. UNCLOS). Užšia právna úprava vody a vodných zdrojov, resp. ich využívania je obsiahnutá v Dohovore OSN o neplavebnom využívaní medzinárodných vodných tokov (ďalej len „Dohovor OSN o vodných tokoch") a v Dohovore o ochrane a využívaní cezhraničných vodných zdrojov a medzinárodných riek (ďalej len „Dohovor o ochrane vodných zdrojov").[22] Popri tom má však voda, v rámci nepriameho prístupu k tejto otázke, širšie súvislosti, ktoré sa dotýkajú otázok ochrany klímy, ľudských práv, medzinárodného humanitárneho práva a v konečnom dôsledku nie je možné opomenúť ani normy *soft law.*

Užší prístup: Dohovor OSN o vodných tokoch a Dohovor o ochrane vodných zdrojov[23]

Dohovor OSN o vodných tokoch – ktorý je jedným z veľkých kodifikačných úspechov Komisie OSN pre medzinárodné právo a platnosť nadobudol až v roku 2014 – sa týka iného ako plavebného využívania medzinárodných vodných zdrojov, čo znamená predovšetkým ich využívanie ako zdrojov pitnej vody, resp. na iné hospodárske účely. Ustanovuje pravidlá pre ochranu, zachovanie a využívanie týchto vodných zdrojov. Podľa Dohovoru žiadne jeho ustanovenie nemá vplyv na práva a povinnosti štátov vyplývajúcich z iných medzinárodných zmlúv týkajúcich sa využívania vodných zdrojov (čl. 3). To znamená, že svojim charakterom je iba podporným, resp. inšpiračným zdrojom pre iné medzinárodné zmluvy, ale automaticky ich nenahrádza. Dopĺňa právnu úpravu existujúcich dohovorov v oblastiach, na ktoré znenie takýchto dohovorov nepamätá.[24] Mnohé ustanovenia dohovoru sú kľúčové, ako napr. zásada spravodlivého a primeraného využívania vodných tokov (čl. 5), ktorá vlastne neguje koncept absolútnej suverenity štátu nad medzinárodným vodným tokom, cez územie ktorého preteká. Inak povedané, poriečny štát nemá absolútnu slobodu v nakladaní s medzinárodným vodným zdrojom, ale práva týkajúce sa jeho využívania sú obmedzené právami ostatných poriečnych štátov. Zároveň je potrebné podotknúť, že pod spravodlivým a primeraným využívaním nie je možné rozumieť delenie vodných zdrojov rovným dielom. Čl. 6 totiž ustanovuje, že je potrebné prihliadnuť na rôzne faktory, ktoré určujú obsah týchto pojmov, napr. geografické, hydrologické, klimatické a iné podmienky v danom štáte, jeho sociálne a ekonomické potreby, populáciu závislú na dotknutom vodnom zdroji atď.

Popri spravodlivom a primeranom využívaní vodných zdrojov Dohovor ustanovuje povinnosť štátov nespôsobiť pri využívaní vodného zdroja škodu ostatným poriečnym štátom (čl.7) a povinnosť všetkých poriečnych štátov spolupracovať pri využívaní a ochrane medzinárodných vodných zdrojov (čl. 8). To sa týka aj povinnosti vzájomného informovania (čl. 9)

---

[22] Popri nich by sme priamu právnu úpravu využívania vody a vodných zdrojov našli v mnohých bilaterálnych či viacstranných regionálnych medzinárodných zmluvách, ako je napr. *Agreement on the cooperation for the sustainable development of the Mekong river basin* (1995) alebo *Indus Waters Treaty* (1960).

[23] *Convnetion on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses* (1997). Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf [cit. 2018-07-23] a *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (1992). Dostupné na: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1992/03/19920317%2005-46%20AM/Ch_XXVII_05p.pdf [cit. 2018-07-23].

[24] Bližšie pozri: *UN Watercourses Convention: Can it revitalise the Mekong Agreement 20 years on?* Dostupné na: http://www.mekongcommons.org/un-watercourses-convention-can-it-revitalise-mekong-agreement-20-years-on/#fnref-1422-9 [cit. 2018-07-23].

a konzultovania o veciach týkajúcich sa využívania vodného zdroja, resp. krokov týkajúcich sa ich využívania (čl. 11 – 19). Nakoniec dohovor ustanovuje široko koncipovanú povinnosť štátov spolupracovať pri ochrane vodných zdrojov (čl. 20 – 26).

Ustanovenia tohto dohovoru je možné považovať za kodifikáciu medzinárodného obyčajového práva, čo vyplýva z judikatúry Medzinárodného súdneho dvora (ďalej len „MSD"). Vo veci Gabčíkovo – Nagymaros konštatoval, že žiadny z poriečnych štátov nemá vo vzťahu k ostatným privilegované postavenie, a táto norma neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov bola potvrdená aj v spomenutom dohovore. Československo, jednostranným výkonom kontroly nad spoločným zdrojom (Dunajom) porušilo právo Maďarska na spravodlivé a primerané rozdelenie prírodných zdrojov Dunaja.[25] Vo vzťahu k zásade nespôsobenia škody sa MSD vyjadril o existencii „všeobecnej povinnosti štátov zabezpečiť, aby konania v rámci ich jurisdikcie alebo kontroly rešpektovali životné prostredie ostatných štátov ..."[26], aj keď sa v tomto prípade explicitne neodvolal na kodifikačné aktivity Komisie OSN pre medzinárodné právo.

Aj napriek uvedenému tvrdeniu sa Dohovor neteší veľkému záujmu štátov.[27] Osobitne výstižné je, že k nemu nepristúpili predovšetkým štáty na horných tokoch riek (napr. Turecko) alebo niektoré regionálne či globálne veľmoci (USA, Čína Rusko, Egypt).[28]

Dohovor o ochrane vodných zdrojov (1992) má z hľadiska tohto článku menšiu využiteľnosť, keďže ako aj jeho názov napovedá, týka sa ochrany a nie využívania vodných zdrojov. Dohovor sa vzťahuje na cezhraničné vodné zdroje, ktoré môžu byť tak povrchové, ako aj podzemné a nachádzajú sa na území aspoň dvoch štátov. Ustanovuje ochranu týchto vodných zdrojov pred cezhraničnými dopadmi, ktoré sú výsledkom ľudskej činnosti a ktoré majú svoj pôvod v oblastiach pod jurisdikciou alebo kontrolou štátu. Nepriaznivé účinky týchto cezhraničných dopadov zahŕňajú následky napr. na ľudské zdravie a bezpečnosť, flóru, faunu, územie, vzduch, vodu, klímu, povrch krajiny, kultúrne dedičstvo, atď. (čl. 1 ods. 2). Podľa dohovoru sú jeho zmluvné strany povinné predchádzať, kontrolovať a redukovať akékoľvek cezhraničné dopady (čl. 2, ods. 1), čo, okrem iného, zahŕňa ochranu vody pred znečistením, jej ekologické a primerané využívanie, ktoré je primerané a spravodlivé. V dohovore nájdeme aj zmienku o teraz už obyčajových zásadách ochrany životného prostredia, ktoré sa vzťahujú aj na ochranu týchto vodných zdrojov – zásadu opatrnosti, znečisťovateľ platí a trvalo udržateľného rozvoja[29]. Pobrežné štáty majú pri napĺňaní týchto cieľov spolupracovať na základe zásady rovnosti a vzájomnosti (čl. 2, ods. 6). Uvedený dohovor obsahuje len základné ustanovenia týkajúce sa ochrany vodných zdrojov a ustanovuje, že štáty môžu prijať aj prísnejšie opatrenia. Na základe toho môžeme konštatovať, že Dohovor obsahuje len určitý minimálny štandard pre ochranu

---

[25] *Gabčíkovo – Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgement, I. C. J. Reports 1997,* ods. 85.

[26] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996,* ods. 29.

[27] O príčinách bližšie pozri SALMAN, M. A. Salman. *Entry into Force of the UN Watercourse Convention: why should it matter?* Dostupné na: http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2015/01/UNwatercoursesConventionIJWRDarticlePublished.pdf [cit. 2018-07-23].

[28] Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses. Dostupné na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-12&chapter=27&lang=en [cit. 2018-07-23].

[29] Formulovaného ako „potreby súčasnej generácie naplnené bez toho, aby bola ohrozená schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje potreby".

vodných zdrojov. Nadobudol platnosť v roku 1996, ale podobne ako v prípade Dohovoru OSN o vodných tokoch sa ani tento neteší veľkej pozornosti štátov. V čase písania tohto príspevku mal 42 zmluvných strán, aj to v prevažnej väčšine európskych.[30]

Širší prístup k využívaniu a ochrane vody

Širší prístup znamená skúmanie heterogénnych prameňov, ktoré sa buď nepriamo, alebo iba okrajovo dotýkajú ochrany a využívania vody a vodných zdrojov, resp. táto oblasť je len jedna z viacerých aspektov, ktoré upravujú. Popri nich je ale potrebné v rámci širšieho prístupu spomenúť aj pramene, ktoré nie sú právne záväzné. Tento prístup sa tak dotýka nasledujúcich oblastí:

a) ochrana klímy,
b) ľudské právo na vodu,
c) ochrana a využívanie vody v medzinárodnom humanitárnom práve,
d) *soft law* nástroje.

Ad a) ochrana klímy

Ochrana klímy zohráva dôležitú úlohu pri prevencií poškodenia (znehodnotenia) alebo úplného zániku niektorých vodných zdrojov. Pre vysvetlenie ochrany klímy a jej vzťahu k vodným zdrojom je potrebné vrátiť sa k informácii na začiatku tohto príspevku – globálne otepľovanie vyvoláva nielen nárast teplôt, ale spolu s tým aj ubúdanie zrážok. Menej zrážok znamená menej vody v korytách riek a vodných nádrží. K ubúdajúcim zrážkam sa s vyššími teplotami pridružuje väčšie odparovanie z týchto vodných zdrojov a pokles ich hladín je ďalej spôsobený tým, že menej prirodzených zrážok vyvoláva potrebu väčšej miery umelého zavlažovania. Preto je pri ochrane vody na mieste hovoriť o ochrane klímy ako prostriedku na redukciu vysychania, dokonca až úplného vymiznutia niektorých riek a prírodných (a dokonca aj umelých) vodných nádrží. Kľúčovou sa v tejto oblasti stávajú ustanovenia Parížskeho dohovoru (2015), ktorého bližšia charakteristika by ale presiahla rozsah tohto príspevku, a tak jej nebude venovaná bližšia pozornosť.

Ad b) ľudské právo na vodu

Ekologický a naň nadväzujúci politicko-právny vývoj posledných desaťročí reflektuje problémy s nedostatkom vody v podobe postupne sa formujúceho ľudského práva na vodu. Právo na primerané množstvo pitnej vody formulovali vnútroštátne súdy rôznych štátov (napr. Indie), z hľadiska tohto príspevku je ale omnoho dôležitejší jeho medzinárodnoprávny rámec. Ten môže byť pri prvom pohľade problematický, keďže žiadny zo základných ľudsko-právnych dokumentov (Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach) explicitne nespomína ľudské právo na vodu. Iba Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien spomína právo na primerané životné podmienky, najmä bývanie, sanitárne zariadenia, dodávky elektriny a vody, dopravu a spoje.[31] Problém je ale v tom, že spomenutý článok hovorí len

[30] Z mimoeurópskych krajín je možné spomenúť africký Čad a niektoré krajiny strednej Ázie. Bližšie pozri: Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes. Dostupné na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-5&chapter=27&clang=_en [cit. 2018-07-24].

[31] Čl. 14 ods. 2, pís. h) *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien*. Vyhláška MZV ČSSR č. 62/1987 Zb.

o ženách vo vidieckych oblastiach. Rovnako tak Dohovor o právach dieťaťa hovorí o poskytovaní dostatočnej hodnotnej potravy a pitnej vody pri zohľadnení nebezpečenstiev a rizík znečistenia životného prostredia[32], toto právo sa však opäť vzťahuje len na určitú konkrétnu skupinu – deti.

Riešenie ponúka rozširujúci výklad Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, ktorý ustanovuje právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahŕňajúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok.[33] Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva sa vo vzťahu k tomuto ustanoveniu vyjadril, že „právo na vodu jednoznačne patrí do kategórie garancií nevyhnutných pre zabezpečenie primeranej životnej úrovne, osobitne z toho dôvodu, že je najdôležitejšou podmienkou pre prežitie."[34] Hoci takéto dokumenty nie sú právne záväzné, predsa majú značnú politickú (a výkladovú) váhu, a tak je na jej základe možné konštatovať existenciu ľudského práva na vodu, a to ako ekonomicko-sociálneho práva. Ako k tomu sudkyňa Arden poznamenáva, štáty môžu na základe tohto dokumentu konať rôznymi spôsobmi. „Štát sa môže snažiť o ochranu vodných zdrojov, alebo za určitých okolností obstarávať zásoby vody alebo zabezpečovať informácie o vodných zdrojoch pre postihnuté komunity. Nestačilo by, keby štát zabezpečoval iba vodu, ktorá je nedostatočná do kvality alebo množstva. Voda musí byť primeraná v množstve, prijateľná v kvalite, dostupná a cenovo prístupná."[35] Zároveň tým môžeme argumentačnú líniu posunúť o krok ďalej a uznať, že povýšením práva na vodu na základné ľudské právo sa otvára aj možnosť Bezpečnostnej rady konať pri ochrane *human security.*[36]

Ad c) ochrana a využívanie vody v medzinárodnom humanitárnom práve

Problém ochrany a využívania vody a vodných zdrojov počas ozbrojených konfliktov (tak medzinárodných, ako aj vnútroštátnych) je mimoriadne komplikovaný, pretože si vyžaduje zodpovedanie otázky, či sú konkrétne medzinárodné zmluvy, týkajúce sa napr. úpravy ochrany životného prostredia, aplikovateľné aj počas týchto konfliktov. Doktrína medzinárodného práva v tejto otázke doteraz nemá jasno.[37] Jedna z mála medzinárodných zmlúv, ktoré výslovne ustanovujú, že sa uplatňujú aj počas ozbrojených konfliktov je už spomenutý Dohovor OSN o vodných tokoch (čl. 29). Ten hovorí o ich ochrane na základe zásad a pravidiel aplikovaných

[32] Čl. 24, ods. 2, pís. c) *Dohovor o právach dieťaťa.* Oznámenie FMZV č. 104/1991 Zb.

[33] Čl. 11, ods. 1. *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*. Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č.120/1976 Zb.

[34] *General Comment no.15: The Right to Water.(Arts. 11 and 12of the Covenant).* ods. 3.

[35] ARDEN, The Rt Hon Lady Justice. 2016. Water for all? Developing a human right to water in national and international law. In *International and Comparative Law Quarterly*. 2016, vol. 65, p. 785. Dostupné na: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/844B8CD9B62CD035416D731966BB71C1/S002058931600035Xa.pdf/water_for_all_developing_a_human_right_to_water_in_national_and_international_law.pdf [cit. 2018-08-04].

[36] Táto otázka bude analyzovaná nižšie v texte.

[37] K jednotlivým teóriám platnosti medzinárodných zmlúv pozri napr.: BOTHE, M. – BRUCH, C. – DIAMOND, J. – JENSEN, D. 2010. International Law Protecting the Environment during armed conflict: gaps and opportunities. In *International Review of the Red Cross*. 2010, vol. 92, no. 879, p. 587-588. ISSN 1819 – 3831. Pozri aj *Draft Articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries.2011.* Article 6: Factors indicating wether a treaty is susceptible to termination, withdrawal or suspension. s. 113-114. Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf [cit. 2018-07-23].

počas medzinárodných a vnútroštátnych ozbrojených konfliktov, ale komentár k dohovoru túto oblasť analyzuje iba pomerne stroho, s poukazom na niekoľko noriem z dodatkových protokolov (1977).[38]

Tým sa teda dostávame na rovinu medzinárodného humanitárneho práva, ktoré otázky ochrany a využívania vody a vodných zdrojov právne reguluje. Takáto regulácia môže byť priama ako napr. zákaz útočenia na objekty nevyhnutné na prežitie civilného obyvateľstva, ako sú napr. zariadenia na dodávky vody a zásobovanie vodou či zavlažovacie zariadenia (čl. 54, ods. 2 I. dodatkového protokolu). Okrem toho sa spomína zákaz útočenia na zariadenia obsahujúce nebezpečné sily (osobitne priehrady, hrádze a atómové elektrárne), ak môže útok spôsobiť uvoľnenie takýchto nebezpečných síl (čl. 56, ods. 1). Nepriamu ochranu vodných tokov môžeme odvodiť zo znenia čl. 35 a 55 zakazujúcich útoky, ktoré môžu spôsobiť rozsiahle, dlhodobé a vážne škody na životnom prostredí.[39] Uvedená ochrana sa týka medzinárodných ozbrojených konfliktov, obdobnú právnu úpravu týkajúcu sa vnútroštátnych ozbrojených konfliktov ale nájdeme v čl. 14 a 15 II. dodatkového protokolu.[40]

Predošlý odsek sa vzťahoval na výkon bojových operácií, presnejšie na zakázané spôsoby a prostriedky vedenia boja. Na tomto mieste je ale dôležité si uvedomiť, že pokiaľ štát vedie ozbrojený konflikt proti inému štátu s cieľom obsadiť jeho vodné zdroje, je potrebné zamerať pozornosť aj na otázky súvisiace s okupáciou. Túto oblasť reguluje 4. Ženevský dohovor, podľa ktorého:

- sa zakazuje plienenie (čl. 33), ktoré sa môže týkať vodných zdrojov pre civilné obyvateľstvo,
- sa zakazujú útoky na hnuteľný a nehnuteľný majetok (čl. 53), napr. na systém zásobovania pitnou vodou,
- je okupačná mocnosť povinná zabezpečiť civilné obyvateľstvo potravinami (a nepochybne aj pitnou vodou) a liekmi (čl. 55),
- vo vzťahu k internovaným osobám ustanovuje, že im musí byť pitná voda poskytnutá v dostatočnom množstve (čl. 89).[41]

Ad d) *soft law* nástroje

Soft law nástroje sú neodmysliteľnou súčasťou právneho rámca pre reguláciu vodných zdrojov, aj keď je o nich potrebné konštatovať, že nie sú právne záväzné. Ak zachytávajú existujúcu právnu obyčaj, je záväzná len obyčaj a hovoríme o kodifikácii. Ak sa daný nástroj venuje dovtedy neregulovanej oblasti, hovorím o pokrokovom rozvoji, ktorý na právnu záväznosť potrebuje buď formu medzinárodnej zmluvy, alebo prijatie jej ustanovení medzinárodným spoločenstvom vo forme obyčajovej normy. Kľúčovú úlohu v tejto oblasti zohrávajú aktivity Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktorá vo vzťahu k zdrojom vody pripravila dva návrhy: už spomenutý návrh článkov o neplavebnom využívaní medzinárodných vodných tokov, ktorý sa medzičasom

[38] *Draft articles on the law of the non-navigational uses of international watercourses and commentaries thereto and resolution on transboundary confined groundwater. 1994.* s. 131. Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf [cit. 2018-07-24].

[39] Bližšie pozri: Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12.augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I).

[40] Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Protokol II).

[41] Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb počas vojny zo dňa 12. augusta 1949.

stal záväznou medzinárodnou zmluvou[42] a návrh článkov o cezhraničných zdrojoch podzemnej vody.[43] Oba návrhy sa na seba v mnohom podobajú. Návrh článkov o cezhraničných zdrojoch podzemnej vody síce ustanovuje suverenitu štátu nad tou častou podzemných vodných zdrojov, ktoré sa nachádzajú na jej území, zároveň však túto suverenitu limituje zásadou spravodlivého a primeraného využívania. Pre zistenie toho, čo je spravodlivé a primerané ustanovuje niekoľko kritérií (závislosť a potreby miestnej populácie, miestne podmienky, dostupnosť alternatívnych zdrojov atď.). Rovnako zavádza povinnosť štátov nespôsobovať si značnú škodu, resp. minimalizovať jej následky a povinnosť vzájomnej spolupráce pri výmene informácií a ochrane týchto zdrojov. Podobne ako v prípade Dohovoru OSN o vodných tokoch, aj tento návrh článkov obsahuje ustanovenie, že je aplikovateľné aj počas ozbrojeného konfliktu.[44]

Ako sme už v prípade Dohovoru OSN o vodných tokoch a Dohovoru o ochrane vodných zdrojov mohli vidieť, netešia sa veľkej popularite zo strany štátov, čo je najpravdepodobnejšie dané bezpečnostnými obavami týkajúcimi sa využívania vodných zdrojov, ktoré spôsobuje, že sa štáty nechcú zaväzovať do budúcnosti, ktorá z ekologického hľadiska bude poznamenaná menšou dostupnosťou zdrojov pitnej vody. Preto je pravdepodobné, že aj návrh článkov o cezhraničných zdrojoch podzemnej vody postihne rovnaký „osud" a ešte dlho zostane v kategórii *soft law* nástrojov, alebo ak aj nadobudne platnosť, bude počet jeho zmluvných strán nízky.[45]

6 Inštitucionálny rámec – nová úloha pre Bezpečnostnú radu?

Dopady klimatických zmien je možné rozdeliť do dvoch kategórií: bezpečnostné a iné. Takéto rozdelenie sa javí ako mimoriadne dôležité z toho dôvodu, aby bolo možné určiť, ktorý medzinárodný orgán (alebo organizácia) sa bude venovať ktorému z nich, a to v rámci svojich kompetencií. Tým sa zároveň zefektívňuje boj proti klimatickým zmenám. Pre adresovanie iných ako bezpečnostných dopadov klimatických zmien sú určite najvhodnejšie expertné inštitúcie, ako napr. Medzivládny panel pre klimatické zmeny alebo Environmentálny program OSN. Tie však nie sú schopné vyriešiť bezpečnostné dopady klimatických zmien, čo znamená, že na riešenie tohto problému je potrebný iný orgán. Tým sa otvára priestor pre nové pôsobenie Bezpečnostnej rady. Pre komplexnosť prístupu je zároveň potrebné uviesť, že klimatické zmeny so sebou málokedy prinášajú len jeden druh problému (teda buď bezpečnostné alebo

[42] Ktorý už bol popísaný na inom mieste tohto príspevku, a preto mu nebude venovaná bližšia pozornosť.

[43] *Draft Articles on the Law of Transboundary Aquifers 2008.*

[44] Bližšie pozri: *Draft articles on the Law of Transboundary Aquifers, with commentaries 2008*. Dostupné na: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_5_2008.pdf [cit. 2018-07-26].

[45] V záujme komplexnosti je potrebné pri *soft law* nástrojoch poznamenať, že by sa medzi ne mohol zaradiť aj dokument s názvom *Helsinki rules on the uses of the waters of international rivers*, ktorý niektoré z vyššie uvedených zásad (napr. spravodlivého a primeraného využívania vody) spomenul ako prvý. Keďže je to ale dokument „súkromnej" povahy (vypracovaný International Law Association v roku 1966), ktorý nepochádza z expertnej činnosti Komisie OSN pre medzinárodné právo, a navyše mnohé z jej ustanovení boli uvedené a analyzované v neskorších, oficiálnych dokumentoch, nebude tomuto zdroju venovaná bližšia pozornosť.

iné) – a z toho dôvodu je potrebná efektívna kooperácia medzi vyššie spomenutými orgánmi. Bezpečnostná rada doteraz ešte neriešila samostatný problém vody. Keďže je ale táto otázka úzko previazaná s degradáciou životného prostredia, bude problém vody predstavený v rámci širšieho spektra jej postojov k otázkam degradácie životného prostredia a *human security.*

Bezpečnostná rada je jedným z hlavných orgánov OSN, ktorému Charta priznáva hlavnú zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.[46] V posledných desaťročiach preukázala svoju schopnosť prispôsobiť sa novým bezpečnostným hrozbám, čo sa prejavuje aj zvýšeným záujmom nielen o otázky terorizmus a šírenia zbraní hromadného ničenia, ale aj o otázku *human security.*[47] Rok 2018 sa v jej činnosti ukazuje z tohto hľadiska ako prelomový – najprv vyjadrila svoje znepokojenie nad pretrvávajúcim rizikom hladomoru v Somálsku, ktorý je výsledkom sucha v kontexte pretrvávajúcich environmentálnych faktorov[48] a neskôr prijala samostatnú rezolúciu týkajúcu sa *food security* v kontexte ozbrojených konfliktov.[49] V doteraz poslednej rezolúcii týkajúcej sa Somálska spomenula nepriaznivé dôsledky klimatických zmien, ekologických zmien a prírodných katastrof na stabilitu Somálska vrátane sucha, dezertifikácie, degradácie pôdy a závadnosti potravín (*food insecurity*) a zdôraznila potrebu primeraného hodnotenia rizík a stratégií manažmentu rizika zo strany vlád a OSN.[50] Uvedené posuny v jej ponímaní sú dobrým signálom, pretože preukazujú jej ochotu venovať sa aj otázkam degradácie životného prostredia a jej bezpečnostným následkom, ktoré iba pred niekoľkými rokmi niektoré štáty odmietali a poukazovali na nekompetentnosť Bezpečnostnej rady pri riešení týchto otázok.[51] Zároveň tým poukázala aj na potrebu kooperácie medzi OSN a jednotlivými štátmi, keďže samostatne ani jedna z nich nevie túto úlohu zvládnuť.

Popri kladení väčšieho dôrazu na otázky *human security* je v jej činnosti rovnako badateľný posun od tzv. kultúry reakcie ku kultúre prevencie.[52] Keďže už bolo uvedené, že klimatické zmeny majú vplyv aj na oblasť *human security,* je úplne prirodzené a v súlade s jej aktuálnym vývojom, že sa Bezpečnostná rada zapodieva aj týmito otázkami a vo zvýšenej miere tak bude musieť robiť aj v budúcnosti.

Právny a politický základ pre riešenie otázok degradácie životného prostredia

Charta priznáva Bezpečnostnej rade primárnu zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. To ale na druhej strane neznamená, že vo svojom pôsobení môže byť bezbrehá. Predovšetkým je potrebné poukázať na to, že sa môže venovať len bezpečnostných otázkam (súvisiacim so zachovaním medzinárodného mieru a bezpečnosti) a zároveň musí mať na zreteli čl. 2 ods. 7 Charty, ktorý jej zakazuje neodôvodnené zásahy do vnútorných záležitostí

[46] Čl. 24 ods. 1 Charty.

[47] Dobre to preukazujú niektoré témy z jej agendy, ako hladomor – S/PRST/2017/14 a S/RES/2408 (2018), šírenie vírusu HIV – S/RES/1983 (2011), Eboly – S/RES/2177 (2014), jej pripravenosť sankcionovať každého, kto v ozbrojenom konflikte útočí na civilistov – S/RES/1265 (1999).

[48] S/RES/2408 (2018).

[49] S/RES/2417 (2018).

[50] S/RES/2431 (2018).

[51] K týmto debatám bližšie pozri v nasledujúcej časti príspevku.

[52] Bezpečnostná rada mnohokrát prízvukovala, že trvalé vyriešenie ozbrojených konfliktov si vyžaduje adresovať jej príčiny. Pozri napr. S/RES/1265 (1999).

iných štátov. To bude v praxi znamenať, že je Bezpečnostná rada oprávnená konať ako orgán *ultima ratio* iba v tom prípade, ak schopnosti štátov nepostačujú na to, aby daný problém vyriešili. Zároveň musí mať takýto problém rozsiahle bezpečnostné následky. Z politických kritérií je potrebné uviesť dve – ochotu a schopnosť konať. Pod ochotou je potrebné rozumieť už dobre známu otázku práva veta, ktorá spôsobuje, že sa Bezpečnostná rada v danej téme angažuje iba v prípade, ak to neodporuje záujmu žiadneho z jej stálych členov.[53] Kritérium schopnosti je na druhej strane potrebné vykladať objektívne – problém musí mať takú povahu, aby ju Bezpečnostná rada bola spôsobilá riešiť. Dobrým príkladom takejto situácie je už vyššie načrtnutý scenár občianskej vojny medzi rôznymi komunitami v rámci štátu, ktorý je vyvolaný spormi o vodné zdroje a úrodnú pôdu a vplyvom *spill over* efektu (prelievania) sa rozšíri aj do okolitých štátov. Tu Bezpečnostná rada môže adekvátnym spôsobom použiť svoje sankčné prostriedky. Bezpečnostným problémom nespôsobilým na riešenie Bezpečnostnou radou je otázka potápajúcich sa nízko položených ostrovných štátov. Hoci je to pre ne existenčná hrozba, Bezpečnostná rada nemá vhodné nástroje na jej riešenie alebo, inak povedané, nemá koho sankcionovať. Z uvedeného vyplýva, že na otázku angažovanosti Bezpečnostnej rady v otázkach degradácie životného prostredia môžeme pozerať len cez prizmu bezpečnostných následkov týchto zmien a nástrojov, ktoré na ich riešenie má tento orgán k dispozícii.

Nástroje možného riešenia a reakcie

Nevyhnutným predpokladom pre angažovanosť Bezpečnostnej rady ohľadom otázky týkajúcej sa vody (a v širšom rozsahu bezpečnostným následkom degradácie životného prostredia), je jej ochota konať a dispozícia vhodnými nástrojmi. Pokiaľ sú obe tieto kritériá splnené, otvára sa Bezpečnostnej rade niekoľko možností, ako pristupovať k otázke ochrany a vhodného využívania vody (resp. k ochrane životného prostredia v širšom zmysle):

a) prijať právotvorné rezolúcie,
b) rozvoj systému včasného varovania a hodnotenia rizík,
c) vytváranie „zelených" mandátov pre mierové misie,
d) peace-building,
e) schválenie mierových zmlúv s ustanoveniami o deľbe vody,
f) zavedenie sankcií.

Ad a) prijatie právotvornej rezolúcie

Bezpečnostná rada môže využiť svoju právotvornú právomoc a prijať rezolúciu, ktorou voči všetkým štátom sveta jednostranne zavedie povinnosť prijatia určitých opatrení. V minulosti tak urobila vo vzťahu k financovaniu terorizmu[54] a šíreniu zbraní hromadného ničenia[55]. Je to

[53] V Bezpečnostnej rade sa vedú debaty o tom, či je tým správnym miestom na riešenie týchto problémov, pričom sa názory štátov rôznia. Niektoré sa zasadzujú za jej aktívnejší prístup, iné poukazujú na nedostatok expertných znalostí na to, aby sa uvedenými otázkami mohla zapodievať. V pozadí týchto debát sa pravdepodobne nachádzajú aj ekonomicko-politické príčiny, keďže sa niektoré štáty môžu obávať o svoj ekonomický rast (na úkor trvalo udržateľného rozvoja) či dokonca neokolonializmus. Na predstavenie týchto debát v tomto príspevku nie je priestor. Bližšie pozri BLAŠKOVIČ, K. 2016. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov a environmentálne hrozby. In *Societas et Iurisprudentia.* 2016, č. 3, s. 117-164. ISSN 1339 - 5467.

[54] S/RES/1373 (2001).

[55] S/RES/1540 (2004).

spôsob, ako môže na základe odvolania sa na kapitolu VII Charty dosiahnuť, aby ustanovenia určitých medzinárodných zmlúv boli záväzné pre všetky štáty sveta, a to aj tie, ktoré k takejto zmluve nepristúpili. Osobitne to platí vo vzťahu k už spomenutému Dohovoru OSN o vodných tokoch, ktorého niektoré ustanovenia sú obyčajovými pravidlami.[56] Zároveň sme ale mohli vidieť nízky počet jej zmluvných strán. S jej ustanoveniami môžu mať niektoré štáty problém, najmä čo sa týka spravodlivého a primeraného využívania vody. Ak by Bezpečnostná rada prijala do textu rezolúcie takéto ustanovenia (a s odvolaním sa na kapitolu VII Charty), spôsobilo by to vznik povinnosti štátov dodržiavať takúto rezolúciu a v prípade jej nerešpektovania (čo by porušovali rovnako rezolúciu, ako aj obyčajové právo), by sa tak Bezpečnostnej rade otvoril priestor pre aplikovanie sankcií. To platí o prípade, ak by takéto nerešpektovanie na deľbu spoločných vodných zdrojov mohlo mať vážne bezpečnostné dopady najmä na štáty ležiace na dolnom toku.

Ad b) rozvoj systému včasného varovania a hodnotenia rizík

Bezpečnostná rada začína preferovať kultúru prevencie pred kultúrou reakcie. Tento prístup má svoje odôvodnenie, pretože umožňuje včasné „podchytenie" problému ešte predtým než prerastie do väčšej krízy, za predpokladu, že existuje politická vôľa pre riešenie. Bezpečnostná rada však sama o sebe takéto kapacity nemá, a preto treba, aby v rámci tejto úlohy spolupracovala tak s Generálnym tajomníkom (a jeho osobitnými vyslancami), Sekretariátom OSN, rôznymi organizáciami pridruženými k OSN (napr. FAO) a regionálnymi medzivládnymi organizáciami (AÚ), či regionálnymi vládami alebo dokonca mimovládnymi organizáciami.[57] Ako jeden príklad z mnohých je možné uviesť systém včasného varovania týkajúci sa potravinovej bezpečnosti, ktorý pod názvom EWEA vedie FAO.[58] Bezpečnostná rada si je zjavne vedomá potreby takejto spolupráce, keďže ju spomenula aj vo svojej rezolúcii týkajúcej sa mieru a bezpečnosti v Afrike, bližšie však neindikovala, aké nástroje má na mysli.[59]

Ad c) vytváranie „zelených" mandátov pre mierové misie

Každá mierová misia (*peacekeeping*) je špecifická a jej mandát musí byť prispôsobený podmienkam miesta, kde je rozmiestnená. Pozornosť sa musí venovať nielen politickým a bezpečnostným záležitostiam, ale aj podmienkam životného prostredia vrátane jeho zlepšovania. Pre tieto dôvody mierové misie nielen upratujú po sebe (v poslednej fáze pred ich rozpustením), ale aj sadia stromy v mieste ich rozmiestnenia.[60] Bývalý Generálny tajomník Pan Ki Mun

[56] V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že ani obyčajová norma nemusí byť univerzálne záväzná, najmä keď voči nej niektoré štáty uplatňujú postoj *persistent objector.* Ak by Bezpečnostná rada prijala takúto rezolúciu, k jej dodržiavaniu by boli povinné aj takto trvalo nesúhlasiace štáty, a to na základe čl. 25 Charty.

[57] K téme včasného varovania a hodnotenia rizík pozri napr. GURR, R. 2000. Early warning systems: From Surveilence to Assessment to Action. In CAHILL, K. M. (ed.). *Preventive Diplomacy. Stopping wars before they start.* New York and London : Routledge, 2000, p. 243-260. ISBN 0-415-92285 -2.

[58] Pozri napr. *Early Warning Early Action report on food security and agriculture. July – September 2018.* Dostupné na: http://www.fao.org/3/CA0353EN/ca0353en.pdf [cit. 2018-08-03].

[59] S/RES/2349(2017).

[60] *United Nations Peace Operations 2009. Year in Review.* p. 20-22. Dostupné na: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/yir2009.pdf [cit. 2018-08-02].

navrhoval, aby boli do personálu misií začlenení odborníci na manažment prírodných zdrojov a vymenovaní dôstojníci zodpovední za environmentálne otázky.[61]

Ad d) Peace-building

V procese postkonfliktnej obnovy je najdôležitejšie venovať sa príčinám ozbrojeného konfliktu. V prípade vojen, kde nedostatok vody hral jednu z kľúčových úloh, je nevyhnutné aby sa pozornosť zameriavala nielen na stratégie DDR[62], ale aj na vybudovanie zničených a zefektívnenie existujúcich zavlažovacích systémov, čistenie studní, podporu miestnej vlády v prijatí vhodnej politiky týkajúcej sa využívania vody a učenia miestneho obyvateľstva, ako efektívne využívať existujúce vodné zdroje. Bezpečnostná rada môže dohliadať nad týmto procesom a môže medzinárodnému spoločenstvu adresovať výzvy na vytvorenie dotačného fondu, z ktorého by sa pomáhalo postihnutým štátom pri riešení týchto problémov. Zároveň by mohla využiť svoj sankčný mechanizmus na postihovanie tých, ktorí pri zavádzaní a vykonávaní takejto politiky nespolupracujú.

Ad e) schválenie mierových zmlúv s ustanoveniami o deľbe vody

Tento krok úzko nadväzuje na predošlý bod. Bezpečnostná rada by mala schváliť a poskytovať politickú podporu len takým mierovým zmluvám, ktoré obsahujú ustanovenia o spravodlivej a primeranej deľbe vody a efektívny kontrolný mechanizmus.

Ad f) zavedenie sankcií

Zavádzanie sankcií by sa malo posudzovať ako prostriedok *ultima ratio,* a to predovšetkým v prípadoch, keď jedna zo strán neodôvodnene bráni druhej strane v prístupe k zdrojom pitnej vody. Podobne by bolo možné uvažovať o zavedení sankcií v prípade, ak jedna zo strán podkopáva mierovú dohodu alebo proces post konfliktnej obnovy štátu tým, že odmieta deľbu zdrojov pitnej vody. Druhá možnosť uplatnenia sankcií pramení z „novej" úlohy Bezpečnostnej rady, ktorá vo svojej praxi kladie čím ďalej väčší dôraz na otázku *human security.* Ako už bolo spomenuté, právo na vodu začína mať zreteľné ľudsko-právne dimenzie, a tak nič nebráni tomu, aby Bezpečnostná rada – v súlade s práve sa vytvárajúcou praxou – sankčne zasahovala aj do tejto oblasti, a to aj proti neštátnym aktérom. Treťou možnosťou uplatnenia sankcií je situácia, keď bola prijatá právotvorná rezolúcia ustanovujúca povinnosť spravodlivej a primeranej deľby vody, ale tá nie je rešpektovaná, a napr. jeden zo štátov odvádza z medzinárodného vodného toku neprimerané množstvo vody na úkor ostatných. Následkom toho je ohrozenie štátov na dolnom toku, ktoré sú postihnuté nedostatkom vody, a môžu napr. produkovať menej potravín. Hoci je takáto situácia rozbuškou konfliktu, ako najvhodnejšie sa javí použitie sankcií podľa čl. 41 Charty, pretože by nasadenie ozbrojenej sily mohlo byť neprimerané. Navyše jej použitie môže mať ešte väčší dopad na miestne životné prostredie, a tak by nasadenie ozbrojenej sily mohlo vykazovať znaky porušenia zásady nevyhnutnosti.

---

[61] *Implementation of the recommendations contained in the Report of the Secretary-General on the causes of conflict and the prmotion of durable peace and sustainable development in Africa. Report of the Secretary-General.* A/66/214 – S/2011/476.

[62] Disarmament, Demobilisation, Reintregration.

Záver

Degradácia životného prostredia so sebou prináša veľké množstvo hrozieb, ktoré sú tak bezpečnostného, ako aj iného charakteru. V stredobode predkladaného príspevku sa nachádzala téma nedostatku vody ako vážneho a bezprostredného bezpečnostného rizika, ktoré v najextrémnejšom prípade môže ohroziť mierové spolužitie štátov, ich vnútornú súdržnosť a stabilitu celých regiónov. Medzi takto najviac ohrozené regióny patria Sahel, Maghreb, Blízky východ či stredná Ázia. Po predstavení bezpečnostných hrozieb súvisiacich s nedostatkom vody (predovšetkým riziko vnútroštátnych ozbrojených konfliktov) sa príspevok zameral na možnosti riešenia, ktorým predchádzalo predstavenie rôznych ďalších právnych aspektov súvisiacich s témou vody. Ochrana vody a vodných zdrojov je možná tak priamo (prostredníctvom relevantných medzinárodných zmlúv), ako aj nepriamo, a to prostredníctvom jej normovania ako ľudského práva na vodu (ktoré chráni jej beneficientov), ochranu životného prostredia a klímy, či medzi ne je možné zaradiť aj témy rodiacich sa noriem na ochranu a využívanie vodných zdrojov. Keďže otázka pitnej vody sa v prvom rade dotýka obyvateľov určitého územia, je na mieste hovoriť o ochrane vody cez prizmu tzv. *human security.* Ak otázku *human security* skombinujeme s inými bezpečnostnými dopadmi klimatických zmien, javí sa ako celkom logické, že do tejto oblasti môže, a pravdepodobne aj bude, zasahovať Bezpečnostná rada. Jej konanie však musí vždy sledovať právne limity, ktoré jej k tomu Charta ustanovuje. Ako bolo uvedené, Bezpečnostná rada má k dispozícii niekoľko možných nástrojov, ako riešiť tento bezpečnostný problém, ako je napr. prijatie právotvornej rezolúcie, ustanovenie systémov včasného varovania, vytváranie zelených mandátov pre mierové misie, schvaľovanie mierových zmlúv s ustanoveniami o spravodlivej a primeranej deľbe vody až po aplikovanie sankčných opatrení podľa čl. 41 Charty. Zároveň je ale potrebné poznamenať, že ani Bezpečnostná rada v tejto oblasti nie je všemocná a potreba efektívneho riešenia si bude vyžadovať úzku spoluprácu viacerých aktérov, v súlade s ich úlohami a kompetenciami.

LITERATÚRA

1. *A more secure world: Our shared responsibility.* Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change. A/59/565.
2. ARDEN, The Rt Hon Lady Justice. 2016. Water for all? Developing a human right to water in national and international law. In *International and Comparative Law Quarterly.* 2016, vol. 65, p. 771-789 Dostupné na: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/844B8CD9B62CD035416D731966BB71C1/S002058931600035Xa.pdf/water_for_all_developing_a_human_right_to_water_in_national_and_international_law.pdf.
3. BERNAUER, T. – SIEGFRIED, T. 2012. Climate Change and International Water Conflict in Central Asia. *In: Journal of Peace Research,* Vol. 49, No.1, 2012. s. 227–239. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/227574792.

4. BLAŠKOVIČ, K. 2016. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov a environmentálne hrozby. In *Societas et Iurisprudentia.* 2016, č. 3, s. 117-164. ISSN 1339 - 5467.
5. BOTHE, M. – BRUCH, C. – DIAMOND, J. – JENSEN, D. 2010. International Law Protecting the Environment during armed conflict: gaps and opportunities. In *International Review of the Red Cross*. 2010, vol. 92, no. 879, p. 569-592. ISSN 1819 – 3831.
6. BUZAN, B. – WAEVER, O. – WILDE, J. D. 1998. *Security. A new framework for Analysis.* London : Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p. ISBN 1-55587-784-2.
7. CAHILL, K. M. (ed.). 2000. *Preventive Diplomacy. Stopping wars before they start.* New York and London : Routledge, 2000. 330 p. ISBN 0-415-92285-2.
8. *Climate change and security risks.* Dostupné na: https://www.unenvironment.org/explore-topics/disasters-conflicts/what-we-do/risk-reduction/climate-change-and-security-risks.
9. COLLIER, P. 2009. *Miliarda nejchudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím.* Praha : Vyšehrad, 2009. 217 s. ISBN 978-80-7429-010-7.
10. *Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses* (1997) and *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes* (1992).
11. *Draft articles on the law of the non-navigational uses of international watercourses and commentaries thereto and resolution on transboundary confined groundwater. 1994.*
12. *Draft articles on the Law of Transboundary Aquifers, with commentaries. 2008.*
13. *Draft Articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries. 2011.*
14. *Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov* (Protokol I).
15. *Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter* (Protokol II).
16. *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien*. Vyhláška Ministerstva zahraničných vecí ČSSR č. 62/1987 Zb.
17. *Dohovor o právach dieťaťa.* Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.
18. *Early Warning Early Action report on food security and agriculture. July – September 2018.* Dostupné na: http://www.fao.org/3/CA0353EN/ca0353en.pdf.
19. *Gabčíkovo – Nagymaros Project (Hungary(Slovakia), Judgement, I. C. J. Reports 1997.*
20. *General Comment no.15: The Right to Water.(Arts. 11 and 12 of the Covenant).*
21. HONUSKOVÁ, V. – FLÍDROVÁ, E. – JANKŮ, L. et al. 2014. *Dnes migranti – zítra uprchlíci? Postavení migrantů, kteří potřebují ochranu, v mezinárodním právu.* Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014. 196 s. ISBN 978-80-87975-23-7.
22. *Changing Power, Changing Tides: Conflict over water in the Nile Basin.* Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=ioQoI76f804.
23. *Implementation of the recommendations contained in the Report of the Secretary-General on the causes of conflict and the prmotion of durable peace and sustainable development in Africa. Report of the Secretary-General.* A/66/214 – S/2011/476.
24. *Jordan – Transboundary Water Issues.* Dostupné na: http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/profile_segments/jordan-IntIss_eng.stm.

25. LAZAROU, E. 2016. *Water in the Israeli-Palestinian Conflict. Briefing, January 2016.* Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573916/EPRS_BRI(2016)573916_EN.pdf.
26. LEE, J. R. 2009. *Climate Change and Armed Conflict. Hot and Cold Wars.* London and New York : Routledge, 2009. 180 p. ISBN 0-203-87220 -7.
27. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996*
28. *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.* Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č.120/1976 Zb.
29. SALMAN, M. A. Salman. 2015. *Entry into Force of the UN Watercourse Convention: why should it matter?* Dostupné na: http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2015/01/UNwatercoursesConventionIJWRDarticlePublished.pdf.
30. S/PRST/2017/14.

Kontaktné údaje na autora – email:
blaskovic.k@gmail.com

MEDZINÁRODNOPRÁVNA OCHRANA A ZACHOVANIE BIOLOGICKEJ ROZMANITOSTI V KONTEXTE DOHOVORU O BIOLOGICKEJ DIVERZITE A JEHO VYKONÁVACÍCH PROTOKOLOV

INTERNATIONAL PROTECTION AND CONSERVATION OF BIOLOGICAL DIVERSITY IN THE CONTEXT OF THE CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY AND ITS IMPLEMENTING PROTOCOLS

Ing. Jana Koprlová, PhD.
Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: Cieľom predloženého príspevku je predstaviť a objasniť problematiku medzinárodnoprávnej ochrany a zachovania biologickej rozmanitosti v kontexte jedného z kľúčových, prelomových a globálne pôsobiacich rámcových medzinárodnoprávnych dohovorov, ktorým je Dohovor o biologickej diverzite, ako aj jeho dosiaľ troch prijatých vykonávacích protokolov, ktoré tvoria Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite, Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania k Dohovoru o biologickej diverzite a Doplnkový protokol z Nagoje a Kuala Lumpuru o zodpovednosti a náhrade škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti. Príspevok vymedzuje pozadie ich prijatia, základné charakteristiky, podstatu ich fungovania, systém ochrany v nich zakotvený, základné orgány Dohovoru o biologickej diverzite, Strategický plán pre biologickú diverzitu na roky 2011 až 2020, ako aj hlavné prvky medzinárodnej spolupráce Dohovoru o biologickej diverzite.

Kľúčové slová: Medzinárodné verejné právo; ochrana biologickej rozmanitosti; Dohovor o biologickej diverzite; Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite; Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania k Dohovoru o biologickej diverzite; Doplnkový protokol z Nagoje a Kuala Lumpuru o zodpovednosti a náhrade škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti; biologická rozmanitosť; medzinárodné spoločenstvo.

Abstract: The aim of the presented paper is to introduce and to clarify the issue of the international protection and the conservation of biodiversity in the context of one of the key, breakthrough and globally reaching framework international conventions, such is the Convention on Biological Diversity as well as its three, till today adopted implementing protocols, namely

the Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, the Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from Their Utilization to the Convention on Biological Diversity and the Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety. The paper presents the background of their adoptions, the basic characteristics, the essence of their functioning, the protection system embedded in them, the fundamental bodies of the Convention on Biological Diversity, the Strategic Plan for Biodiversity for Years 2011 – 2020 as well as the main components determining the international cooperation applied by the Convention on Biological Diversity.

Keywords: International Public Law; Protection of Biological Diversity; Convention on Biological Diversity; Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity; Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from Their Utilization to the Convention on Biological Diversity; Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety; Biological Diversity; International Community.

Úvod

Pre medzinárodnoprávnu ochranu a zachovanie biologickej rozmanitosti na našej planéte je mimoriadne dôležitá účinná implementácia pravidiel prijatých na medzinárodnej úrovni[1] a ich zodpovedajúca integrácia do národných legislatív,[2] ktorá však môže byť pomerne zložitá, a to najmä vzhľadom na neustále sa meniaci právny stav režimu ochrany, a zároveň i faktický stav predmetu ochrany vrátane jeho vymedzenia a určujúcich špecifík. Rapídne sa meniace právne, a tiež prírodné determinanty tak významne prispeli ku skutočnosti, že ku pôvodne prijatému fundamentálnemu globálnemu mnohostrannému Dohovoru o biologickej diverzite[3] pribudli v pomerne krátkom čase, a jeho korpus tak rozšírili, ďalšie tri medzinárodnoprávne dokumenty, menovite Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite, Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania k Dohovoru o biologickej diverzite a Doplnkový protokol z Nagoje a Kuala Lumpuru o zodpovednosti a náhrade škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti,[4] ktoré ako vykonávacie protokoly

[1] Predložený príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0193/18 „Environmentalizácia medzinárodného verejného práva", zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

[2] Bližšie pozri II. Wildlife Law: International and National Dimensions. In *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.fao.org/docrep/005/Y3844E/y3844e04.htm.

[3] Bližšie pozri DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní)*. Beroun : Eva Rozkotová – IFEC. 2008. s. 133. ISBN 978-80-903409-8-9.

[4] Bližšie pozri The Convention on Biological Diversity. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/.

k rámcovému Dohovoru o biologickej diverzite integrálne začleníme tiež do predmetu a cieľa predloženého príspevku.

1 Dohovor o biologickej diverzite

Biologické zdroje Zeme sú životne dôležité pre hospodársky a sociálny rozvoj celého ľudstva, výsledkom čoho je rastúce uznanie, že biologická diverzita je globálnym prínosom obrovskej hodnoty pre súčasné aj budúce generácie. Zároveň však hrozba pre druhy a ekosystémy nikdy nebola tak veľká, ako je práve v súčasnosti. Vymieranie druhov spôsobené ľudskou činnosťou pokračuje veľkou rýchlosťou. Program OSN pre životné prostredie (angl. United Nations Environment Programme, UNEP) zorganizoval ad hoc pracovnú skupinu expertov na biologickú rozmanitosť, aby preskúmala potrebu prijatia medzinárodného dohovoru o biologickej diverzite. Stalo sa tak v novembri 1988; hneď v máji 1989 zriadil následne ad hoc pracovnú skupinu technických a právnych expertov na prípravu medzinárodného právneho nástroja na ochranu a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity. Experti mali zohľadniť potrebu zdieľania nákladov a prínosov medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, ako aj spôsoby a prostriedky na podporu inovácií miestnymi ľuďmi. Vo februári 1991 sa uvedená ad hoc pracovná skupina stala známa ako Medzivládny výbor pre rokovania (angl. Intergovernmental Negotiating Committee), ktorého činnosť vyústila dňa 22. mája 1992,[5] na záver konania Nairobskej konferencie, do prijatia odsúhlaseného textu Dohovoru o biologickej diverzite (angl. Convention on Biological Diversity, ďalej len „Dohovor“). [6]

Dohovor bol otvorený na podpis dňa 5. júna 1992 na Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji, známej tiež ako Summit Zeme, v Riu de Janeiro. Otvorený na podpis zostal do 4. júna 1993, kedy dosiahol 168 podpisov. Dohovor nadobudol platnosť dňa 29. decembra 1993, čo bolo presne 90 dní po jeho 30. ratifikácii. Prvé zasadnutie Konferencie zmluvných strán sa naplánovalo na dni 28. november až 9. december 1994 na Bahamách.[7]

Znenie Dohovoru bolo tak inšpirované rastúcim záväzkom svetového spoločenstva v oblasti trvalo udržateľného rozvoja. Jeho prijatie znamenalo rapídny krok vpred v oblastiach ochrany biologickej diverzity, trvalo udržateľného využívania všetkých jej zložiek a ich

[5] Pozn.: Pri tejto príležitosti vyhlásila OSN 22. máj za Medzinárodný deň biologickej rozmanitosti. Bližšie pozri aj Convention on Biodiversity. In *United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.un.org/en/events/biodiversityday/convention.shtml.

[6] Pre viac informácií o problematike pozri tiež LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order.* New York : Cambridge University Press, 2006. s. 109-111. ISBN 978-0-521-68759-1; McINTYRE, O. – MOSEDALE, Th. 1997. The Precautionary Principle as a Norm of Customary International Law. In *Journal of Environmental Law.* 1997, vol. 9, no. 2. p. 228, 239-240. ISSN 0952-8873; SAND, P. H. International Environmental Law after Rio. In *European Journal of International Law*, 1993, vol. 4, no. 3, s. 379-381. ISSN 0938-5428; a SANDS, P. – PEEL, J. et al. 2012. *Principles of International Environmental Law*. New York : Cambridge University Press, 2012. p. 435-436, 442, 449, 452-464. ISBN 978-0-521-14093-5.

[7] Bližšie pozri History of the Convention. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/history.

genetického základu, rôznorodosti ekosystémov vrátane čestného a spravodlivého rozdeľovania prínosov vyplývajúcich z využívania genetických zdrojov.[8] Zachovanie biodiverzity, trvalo udržateľné využívanie biodiverzity a čestné a spravodlivé rozdeľovanie prínosov plynúcich z využívania genetických zdrojov tvoria zároveň aj tri ústredné ciele samotného Dohovoru, zahŕňajúceho ochranu biologickej rozmanitosti na všetkých jej úrovniach: na úrovni ekosystémov,[9] druhov, ako aj genetických zdrojov vrátane ich vzájomných prepojení či súvislostí. Prostredníctvom svojho Kartagenského protokolu o biologickej bezpečnosti zahŕňa Dohovor dnes už aj oblasť biotechnológií. V skutočnosti pokrýva všetky možné oblasti, ktoré sú priamo alebo nepriamo spojené s biodiverzitou a jej úlohou vo vývoji našej planéty; od vedy, politiky a vzdelávania po poľnohospodárstvo, podnikanie, kultúru a ďalšie oblasti činností.[10] Základné východisko Dohovoru tvorí postulát, že formy života sa majú uchovávať tam, kde sa vyskytujú prirodzene – ide o zásadu ochrany „in situ", t. j. na mieste samom; v opačnom prípade, ak nemožno z rôznych dôvodov uchovať cenné živé organizmy a ich prostredie na mieste samom, uplatní sa zásada ochrany „ex situ", čo reálne znamená uplatnenie záchranných opatrení mimo miesta ich prirodzeného výskytu. Hoci Dohovor sám osebe nemá charakter kódexu medzinárodnej ochrany prírody, práve medzinárodná ochrana prírody tvorí de facto jeho nosnú časť.

Účinná implementácia Dohovoru sa zakladá predovšetkým na princípoch medzinárodnej spolupráce, trvalo udržateľného rozvoja, ako aj predbežnej opatrnosti, pri efektívnom využívaní podpory prostriedkami výskumu, výchovy, vzdelávania či osvety, hodnotenia vplyvov, minimalizácie nepriaznivých dopadov ľudskej činnosti, výmeny informácií, prístupu ku genetickým zdrojom, odovzdávania či výmeny technológií, a napokon aj financovania. Na druhej strane, zmluvné strany sú viazané prípravou plánov ochrany a rozumného využívania

---

[8] Bližšie pozri History of the Convention. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/history; a DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní).* Beroun : IFEC, 2008. s. 133-134. ISBN 978-80-903409-8-9.

[9] Pozn.: Prístup založený na ekosystéme ako integrovaná stratégia riadenia zdrojov vytvára rámec pre konanie podľa Dohovoru. Súčasne je preň osobitne významné uplatňovanie zásady predbežnej opatrnosti, ktorá stanovuje, že ak existuje hrozba výrazného zníženia alebo straty biologickej rozmanitosti, nedostatok úplnej vedeckej istoty by sa nemal použiť ako dôvod na odloženie opatrení na zabránenie alebo minimalizáciu takejto hrozby; bližšie pozri Convention on Biodiversity. In *United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www. un.org/en/events/biodiversityday/convention.shtml. Dohovor tiež zároveň uplatňuje dva nové, prelomové pojmy. Prvým z nich je pojem „stav ochrany", na základe ktorého medzinárodné právo začalo vyžadovať, aby druhy alebo populácie boli udržiavané v priaznivom stave ochrany. Cieľ priaznivého stavu ochrany sa má dosiahnuť prostredníctvom viacerých „povinností (obligations) de moyen", pretože potenciálne škodlivé činnosti je nutné kontrolovať a čeliť im, resp. chrániť sa pred nimi. Druhým novým pojmom je pojem „potenciálne škodlivý proces", na základe ktorého príslušné ustanovenia Dohovoru vyžadujú kontrolu zdrojov nepriaznivých vplyvov a hodnotenia vplyvov na životné prostredie. Dôraz sa preto presunul z riadenia druhov na riadenie procesov, ktoré ich môžu potenciálne poškodiť; bližšie pozri II. Wildlife Law: International and National Dimensions. In *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http:// www. fao.org/docrep/005/Y3844E/y3844e04.htm.

[10] Bližšie pozri DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní).* Beroun : IFEC, 2008. s. 134. ISBN 978-80-903409-8-9; a Convention on Biodiversity. In *United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.un.org/en/events/biodiversityday/convention.shtml.

druhového bohatstva či realizáciou prieskumov zdrojov, pričom sú povinné predmetné plány integrovať do vlastných stratégií rozvoja.[11] Na rozdiel od iných medzinárodných dohôd, ktoré stanovujú povinné ciele a povinnosti, Dohovor uplatňuje flexibilný prístup k implementácii, t. j. identifikuje všeobecné ciele i politiky, a krajiny si môžu slobodne určiť, ako ich chcú implementovať. Žiada sa pritom zdôrazniť, že jedným z jeho najväčších úspechov, ktoré dosiahol, je vytvorenie obrovského záujmu o biodiverzitu v rozvinutých aj rozvojových krajinách. Biologická diverzita sa dnes už považuje za kriticky dôležitú otázku životného prostredia a rozvoja.[12]

V súčasnosti má Dohovor celkovo 196 zmluvných strán so 168 podpismi, pričom 157 krajín Dohovor ratifikovalo, 28 krajín k Dohovoru pristúpilo, päť krajín Dohovor prijalo, päť krajín Dohovor schválilo a jedna krajina Dohovor sukcedovala.[13] Slovenská republika[14] sa prihlásila k záverom Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji. Dohovor v jej mene podpísal v New Yorku dňa 19. mája 1993 stály predstaviteľ Slovenskej republiky pri OSN. Samotný súhlas s ním vyslovila Národná rada SR dňa 18. augusta 1994 svojím uznesením č. 556/1994 a prezident SR ho ratifikoval dňa 23. augusta 1994. Ratifikačná listina bola uložená u Generálneho tajomníka OSN dňa 25. augusta 1994. Dohovor nadobudol platnosť pre Slovenskú republiku dňa 23. novembra 1994, a to na základe jeho článku 36 ods. 3, pričom Slovenská republika

---

[11] Bližšie pozri DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní)*. Beroun : IFEC, 2008. s. 134. ISBN 978-80-903409-8-9.

[12] Bližšie pozri Convention on Biological Diversity. In *Belgian Clearing House Mechanism* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.biodiv.be/convention/.

[13] Bližšie pozri List of Parties. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/ information/parties.shtml.

[14] Pozn.: Na implementáciu Dohovoru boli na Slovensku prijaté Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku (1997) a Aktualizovaná národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2020 (2014), ktorá dopĺňa a aktualizuje Národnú stratégiu ochrany biodiverzity na Slovensku, a to s cieľom vytvoriť politický rámec pre zastavenie trendu straty biodiverzity a urýchliť prechod Slovenskej republiky ako členskej krajiny EU na „zelenú" ekonomiku, ktorá dokáže účinnejšie využívať prírodné zdroje v zmysle stratégie Európa 2020 a reflektuje všetky koncepcie, stratégie, plány a programy schválené a platné v Slovenskej republike, ktoré majú akýkoľvek vzťah k ochrane a využívaniu biologickej diverzity. Ciele v nich obsiahnuté sú bližšie rozpracované v dokumente Akčný plán pre implementáciu opatrení vyplývajúcich z Aktualizovanej národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020 (2014), ktorý obsahuje 167 úloh, ktoré prispievajú k plneniu šiestich oblastí, deviatich cieľov, resp. 33 opatrení uvedenej národnej stratégie. Bližšie pozri Dohovor o biologickej diverzite. In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/web/?cl=3401. Ochrana biodiverzity a jej udržateľné využívanie je dôležitou témou aj v EÚ. V Stratégii EÚ v oblasti biologickej diverzity do roku 2020, ktorá je hlavným implementačným dokumentom EÚ Dohovoru o biologickej diverzite, si členské štáty stanovili za cieľ do roku 2020 zastaviť stratu biodiverzity a degradáciu ekosystémových služieb v EÚ, obnoviť ich v čo najväčšom vykonateľnom rozsahu, a zároveň zvýšiť príspevok EÚ k zamedzeniu straty biodiverzity v celosvetovom meradle. Okrem otázok priamo súvisiacich s ochranou rôznorodosti živej prírody, ako je napr. sústava chránených území Natura 2000, sa Európska komisia venuje aj prierezovým oblastiam súvisiacim s biodiverzitou, ako sú napr. poľnohospodárstvo a biodiverzita, ekonomika biodiverzity alebo biznis a biodiverzita a ďalším, bez zapojenia ktorých nie je cieľ EÚ v oblasti ochrany biodiverzity možné dosiahnuť. Bližšie pozri Dohovor o biodiverzite. In *Ministerstvo životného prostredia SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.minzp.sk/postupy-ziadosti/ochrana-prirody-krajiny/medzinarodne-dohovory/dohovor-biodiverzite/.

sa tak stala 79. zmluvnou stranou Dohovoru.[15] Jeho úplné znenie bolo publikované v Oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR č. 34/1996 Z. z.[16]

2 Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite

V poradí prvým vykonávacím protokolom prijatým k rámcovému Dohovoru je Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite (angl. Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, ďalej len „Kartagenský protokol") ako medzinárodná zmluva upravujúca pohyb živých modifikovaných organizmov, vyplývajúcich z modernej biotechnológie, z jednej krajiny do druhej. Prijatý bol Konferenciou zmluvných strán k Dohovoru ako jeho dodatková dohoda dňa 29. januára 2000 v kanadskom Montreale a účinnosť nadobudol dňa 11. septembra 2003. Kartagenský protokol sa usiluje chrániť biologickú diverzitu pred potenciálnymi rizikami, ktoré predstavujú osobitne živé modifikované organizmy vyplývajúce z modernej biotechnológie. Zavádza postup predbežnej informovanej dohody, ktorým sa zabezpečí, aby sa krajinám poskytli informácie potrebné na

[15] Bližšie pozri anglické znenie Dohovoru na webovej stránke Text of the Convention. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/text/, slovenské znenie na webovej stránke *Dohovor o biologickej diverzite* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/news/file/Slovenske-znenie-dohovor-biodiverzita.pdf; Dohovor o biologickej diverzite. In: *Enviroportál – životné prostredie online* [online]. 2017 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://enviroportal.sk/dokumenty/ medzinarodne-dohovory/dohovor/94, ako aj *Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 34/1996 Z. z.*

[16] Pozn.: Oficiálne úplné znenie Dohovoru je k dispozícii v šiestich rovnocenných jazykových verziách: arabskej, čínskej, anglickej, francúzskej, ruskej a španielskej verzii. Dohovor pozostáva z Preambuly, 42 článkov a dvoch príloh, konkrétne: článok 1 Ciele, článok 2 Používanie pojmov, článok 3 Zásada, článok 4 Rozsah jurisdikcie, článok 5 Spolupráca, článok 6 Všeobecné opatrenia na ochranu a trvalo udržateľné využívanie, článok 7 Identifikácia a monitorovanie, článok 8 Ochrana in-situ, článok 9 Ochrana ex-situ, článok 10 Trvalo udržateľné využívanie zložiek biologickej diverzity, článok 11 Podnecujúce opatrenia, článok 12 Výskum a školenie, článok 13 Verejné vzdelávanie a uvedomenie, článok 14 Posudzovanie účinkov a minimalizácia nepriaznivých vplyvov, článok 15 Prístup ku genetickým zdrojom, článok 16 Prevod technológie a prístup k nej, článok 17 Výmena informácií, článok 18 Technická a vedecká spolupráca, článok 19 Zaobchádzanie s biotechnológiou a rozdeľovanie jej prínosov, článok 20 Finančné zdroje, článok 21 Finančný mechanizmus, článok 22 Vzťah k ostatným medzinárodným dohovorom, článok 23 Konferencia zmluvných strán, článok 24 Sekretariát, článok 25 Poradný orgán pre vedu, techniku a technológiu, článok 26 Správy, článok 27 Urovnanie sporov, článok 28 Prijímanie protokolov, článok 29 Zmeny a doplnky dohovoru alebo jeho protokolov, článok 30 Prijatie a dopĺňanie alebo zmeny príloh, článok 31 Hlasovacie právo, článok 32 Vzťah medzi dohovorom a jeho protokolmi, článok 33 Podpis, článok 34 Ratifikácia, prijatie alebo schválenie, článok 35 Pristúpenie, článok 36 Nadobudnutie platnosti, článok 37 Výhrady, článok 38 Odstúpenie, článok 39 Predbežné finančné usporiadanie, článok 40 Predbežné usporiadanie sekretariátu, článok 41 Depozitár, článok 42 Autentické texty, príloha 1 Identifikácia a monitorovanie, príloha 2 prvá časť: Arbitráž, druhá časť: Zmier. Bližšie pozri Convention on Biological Diversity. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int; Text of the Convention. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/text/, ako aj *Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 34/1996 Z. z.*

informované rozhodnutia ešte predtým, ako sa dohodnú na dovoze takýchto organizmov na ich územie. Kartagenský protokol obsahuje zároveň odkaz na preventívny prístup a opätovne potvrdzuje jazyk predbežných opatrení uvedených v zásade č. 15 Deklarácie z Ria o životnom prostredí a rozvoji. Zriaďuje Informačné stredisko pre biologickú bezpečnosť, ktoré uľahčuje výmenu vedeckých a právnych informácií o živých modifikovaných organizmoch i skúseností s nimi a napomáha zmluvným krajinám pri vykonávaní Kartagenského protokolu, pričom sa v rámci prepravy a nakladania so živými modifikovanými organizmami primárny dôraz kladie na ochranu ľudského zdravia.[17]

Kartagenský protokol má ku dnešnému dňu celkovo 171 strán so 103 podpismi, pričom 90 krajín Kartagenský protokol ratifikovalo, 75 krajín ku Kartagenskému protokolu pristúpilo, dve krajiny Kartagenský protokol prijali, tri krajiny Kartagenský protokol schválili a jedna krajina Kartagenský protokol sukcedovala.[18]

3 Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania k Dohovoru o biologickej diverzite

Ďalšiu doplnkovú dohodu k Dohovoru vytvára Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania k Dohovoru o biologickej diverzite (angl. Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits arising from Their Utilization to the Convention on Biological Diversity, ďalej len „Nagojský protokol"), [19]ktorý poskytuje transparentný právny rámec pre účinné vykonávanie jedného z troch základných cieľov Dohovoru – pre čestné a spravodlivé rozdeľovanie prínosov plynúcich z využívania genetických zdrojov. Nagojský protokol bol prijatý dňa 9. októbra 2010 v Nagoji v Japonsku a platnosť nadobudol dňa 12. októbra 2014, presne 90 dní po uložení päťdesiatej ratifikačnej listiny. Jeho cieľom je čestné a spravodlivé rozdelenie prínosov vyplývajúcich z využívania genetických zdrojov, čím prispieva k ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu biologickej diverzity. Nagojský protokol tvorí väčšiu právnu istotu a transparentnosť pre poskytovateľov aj používateľov genetických zdrojov tým, že ustanovuje tak predvídateľnejšie podmienky pre prístup ku genetickým zdrojom, ako aj napomáha pri zabezpečovaní zdieľania prínosov v prípadoch,

---

[17] Bližšie pozri About the Protocol. In *Biosafety Clearing-House* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://bch.cbd.int/protocol/background/; a DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní.).* Beroun : IFEC, 2008, s. 135, ISBN 978-80-903409-8-9.

[18] Bližšie pozri List of Parties. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/ information/parties.shtml.

[19] Pre viac informácií o problematike pozri tiež SANDS, P. – PEEL, J. et al. 2012. *Principles of International Environmental Law.* New York : Cambridge University Press, 2012. p. 464-466. ISBN 978-0-521-14093-5.

keď genetické zdroje opúšťajú krajinu, ktorá ich poskytuje. Na základe pomoci pri zabezpečovaní zdieľania prínosov vytvára tiež stimuly na zachovanie a trvalo udržateľné využívanie genetických zdrojov, čím zvyšuje prínos biodiverzity k rozvoju a blahobytu ľudí. Nagojský protokol sa vzťahuje na genetické zdroje, na ktoré sa vzťahuje Dohovor, ako aj na prínosy vyplývajúce z ich využitia. Súčasne zahŕňa i tradičné poznatky spojené s genetickými zdrojmi, na ktoré sa vzťahuje Dohovor, a prínosy vyplývajúce z ich uplatnenia. Pre zmluvné strany stanovuje základné povinnosti prijať opatrenia v súvislosti s prístupom ku genetickým zdrojom, spoločným využívaním prínosov a dodržiavaním predpisov. Prístupové opatrenia na domácej úrovni musia obsahovať vytvorenie právnej istoty, jasnosti a prehľadnosti pravidiel, zabezpečenie spravodlivých, nesvojvoľných pravidiel a postupov, zavedenie jasných pravidiel a postupov pre predchádzajúci informovaný súhlas, a tiež vzájomne dohodnuté podmienky, zabezpečenie vydania povolenia, prípadne jeho ekvivalentu pri udelení prístupu, vytvorenie podmienok na podporu a posilnenie výskumu prispievajúceho k ochrane biodiverzity aj trvalo udržateľnému využívaniu zdrojov, venovanie náležitej pozornosti prípadom aktuálnych alebo bezprostredne hroziacich havárií, ktoré ohrozujú zdravie ľudí, živočíchov či rastlín, zváženie významu genetických zdrojov pre potraviny a poľnohospodárstvo vo vzťahu k potravinovej bezpečnosti. Opatrenia na zdieľanie prínosov na vnútroštátnej úrovni majú zabezpečiť čestné a spravodlivé rozdelenie prínosov plynúcich z využívania genetických zdrojov so zmluvnou stranou poskytujúcou genetické zdroje. Využívanie zahŕňa najmä výskum a vývoj týkajúci sa genetického alebo biochemického zloženia genetických zdrojov, ako aj ich následnú aplikáciu a komercializáciu. Zdieľanie je predmetom vzájomne dohodnutých podmienok; výhody môžu byť peňažné či nepeňažné, ako sú napríklad licenčné poplatky a zdieľanie výsledkov výskumu. Významnú novinku Nagojského protokolu predstavujú osobitné záväzky na podporu zhody vnútroštátnych právnych predpisov či regulačných požiadaviek zmluvnej strany poskytujúcej genetické zdroje a zmluvných záväzkov vyjadrených vo vzájomne dohodnutých podmienkach. Zmluvné strany sú povinné: prijať opatrenia, ktoré zabezpečia, že genetické zdroje využívané v rámci ich jurisdikcie sú prístupné v súlade s predchádzajúcim informovaným súhlasom a že sa stanovili vzájomne dohodnuté podmienky, ako to vyžaduje druhá zmluvná strana; účinne spolupracovať v prípadoch údajného porušenia požiadaviek iných zmluvných strán; účinne podporovať zmluvné ustanovenia o riešení sporov vo vzájomne dohodnutých podmienkach; zabezpečovať, aby existovala príležitosť na vyhľadávanie prostriedkov v rámci ich právnych systémov v prípade vzniku sporov týkajúcich sa vzájomne dohodnutých podmienok; prijať opatrenia týkajúce sa prístupu ku spravodlivosti; prijať opatrenia na monitorovanie využitia genetických zdrojov po ich odchode z krajiny vrátane určenia účinných kontrolných bodov na každom stupni hodnotového reťazca, ktorý vytvárajú výskum, vývoj, inovácia, alebo komercializácia.[20]

Nagojský protokol prepája tradičné poznatky spojené s genetickými zdrojmi s ustanoveniami o prístupe, zdieľaní prínosov a zhode predpisov. Zameriava sa i na genetické zdroje, v prípade ktorých domorodé i miestne komunity majú ustanovené právo prístupu k nim. Zmluvné strany musia prijímať opatrenia na zabezpečenie predchádzajúceho informovaného

[20] Bližšie pozri About the Nagoya Protocol. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/abs/about/default.shtml/.

súhlasu takýchto spoločenstiev aj čestného a spravodlivého zdieľania prínosov, pričom musia zohľadňovať ich komunitné zákony a postupy, ako aj procesy bežného využívania a bežnej výmeny. Úspech Nagojského protokolu si bude vyžadovať efektívnu implementáciu na domácej úrovni, pričom bude pomáhať široká škála nástrojov i mechanizmov, najmä zriadenie národných kontaktných miest a kompetentných vnútroštátnych orgánov, ktoré budú slúžiť ako kontaktné miesta na poskytovanie informácií, poskytnutie prístupu alebo spolupráce v otázkach zhody, zúčtovací systém pre zdieľanie prístupu a prínosov za účelom zdieľania informácií, ako sú napríklad vnútroštátne regulačné požiadavky alebo informácie vyššie uvedených národných subjektov, budovanie kapacít na podporu kľúčových aspektov implementácie, zvyšovanie povedomia, transfer technológií, finančná podpora zameraná na budovanie kapacít a rozvojové iniciatívy prostredníctvom finančného mechanizmu Nagojského protokolu – Globálneho nástroja pre životné prostredie.[21]

Nagojský protokol má dnes celkovo 108 strán so 112 ratifikáciami a 92 podpismi, pričom 57 krajín Nagojský protokol ratifikovalo, 47 krajín ku Nagojskému protokolu pristúpilo, päť krajín Nagojský protokol prijalo a tri krajiny Nagojský protokol schválili.[22]

4 Doplnkový protokol z Nagoje a Kuala Lumpuru o zodpovednosti a náhrade škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti

Dosiaľ posledný vykonávací protokol, tzv. Doplnkový protokol z Nagoje a Kuala Lumpuru o zodpovednosti a náhrade škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti (angl. Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety, ďalej len „Doplnkový protokol") bol prijatý dňa 15. októbra 2010 počas Piateho zasadnutia Konferencie zmluvných strán, slúžiaceho ako zasadnutie ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti, ktoré sa uskutočnilo v japonskej Nagoji, a platnosť nadobudol dňa 5. marca 2018. Záväzná medzinárodná dohoda vytvára pre zmluvné strany záväzky, ktoré musia implementovať do ich domácej legislatívy. Doplnkový protokol má za cieľ prispievať k ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu biologickej rozmanitosti prostredníctvom zabezpečenia medzinárodných pravidiel a postupov v oblasti zodpovednosti a nápravy týkajúcej sa živých modifikovaných organizmov, a to v súlade s jeho článkom 1. Doplnkový protokol sa vzťahuje na škody spôsobené živými modifikovanými organizmami, ktoré majú svoj pôvod v cezhraničnom pohybe, pričom poskytuje legálnu definíciu pojmu „škoda", s odvolaním sa na nepriaznivý vplyv na zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity, ktorý je merateľný alebo inak pozorovateľný a významný, zohľadňujúc

[21] Bližšie pozri About the Nagoya Protocol. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/abs/about/default.shtml/.

[22] Bližšie pozri List of Parties. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/ information/parties.shtml.

aj riziká pre ľudské zdravie. Poskytuje tiež orientačný zoznam faktorov, ktoré sa majú použiť na určenie významnosti nepriaznivého účinku. Doplnkový protokol vyžaduje v článku 4, aby sa stanovila príčinná súvislosť medzi škodou a živým modifikovaným organizmom. V súlade s jeho článkom 5 zmluvné štáty musia od príslušného prevádzkovateľa či prevádzkovateľov požadovať, aby prijímali opatrenia na riešenie následkov v prípade vzniku škody spôsobenej živými modifikovanými organizmami majúcimi svoj pôvod v cezhraničnom pohybe. Operátor (prevádzkovateľ) je vymedzený ako akákoľvek osoba, ktorá má priamu či nepriamu kontrolu nad živým modifikovaným organizmom. Prevádzkovateľ musí tiež prijať nápravné opatrenia, ak existuje dostatočná pravdepodobnosť, že dôjde ku vzniku škody, pokiaľ neprijme včasné preventívne opatrenia. Opatrenia na nápravu môže prijať i kompetentný správny orgán, ak tak neurobil prevádzkovateľ, pričom môže požadovať od prevádzkovateľa úhradu vynaložených súvisiacich výdavkov alebo nákladov. Okrem povinnosti zabezpečiť opatrenia na nápravu, zmluvné strany môžu tiež vypracovať pravidlá a postupy občianskoprávnej zodpovednosti na riešenie škôd. Doplnkový protokol definuje „opatrenia na nápravu" ako primerané opatrenia na predchádzanie, minimalizáciu, zadržanie, obmedzenie či iné vyhnutie sa škodám, ako aj primerané opatrenia na obnovenie biologickej rozmanitosti. Okrem toho, Doplnkový protokol zaväzuje strany, aby naďalej uplatňovali ich existujúce právne predpisy o občianskoprávnej zodpovednosti, prípadne aby vypracovali osobitné právne predpisy týkajúce sa zodpovednosti aj náhrady škody za materiálne alebo osobné škody spojené so škodou na zachovaní a trvalo udržateľnom využívaní biologickej diverzity. Vzhľadom na skutočnosť, že príslušné správne orgány môžu namiesto súdneho orgánu uložiť opatrenia na nápravu, Doplnkový protokol tak zavádza tzv. „administratívny prístup" k zodpovednosti a náprave/odškodneniu.[23]

Doplnkový protokol má dnes 43 strán s 51 podpismi, pričom 21 krajín Doplnkový protokol ratifikovalo, 16 krajín ku Doplnkovému protokolu pristúpilo, štyri krajiny Doplnkový protokol prijali a dve krajiny Doplnkový protokol schválili.[24]

5 Základné orgány Dohovoru o biologickej rozmanitosti

V súlade s vlastným znením textu Dohovoru boli pre účinné a úspešné fungovanie Dohovoru vytvorené nasledujúce orgány: Konferencia zmluvných strán, Sekretariát, Poradný orgán pre vedu, techniku a technológiu, Poradný orgán pre implementáciu, ako aj Pracovná skupina pre článok 8 písm. j) Dohovoru o biologickej diverzite.[25]

---

[23] Bližšie pozri About the Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress. In *Biosafety Clearing-House* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://bch.cbd.int/protocol/ supplementary/about/.

[24] Bližšie pozri List of Parties. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/ information/parties.shtml.

[25] Bližšie pozri Text of the Convention. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/text/.

Konferencia zmluvných strán

Konferencia zmluvných strán je riadiacim orgánom Dohovoru a podporuje jeho vykonávanie prostredníctvom rozhodnutí, ktoré prijíma na pravidelných zasadnutiach. Ku dnešnému dňu Konferencia zmluvných strán zorganizovala spolu 14 riadnych zasadnutí a jedno mimoriadne zasadnutie, ktoré schválilo protokol o biologickej bezpečnosti a konalo sa v dvoch častiach.[26] Od roku 1994 do roku 1996 mávala Konferencia zmluvných strán svoje riadne zasadnutia pravidelne každý rok. Odvtedy sa však jej zasadnutia konávali už menej často a po zmenách rokovacieho poriadku v roku 2000 sa konajú pravidelne každé dva roky, s cieľom preskúmať dosiahnutý pokrok, stanoviť priority a prijať nové pracovné plány. Agenda jej zasadnutí je veľmi široká a odzrkadľuje program práce, ktorý si Konferencia zmluvných strán pre seba ustanovila: už na svojom prvom zasadnutí rozhodla o strednodobom pracovnom programe na obdobie rokov 1995 až 1997, ktorý tak predvídal vývoj viacerých tematických pracovných programov, ako aj vymedzil rad kľúčových prierezových otázok relevantných pre všetky pracovné programy a ktorého realizácia súčasne položila základy pre dlhodobé vykonávanie samotného Dohovoru. Hlavné témy rokovaní jednotlivých zasadnutí Konferencie zmluvných strán tvorili postupne najmä: usmernenie k finančnému mechanizmu; strednodobý pracovný program; morská a pobrežná biologická diverzita; prístup ku genetickým zdrojom; zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej rozmanitosti; biologická bezpečnosť; biodiverzita poľnohospodárstva; finančné zdroje a finančný mechanizmus; identifikácia, monitorovanie a hodnotenie; práva duševného vlastníctva; vnútrozemské vodné ekosystémy; revízia operácií Dohovoru; otázky súvisiace s tradičnými poznatkami (článok 8 písm. j) Dohovoru; zdieľanie prínosov; suchozemské, stredozemské, suché, polosuché, trávnaté a savanové ekosystémy; trvalo udržateľné využívanie vrátane cestovného ruchu; opätovné otvorenie otázky prístupu ku genetickým zdrojom; lesné ekosystémy; cudzie druhy; znovuotvorenie otázky zdieľania prínosov; strategický plán na roky 2002 až 2010; horské ekosystémy; chránené oblasti; transfer technickej aj technologickej spolupráce; ostrovná biodiverzita; biologická diverzita suchých a subvlhkých plôch; globálna taxonomická iniciatíva; prístup a spoločné využívanie prínosov; článok 8 písm. j) a súvisiace ustanovenia; komunikácia, vzdelávanie a povedomie verejnosti; opätovné otvorenie otázky biodiverzity poľnohospodárstva; globálna stratégia pre ochranu rastlín; invazívne cudzie druhy; znovuotvorenie otázky biodiverzity lesov; stimulačné opatrenia; ekosystémový prístup; pokrok

[26] Pozn.: Dosiaľ sa uskutočnilo celkovo 14 riadnych zasadnutí Konferencie zmluvných strán (prvé v Nassau na Bahamách v dňoch 28. novembra až 9. decembra 1994; druhé v Jakarte v Indonézii v dňoch 6. až 17. novembra 1995; tretie v Buenos Aires v Argentíne v dňoch 4. až 15. novembra 1996; štvrté v Bratislave v dňoch 4. až 15. mája 1998; piate v Nairobi v Keni v dňoch 15. až 26. mája 2000; šieste v Haagu v Holandsku v dňoch 7. až 19. apríla 2002; siedme v Kuala Lumpure v Malajzii v dňoch 9. až 20. februára 2004; ôsme v Curitibe v Brazílii v dňoch 20. až 31. marca 2006; deviate v Bonne v Nemecku v dňoch 19. až 30. mája 2008; desiate v Nagoji v Japonsku v dňoch 18. až 29. októbra 2010; jedenáste v Hajdarábade v Indii v dňoch 8. až 19. októbra 2012; dvanáste v Pchjongčchangu v Kórejskej republike v dňoch 6. až 17. októbra 2014; trináste v Cancúne v Mexiku v dňoch 4. až 17. decembra 2016; štrnáste v Šarm aš-Šajchu v Egypte v dňoch 17. až 29. novembra 2018) a jedno mimoriadne zasadnutie Konferencie zmluvných strán (prebiehalo v dvoch častiach, a to v kolumbijskej Cartagene a kanadskom Montreale v dňoch 22. až 23. februára 1999 a 24. až 28. januára 2000). Bližšie pozri COP Decisions. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/decisions/; a Conference of the Parties (COP). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https:// www.cbd.int/cop/.

v implementácii strategického plánu, ako aj pokrok smerom k cieľu na rok 2010 a príslušné Miléniové rozvojové ciele; opätovné otvorenie otázky finančných zdrojov a finančného mechanizmu a ďalšie oblasti. Konferencia zmluvných strán tiež ustanovila sériu stálych bodov pre predbežné programy svojich zasadnutí, menovite: organizačné záležitosti; správy od pomocných orgánov, finančného mechanizmu i Výkonného tajomníka; preskúmavanie vykonávania pracovných programov; prioritné otázky týkajúce sa preskúmavania a poradenstva a ďalšie záležitosti.[27]

Sekretariát

Sekretariát Dohovoru sídli v kanadskom Montreale. Jeho hlavnou úlohou je pomáhať vládam pri implementácii Dohovoru a jeho pracovných programov, organizovať zasadnutia, a tiež pripravovať návrhy dokumentov, koordinovať ich s ostatnými medzinárodnými organizáciami a inštitúciami, zhromažďovať a šíriť informácie. Súčasne od roku 2001 vydáva Správy o stave biologickej diverzity. Vedúcim sekretariátu je Výkonný tajomník.[28]

Poradný orgán pre vedu, techniku a technológiu

V súlade s článkom 25 Dohovoru bol zriadený otvorený medzivládny vedecký poradný orgán pomenovaný Poradný orgán pre vedu, techniku a technológiu (ďalej len „Poradný orgán"), s cieľom poskytnúť Konferencii zmluvných strán, a prípadne jej ďalším pomocným orgánom včasné poradenstvo týkajúce sa vykonávania Dohovoru. Poradný orgán je povinný pravidelne informovať Konferenciu zmluvných strán o všetkých aspektoch svojej práce. Keďže má multidisciplinárny charakter a súčasne je otvorený účasti všetkých zmluvných strán, skladá sa zo zástupcov vlád kompetentných v zodpovedajúcich expertíznych oblastiach. Jeho funkcie zahŕňajú: poskytnutie hodnotenia stavu biologickej diverzity, poskytnutie hodnotenia druhov opatrení prijatých v súlade s ustanoveniami Dohovoru a odpovedanie na otázky, ktoré mu Konferencia zmluvných strán môže predkladať. Poradný orgán sa dosiaľ stretol už 21-krát a predložil Konferencii zmluvných strán celkovo 223 odporúčaní, z ktorých niektoré boli schválené v plnom rozsahu a mnohé ďalšie boli prijaté v upravenej forme. Takéto schválenia robia z jeho odporúčaní de facto rozhodnutia Konferencie zmluvných strán.[29]

Poradný orgán pre implementáciu

V rozhodnutí XII/26 Konferencia zmluvných strán Dohovoru zriadila tzv. Poradný orgán pre implementáciu, ktorý následne nahradil ad hoc otvorenú pracovnú skupinu pre preskúmanie implementácie Dohovoru. Jeho prvé stretnutie sa uskutočnilo v dňoch 2. mája až 6. mája 2016 v kanadskom Montreale, rovnako ako aj jeho druhé, nateraz posledné stretnutie, ktoré sa

---

[27] Bližšie pozri Conference of the Parties (COP). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/cop/; a Convention on Biodiversity. In *United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.un.org/en/events/biodiversityday/convention.shtml.

[28] Bližšie pozri Convention on Biodiversity. In *United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.un.org/en/events/biodiversityday/convention.shtml.

[29] Bližšie pozri Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sbstta/.

tam konalo v dňoch 9. júla až 13. júla 2018. Štyri hlavné funkcie a súčasne nosné oblasti činnosti Poradného orgánu pre implementáciu zahŕňajú tvorbu prehľadov o pokrokoch dosiahnutých v implementácii Dohovoru, strategické opatrenia na zlepšenie jeho implementácie, posilnenie prostriedkov určených na jeho implementáciu, a tiež operácie Dohovoru a jeho protokolov. Predsedníctvo Konferencie zmluvných strán slúži zároveň tiež ako predsedníctvo Poradného orgánu pre implementáciu.[30]

Pracovná skupina pre článok 8 písm. j) Dohovoru o biologickej diverzite

Dohovor uznáva závislosť domorodých a miestnych spoločenstiev od biodiverzity a jedinečnú úlohu domorodých a miestnych spoločenstiev pri zachovaní života na Zemi. Uvedené uznanie je zakotvené v Preambule Dohovoru aj v jeho ustanoveniach. Z daného dôvodu sa zmluvné strany v článku 8 písm. j) Dohovoru zaviazali rešpektovať, zachovávať a udržiavať vedomosti, inovácie a praktiky domorodých a miestnych spoločenstiev, ktoré sú dôležité pre zachovanie biologickej rozmanitosti, podporovať ich širšie uplatňovanie so súhlasom nositeľov takýchto vedomostí a podporovať rovnomerné rozdelenie prínosov plynúcich z využívania biologickej rozmanitosti. Vzhľadom na ich význam pre fungovanie Dohovoru sa do všetkých programov práce v rámci Dohovoru včleňujú tiež úvahy týkajúce sa tradičných vedomostí domorodých a miestnych komunít. V súlade s pracovným programom podľa osobitne vymedzeného článku 8 písm. j) Dohovoru zmluvné strany Dohovoru prijali usmernenia Akwé: na vykonávanie posúdení kultúrnych, environmentálnych a sociálnych vplyvov, ktoré sa týkajú navrhovaného vývoja alebo ktoré by mohli mať vplyv na posvätné miesta a na pozemky a vody už tradične obsadené alebo využívané domorodými a miestnymi komunitami. Cieľom týchto usmernení je poskytnúť rámec spolupráce, ktorý by zabezpečil plné zapojenie domorodých a miestnych komunít do hodnotenia kultúrnych, environmentálnych a sociálnych záujmov alebo záujmov domorodých a miestnych spoločenstiev ohľadom navrhovaného vývoja. Okrem toho by mal poskytovať usmernenia, akým spôsobom zohľadňovať tradičné poznatky, inovácie a postupy v procesoch hodnotenia vplyvov, a ako pritom podporovať používanie vhodných technológií.[31]

6 Strategický plán pre biologickú diverzitu na roky 2011 až 2020

V rozhodnutí X/2 bol na Desiatom zasadnutí Konferencie zmluvných strán, ktoré sa konalo od 18. októbra do 29. októbra 2010 v Nagoji v japonskej prefektúre Aichi, prijatý revidovaný a aktualizovaný Strategický plán pre biologickú diverzitu vrátane Cieľov biodiverzity z Aichi, s platnosťou na obdobie rokov 2011 až 2020. Uvedený dokument poskytuje komplexný rámec

[30] Bližšie pozri Subsidiary Body on Implementation. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sbi/.

[31] Bližšie pozri Working Group on Article 8 (j). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/wg8j.shtml.

pre biologickú diverzitu nielen pre dohovory týkajúce sa biologickej rozmanitosti, ale aj pre celý systém OSN a pre všetkých ostatných partnerov zaoberajúcich sa riadením biodiverzity či rozvojom súvisiacich politík. Zmluvné strany sa dohodli, že tento preklenujúci medzinárodný rámec pretavia do dvoch rokov do revidovaných, aktualizovaných národných stratégií a akčných plánov v oblasti biologickej rozmanitosti. Ďalej sa v rozhodnutí X/10 Konferencia zmluvných strán dohodla, že Piate národné správy, ktoré sa majú predložiť do 31. marca 2014, by sa mali zamerať na implementáciu Strategického plánu pre biologickú diverzitu na roky 2011 až 2020 a pokrok dosiahnutý smerom k Cieľom biodiverzity z Aichi. Ústredné prvky Strategického plánu pre biologickú diverzitu na roky 2011 až 2020 vytvárajú päť kľúčových strategických cieľov vrátane dvadsiatich Cieľov biodiverzity z Aichi, ktoré sú v nich integrované; menovite ide o nasledujúcu päticu strategických cieľov: strategický cieľ A: riešenie základných príčin straty biodiverzity prostredníctvom presadzovania biodiverzity vo vláde a spoločnosti, strategický cieľ B: zníženie priameho tlaku na biodiverzitu a podpora trvalo udržateľného využívania, strategický cieľ C: zlepšenie stavu biodiverzity zachovaním ekosystémov, druhov, ako aj genetickej rozmanitosti, strategický cieľ D: zvyšovanie prínosov z biologickej diverzity a ekosystémových služieb pre všetkých a strategický cieľ E: zlepšenie implementácie prostredníctvom kolektívneho plánovania, riadenia poznatkov aj budovania kapacít. Rovnako ciele Strategického plánu pre biologickú diverzitu na roky 2011 až 2020, ako aj Ciele biodiverzity z Aichi zahŕňajú tak snahy o ich dosiahnutie na celosvetovej úrovni, ako i flexibilný rámec pre stanovenie národných či regionálnych cieľov. Na ich podklade sa zmluvné strany Dohovoru vyzvali, aby si stanovili svoje vlastné ciele v rámci vymedzeného flexibilného rámca, pričom mali zohľadniť potreby a priority jednotlivých členských štátov aj ich národné príspevky na dosiahnutie globálnych cieľov a podať o tom správu na Jedenástom zasadnutí Konferencie zmluvných strán. Súčasne boli zmluvné strany vyzvané, aby začlenili tieto informácie do svojej národnej stratégie a akčného plánu v oblasti biologickej diverzity.[32]

7 Medzinárodná spolupráca Dohovoru o biologickej diverzite

Dosiahnutie cieľov Dohovoru si vyžaduje spoluprácu a koordináciu so širokou škálou ďalších dohovorov, inštitúcií, subjektov aj procesov. Významné prvky spolupráce sú zahrnuté v Cieli A Strategického plánu pre biologickú diverzitu na roky 2011 až 2020, so zámerom zabezpečiť, aby Dohovor plnil svoju vedúcu úlohu v medzinárodnom spoločenstve pri medzinárodných otázkach vzťahujúcich sa na problematiku biologickej rozmanitosti. Konferencia zmluvných strán neustále uznáva potrebu širokej aktívnej spolupráce a prijíma rozhodnutia

[32] Bližšie pozri Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sp/; Key Elements of the Strategic Plan 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sp/elements/, ako aj Aichi Biodiversity Targets. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sp/targets/.

o spolupráci na každom jej zasadnutí. Vzhľadom na svoj mandát Dohovor rozvinul partnerstvá s viacerými dohovormi, organizáciami alebo iniciatívami, osobitne v nasledujúcich oblastiach: dohovory z Ria, dohovory týkajúce sa biodiverzity, konzorcium vedeckých partnerov pre biodiverzitu, ďalšie relevantné dohovory a dohody a relevantné organizácie či skupiny zainteresovaných strán. Pokiaľ ide o ďalšiu spoluprácu, Dohovor podpísal memorandá o spolupráci a spoločné pracovné programy s mnohými svojimi partnermi, v ktorých sa uvádzajú formálne dohodnuté činnosti alebo ciele. Sekretariát zase zriadil formálne kontaktné skupiny medzi sekretariátmi dohovorov z Ria (tzv. Spoločná kontaktná skupina) a dohovorov týkajúcich sa biodiverzity (tzv. Kontaktná skupina pre biodiverzitu). Konferencia zmluvných strán navyše v rozhodnutí VII/26 požiadala Výkonného tajomníka, aby preskúmal možnosti flexibilného rámca medzi všetkými príslušnými aktérmi, ako je napríklad partnerstvo v oblasti biologickej rozmanitosti, s cieľom zlepšiť implementáciu prijatých opatrení prostredníctvom efektívnejšej spolupráce.[33]

Záver

Cieľom predloženého príspevku bolo vymedziť i objasniť problematiku medzinárodnoprávnej ochrany a zachovania biologickej rozmanitosti v kontexte jedného z kľúčových, prelomových a globálne pôsobiacich rámcových medzinárodnoprávnych dohovorov, ktorým je Dohovor o biologickej diverzite, ako aj jeho dosiaľ troch prijatých vykonávacích protokolov, ktoré tvoria Kartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite, Nagojský protokol o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania k Dohovoru o biologickej diverzite a Doplnkový protokol z Nagoje a Kuala Lumpuru o zodpovednosti a náhrade škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti. Spoločne s vykonávacími protokolmi predstavuje Dohovor o biologickej diverzite v novodobých podmienkach medzinárodného spoločenstva najširší a globálne najkomplexnejší režim úpravy medzinárodnoprávnej ochrany a zachovania biologickej rozmanitosti na našej planéte, ku ktorému do dnešného dňa pristúpili už takmer všetky štáty sveta. Prijatím Dohovoru pod záštitou OSN sa v roku 1992 zavŕšilo vytvorenie medzinárodnoprávneho dokumentu so širokospektrálnym dosahom na ochranu i zachovanie biologickej diverzity v celosvetovom meradle, zohľadňujúc pritom mnohé mimoriadne citlivé otázky, ako sú napríklad potreba súčinnosti a rešpektovania domorodých a miestnych spoločenstiev v súlade s článkom 8 j) Dohovoru či ťažiskový dôraz kladený na zodpovednosť samotných zmluvných strán v oblastiach napĺňania cieľov ochrany a zachovania biodiverzity, a to pri súčasnom zdôraznení povinnosti zaistenia ochrany zdravia človeka.

V súlade s ústrednými cieľmi Dohovoru – ochrana a zachovanie biodiverzity, trvalo udržateľné využívanie biologickej rozmanitosti a jej zložiek, čestné a spravodlivé rozdelenie prínosov plynúcich z využívania genetických zdrojov vrátane zaistenia primeraného prístupu ku

[33] Bližšie pozri Cooperation and Partnerships. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/cooperation/.

genetickým zdrojom, efektívny prevod dôležitých technológií a zohľadňovanie všetkých práv na predmetné zdroje alebo technológie s primeraným financovaním, a to na úrovniach ekosystémov, druhov i genetických zdrojov vrátane ich vzájomných prepojení či súvislostí – sa tak dosah právneho režimu v ňom zakotveného posúva oproti predchádzajúcim dohovorom, aj prostredníctvom vykonávacích protokolov, významne ďalej – Kartagenským protokolom ako medzinárodnou zmluvou upravujúcou pohyb živých modifikovaných organizmov, ktoré vyplývajú z modernej biotechnológie, z jednej krajiny do druhej, sa do rámca dosahu právnej úpravy ochrany a zachovania biologickej rozmanitosti začlenili tiež otázky biotechnológií a biologickej bezpečnosti, prijatím Nagojského protokolu sa zase zaistil transparentný právny rámec pre účinné vykonávanie jedného z troch základných cieľov samotného Dohovoru – pre čestné a spravodlivé rozdeľovanie prínosov plynúcich z využívania genetických zdrojov, keďže sa prostredníctvom neho implementujú všeobecné ustanovenia Dohovoru zamerané na prístup ku genetickým zdrojom, ako aj spoločné využívanie peňažných a iných prínosov plynúcich z využívania genetických zdrojov a tradičných poznatkov súvisiacich s genetickými zdrojmi, a napokon Doplnkovým protokolom z Nagoje a Kuala Lumpuru sa zase osobitne rozpracoval právny režim úpravy otázok zodpovednosti a náhrady škôd ku Kartagenskému protokolu o biologickej bezpečnosti – uvedená záväzná medzinárodná dohoda tak vytvára pre zmluvné strany nové záväzky, ktoré musia implementovať do ich národnej legislatívy, čím Doplnkový protokol účinne prispieva k ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu biologickej rozmanitosti prostredníctvom zabezpečenia medzinárodných pravidiel a postupov v oblastiach zodpovednosti a nápravy, týkajúcich sa živých modifikovaných organizmov.[34]

Na záver sa žiada tiež zdôrazniť, že v súlade s Dohovorom je potrebné zabezpečiť zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity prijatím osobitných stratégií a začlenením relevantných záujmov do všetkých plánov, programov a politík. Trvalo udržateľné využívanie biologickej rozmanitosti musí byť pritom zohľadnené pri rozhodovaní na vnútroštátnej úrovni. Medzi povinnosti zmluvných strán patria tiež obnova (navrátenie) ohrozených druhov, prijatie konkrétnej legislatívy na ochranu ohrozených druhov, identifikácia a kontrola potenciálnych zdrojov nepriaznivých vplyvov na biodiverzitu a ich regulácia a riadenie, pričom sa musia tiež zároveň posudzovať a hodnotiť vplyvy na životné prostredie, a to predovšetkým u projektov, ktoré predvídajú významné nepriaznivé účinky na biologickú rozmanitosť. Dohovor spočíva na princípe, že každý štát má právo využívať svoje vlastné biologické zdroje, pričom nesmie spôsobovať škody na životnom prostredí iných štátov. V podobe finančného mechanizmu tiež stanovuje rámcové pravidlá pre poskytovanie finančných zdrojov rozvojovým krajinám na pokrytie aspoň časti nákladov nevyhnutných na plnenie záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru, keďže práve v rozvojových krajinách je zaznamenaná aj najväčšia rozmanitosť živej prírody a súčasne najväčší nedostatok financií na jej ochranu. Okrem toho, Dohovor poskytuje právny režim ochrany aj pre potenciálne, dosiaľ nepoznané alebo nevyužívané hodnoty biologickej diverzity, ktoré sú zdrojom možného budúceho blahobytu a rozvoja ľudstva. Nezanedbateľné je jeho posolstvo človeku o nevyhnutnosti ochrany prírody a biologických zdrojov z etických

[34] Bližšie pozri tiež Dohovor o biologickej diverzite. In *Enviroportál – životné prostredie online* [online]. 2017 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://enviroportal.sk/dokumenty/medzinarodne-dohovory/dohovor/94.

dôvodov, z úcty ku všetkým formám života a zodpovednosti voči nasledujúcim generáciám. Jeho medzinárodný význam, dosah a jedinečnosť podčiarkuje i skutočnosť, že 51. Zasadnutie Valného zhromaždenia OSN ho zaradilo medzi stále body svojho rokovania.[35]

LITERATÚRA

1. About the Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress. In *Biosafety Clearing-House* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://bch.cbd.int/protocol/supplementary/about/.
2. About the Nagoya Protocol. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/abs/about/default.shtml/.
3. About the Protocol. In *Biosafety Clearing-House* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://bch.cbd.int/protocol/background/.
4. Aichi Biodiversity Targets. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sp/targets/.
5. *Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity*.
6. Conference of the Parties (COP). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/cop/.
7. Convention on Biodiversity. In *United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.un.org/en/events/biodiversityday/convention.shtml.
8. *Convention on Biological Diversity*.
9. Convention on Biological Diversity. In *Belgian Clearing House Mechanism* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.biodiv.be/convention/.
10. Convention on Biological Diversity. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int.
11. Cooperation and Partnerships. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/cooperation/.
12. COP Decisions. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/decisions/.
13. DAMOHORSKÝ, M. et al. 2008. *Mezinárodní právo životního prostředí: II. část: (Zvláštní)*, Beroun : Eva Rozkotová – IFEC, 2008. 318 s. ISBN 978-80-903409-8-9.
14. Dohovor biodiverzita. In *Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.minzp.sk/postupy-ziadosti/ochrana-prirody-krajiny/medzinarodne-dohovory/dohovor-biodiverzite/.
15. *Dohovor o biologickej diverzite* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/news/file/Slovenske-znenie-dohovor-biodiverzita.pdf.

[35] Bližšie pozri II. Wildlife Law: International and National Dimensions. In *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.fao.org/docrep/005/Y3844E/y3844e04.htm; a Dohovor o biologickej diverzite. In *Enviroportál – životné prostredie online* [online]. 2017 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://enviroportal.sk/dokumenty/medzinarodne-dohovory/dohovor/94.

16. *Dohovor o biologickej diverzite.* In *Enviroportál – životné prostredie online* [online]. 2017 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://enviroportal.sk/dokumenty/medzinarodne-dohovory/dohovor/94.
17. *Dohovor o biologickej diverzite.* In *Štátna ochrana prírody SR* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.sopsr.sk/web/?cl=3401.
18. *History of the Convention.* In: *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/history.
19. II. Wildlife Law: International and National Dimensions. In: *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: http://www.fao.org/docrep/005/Y3844E/y3844e04.htm.
20. Key Elements of the Strategic Plan 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets. In: *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sp/elements/.
21. List of Parties. In: *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/information/parties.shtml.
22. LOUKA, E. 2006. *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*, New York : Cambridge University Press, 2006. 518 p. ISBN 978-0-521-68759-1.
23. McINTYRE, O. – MOSEDALE, T. 1997. The Precautionary Principle as a Norm of Customary International Law In *Journal of Environmental Law*, 1997, vol. 9, no. 2. p. 221-241. ISSN 0952-8873.
24. *Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety*.
25. *Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from Their Utilization to the Convention on Biological Diversity*.
26. *Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 34/1996 Z. z.*
27. SAND, P. H. International Environmental Law after Rio In *European Journal of International Law*, 1993, vol. 4, no. 3. p. 377-389. ISSN 0938-5428.
28. SANDS, P. – PEEL, J. et al. 2012. *Principles of International Environmental Law*, New York : Cambridge University Press, 2012. 926 p. ISBN 978-0-521-14093-5.
29. Strategic Plan for Biodiversity 2011 – 2020, including Aichi Biodiversity Targets. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sp/.
30. Subsidiary Body on Implementation. In: *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sbi/.
31. Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/sbstta/.
32. Text of the Convention. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/text/.
33. The Convention on Biological Diversity. In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/.
34. Working Group on Article 8(j). In *CBD* [online]. 2018 [cit. 2018-09-18]. Dostupné na: https://www.cbd.int/convention/wg8j.shtml.

Kontaktné údaje na autora – email:
jana.koprlova@truni.sk

DIES IURIS TYRNAVIENSES

Trnavské právnické dni

PRÁVNY ŠTÁT – MEDZI VEDOU A UMENÍM
RULE OF LAW – BETWEEN SCIENCE AND ART

VÝVOJ, AKTUÁLNE VÝZVY A RULE OF LAW MEDZINÁRODNÉHO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

DEVELOPMENT, CURRENT CHALLENGES AND RULE OF LAW OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Zodpovedná redaktorka: Mgr. Lucia Vanochová
Sadzba: Zuzana Heringešová

Prvé vydanie

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer SR s. r. o.
Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava
e-mail: office@wolterskluwer.sk
internet: www.wolterskluwer.sk
v roku 2018.

ISBN 978-80-8168-991-8 (pdf)